

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна військова адміністрація
Хмельницька обласна рада
Хмельницький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

ЗБІРНИК

«ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА У ФОРМУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ»

(за матеріалами засідання круглого столу
з міжнародною участю)

31 травня 2023 р.

Хмельницький, 2023

УДК 37.014:342.7(477)(06)

Громадянська компетентність як ключова у формуванні демократичного суспільства України / Зб. наук. пр. [ред. кол. І. Б. Вашеняк (гол.) та ін.]. Хмельницький: Видавництво ХОІППО імені Анатолія Назаренка, 2023. 227 с.

Рекомендовано до друку

рішенням ученої ради Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка
(протокол № 2 від 04.07.2023 р.)

Редакційна колегія: **Вашеняк І.Б.**, проректор Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат історичних наук, доцент; **Мединська А.В.**, старший викладач Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, доктор філософії, **Місінкевич О.М.**, доцент Хмельницького ОІППО, імені Анатолія Назаренка кандидат філологічних наук, доцент; **Пастух Л.В.**, доцент Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат психологічних наук; **Пулатова Л.Й.**, завідувач кафедри Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат філологічних наук (відповідальна за випуск); **Ратушняк Н.М.**, старший викладач кафедри Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка

Рецензенти:

Ганаба С.О., професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор.

Галатир В.В., науковий співробітник Державного архіву Хмельницької області, кандидат історичних наук.

У збірнику вміщено матеріали засідання круглого столу «Громадянська компетентність як ключова у формуванні демократичного суспільства України», яке відбулося 31 травня 2023 року. В наукових публікаціях порушено питання громадянської компетентності і демократичного суспільства України в історичному, політичному й ціннісному ракурсах; ролі дошкілля у формуванні громадянської компетентності українця; формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання предметів громадянської та історичної, мовно-літературної, мистецької, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей, а також системи цінностей у повоєнній демократичній Україні. Адресовано науковцям, педагогам та керівникам ЗЗСО, фахівцям центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також усім, кому цікаві питання формування громадянської компетентності українського суспільства.

Статті подаються в авторській редакції.

За зміст статей несуть відповідальність автори публікацій

Хмельницький ОІППО, 2023

ЗМІСТ

Балан К. Формування громадянської компетентності в контексті викладання предметів соціальної і здоров'язберезувальної галузі та галузі фізичної культури.....	7
Баранюк Н. Сім'я як чинник розвитку громадянської компетентності дошкільників.....	12
Бойчук С. Етнопедagogічні засади у формуванні громадянської компетентності дітей дошкільного віку.....	14
Булак Г. Формування громадянської компетентності дошкільників засобами народної іграшки.....	18
Бура А. Формування громадянської компетентності у дітей з порушенням мовлення старшого дошкільного віку.....	21
Вальтер О. Створення інтерактивного освітнього контенту для дітей старшого дошкільного віку як складова формування соціально-громадянської компетентності.....	27
Веремійчук С. Урок позакласного читання в 5 класі. Вадим Дорошенко «Герой, син героя» (зі збірки оповідань для дітей «Героям слава!»).....	30
Верстюк В., Швець Х. Сучасні методи формування громадянської компетентності учнів 5-6 класів в умовах НУШ.....	35
Вершигора І. Формування національної свідомості дітей старшого дошкільного віку засобами музичного виховання.....	38
Веселовська А. Вплив музики на формування громадянської компетентності дошкільнят.....	41
Вітка І. Залучення обдарованих учнів до науково-дослідницької діяльності на уроках фізики.....	44
Вуєк Ю. Особливості функціонування закладу освіти в період воєнного стану.....	51
Ганаба С. «Закон бочки або якірного ланцюга»: розмисли про виховання культури громадянськості.....	53
Гаврилюк Л. Проектна діяльність в ЗДО як один із засобів формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку.....	57
Гаврилюк Л. Роль демократичного громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності.....	67
Гладун В. Концептуальні засади розвитку громадянської компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти.....	69
Горяніна М. Формування громадянської компетентності учнів початкової школи в контексті викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	76

Гриб О. Формування громадянської компетентності учнів НУШ (5 клас) у курсі «Досліджуємо історію і суспільство»	80
Гудзяк В. Формування у дитини правової культури	82
Гуменна В. Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності українця....	84
Дмитрук О. Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності українця....	91
Дмитрук Ю. Громадянське виховання дітей дошкільного віку та його значення в сучасному освітньому процесі.....	95
Завіша І. Розвиток соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.....	97
Карпенко Т. Формування мовленнєвої компетенції молодших школярів: адаптація до умов війни.....	100
Кенц П. Формування громадянської компетентності учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти.....	104
Кондратюк Л. Розвиток «м`яких навичок» як основа для майбутнього формування соціально-громадянської компетентності дошкільника.....	111
Кондратюк Л. Система цінностей у повоєнній демократичній Україні: погляд сьогодення.....	116
Кондратюк Ю. Громадянська компетентність як основний чинник формування відповідального громадянина на уроках математики.....	119
Костанецька Л. Формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку в умовах сьогодення.....	122
Кошель Г. Виховання маленького громадянина творами В.Сухомлинського.....	125
Ксьондзик Л. Шляхи формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти	131
Ліскович О. Формування громадянської компетентності учнів у контексті викладання фізики	135
Левицька Х. Громадянська компетентність і демократичне суспільство України: історичний, політичний, ціннісний ракурс.....	137
Маланчук С. Громадянська освіта як ключовий вектор трансформації української освітньої галузі.....	140
Махмутова А. Мистецтво у часи війни.....	143
Мельник З. Система цінностей у повоєнній демократичній Україні: погляд сьогодення.....	147
Мединська А. Громадянська компетентність у британському суспільстві та шляхи її інтеграції у систему середньої освіти.....	150

Нечипорук О.	
Виховання громадянських почуттів у дітей дошкільного віку засобами музичного виховання.....	154
Остапчук І.	
Формування громадянської компетентності у дошкільнят.....	157
Отрубчак О.	
Роль родинних традицій у формуванні громадянської компетентності у дітей дошкільного віку.....	163
Парик А.	
Україна – форпост свободи.....	166
Пастух Л.	
Теоретико-практичні аспекти формування демократичних ціннісних орієнтацій здобувачів освіти.....	169
Подялюк Ж.	
Громадянське виховання дітей дошкільного віку в умовах сьогодення.....	172
Пометун О.	
Формування демократичних цінностей учнів у навчанні курсу громадянської освіти: погляд сьогодення.....	174
Прокопчук Л.	
Формування громадянської компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови.....	177
Ратушняк Н.	
Громадянські цінності в контексті формування демократичного вчителя.....	182
Ремех Т.	
Громадянська освіта як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти.....	185
Рибакова О. .	
Дошкільня як фундамент формування громадянської компетентності.....	187
Сєрова Г.	
Навчання учнів сталого розвитку в контексті формування громадянської компетентності.....	190
Сулима О.	
Формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання зарубіжної літератури.....	192
Тимощук Г.	
Формування громадянської компетентності дошкільника – ознайомлення із працею лібороба.....	198
Харченко А.	
Методичний аспект організації патріотичного виховання в дошкільному закладі	205
Хіхловська О.	
Формування громадянської компетентності дошкільнят через інтеграцію елементів музейної педагогіки.....	209
Чорнобай І.	
Дошкільня як осередок формування громадянської компетентності українців	213
Шевчишена О.	
Розвиток ціннісних орієнтацій дітей та підлітків в умовах викликів сьогодення: психолого-педагогічний аспект.....	217
Щука Н.	
Дошкільня як фундамент формування громадянської компетентності українця....	219
Яворська М.	
Національно-патріотичне виховання як основа формування громадянської компетентності у дошкільників з ООП.....	221

Якобчук С.

Формування громадянської компетентності здобувачів фахової передвищої освіти в контексті викладання предмету «Історія: Україна і світ»: особистий педагогічний досвід.....

225

Формування громадянської компетентності в контексті викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної галузі та галузі фізичної культури

У статті розкриваються можливості реалізації формування громадянської компетентності в контексті викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної галузі та галузі фізичної культури. Актуальність дослідження обґрунтована повним оновленням нормативної бази та основ стандартів освіти. Проаналізовано підходи до розгляду означеної проблеми в науковій літературі.

Ключові слова: навчання; громадянськість; громадянська компетентність, соціальної і здоров'язбережувальної галузь, галузь фізичної культури.

Сучасне суспільство ставить перед освітою нові виклики, одним з яких є формування особистостей, що спроможні приймати неординарні рішення і ефективно налагоджувати взаємини у швидкозмінній реальності. Активність, самостійність, креативність, комунікабельність, адекватна самооцінка, здатність адаптуватися до стрімких змін – ці риси особистості є важливими на нинішньому етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів в освітньому процесі. Сучасні випускники шкіл повинні мати не лише глибокі знання із конкретних предметів, а й високий рівень розвитку різних видів компетентностей. Власне компетентнісно-орієнтований підхід до навчання лежить в основі освітньої реформи «Нова українська школа» та доповнює: принципи дитиноцентризму та педагогіки партнерства, новий зміст освіти, а також сучасне освітнє середовище – безпечне, доступне та дружнє до дитини.

У Законі України «Про освіту» та у стандарті нової української школи виокремлено одинадцять ключових компетентностей, якими повинен оволодіти сучасний випускник [1, 2, 4]. Це: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологіях; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікативна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав та можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [1,2,4].

Таким чином, обов'язковим є формування в учнів шкіл України громадянської та соціальної компетентності на усіх предметах шкільного курсу навчання. Її зміст полягає у оволодінні учнем таких форм поведінки, які є необхідними для ефективної та конструктивної участі у громадянському житті чи на роботі. Уміння співпрацювати з іншими для отримання результату, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів, мати повагу до прав інших осіб, дбайливо ставитися до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримуватися здорового способу життя. Вважаємо, що ключова компетентність «Громадянські та соціальні компетентності» може бути зреалізована у фізичному вихованні школярів насамперед через навчанням руховим діям у командних видах спорту, рухливих іграх та естафетах, де учні можуть здобути вміння працювати в команді, розподіляти ролі під час рухової діяльності, брати на себе відповідальність за швидкі і правильні рішення на користь команди. Нашу думку підтримують 58% опитаних учителів фізичної культури. Про складність такої реалізації висловилися 34% фахівців і 8% вважають, що неможливо [5].

Отже, важливим є вивчення можливостей щодо формування громадянських компетентностей в контексті викладання предметів соціальної і здоров'язбережувальної галузі та галузі фізичної культури.

З дидактичного (навчального) погляду громадянська компетентність може бути представлена як перелік напрямів її набуття учнями, які мають бути забезпечені у навчально-виховному процесі школи. Кожен з компонентів структури компетентності співвідноситься з певними напрямами її набуття.

Громадянська компетенція як здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність, на нашу думку, кореспондує здатності взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення й брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, гармонійне поєднання особистих інтересів з потребами окремої корпорації й суспільства, участь у функціонуванні демократичних інститутів, потребі в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу, здатності до саморозвитку.

Таким чином, громадянська компетентність і громадянська компетенція є базовими складовими компетентісного підходу в сучасній вітчизняній освіті. А формування громадянської компетентності учня, студента можливе лише за наявності у педагога ключової, за словами С.В. Кульневича, компетентності – уміння виховувати переконання.

Громадянську компетентність відносять здебільшого до психологічної категорії та визначають як здатність захищати та піклуватися про права, інтереси та потреби людини і громадянина, держави й суспільства. В цьому контексті також згадують:

- рівень навичок і здібностей, завдяки яким реалізується суспільна та громадянська активність;

- комплекс знань, умінь, навичок, якостей та практичного досвіду громадянської діяльності, викликаних орієнтацією людини на реалізацію громадянських цінностей.

Часто зміст громадянської компетентності розкривається через характеристики якостей, якими володіє людина. Зокрема, йдеться про: патріотизм, інтернаціоналізм, демократизм, гідність, громадянську активність, дисциплінованість, відповідальність, совість, чесність, принциповість, справедливість, повагу, працелюбність. Громадянську компетентність часто асоціюють з поняттям «громадянська зрілість». Її характеризує не вік, а погляди та вчинки людини, яка є гармонійно і всебічно розвинутою, має гуманістичний світогляд.

Нові історичні реалії, в яких опинилася Україна на початку 21 сторіччя, актуалізують необхідність формування в учнів комплексу громадянських якостей, глибоке розуміння ними належності до українського народу, до своєї Батьківщини, готовність відстоювати і захищати її інтереси, реалізовувати свій потенціал на благо України. Саме початкова школа виконує роль фундаменту, на якому базується вся система громадянського виховання школярів, формування у них любові до рідного краю, України.

На думку педагогів, діти змалку повинні знати, хто вони, де живуть, що відбувається довкола них. Тому педагоги знайомлять школярів з сьогоденням країни: наші учні знають, що Україна захищається від військової агресії, що українці мають громадянські обов'язки, знають, хто такі добровольці та волонтери. Ми чесно обговорюємо ситуацію в країні та світі, але без подробиць, які могли б травмувати дитячу психіку.

Концепція Нової української школи наголошує на наскрізних уміннях, необхідних для формування успішної особистості, зокрема: «спілкування державною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальної та громадянської компетентностей, творчо мислити, вміти співпрацювати, досліджувати, організовувати свою діяльність, рефлексувати, робити вибір, ухвалювати рішення, а також здорового способу життя». Сформувані ці вміння педагогам допомагають ранкові зустрічі. З їх допомогою педагоги створюють позитивну атмосферу у класі на весь час перебування дітей у школі, формують ті цінності, що стають основою для створення відповідальної та дбайливої спільноти дітей. Щоденні вітання, цікаве подання матеріалу, групова робота, ігри та завдання розвивального характеру, диференційований підхід до кожного учня допомагають учителям згуртувати дитячі колективи, сприяють розвитку навичок спілкування, логічного мислення молодших школярів, їхньої творчої уяви, самостійності, формуванню всебічно розвинутої особистості громадянина і патріота, здатного до інновацій.

Класоводи проводять ранкові зустрічі «Моя країна-Україна», «Я-школяр», «Мої друзі», «Я-українець», «Моя родина», «Де я проживаю», «Хто живе в моїй родині», «Яким повинен бути захисник України», «Дитяча мужність» та багато інших, під час яких учні вчаться висловлювати свої думки таким чином, щоб їх зрозуміли інші; уважно слухати, коли говорять інші; розв'язувати власні проблеми за допомогою слів; пропонувати свої ідеї групі.

Ранкові зустрічі забезпечують настрій для сумлінного навчання, створюють клімат довіри. Піклування одне про одного, відчуття емоційної безпеки, потрібної для того, аби ділитися важливими ідеями та досвідом, готовність допомагати друзям – це саме ті якості, що відображають суть ранкових зустрічей. І водночас відбувається формування громадянської компетентності маленьких українців.

Педагоги будують доброзичливі, теплі, приязні стосунки з дітьми, що базуються на довірі один до одного, взаємоповазі. У своїй роботі вони використовують особистісно-орієнтований підхід до дітей, інтерактивні методи і прийоми. Вони добре вивчили матеріали «Концепції громадянського виховання», де чітко окреслено основні засади, цілі, напрямки, зміст, форми та методи громадянського виховання, які цілеспрямовано та ефективно забезпечують процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій гармонійно поєднується високі моральні чесноти: громадянська зрілість, патріотизм, почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством, Батьківщиною. Вчителі передусім розвивають емоційну сферу дітей, закладають основи моральності, допомагають відчувати єдність всього живого на землі. Знання, які педагоги дають дітям, базуються на духовному та моральному досвіді кожної дитини.

Головний принцип роботи педагогів початкової школи – виховання добром на духовних та культурних засадах рідного народу.

Відповідаючи на вимоги часу, запити суспільства, у контексті духовного розвитку особистості педагоги здійснюють виховання в учнів патріотизму. Це досягається активізацією емоційної сфери школяра на основі широкої поінформованості про історію, традиції, культуру рідної країни.

Патріотичні почуття молодших школярів засновуються на інтересі до найближчого соціального, природного і культурного оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села, країни, традицій та звичаїв свого народу). Тому позитивне ставлення до світу закладається на основі виховання любові та поваги до найрідніших людей (мами, тата, бабусь, дідусів, братів, сестер), усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями. То ж педагоги приділяють увагу формуванню у дітей 6-10 років дієвих емпатійних проявів щодо близьких, адже мало розуміти, що таке доброта, турбота, вдячність, взаємодопомога - необхідно проявляти ці почуття у повсякденні, цінувати членів своєї сім'ї й теплоту рідної домівки.

Гартування маленького патріота відбувається шляхом формування уявлень про назву рідного міста, найближчих вулиць, площ, столиці нашої Батьківщини, про її визначні місця. Також педагоги ознайомлюють школярів із державною символікою України (прапор, герб, гімн). Цікавою і корисною для них є інформація про людей, які прославили нашу країну (художників, композиторів, письменників, винахідників, учених, мандрівників, лікарів, спортсменів) та характерні риси українського народу взагалі (миролюбність, доброзичливість, гостинність, працелюбність, творчість, мудрість тощо).

У молодшому шкільному віці педагоги формують здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховують любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» спрямований на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання.

Найважливішим виховним спрямуванням змісту даного курсу є формування в учнів найбільш значущих для українського народу цінностей: патріотизм, соціальна

справедливість, первинність духовного щодо матеріального, гуманізм, працелюбство, взаємоповага; виховання в дитини свого власного «Я», віри у свої сили, талант, здібності; виховання творчої, соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до природи, світу, речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності.

Одним з інструментів, що створює умови для розвитку ключових компетенцій, громадянської свідомості і самостійності особистості в осягненні нового, є проектна діяльність.

Слід зазначити, що педагоги початкової школи активно застосовують різні види проєктів:

– продуктивні, пов'язані з трудовою діяльністю, споживчі (підготовка екскурсій, організація дозвілля), дослідницькі проєкти (на уроках ЯДС), навчальні проєкти (проєкти-вправи) для оволодіння певними освітніми навичками.

До проектної діяльності активно залучаємо батьківську громадськість. І як результат, проектна діяльність доводить свою ефективність в формуванні компетентної особистості здобувача освіти, оскільки передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування знань та вмінь, спрямованих на набуття особистісного досвіду, створює умови для творчої самореалізації учнів, сприяє розвитку їх інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, умінню планувати, приймати рішення, оцінювати результати.

Громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність у житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних із різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікувати себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя [9,15]. Цю ключову компетентність у фізичному вихованні варто реалізовувати через виховання організаторських здібностей школярів. Рекомендуємо формувати здатність учнів до організації гри чи іншого виду командної рухової діяльності; до спілкування в різних ситуаціях на засадах поваги та товарищескості; нівелювання конфліктних ситуацій, які можуть виникати у процесі спортивної діяльності; дотримання правил чесної гри (Fair Play): поважати суперника, здобувати перемогу чесним шляхом за рахунок ретельної підготовки, з гідністю приймати поразку, пам'ятати, що головна перемога – це перемога над собою. При реалізації цієї ключової компетентності важливо сформулювати в дітей вміння цінувати підтримку, повагу до альтернативних думок і поглядів, а також толерантність; розуміння зв'язку між руховою активністю та здоров'ям; свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших.

Формування соціальних та громадянських компетентностей на уроках фізичної культури можна реалізовувати через формування в школярів здатності до організації гри чи іншого виду командної рухової діяльності; до спілкування дотримуючись поваги та товарищескості у різних ситуаціях, що виникають; вміння уникати конфліктних ситуацій, які часто виникають під час спортивної діяльності; дотримання правил Fair Play, вміння перемагати і гідно програвати.

Умови, що сприяють, на нашу думку, успішному реалізації соціальних компетенцій в учнів молодшої школи: важливість враховування вікових особливостей учнів; використання спеціально скерованих педагогічних прийомів під час освітнього процесу з фізичного виховання; використання ігрових технологій навчання, які сприяють збільшенню кількості соціальних і міжособистісних зв'язків між дітьми, зростанню згуртованості, взаєморозумінню, взаємодопомоги, розвивають навички роботи у групі, навчають пояснювати, слухати і розуміти співрозмовника, поважати думку інших. Враховуючи вищезазначене, умови діяльності, які сприяють успішному формуванню соціальних компетентностей: використання технологій, які створюють «ситуацію успіху», домінування

під час освітнього процесу ігрового методу з використанням спеціально добраних рухливих ігор, залучення учнів у більшій мірі до позакласної та позашкільної діяльності.

Проблема формування громадянської і соціальної компетентності в українській школі поки що не перебуває на вістрі уваги політиків, державних чиновників та ідеологів освітньої реформи. Відсутнє і усвідомлення ключової ролі у цьому процесі держави, яка декларує побудову демократії. Тому не спостерігаємо активного тиску на органи державної влади для прискорення реформи.

Новий Закон України «Про освіту» надає деякі формальні можливості для демократизації української школи і формування громадянської компетентності учнів вже зараз. Однак нерозуміння сутності демократичних змін, традиційна пасивність і орієнтація освітян виключно на виконання розпоряджень значно гальмують процес реформування. Тому головна місія у просуванні освітньої реформи покладається на інститути громадянського суспільства. Однак, більш-менш швидкий поступ потребує також активної участі та підтримки головних стейкхолдерів – батьків і здобувачів освітніх послуг.

У питаннях реформування шкільної освіти увага урядовців, освітян та громадськості акцентується на майбутніх перевагах від впровадження заходів, передбачених у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Етапи впровадження освітньої реформи надто розтягнуті у часі. Фактично не піднімається проблема впровадження головних складових реформи, зокрема, формування необхідних компетентностей у сучасних школярів. Напрошується висновок про мовчазну згоду усіх стосовно того, що ще 10 років школярі будуть довчатися по-старому, що компетентності їм не потрібні. Тоді варто усвідомити, що протягом цього часу випускники української школи будуть позбавлені громадянських, соціальних, правових знань і вмінь, тобто, залишатимуться невігласами.

Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, що уналежнює певний рівень її готовності до активного здійснення суспільного життя. Сформована громадянська компетентність напряду пов'язана з громадянськістю як духовно-моральною цінністю, світоглядно-психологічною характеристикою людини, зумовленою державною самоідентифікацією, усвідомленням приналежності до конкретної країни. Громадянська компетентність є сукупністю знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань учня, які допомагають йому зрозуміти своє місце в суспільстві, відповідальність за себе й свої дії, передбачають усвідомлення себе громадянином, відповідальним за країну й готовим реалізовуватися та працювати тут. Громадянська компетентність, що охоплює такі категорії, як громадянська активність, громадянська позиція, вибір та відповідальність, виявляється в соціально-комунікативних та інформаційно-дослідницьких здатностях особистості, в громадянській участі, в її вміннях розв'язувати соціальні конфлікти й проблеми, ефективно діяти в ситуації невизначеності, робити відповідальний вибір й ухвалювати рішення. Це, своєю чергою, слугує передумовою саморозвитку й самореалізації особистості, вибудовування нею власної життєвої стратегії. Подальші наукові розвідки в цій царині можуть ставити питання щодо критеріїв оцінювання й рівнів сформованості громадянської компетентності школярів, впровадження предмета «Громадянська освіта» в практику шкіл, ефективних методів і форм громадянської освіти тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>.
2. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Експертна оцінка проекту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://centromonitor.com.ua/_p=1279.html.
4. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів [Текст]: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / О. А. Кучер. – К., 2014. – 252 с.

5. Нова українська школа : основи Стандарту освіти [Текст]. – Львів, 2016. – 64 с.
6. Овчарук О. В. Характеристики освіти для демократичного громадянства : європейський контекст / О. В. Овчарук / Пост методика. –2013 (3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh.>
7. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті [Текст] / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72.
8. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – №23. – С.18–20.
9. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Т. М. Смагіна. – К., 2007. – 267 с.
10. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / укладач Степанова Н. М. – Черкаси, 2014. – 42 с.

Баранюк Наталія,
директор
Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №4 «Теремок»
Дунаєвецької міської ради
Хмельницької області

Сім'я як чинник розвитку громадянської компетентності дошкільників

На сучасному етапі демократизації громадянського суспільства актуальною є проблема формування громадянськості, що передбачає становлення особистості, спроможної знайти відповідь на основні питання існування, пізнати себе, суспільство і час, в якому вона живе, здатної брати активну участь у вирішенні соціальних проблем та досягнути успіху в житті.

Особливе місце в розв'язанні цих нагальних питань на всіх етапах розвитку суспільства та державотворення відведено сім'ї. Саме сім'я, сімейні цінності є фундаторами громадянського суспільства, носіями цінностей громадянського виховання дітей та молоді.

В українській родині завжди існували ідеали сім'ї, на них із покоління в покоління передавалися звичаї і традиції сім'ї щодо виховання молоді взагалі і громадянського виховання зокрема. Громадянська позиція виховувалась як ... «відчуття особистої належності до рідної землі, держави, сім'ї, роду, способів життя, традицій і звичаїв, відповідальності, захисту і збереження їх, розвитку й примноження, добробуту країни» [1].

Українська родина здавна відзначалась прагненням до подружньої вірності, піклуванням про дітей, батьків і старших членів родини, пошаною до предків, доглядом за їхніми могилами, взаємною любов'ю до батьків, злагодою та довірою до членів родини, гармонією стосунків поколінь, демократизмом відносин, повагою до прав дитини і старших, відповідальністю за інших членів сім'ї, допомогою слабшим членам сім'ї, гармонією батьківського і материнського впливу у вихованні дітей, спільністю духовних інтересів членів сім'ї, здоровим способом життя, заняттям спортом, культом праці, дбайливим ставленням до її продуктів, дотриманням народних звичаїв, охороною традицій, гостинністю, сімейною відкритістю щодо суспільного життя, гігієною сімейного життя, багатодітністю [2].

Про розвиток і становлення громадянськості у дитини засвідчуватиме рівень набуття нею обов'язкового мінімуму знань щодо громадянських прав і обов'язків, зростаюче бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни (громади) та активність у долученні до громадянських питань і проблем різного рівня, які вона здатна усвідомлювати. Педагогам ЗДО у вихованні майбутнього громадянина слід розуміти, що саме має знати, уявляти і головне, як діяти дитина-дошкільник та які форми й методи роботи з ним практикувати. У старшому дошкільному віці тільки закладаються основи громадянськості - підростаючи, дитина вбирає в міру свого розуміння все те, чим живе сім'я, родина, громада,

народ України, і поступово формується як член суспільства, як громадянин. Тому у старшому дошкільному дитинстві можна говорити про начатки громадянськості – ті перші уявлення, знання про країну, про громадянську відповідальність, громадянську поведінку і готовність відповідно діяти. У Базовому компоненті дошкільної освіти визначено змістове наповнення освітньої лінії «Дитина в соціумі», завдяки чому виокремлюються і начатки громадянськості, на які слід спрямовувати навчально-виховний процес у ЗДО: формування у дітей навичок соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватись у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим та ін. У спілкуванні з дорослими, як носіями суспільноісторичного досвіду людства, в дитини з'являються інтерес та вміння розуміти інших людей, долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших людей, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату. Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом входження дитини в людський соціум, що вимагає уміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства [3]. Відповідно виховання українського громадянина і патріота спрямовуватиметься на реалізацію таких суттєвих чинників, що ґрунтуються на загальнолюдських, гуманістичних і національних цінностях: усвідомлення цінності й унікальності життя кожної людини на Землі незалежно від місця проживання, віросповідання, расової й етнічної приналежності; повага до інших народів, їхніх прав, інтересів і цінностей, культури, нетерпимість до расової та національної неприязні; повага до минулого і теперішнього своєї Батьківщини, мови, традицій і культури народу, набуття елементарних знань історії своєї країни та її законів; активна громадянська позиція особистості.

Батьки мають право на власну виховну діяльність з формування громадянських цінностей дитини. Однак українська сім'я, належно непоцінована морально й матеріально, стикається з труднощами створення образу громадянина України, повновартісного члена суспільства. Завважуємо спрощене розуміння батьками структури громадянської освіти і виховання дитини. Соціально вразливі верстви українського населення не годні підносити голос за питомі громадянські цінності. Зокрема, йдеться про соціальну гармонію, соціальну і міжетнічну справедливість, культуру соціальних і політичних відносин, пошану до законів, рівність громадян перед законами, самовідповідальність людини, суверенітет особи, право на життя, власну гідність, працю, безпеку. Педагогічні дослідження власність, рівність можливостей, свободу думки, совісті, участь у політичному житті, самовираження, готовність до захисту індивідуальних прав і свобод, обов'язки (впливають із прав і свобод інших людей), ушанування національно-культурних вартостей інших народів, повагу до демократичних виборів і демократично обраної влади, толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним вартостям [4]. Тож українська сім'я як центротяжна сила суспільства має запалитися бажанням ставати до оборони і громадянських, і національних, і сімейних цінностей – субстанції становлення і розвитку молодого покоління.

Список використаних джерел та літератури

1. Поставий В.Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї (історико-педагогічний аспект) Педагогіка та психологіка. 1997. № 1. С. 185.
2. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. Посібник. Вища школа, 2002. С.87.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
4. Підласий І. Ідеали українського виховання. Рідна школа. 2000. № 4. С. 6.

Етнопедагогічні засади у формуванні громадянської компетентності дітей дошкільного віку

У статті висвітлено питання формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку за Державним стандартом дошкільної освіти, використовуючи засоби та можливості етнопедагогіки. Розкрито арсенал методів, засобів та компонентів освітньої роботи з патріотичного виховання, оснований на народній педагогіці.

Ключові слова: Державний стандарт, соціально-громадянська компетентність, патріот, портрет педагога, етнопедагогіка, методи, засоби, компоненти освітньої роботи.

Нині як ніколи гостро набуло актуальності виховання громадянина-патріота, відповідального, відданого своїй країні.

Національно-патріотичне виховання завжди було невід'ємною складовою виховного процесу в системі дошкільної освіти України. Адже патріотизм, як і інші якості особистості, починає формуватися в дошкільному дитинстві – у період надзвичайно активного розвитку дитини.

Завдання національно-патріотичного виховання дошкільників представлені нормативними документами. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» одним із ключових завдань дошкільної освіти є виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей українського народу [7].

У новій редакції Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що в дітей старшого дошкільного віку має бути сформована соціально-громадянська компетентність. Зміст цієї компетентності передбачає, що дитина володіє елементарними знаннями про рідну країну, її символіку, традиції та звичаї. Зокрема, старший дошкільник має знати, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці; що вони мають свою культуру, звичаї, мову [1].

Можна виокремити такі особистісні якості та риси характеру притаманні свідомому громадянину й патріоту:

- повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу; працьовитість;
- патріотична самосвідомість;
- громадянська відповідальність;
- повага до законів Української держави;
- досконале знання державної мови тощо [2].

В дошкільному віці ми маємо створити фундамент, на основі якого формуватиметься життєва позиція майбутнього громадянина-патріота.

З чого розпочати формування патріотичних почуттів дошкільників? Емоційно насичені дії батьків чи інших значущих дорослих допомагають дітям вибудувати чітку життєву позицію. Тому найдієвіший засіб патріотичного виховання дошкільників – це особистий приклад наближених до них дорослих.

Картину світу для дітей малюють дорослі. Тому важлива умова успішної роботи з патріотичного виховання – готовність самого педагога. Портрет педагога:

- розуміє необхідність досконало володіти рідною та державною мовами;
- свідомо набуває теоретичних знань, практичних умінь грамотно добирати зміст освітнього процесу;

- здатний моделювати єдину систему блочно-тематичного планування;
- володіє інформаційно-комунікаційними технологіями [5].

Виховання любові до Батьківщини – завдання надзвичайно складне, особливо коли йдеться про дітей дошкільного віку. Воно потребує систематичності та певної послідовності.

В наш час потрібно допомогти дітям осмислити, що вони як українці разом з дорослими захищають не лише свою землю, прекрасну українську природу, а і її славу історію, традиції та культуру. Нам є чим пишатися й що передавати дітям наших дітей. Це знання про народну й державну символіку, особливості побуту українського народу – житла, одягу, народних іграшок, українські народні ремесла, традиції українських свят. На чому ж саме слід сконцентруватися під час роботи з дошкільниками? [6].

Насамперед формувати відчуття приналежності до своєї країни. При цьому важливо не лише промовляти певні патріотичні гасла, а, звертаючись до досвіду дітей і їхньої емоційно-чуттєвої сфери, сприяти щирому прийняттю того, що ми намагаємося вкласти в душу дітей.

Виховувати малечу в народному дусі, на основі національних духовних і культурних традицій. Доречно використовувати українську етнопедагогіку, яка склалася у процесі формування української народності і на своєму дальшому шляху пройшла загальнолюдські стадії суспільного прогресу.

Мова народної педагогіки проста й доступна для дошкільників. Педагогічний вплив народної педагогіки на формування особистості важко переоцінити. Діти сприймають її легко, природно і просто, навіть не відчуваючи, що їх виховують. Завдяки використанню народної педагогіки у вихованні, в дітей найповніше реалізуються природні нахили, формується національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд.

Арсенал методів в народній педагогіці широкий і різноманітний. Їх умовно можна поділити на такі групи:

- народно-педагогічні методи виховання словом рідної мови (бесіда, роз'яснення, проповідь, репродукція й імпровізація усної народної творчості, повчання, порада, приклад, народний гумор тощо);
- методи виховання патріотичної поведінки (патріотичного досвіду) (спосіб життя та діяльності, вправи, режим праці, виконання доручень й обов'язків, спілкування, народні звичаї та обряди);
- народно-педагогічні методи стимулювання, заохочення та спонукання (заохочення й спонукання: вимога, громадська думка, очікувана радість, наказ, заборона, порада, навіювання, нагорода, кара, привчання).

Окрема група методів – молитва, святі тайни, присяга. В основі цієї класифікації – закономірності процесу виховання й основні джерела набуття знань, досвіду патріотичної поведінки та діяльності [4].

Засоби етнопедагогіки виконують функцію єдності та взаємодії виховання й навчання зі стимулюванням самопрограмування індивіда із розвитком його духовно-творчих задатків за допомогою таких чинників, як сприймання, мотиваційна діяльність, усвідомлення через поєднання нового та старого в народних традиціях й обрядах, відтворення через неодноразове повторення обрядової діяльності за взірцем, що сприяє актуалізації знань і досвіду, творчої діяльності через пошукову й рольову дію тощо. Поряд із функціями виховання в змісті, і в засобах етнопедагогіки реалізується функція самовиховання.

Серед дослідників народної педагогіки немає єдиної думки щодо засобів народного виховання. В окремих публікаціях до них відносять казки, прислів'я, приказки та інше, тобто твори фольклору [3].

Отже, на основі досліджень наявних праць із народної педагогіки доходимо висновку, що всі її засоби поділяються на три групи:

- 1) засоби матеріальної культури – природа, діяльність;
- 2) засоби духовної культури – слово, рідна мова, фольклор, релігія, мистецтво, гра;
- 3) засоби соціонормативної культури – традиція, громадська думка.

Таким чином, усі засоби народної педагогіки поділяємо на три блоки: фольклор, гра, традиції. Кожен із них складається із взаємопов'язаних елементів. Так, наприклад, будь-яка народна традиція включає елементи гри, пісні, і будь-яка гра не може проходити без використання малих жанрів фольклору: лічилки, мирилки, примовки

У роботі з дошкільниками варто віддавати перевагу методам і засобам, які дають змогу зацікавити дітей традиціями та культурою українського народу, спонукають їх виявляти патріотизм і громадянськість відповідно до вікових особливостей. Взявши до уваги методи народної та сучасної педагогіки ми вирішили, що особливу увагу слід приділити активним формам взаємодії з дітьми, зокрема:

- організовувати проблемні бесіди та полілоги, імпровізація усної народної творчості під час яких діти обговорюватимуть загальнолюдські та національні цінності, набуватимуть умінь формулювати й аргументовано висловлювати власні думки;
- створювати ігрові та проблемні ситуації морально-етичного змісту, що даватимуть дітям змогу ознайомитися з різними соціальними ролями, зіставити їх із поведінкою героїв художніх етнічних творів і розповідей, продемонструвати свої знання, уміння та особистісні якості;
- спонукати дітей до творчого пошуку під час проектної діяльності, що передбачає збирання й аналіз інформації з національно-патріотичної тематики, звичаїв рідного краю; самостійне розв'язання проблемних ситуацій через ухвалення спільних рішень тощо [8].

Засоби української етнопедагогіки – національні культурно-історичні традиції, звичаї, обряди, рідна мова, історія, народне мистецтво, національні ідеали, народна мораль, етика, естетика, родовід, краєзнавство, природа, фольклор, народний календар, національна символіка, релігійні виховні традиції, форми й методи етнопедагогіки; критерії визначення рівня вихованості особистості – є невичерпним джерелом виховання патріотизму [4].

Діти дошкільного віку лише вчать аналізувати й робити висновки. Велику роль у сприйнятті нової інформації відіграють емоції та враження. Тому так важливо під час освітнього процесу використовувати прислів'я, приказки, казки, народні пісні та ігри, ознайомлювати дітей з народними ремеслами – гончарством, розписом, вишивкою, народною іграшкою тощо. У дошкільному віці діти залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, які сприяють розвитку в них художніх здібностей, навичок колективної взаємодії. При цьому вихователі мають піклуватися не так про збагачення знань, як про їх емоційне засвоєння, розвиток почуттів дітей.

Ми визначили такі компоненти освітньої роботи з використання етнопедагогіки в змістовний, емоційно-спонукальний, діяльнісний, універсальний.

Змістовний компонент передбачає, що діти опановують знання на доступному для їхнього віку рівні. Тематика – наскрізна для дітей всіх вікових груп:

- історія та культура українського народу на прикладі батьківського дому, найближчого довкілля, рідного міста;
- природа рідного краю, країни;
- національні символи України;
- національний одяг – історичний, стилізований сучасний;
- типові особисті якості характеру українців ;
- мистецтво, традиції та звичаї українського народу .

Емоційно-спонукальний компонент передбачає формування позитивного емоційного ставлення до об'єктів довкілля та соціальних подій, залучення дітей до суспільно крисної праці, їхню участь у соціально значимих акціях, активну участь у відзначенні свят тощо. Операційно-діяльнісний компонент дає змогу реалізувати під час самостійної та спільної продуктивної діяльності дітей набуті ними знання, емоційне ставлення до об'єктів довкілля та соціальних подій. Трудову діяльність дітей спрямовуємо на формування в них наполегливості, відповідальності, бажання допомагати іншим.

Види роботи

Серед видів роботи з дітьми обрали найбільш дієві, зокрема:

- інтерв'ювання;

- інтегровані заняття;
- тематичні проекти;
- традиційні та віртуальні екскурсії;
- пошуково-дослідна діяльність;
- флешмоби, квести;
- ігри-стратегії;
- толоки;
- благодійні акції;
- конкурси, виставки;
- свята, розваги.

Освітня робота з дітьми передбачає партнерську діяльність дітей та дорослих. Розв'язати завдання освітньої роботи з дітьми з патріотичного виховання не можна лише силами педагогів. У цьому процесі обов'язково мають брати участь батьки вихованців. Тому педагогам важливо планувати спільні з ними заходи. Це можуть бути різні освітні події, краєзнавчі екскурсії, зустрічі старших дошкільників із героями, які сьогодні захищають незалежність України, спортивні свята, конкурси, майстер-класи національно-патріотичної тематики.

Для того щоб мотивувати батьків брати участь у заходах, дізнатися їхнє ставлення до патріотичного виховання дітей, варто провести анкетування. Отримані дані допоможуть скласти план заходів національно-патріотичного змісту, які будуть цікаві і дітям, і батькам.

Важливе значення для виховання патріотичних почуттів і громадянськості в дошкільників має приклад дорослих, оскільки діти переймають певне емоційно-позитивне ставлення раніше, ніж починають засвоювати знання. Тому під час тематичних батьківських зборів слід розповідати про те, як важливо закладати в дітях почуття любові до рідної країни з ранніх років і пропонувати форми спільного дозвілля. Наприклад, «маршрут вихідного дня» історичними місцями для розширення знань батьків і дітей про своє місто, село, селище.

Наостанок зазначимо, що людське життя складається з періодів, кожний з яких призначений для сприйняття певного роду інформації, створює сприятливі умови для дії чинників психологічного, соціального та емоційного впливу. З огляду на це, у вихованні майбутнього громадянина і патріота головне – не запізнитися, не пропустити той момент, коли виховні зусилля будуть найефективнішими, коли робота, проведена педагогом, дасть високий результат.

Ефективність системи патріотичного виховання на засадах української етнопедагогіки визначається рівнем реалізації її мети й завдань – патріотичного виховання у своєму розвитку проходить низку етапів – становлення, відпрацювання своєї структури та змісту діяльності колективу, остаточне оформлення або перебудову. Для кожного етапу характерні специфічні завдання, види діяльності, організаційні форми, системотворчі зв'язки

У мирний час не всі й не завжди усвідомлюють значення патріотичного виховання. Тож утриматися від перекосів, забезпечити єдність патріотичного із соціально-громадянським і морально-правовим вихованням буває складно. Та наразі життя утворює в тому, що силу духу, патріотичний настрій, любов до своєї країни, віру в правду й перемогу в потрібний час з кишени не виймеш. Усе це – результат цілеспрямованого виховання.

В умовах війни діти дорослішають швидше. І цьому сприяють передусім не знання, а емоційні враження, життєвий досвід, глибокі почуття, що наповнюють їх, незалежно від того, де вони разом з дорослими проживають спільну для всієї України біду: у бомбосховищах, евакуації чи в тилу, допомагаючи батькам у їхній волонтерській діяльності. І от тоді гасла, героїчна поезія, пісні, казки й легенди перестають бути просто словами. Вони проростають у цілому поколінні ростками патріотизму, надають силу, яка й робить наш народ непереможним.

Отже, використання елементів етнопедагогіки у роботі з дошкільниками виконує функцію єдності та взаємодії виховання й навчання зі стимулюванням самопрограмування дошкільника з розвитком його духовно-творчих задатків за допомогою таких чинників, як сприймання, мотиваційна діяльність, усвідомлення через поєднання нового та старого в народних традиціях й обрядах, відтворення через неодноразове повторення обрядової діяльності за взірцем, що сприяє актуалізації знань і досвіду, творчої діяльності через пошукову й рольову дію тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Авт. група: О. М. Байер, А. М. Богуш, О. К. Безсонова та ін. К.: Видавництво, 2021. 41 с.
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження/ Упорд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
3. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум: навч. посіб. / А.М.Богуш, Н.В.Лисенко. К.: Вища шк., 2003. С. 63-84
4. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. К., 1994. С.169-187.
5. Гавриш Н. Виховуємо патріотів змалечку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2022. №5. С.4.
6. Нерянова С. Національно-патріотичне виховання дошкільників: коротко про головне // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. №8. С.7.
7. Про освіту: Закону України «Про дошкільну освіту» від 2001 № 49. Дата оновлення: 02.04.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 23.10.2022)
8. Швайгерт Н., Муравська М. Вибрати не можна: як навчити дітей любити Батьківщину // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2019. №8. С.20.

Булак Ганна,

вихователь

Хмельницького закладу дошкільної освіти №50 «Лелеченька»,

Хмельницької міської ради

Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дошкільників засобами народної іграшки

У кожного в житті є свої цінності. Але є й такі святині, які ні з чим не можна порівняти – любов до своєї країни, свого народу, рідної мови. І їх потрібно виховувати ще в дитинстві. В цьому і полягає сутність формування громадянської компетентності маленького українця.

Ключові слова: громадянська компетентність, національне виховання, народна іграшка, міні-музей, патріотизм, діти дошкільного віку

Події, які відбуваються в Україні в час повномасштабного вторгнення, торкнулися кожного з нас, пробудили громадянську свідомість мільйонів українців, сколихнули і піднесли на небувалу висоту волонтерський рух, виявили здатність жертвувати власним життям. Нашій країні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію, виявляють почуття власної гідності як представники українського народу, зацікавлені культурою українців, його історичним минулим, мовою, звичаями, традиціями, а також з повагою ставляться до інших народів, їхніх національних культур.

Одним із завдань дошкільної освіти, окресленої Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні (нова редакція), є формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку, виховання ціннісного ставлення та поваги до культурних надбань українського народу. Соціально-громадянська компетентність – це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя. Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і

прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, вміння дотримуватися цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур [1]. З ранніх років у дитини повинна закладатися готовність зберігати, захищати та примножувати духовну скарбницю свого народу. У домашньому середовищі по-особливому сприймається народна пісня, сімейні традиції. Поряд з творами малих фольклорних жанрів народна іграшка становить безцінне духовно-мистецьке надбання. Засвоєння національних цінностей – тривалий процес. Вони не закладені в генах, це не природна якість, а соціальна, яка формується цілеспрямовано, системно, з дотриманням певних принципів та використанням сучасних методів і форм роботи. І саме ми, педагоги дошкільця, повинні докласти максимум зусиль, щоб виховати патріотично налаштоване майбутнє покоління українців.

В умовах сьогодення формування громадянської компетентності набуває особливого значення. Це дає можливість до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини. Тому виникає потреба в розробці системи роботи з дошкільниками щодо національно-патріотичного виховання. Національне виховання повинно відобразитися в змісті освітньої діяльності, її навчально-дидактичному та методичному забезпеченні, у створенні предметно-розвивального середовища, тісній взаємодії з родинами вихованців, так як вони є активними учасниками освітнього процесу.

Формування особистості дитини починається з перших років її життя. Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли засвоюються моральні норми поведінки, формуються основи характеру, ставлення до оточуючого світу, до себе. У процесі взаємодії з дорослими та однолітками розвивається національна самосвідомість дітей дошкільного віку. Одним із засобів формування громадянської компетентності є українська народна іграшка. У виховному процесі нашого закладу дошкільної освіти народній іграшці відведено особливе місце, бо вона має вагомe значення у вихованні маленьких українців. Процес ознайомлення дошкільників з народною іграшкою є актуальним у наш час. Діти звикли до сучасних яскравих іграшок на зразок гаджетів тощо. Спостерігаючи за тим, як змінюються духовні цінності сучасних батьків, дітей, суспільства, а відтак і іграшок у крамницях, ще більш розуміємо, як важливо прищеплювати дитині любов до української духовної спадщини з дитинства. Тому ознайомлення з народною іграшкою повинно розпочинатися якомога раніше та використовуватися в процесі життєдіяльності дошкільників. В нашому закладі дошкільної освіти створено міні-музей народної іграшки «Свищик». Я, як вихователь, розробила систему роботи по ознайомленню дошкільників з українською народною іграшкою

https://drive.google.com/file/d/17ZqrXQ15bTlh8ILBTNJmd2a57SCc9dll/view?usp=share_link, виготовила Лепбук «Моя країна – Україна», маю добірку народних ігор та дидактичних ігор про Україну, розробки конспектів занять про рідне місто Хмельницький, про Україну, збірки художніх творів сучасних поетів та письменників України, збрала бібліотеку українського народного фольклору, підбрала фонотеку українських пісень, ілюстрації, плакати, мапу України. В міні-музеї народної іграшки «Свищик» зібрано ляльки-мотанки, виготовлені з різних матеріалів (соломи, тканини, ниток), глиняні, дерев'яні іграшки-свищики, національний посуд українців з Петриківським та Косівським розписом, народні музичні інструменти. Дітям дуже цікаво пізнавати історії про знайомі іграшки. Доцільно зацікавити їх появою іграшки, від імені якої розказати історію виготовлення, дати можливість потримати іграшку в руках, виготовити власноруч з вихователькою в садочку чи вдома з батьками, організувати виставку народних іграшок. Українська народна іграшка походить з давніх часів. Протягом тривалого часу вона розвивалася, вдосконалювалася. Хочу зазначити, що в наш час вона відіграє значну роль в ознайомленні дошкільників з духовною спадщиною українців і в формуванні національної свідомості дітей дошкільного віку.

Родина і заклад дошкільної освіти – два суспільних інститути, які закладають фундамент особистості дитини. У них єдина мета: виховати всебічно розвинену людину з високим інтелектуальним, творчим і духовним потенціалом. Ми, педагоги, маємо

використовувати як традиційні, так і інноваційні підходи в роботі з родинами вихованців щодо формування громадянської компетентності дошкільників. Ефективною для виховання дитини в умовах сім'ї є участь дітей і дорослих в різних святах (традиційних, обрядових, національних, державних, побутових тощо). Це дає змогу пізнавати звичаї, обряди, традиції свого народу, національно-культурологічний досвід, бути продовжувачами справи батьків. Батькам варто розширювати знання дітей про Україну, її історію, культуру. Дітей знайомлять з народними національними оберегами (калиною, вербою, віночком, рушничком, сорочкою тощо), з українськими народними іграшками, національним одягом, посудом, їжею, житлом. Одним із засобів патріотичного виховання в умовах сім'ї є ознайомлення дітей з народними художніми промислами України (вишивкою, пошиттям національного одягу, декоративним ткацтвом, гончарством, різьбленням, виготовленням виробів зі шкіри тощо) [3]. Підтримка батьками процесу формування соціально-громадянської компетентності може відбуватися шляхом:

- реалізації в родині принципів демократії, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини та її прав;
- створення умов для вибудовування міжособистісної і толерантної дитячо-батьківської взаємодії;
- розмов про права дитини, моделювання відповідної поведінки та висловлювання особистих поглядів і думок задля набуття соціального досвіду;
- залучення дитини відповідно до її вікових можливостей до участі в житті сім'ї/родини, закладу дошкільної освіти, громади в різних формах дозвілля, спільних подорожей, прогулянок;
- залучення дитини до спостережень за об'єктами соціального довкілля у повсякденному житті та в процесі ігор, прогулянок, екскурсій, дозвілля, соціальних і благодійних акцій тощо;
- моделювання життєвих ситуацій для формування готовності дитини до посильної участі в демократичних процесах, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві. [1]

Висновок

Тож можна зробити висновок, що в умовах сьогодення актуальним залишається питання повернення українського суспільства до вивчення українського побуту, традицій, культурних надбань. Досвід показує, що починати потрібно вже в дошкільному віці, коли дитина пізнає оточуючий світ. І саме від нас, педагогів та батьків, залежить, щоб разом з молоком матері та її ніжною колісковою у душу дитини входила любов до всього рідного, щоб змалечку вона пізнавала звичаї і обряди свого краю, збагачувала мову скарбами усної народної творчості [4]

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т.О., авт. кол-в: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П. та ін., 2021 р. , с.17
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В.О. Огнев'юк, авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Г. Богініч, В.М. Вертугіна та ін.; Київ, ун-т ім. Б.Грінченка, 2020 р. , 440 с.
3. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина», Київ, 2021 р., с.223
4. Л.Калуська «Дивокрай», Тернопіль, 2005 р., с.9

Бура Альона,
вчитель-логопед
Кам'янець-Подільського закладу дошкільної освіти №18 «Зірочка»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності у дітей з порушенням мовлення старшого дошкільного віку

У контексті історичних викликів сучасності формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку є пріоритетним та актуальним. Дошкільний навчальний заклад – це фундамент, основа, перша сходинка у здобутті дитиною освіти. Саме дошкільня є тією «дитячою колискою», біля якої народжується нація.

Ключові слова: громадянська компетентність старших дошкільників; громадянське виховання; національно-патріотичне виховання; корекційно-мовленнєвий напрямок роботи.

Keywords: civic competence of older preschoolers; civic education; national and patriotic education; correctional and speech direction of work.

Виховувати маленького соціально компетентного громадянина складно. Про це говорять як науковці, так і практики. Проте автори Державного стандарту дошкільної освіти зазначають, що у старших дошкільників має бути сформована соціально-громадянська компетентність.

Соціально-громадянська компетентність – це здатність дитини виявляти особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на поліпшення спільного життя.

Сучасна Концепція національного виховання наголошує на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури українського народу.

Зважаючи на те, що в період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості й самосвідомості, а також ті риси характеру, які визначатимуть особистість, цей вік має виключне значення для громадянського виховання.

Основними завданнями громадянського виховання дошкільників належать-навчити дітей:

- любити свій народ;
- шанувати не лише героїчне минуле України, а й непрості будні сьогодення;
- прагнути робити добро, віддавати свої сили і здібності на користь рідній країні;
- відчувати себе не байдужим споживачем, а господарями на своїй землі, від кожного з яких залежить її розквіт і добробут.

Громадянське виховання як цілісна система ґрунтується на таких фундаментальних принципах, як природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, демократизм, єдність дитячого садка і сім'ї, наступність і спадкоємність поколінь, цілісність.

Виховання громадянських якостей у дошкільників передбачене «Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні». Так, одним із показників життєвої компетентності дошкільника є формування комплексу уявлень дитини про держави, народи, нації, суспільство як узагальнені категорії, розуміння себе громадянином. Дитина повинна вміти вільно володіти такими поняттями, як назва держави, розуміти, що Україна – це її рідна країна, знати столицю та великі міста України, розповісти про державні символи (впізнавати прапор України, знати гімн), шанувати традиції рідного краю.

В сучасній українській педагогіці поняття «громадянське виховання» розглядається у працях О. Сухомлинської, П. Ігнатенко, Н. Косаревої, В. Поплужної та інших, але залишається невизначеним.

Громадянське виховання має закликати до поваги закону та суспільства, і в той же час – розвивати ініціативу, відповідальність, вміння користуватись особистими свободами. Воно має формувати повагу до інших людей, виховувати толерантність у спілкуванні з іншими, вчити правилам суспільної політики.

Основна частина. Останнім часом як в Україні, так і за її межами достатньо актуальною для дослідників є проблема розвитку громадянської компетентності дітей дошкільного віку з вадами мовлення. Мовленнєва функція є однією з найважливіших психічних функцій людини. Оволодіння здатністю до мовленнєвого спілкування створює передумови для специфічних людських соціальних контактів, завдяки яким формуються та уточнюються уявлення дитини про навколишнє середовище, удосконалюються форми його відображення. Оволодіння дитиною мовленням сприяє усвідомленню, плануванню та регуляції її поведінки. Мовленнєве спілкування створює водночас і необхідні умови для розвитку різних форм діяльності та участі в колективній праці. Порушення мовлення тією чи іншою мірою (залежно від характеру цих порушень) впливають на діяльність та поведінку дитини, негативно позначаються на формуванні всього психічного життя. Вони ускладнюють спілкування з оточуючими, нерідко заважають правильному формуванню пізнавальних процесів, впливають на емоційно-вольову сферу. Мовленнєві порушення часто спричиняють низку вторинних відхилень, які створюють картину аномального розвитку дитини в цілому.

У дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку у різній формі і у різному ступені проявляється порушення комунікативної здібності. У цьому контексті загальною рисою для таких дітей є відсутність мотивації до спілкування, невміння орієнтуватися у ситуації взагалі або вузькоситуативно з допомогою дорослого, розлади поведінки, труднощі у контактах, підвищена емоційна стомлюваність. Це вимагає цілеспрямованого процесу навчання засобів спілкування і уміння їх застосовувати на практиці. Крім цього, саме спілкування є дієвим засобом закріплення нових мовленнєвих умінь і навичок, розвитку зв'язного мовлення.

Тому постає завдання перед вчителем-логопедом побудови навчального процесу з виховання громадянської компетентності дітей з вадами мовлення, які повинні отримувати не лише базові знання та вміння, а передусім всебічно виховуватись у любові й повазі до Батьківщини. Від якості вирішення цього завдання залежить готовність дошкільнят проявляти свою громадянську активність, усвідомлення ними відповідальності перед державою та суспільством за свої вчинки, вміння раціонально використовувати власні права та виконувати громадянські обов'язки.

Процес громадянського виховання дітей з вадами мовлення значно ускладнюється, наявністю у них порушень інтелекту та емоційно-вольової сфери. Порушення мовлення значно обмежує їхні комунікативні можливості і звужує коло спілкування. Їм властива примітивність емоцій та переживань, пасивність. Тому життєва важливим для вихованців з порушенням мовлення є практичне навчання, яке вони зможуть використати у реальному житті.

З метою створення умов для реалізації національно-патріотичного виховання дошкільників необхідно передбачити у корекційно-мовленнєву напрямку роботи вчителя-логопеда з подолання мовленнєвих порушень у дітей лексичний матеріал, пов'язаний з історією України, видатними українцями, героями – захисниками рідної землі минулих часів та сьогодення.

Працюючи у дошкільному закладі з даного напрямку, використовую в корекційно-розвитковій роботі з дошкільниками:

- тематичний план з реалізації національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення;

- заняття розпочинаю з «патріотичного привітання» (коротенькі віршики, які промовляються спільно з вчителем-логопедом протягом тижня, двох, а далі – «нове привітання»).*Наприклад:*

«Рідний край»

Красивий, щедрий рідний край

І мова наша солов'їна.

Люби, шануй, оберігай

Усе, що зветься Україна.

(Ігор Січовик);

-тематичні презентації, присвячені героїчним подвигам українського народу – «День Захисника України», «День Гідності та Свободи» тощо;

-заняття зі звуковимови, які знайомлять з історичною особою чи подією відповідно до звуку, що вивчається на даному занятті. *Наприклад:*

1. (Звуковимова) Звук Уу.

«Історичні хвилини моєї України»: «Україна – велика країна. Я – частина великої країни. Україна – це Я! Земля – це Я! Всесвіт – це – Я!» Українська нація народилася дуже давно. І має високу культуру, і багату історію. І ми поступово дослідимо нашу історію. Який перший звук чуємо у слові Україна?

2. Звук Аа.

«Історичні хвилини моєї України»: Анна Ярославівна – донька Ярослава Мудрого, київського князя. Коли Анна вийшла заміж за французького короля Генріха I і поїхала до Франції, то везла з собою кілька скринь вишиванок. І вона вразила Європу своєю вишивкою. У той час тамтешні люди не вмiли ані читати, ані писати, ані вишивати. Наша Анна була грамотною жінкою. Вона назвала свого сина Філіпом. До неї такого імені у Франції не було. Французи досі пам'ятають доньку Ярослава Мудрого і 22 травня відзначають День Анни Ярославни».

Який перший звук чуємо у слові Анна?

-заняття з грамоти. *Наприклад:*

Тема: Звук Шш

Мета: Формувати вміння правильно вимовляти звук Ш. Впізнавати приголосний звук Ш в ряді Ш – С – З – Ж. Виділяти звук Ш в позиції початок, кінець, середина слова. Називати слова з даним звуком, за запропонованою схемою. Вправляти у поскладовому промовлянні слів. Відмінювати іменники чоловічого та жіночого роду. Словотвір іменників: спільнокореневі слова від шана. Вчити поділяти речення на слова, складати прості речення. Ознайомити з авторською казкою. Стимулювати самостійну художню діяльність дітей. Формувати основи патріотичних почуттів. Сприяти формуванню любові до Батьківщини.

Обладнання: сигнальні карточки – шаблі, предметні картинки, схеми, лічильні палички, фішки жовтого та синього кольору, ребристий м'ячик, проектор, презентація казки «Цар Пут», гра шидоку, силуети чоловічої та жіночої вишиванок, трафарети, штампи, гуаш, рушники для вправ, ортопедична доріжка, масажери, лежаки, аудіозапис пісні Ніни Матвієнко «Квітка-душа»

Хід заняття

І. Організаційний момент: (діти заходять по ортопедичній доріжці)

Привітання.

Доброго ранку, усім у цій залі!

Доброго ранку, хто разом із нами!

Гарного настрою,

Світлих думок –

Щирі бажання

Від вдячних діток!

Будьте вдячні своїм батькам, які подарували вам життя.

Будьте вдячні своїм вчителям, які ведуть вас по життю.

Будьте вдячні рідній, Богом даній нам, землі.

Привітаймо нашу Україну!

На нашій Україні і небо голубіше!

На нашій Україні і сонце на тепло!

На нашій Україні дівчата наймиліші!

На нашій Україні і хлопці козаки!

II. Основна частина:

Який звук частіше звучав у цьому віршику? (ш)

Я впевнена, що ви здогадалися – це звук Ш, разом вимовляємо звук Ш.

У народі кажуть: Береженого Бог береже, а козака – ШАБЛЯ.

Візьміть ШАБЛЮ у праву руку та підніміть її, якщо в слові почуєте звук Ш:

Шевченко, Сагайдачний, Мазепа, Шептицький, Залізник, Вишневецький, Шухевич, Скоропадський, Дорошенко, Симоненко, Грушевський, Сухомлинський, Дашкевич, Довженко, Малишко.

Дякую, ваші вушка добре чують звук Ш. А ще ви почули прізвища людей, якими пишається уся Україна.

Візьміть ШАБЛЮ у ліву руку та підніміть її, якщо в слові почуєте звук Ш:

Ішов кобзар до Києва та сів спочивати;

Торбинками обвішаний його повожатий;

Хто йде, їде – не минає, хто бублик, хто гроші... (Т. Шевченко)

Послухайте ще рядки з віршів Т.Шевченка та відгадайте, як «Вітер шумить»:

Вітер з гаєм розмовляє, шепче з осокою (тихо).

По діброві вітер виє, гуляє по полю (голосно).

Рече та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива (сердито).

Характеристика звука Ш:

Чи є перешкода, коли вимовляємо звук Ш? Де? То він який?

Обніміть шийку. Горлечко спить чи прокинулося? То він який?

Розкажемо, який звук Ш: приголосний, твердий, глухий, губки хоботком, язичок вгорі.

– Піднімемо «штангу»:

Шо – А – шо

Шу – А – шу

Ша – А – ша

Ши – А – ши

Ше – А – ше

– Не зівай, чітко вимовляй:

Ша, ша, ша – ша-на, ша-бля і ду-ша

Шу, шу, шу – му-шу, про-шу і пи-шу

Кожний народ пише свою історію та казки. Ви любите слухати казки? Лягайте на лежаки.

Я вас познайомлю з уривком авторської казки Анатолія Грищука «Цар Пут». Події, викладені у казці, є реальними. Імена деяких героїв вигадані (презентація).

– Назвемо картинки та подаруємо букву Ш (діти стають на масажери).

(Шоколадка, каштан, шипшина, туш, шпинат)

Відплескаємо та визначимо кількість складів . (4, 2, 3, 1, 2)

Поговоримо про каштан та шипшину:

Нема чого? Каштана, шипшини

Беремо що? Каштан, шипшину

Плоди на чому? На каштані, на шипшині

Стоїмо під чим? Під каштаном, шипшиною

– Назвемо картинки: шаль, шахи, кошик, машина, шапка.

- Знайдіть слово, яке підходить до вашої звукової схеми.

– Хто вміє, той читає всі інші повторюють за мною (миша, кошеня, кішка, шашки, вишні).

– Губки та язичок ми потренували. Але мовлення – це перш за все мистецтво рухів. Щоби сказати одне-єдине речення нам необхідно навчитися володіти бездоганно

більш ніж ста м'язами, які приймають участь у мовленні. Ви готові тренуватися?
Розстеліть рушнички.

(Йогівська вправа KHATU PRANAM під пісню Ніни Матвієнко «Квітка-душа»)

– Поклали руку на серце. Прислухайтесь, як воно стукотить. Заспокойте його.

Вдихнули носиком і повільно видихаємо.

– Скажемо речення та порахуємо слова.

Тільки душа і квітуча, і жива. (6) Ой, то душа, що шукала щастя. (6)

– Скажемо разом з пальчиками. (пальчикова гімнастика)

Душу й тіло ми гартуємо, (права рука: 1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Наших предків ми шануємо. (ліва рука: 1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Обома руками:

Душу й тіло ми гартуємо, (1-2, 1-3, 1-4, 1-5)

Наших предків ми шануємо. (1-5, 1-4, 1-3, 1-2)

(скласти рушнички)

– Яке гарне слово шануємо! Що означає це слово? (вчитель-логопед пояснює, якщо діти не знають). Утворимо нове слово від шана.

- Як по-іншому можна сказати?

Шанування – слово-предмет. Що робити? Шанувати – слово-дія. Людина, яку ми шануємо яка? Шановна. Якщо це чоловік, то він який? Шановний.

– Так я з пошаною ставлюсь до своїх колег, вчителів, волонтерів, захисників України.

А ви кого шануєте? (Я шаную ...), (ребристий м'ячик між долонями прокручувати і передати)

– Сядьте за столи. (ніжки на масажери)

Порахуйте, скільки у вас паличок? (4)

Зробіть з них букву Ш.

Які ще букви можна зробити з 4-х паличок?

К – з цієї літери починається назва столиці України ... (Київ)

Х – з цієї літери починається назва фортеці, під стінами якої козаки здобули перемогу над найсильнішою у світі у ті давні часи турецькою армією і зупинили наступ Османської імперії на Європу... (Хотин)

М – з цієї літери починається ім'я козака, який є образом Вільного Українського Козака ... (Мамай)

Е – з цієї літери починається ім'я ще одного козака, який «був парубком моторним і хлопцем хоть куди козак» ... (Еней)

«1, 2, 3» – Картинки розклади та чітко назви (шуба, кошеня, шишка, мішок).

Візьміть квадрат, порахуйте, скільки клітинок у верхньому рядку? (4) У нижньому? (4) У крайньому лівому стовпчику? (4) У крайньому правому стовпчику? (4)

Ця гра називається шидоку або судоку (у перекладі з японської мови (головоломка з числами або магічний квадрат).

Знайдіть, які малюнки мають бути в порожніх клітинках. Головне правило шидоку: малюнок і у стовпчику, і в рядку має використовуватися лише один раз.

– Пропоную потренувати наші руки.

Шию, шию, вишиваю (руки вперед, кисті вниз – вгору).

Вишиваночку мою (руки вперед, кисті всередину – назовні).

Оберіг хороший маю, (руки вперед долонями догори – зігнути і прямими пальцями торкнутися плечей).

Ношу в будні і в свята (руки в сторони долонями догори, зігнути і прямими пальцями торкнутися плечей).

– Українські вишиванки знає увесь світ. ЮНЕСКО віднесло вишиванку до всесвітнього надбання людства. Зробимо вишиванку власними руками (трафарети, штампи).

– Добрим тоном є те, щоб мати національний костюм і одягати його на родинні свята та інші події, щоб висловити пошану та згадати наших предків.

III. Заключна частина

– Як багато слів із звуком Ш я вам подарувала. Подаруйте, будь-ласка, і мені слова із звуком Ш і вставте фішки.

Як багато українських слів із звуком Ш ви знаєте. Пам'ятайте – ви майбутнє України.

Вчитель-логопед зачитує дітям вірш А. Німенко «Сонячний дім»

Привітний і світлий наш сонячний дім,

Як радісно й весело жити у нім.

Тут мамина пісня і усмішка тата.

В любові й добрі тут зростають малята.

Дзвінка наша пісня до сонечка лине:

«Мій сонячний дім — це моя Україна!»

Висновки. Саме потребами сьогодення продиктована необхідність якомога більше уваги приділяти вихованню громадянської компетентності підростаючого покоління. Особливе значення в умовах (спеціальної) логопедичної групи має співпраця вчителя-логопеда з педагогами та батьками. Успішність корекційно-розвиткового навчання насамперед визначається тим, наскільки чітко продумана, організована та реалізована наступність у роботі вчителя-логопеда, вихователів та батьків.

Вибір можливих форм та видів роботи з виховання громадянської компетентності залежить від багатьох чинників: життєвої компетенції учасників освітнього процесу, їх соціального рівня та бажання співпрацювати. Вчителю-логопеду слід враховувати сімейне оточення дитини, кількість дітей у родині та їхню стать, знати, чия роль у сім'ї є провідною (матері чи батька), повною чи неповною, благополучною чи ні є та чи інша родина, обов'язково звертати увагу на інтереси, запити, цінності, освітньо-культурний рівень, соціальне й матеріальне становище сімей, активніше залучаючи їх до участі у психолого-педагогічному процесі дошкільного навчального закладу, навчально-виховної та корекційно-розвиткової роботи зокрема.

Вчитель-логопед розповідає про важливість закріплення набутих мовленнєвих умінь та навичок через національно-патріотичне виховання у домашніх умовах, для чого слугують зошити для індивідуальної роботи, у яких пропонуються багатоваріативні ігри з мовленнєвими завданнями та ігрові вправи. У процесі індивідуальних бесід вчитель-логопед розповідає про особливості мовленнєвого розвитку дитини, її сильні та слабкі сторони, пропонує прослухати аудіозаписи відповідей дошкільника, звертає увагу на можливі труднощі у процесі корекційного навчання, нагадує про важливість виконання домашніх завдань за зошитом для індивідуальної роботи.

Таким чином, ефективність корекційної роботи з виправлення мовленнєвих вад, гармонійний розвиток дитячої особистості багато в чому залежить від виховання громадянської компетентності дітей, творчої співпраці вчителя-логопеда з батьками, від вміло налагоджених професійних та особистісних відносин, чіткого та свідомого розуміння поставлених навчально-виховних і корекційно-розвиткових завдань.

Список використаних джерел та літератури

1. Боровська О. Формування громадянської компетентності дошкільників. Вихователь-методист. 2014. №3. С. 59.
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Черкаси. 2005. 30 с.
3. Грищук А. Цар Пут. Київ. 2014. 15 с.
4. Зав'язкін О. Гетьмани України. Київ. 2015. 357 с.
5. Кошвар О. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти дітей п'яти років: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.08 / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2016.
6. Красовицький О. Україною в серці. Харків. 2014. 104 с.
7. Луценко І. Дошкільна освіта і глобалізація. Пріоритетні напрямки виховання дошкільнят. Дошкільне виховання. 2016. №3. 47 с.

Вальтер Ольга,
вихователь
закладу дошкільної освіти №19 «Калинка»,
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Створення інтерактивного освітнього контенту для дітей старшого дошкільного віку як складова формування соціально-громадянської компетентності

Тези розкривають можливості використання онлайн-ресурсів для створення інтерактивного освітнього контенту як засобу формування громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Запропоновано для розгляду зразки авторського освітнього контенту.

Ключові слова: громадянська компетентність, інтерактивний освітній контент, онлайн-ресурси.

Keywords: national competence, interactive educational content, online resources.

Базовим компонентом дошкільної освіти визначено **соціально-громадянська компетентність** дошкільника як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя.

Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вміння дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур. [1].

Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» окреслює загальні компетентності: громадянську, соціальну, культурну, лідерську, підприємницьку, етичну. Сьогодення актуалізує важливість **громадянської компетентності вихователя** як здатності діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку [2].

Тому вважаємо, що реалізація цих завдань потребує поєднання традиційних та інноваційних засобів, зокрема і використання онлайн-ресурсів для створення сучасного інтерактивного освітнього контенту актуальною складовою формування громадянської компетентності у старших дошкільників.

Маємо можливість поділитися досвідом створення відповідного освітнього контенту різними способами та ознайомити зі зразками.

Визначаємо алгоритм створення інтерактивних відео презентацій та відео тренажерів, перевагою, яких є можливість скачати на USB-флеш-накопичувач та використовувати без підключення до мережі Інтернет:

- створити Google презентацію на обрану тематику,
- завантажити слайди презентації як зображення JPEG,
- за допомогою відео редактора (Movie Maker, InShot тощо) створити відео.

Пропонуємо авторський освітній контент, створений таким способом:

- Відео презентація «Митці рідного краю: Хмельниччина» (для дітей старшого дошкільного віку, освітній напрям «Дитина в соціумі», соціально-громадянська компетентність) за покликанням:

https://drive.google.com/file/d/1m9A7jdDBqmdkx5xCABo2x8TaIYiv7C8J/view?usp=share_link ;

- Відео тренажер «Моя Україна» (для дітей старшого дошкільного віку, освітній напрям «Дитина в соціумі», соціально-громадянська компетентність) за покликанням:

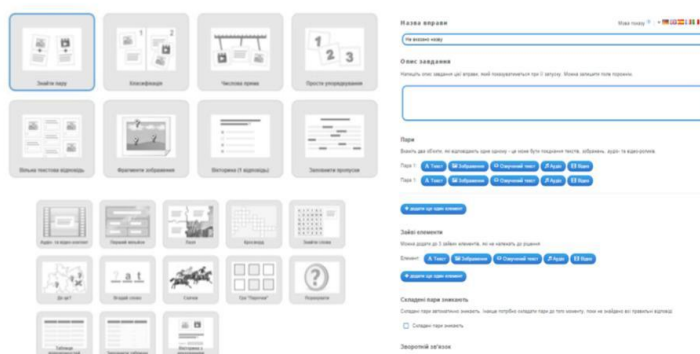

https://drive.google.com/file/d/14x6g5QOT9TIm9cPKsij_PnRlXmQSPj-v/view?usp=sharing .

Маємо можливість запропонувати варіанти ефективного використання електронних освітніх ресурсів в своїй професійній діяльності. Познайомимо із тими, за допомогою яких можна створити освітній контент для дітей дошкільного віку.

LearningApps.org – онлайн сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи, конструктор для розробки різноманітних завдань для використання під час групових занять, індивідуальній та підгруповій роботі з дошкільниками.

У переліку мов інтерфейсу сервісу є українська мова. Варто познайомитися з галереєю сервісу, натиснувши «Перегляд вправ». Для створення вправи обираємо один із шаблонів, заповнюємо форму шаблону елементами.

Режим «Створення вправи» та форма шаблону

Після збереження вправи у власному «кабінеті» з'являється повідомлення про можливість використання вправи:

© Про нас Угода / Умови

Можливість використання вправи

Посилання на демонстрацію вправи можна подавати у двох режимах: звичайному та у повноекранному.

Щоб вбудувати вправу на інший онлайнний сервіс, треба скопіювати її HTML-код, поданий у полі «Вбудувати», а потім перейти в потрібний сервіс (блог чи сайт вихователя), обрати режим роботи з HTML-кодами сторінки і вставити скопійований код в потрібне місце [2].

Пропонуємо авторський освітній контент, створений онлайн-сервісі Learningapps:

○ Інтерактивна гра «Традиційні українські страви» (для дітей старшого дошкільного віку, освітній напрям «Дитина в соціумі», соціально-громадянська компетентність) покликанням: <https://learningapps.org/watch?v=p756mje0c23> ;

Wordwall – онлайн-ресурс, який можна використовувати для створення інтерактивних вправ і матеріалів для роздрукування.

Інтерактивні вправи можна відтворювати на будь-якому веб-пристрої, наприклад, комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці.

Матеріали для роздруку можна роздрукувати з сайту або завантажити у вигляді файлу PDF. Їх можна використовувати як додаток до інтерактивної вправи або як окрему вправу. Вправи створюються за допомогою шаблонів.

на

за

Шаблони вправ Wordwall

Створену вправу можна зробити загальнодоступною. Це дасть змогу надсилати посилання на сторінку вправи у електронному листі, через соціальні мережі тощо. Вправи Wordwall можна розміщувати на інших сайтах, використовуючи фрагмент коду HTML. Він працює так само, як функція додавання відео з YouTube, що надає версію вправи, яку можна відтворювати на власному сайті. Це відмінний спосіб для вдосконалення блогу, сайту [4].

За допомогою Wordwall створили інтерактивну вправу для дітей старшого дошкільного віку за освітнім напрямом «Дитина у соціумі»:

○ Вправа «Одяг українців» (шаблон «Відповідники») за покликанням: <https://wordwall.net/uk/resource/56970520> ;

Jigsaw Planet - онлайн сервіс для генерації пазлів з вихідних графічних зображень (фотографій). Для початку роботи необхідно зареєструватися. Потім користувач створює альбом (и) і завантажує тематичні зображення, з яких сервіс пропонує створити різні за складністю та формою пазлів ігри.

○ Онлайн-пазл «Стара Фортеця Кам'янець-Подільський» за покликанням: <https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=1c1b80d4188f> .

Сьогодні час вимагає нових підходів в реалізації освітнього процесу, а формування громадянської компетентності дошкільників засобами сучасних технологій цікаво, доступно, а головне – позитивно впливає та збагачує освітній процес в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення 29.01.2023.)

0:10

за

покликанням:

2. Інтернет-сервіс мультимедійних дидактичних вправ LearningApps. *Інтернет-сервіси в освітньому просторі*: блог. URL: <http://internet-servisi.blogspot.com/> (дата звернення 12.05.2022)

3. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»: наказ М-ва економіки України від 19 жовт. 2021р. №755-21: *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення 30.01.2023.)

4. Функції. *Wordwall*: сайт. URL: <https://wordwall.net/uk/features> (дата звернення 31.01.2022.)

Веремійчук Світлана,
вчителька української мови та літератури,
Кунівського ліцею Плужненської сільської ради
Шепетівського району
Хмельницької області,
старший вчитель

**Урок позакласного читання в 5 класі.
Вадим Дорошенко «Герой, син героя»
(зі збірки оповідань для дітей «Героям слава!»)**

Мета: познайомити учнів із сучасними творами для дітей про події на сході України на прикладі збірки «Героям слава!», зокрема оповіданням В.Дорошенка «Герой, син героя»; виховувати почуття патріотизму, громадянської самосвідомості, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції.

Очікувані результати: учень/учениця виразно читає оповідання; вичерпно відповідає на запитання; стисло, вибірково переказує зміст оповідання; знаходить у тексті оповідання приклади теоретико-літературних понять, пояснює їх сутність; характеризує емоційний стан персонажів твору, їх поведінку, виявляючи толерантність; проводить паралелі між образами і ситуаціями, зображеними у творі, і власним життєвим досвідом для формування базових морально-етичних норм; формулює висновки відповідно до поставленого завдання на основі аналізу твору щодо майстерного розкриття духовного світу дитини; висловлює в усній формі власні почуття, враження, викликані прочитаним твором, своє ставлення до зображених у ньому людей, подій, ситуацій, явищ; створює власний медійний продукт за мотивами прочитаного

Види навчальної діяльності: виразне вибіркоче читання твору; бесіда за запитаннями; постановка проблемних запитань, пов'язаних із вирішенням життєвих ситуацій героя твору; переказ змісту оповідання (вибірково, стисло); відео, словникова робота, асоціація, сенкан, рольова гра «Лист героєві твору»

ПЕРЕБІГ УРОКУ

1. Слово вчителя

/лунає повільна мелодія/

Немає в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилася, землі, на якій виросла, неба, під яким змужніла. Не тільки людина – навіть птахи й звірі тужать за рідним краєм.

Одному східному володареві подарували пташку, яка дуже гарно співала. Їй зробили чудову клітку, призначили наглядача, який годував, поїв і прибирав.

Кожного ранку грізний володар приходив до пташки, щоб послухати її спів. Але пташка мовчала. Володар скликав на раду всіх мудреців, та все дарма. Тоді наказав привести мудреця, якого він взяв у полон у сусідній державі. Мудрець порадив повозити пташку по країні, можливо, вона десь заспіває.

Три роки мандрував володар із пташкою – і все марно.

Нарешті дісталися вони одного маленького болітця, навколо нього росли хирляві кущики, а кругом простягалися сумовиті піски. Смердючою вологою віяло від болітця, клубами над ними роїлася докучлива мошکارа. Слуги повісили клітку на суху гілочку деревця, виставили вартових і полягали спати.

Зарожевіла вранішня роса. Пташка раптом стрепенулася. Вартовий, побачивши це, розбудив володаря. А коли бризнув перший промінь сонця, пташка заспівала пісню журби.

– Ось звідки моя пташка! Це її рідний край! – замріяно мовив володар. Він згадав свій рідний край, де не був вже три роки.

– Відчиніть клітку і випустіть пташку! – звелів володар.

І тоді пташка на весь голос заспівала славу рідному краєві, пісню волі, любові до Вітчизни.

Ось що таке рідна земля і свобода. Співати можна лише там, де дістав життя.

Кожна людина з великою любов'ю і душевним трепетом згадує те місце, де вона народилася, де промайнуло її дитинство, дитинство з дивосвітом-казкою, з материнською ласкою у затишній батьківській оселі. То родине вогнище – маленька батьківщина кожної людини. То її велике «Я», з якого починається людина, родина, батьківщина і вся наша велична й неповторна у світі Україна.

Так, діти, але нашу славу, рідну, святую Батьківщину не можна уявити і без героїв, які зараз боронять нашу країну на сході. Адже в мирне життя нашої держави увірвалася підступна війна, вороги зазіхнули на цілісність нашої Батьківщини. І тепер на сході та півдні нашої Вітчизни проливається кров найкращих синів. Вони стали на захист землі нашої, на захист миру в Україні. Нова Україна народжується у цій боротьбі, бо її свободу відстоює увесь український народ.

Тема війни не оминула жодного українця, і, звичайно, не оминула і письменницьку творчість. Адже весь той біль війни вони можуть виплеснути словами на папері, щоб пам'ятали нащадки...

Події останніх років описують сучасні українські письменники: Василь Шкляр у романі «Чорне сонце», Галина Вдовиченко в романі «Маріупольський процес», Світлана Талан в книгах «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Ракурс» тощо. Не оминула тема війни на Донбасі і дитячу літературу.

2. Повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні на уроці ми познайомимося зі збіркою оповідань «Героям слава!», прочитаємо та проаналізуємо одне з них – оповідання Вадима Дорошенка «Герой, син героя».

3. Опрацювання навчального матеріалу

Збірка оповідань «Героям слава!» – збірка про героїв фронту і тилу. Ця збірка вийшла невеликим накладом усього у 15 000 у 2015 році в дитячому видавництві «Мамине сонечко» і вміщувала 8 оповідань різних авторів.

У передмові до збірки вміщено подяку від колективу видавництва:

«Дякуємо!

Дякуємо кожному воїну, кожній щирій і сміливій людині, яка наближає нашу перемогу.

Ця книга – наш скромний внесок у вшанування вас, героїв, які захищають нашу Батьківщину. І це – найменше з того, на що заслуговують наші герої.

Звичайно, оповідання у цій збірці – художні твори. Тому вони не зовсім збігаються в усіх деталях з реальними історіями. Та в них є повага до наших героїв і захоплення їхньою боротьбою.

Слава Україні! Героям Слава!

Із повагою і захопленням, колектив видавництва «Мамине сонечко».

Слід сказати, що видавництво «Мамине сонечко» видало ще дві збірки книжок цієї серії.

4. Перегляд відео з презентації збірки

<https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-z-yavilasya-knizhka-opovidan-pro-ato-dlya-ditey-438216.html>

5. Робота над твором «Герой, син героя»

Вадим Дорошенко – головний редактор збірки видавництва «Мамине сонечко», якого ви тільки що бачили на екрані, також став одним із співавторів збірки, написавши оповідання «Герой, син героя» з присвятою хлопчикові Богдану з міста Мукачеве.

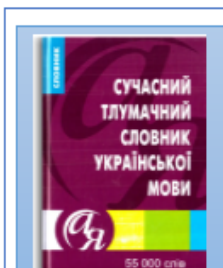
6. Теорія літератури

- **Пригадайте, який жанр літератури називають оповіданням?**

- **Які ознаки оповідання?**

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажу.

- **Хто такий герой? Що таке героїзм?**

Героїзм- здійснення видатних за своїм суспільним значенням дій, які відповідають інтересам народних мас і вимагають від людини особистої мужності, стійкості, готовності до самопожертви

7. Читання оповідання «Герой, син героя» учнями

Вадим Дорошенко

Герой, син Героя

Присвячується хлопчику Богдану з м.Мукачеве

Тато у Богдана найкращий. Він мужній, сильний і добрий. З ним завжди відчуваєш захищеність. Навіть сусідський Сашко-забіяка не зачіпався до Богдана – поважав і трохи побоювався його тата.

А ще з татом було весело гаяти у футбол, ходити по гриби, їздити на велосипеді – і робити мільйон інших цікавих справ. Проте останнім часом усе довше і довше затримувалася тато на роботі. А робота у нього відповідальна, бо працював Богданів тато військовим.

Якось увечері Богдан почув через неприкриті двері на кухню стурбовану роботу батьків.

- Тепер це справжня війна. Москалі показали своє звіряче справжнє обличчя. Так підступно! Ну ми їх ще навчимо поважати козаків, - сердито говорив тато.

І скоро Богданів тато вирушив на війну за рідну Україну, за свою родину. Тепер Богдан з мамою жили новинами з телевізора, адже тато в коротких телефонних розмовах завжди був веселий і безтурботний, щоб рідні сильно не хвилювалися.

...Тато не виходив на зв'язок уже кілька днів.

Бій був важким і нерівним. Безупинно торохтів кулемет, вибухали снаряди. Українські козаки клали і клали ворогів. Проте велика кількість запродавців із москалями безупинно сунула на козацький підрозділ Богданового тата. Здавалося, що москалям ліку нема. Наші хлопці вже навіть могли бачити перекошені від люти ворожі пики.

- Вперьод на укрупов! – кричав куций на зріст москаль, мабуть, їхній ватажок. – Їх мало. Ещю неможко – і ми їх вазьмьом.

Наші хлопці припинили стрільбу. Затихли. Здавалося, у них скінчились набої. Ворог зрадив і кинувся на наше укріплення. І тут пролунало кілька влучних вибухів. Кілька москальських танків і бетеєрів спалахнули і завмерли назавжди. Зацокотіли наші кулемети. Загарбники падали від куль, в останню муть свого життя шкодуючи, що прийшли на нашу землю.

- За Україну! За народ! Уперед!

Богданів тато був попереду. Вів своїх вояків сміло в бій. Ошелешені таким рвучким наступом, ворожі солдати знітилися і наступної миті вже тікали, покинувши своїх поранилих напризволяще.

На жаль, у цьому бою не всі з наших уціліли. Загиблих героїв покрили жовто-блакитним стягом.

- Герої не вмирають! Присягаємось нещадно карати ворога! – поклялися побратими.

Пролунали залпи пошани, друзі втерли скупі чоловічі сльози – і знову стали до зброї. Богдан вертався зі школи. На подвір'ї біля дому чомусь було багато людей. Коли побачили хлопчика – стихли.

А ось і мама. Богдан усе зрозумів по її обличчю. Рясні сльози текли, не спиняючись. Мама міцно притулила Богдана до себе і промовила:

- Ти тепер у мене один, - і сльози ще рясніше потекли.

Щось обірвалось у грудях і кудись із болем покотилось. Богдан вийшов у двір і сів на лавку. Сашко-забіяка підійшов і сів поряд. Поклав руку на плече Богданові:

- Герої не вмирають, - проте чомусь зрадливі сльози котились по щоках. – а твій тато – герой, сміливий і мужній.

... Богдан ходив до школи, як завжди. Проте став сумний і неговіркий. Добре, що Сашко-забіяко всіх цікавих від нього відганяв. А після уроків чекав на Богдана і мовчки йшов поруч.

- Нам потрібно піти в госпіталь, - якось заявила Леська на перерві. І чому це така ідея нікому на думку не спадала?

- Так, усім разом, - хтось підтримав.

- А давайте зробимо обереги для наших воїнів.

- І якийсь концерт підготуємо.

Усі жваво обговорювали, як найкраще організувати візит до госпіталю. Богдан ніби ожив. Він брав активну участь у всіх заходах: і в підготовці концерту, і у виготовленні оберегів. І ось цей день настав. Богдан зайшов разом з усіма до приміщення госпіталю. Однокласники виступали з натхненням. Поранені воїни були розчулені. Час від часу лунали вибухи оплесків. А в кінці школярі подарували своїм захисникам обереги.

- Твій тато – герой! Це його перемога була в тому бою, - нахилившись до Богдана, промовив солдат на милицях.

- Ви знали мого тата? – підвів очі Богдан.

- Знав. Ти на нього дуже схожий, - поранений воїн розповів хлопчику про останній бій тата, про будні війни, про велику нашу перемогу попереду.

Богдан повертався додому мовчазний. Груді переповнювала гордість за тата. Тепер йому хотілося бути більше схожим на нього. Він думав про те, чим він може допомогти нашим бійцям. Може, тихцем утекти на війну?! Адже він маленький і міг би стати вправним розвідником. Проте здоровий глузд узяв гору. Він ще маленький і став би швидше тягарем, ніж допомогою на війні. І тут на його обличчі розплилася переможна усмішка. Ось вона – гарна думка. Дома Богдан дістав свою скарбничку.

- Мам, я хочу віддати свої гроші для наших воїнів.

- Але ж ти їх так давно збирав собі на роутер для Інтернету, - нагадала мама.

- Вони їм більше потрібні. Перемога – це спільна справа. Нехай у цій перемозі буде і моя частка. А ці гроші допоможуть виготовити непробивний бронезилет, або найточніший оптичний приціл, або невидимий безпілотник, або ще щось.

Увечері Богдан старанно писав листа нашим бійцям:

«Мій тато загинув героєм. Він не повернувся, але ви неодмінно повертайтеся живими. Ми з мамою щодня молимося за вас, за Україну. Слава Україні!»

• **Хто такий патріот?** Із хмари тегів склади асоціативний ряд «Патріотизм – це ...». Доповни своїми думками

8. Робота в групах.

I група добирає слова-асоціації до слова «патріот»

II група складає сенкан «Патріот»

- П – побратим
- А – ангел-охоронець
- Т – товариш
- Р – рішучість
- І – інтуїція
- О – оберіг
- Т - твобота

- 1. Патріот
- 2. Відданий, рішучий
- 3. Захищає, любить, допомагає
- 4. Вірний син своєї Батьківщини

9. Бесіда за твором

1. Які емоції викликає у вас цей твір?
2. Кого з героїв твору можемо назвати патріотом і чому?
3. Як ви вважаєте, чому Богдана названо героєм?
4. Що ви можете розповісти про хлопця?
5. Подумай, чому так важливо згадувати про тих, кого немає поруч?
6. Прокоментуй речення оповідання «Перемога – це спільна справа»
7. Хто, на твою думку, втілює ідеї гуманізму та самопожертви? Чому ти так вважаєш?
8. Яка головна думка цього твору?
9. Який жанр твору? Доведіть.

10. Літературний аналіз твору

ТЕМА	
ІДЕЯ	
ОСНОВНА думка	
ЖАНР	

Тема: розповідь про хлопчика Богдана, який, втративши батька на війні, допомагає українським військовим та підтримує їх.

Ідея: возвеличення любові до Батьківщини, віри в краще майбутнє; засудження війни.

Основна думка: Перемога – це спільна справа.

Жанр: оповідання

11. Мікрофон

• Не лише тата, а й мами були змушені залишити своїх дітей і стати на захист рідної землі заради їхнього майбутнього, жертвуючи собою. Переглянь відеоролик пісні «Стефанія» гурту «Калуш», який здобув перемогу у военний час, у 2022 році, на конкурсі «Євробачення».

https://www.youtube.com/watch?v=Z8Z51no1TD0&ab_channel=KalushOrchestra

- Які почуття викликає ролик?
- Що б ти сказав/сказала всім нашим воїнам-зіркам, які пожертвували і жертвують собою заради майбутнього України?
- Що ви, учні, можете зробити для нашої перемоги? Наведіть приклади.

Рефлексивно-оцінювальний етап.

Рефлексія. Кажуть, що людина живе, доки живе про неї пам'ять. Прокоментуй ці слова. Як ми можемо зберегти пам'ять про близьких людей, про захисників, які стали зірками?

12. Слово вчителя

Так, дійсно, «Перемога – це спільна справа», і кожен може внести свою частку, хоч невелику. Інколи такою часткою може бути щирий лист для солдата, який невдовзі стане його оберегом.

13. Перегляд відео

«Листи підтримки від дітей»

https://www.youtube.com/watch?v=vIDBOPnW_Pw&feature=youtu.be&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

«Лист солдату»

<https://www.youtube.com/watch?v=hZHOjO3liHo>

Домашнє завдання

Написати листа для воїна ЗСУ або намалювати малюнок

Список використаних джерел та літератури

1. Відео із інтернету
2. «Героям слава» (розповіді для дітей про героїв фронту і тилу) – Мамине сонечко, 2015 р. – 36 с.
3. Презентація Альбіни Делажі, вчительки гімназії № 290 м. Києва

Верстюк Володимир,
учитель історії

Кам'янець-Подільського приватного НВК «Антей»

Швець Христина,
учитель історії

Хмельницького приватного ліцею «Мої обрії»
Хмельницької області

Сучасні методи формування громадянської компетентності учнів 5-6 класів в умовах НУШ

У статті на основі аналізу наукової літератури доведено важливість формування громадянської компетентності учнів у 5-6 класі. Запропоновані прийоми та методи є ефективними у навчально-виховному процесі та забезпечують взаємодію теорії та практичних навиків учнів у повсякденному житті.

Ключові слова: громадянська освіта, компетентність, методи, цінності, формування особистості, формування критичного мислення, таксономія Б. Блума.

The article, based on the analysis of scientific literature, proves the importance of the formation of civic competence in 5th-6th grade students. The proposed techniques and methods are effective in the educational process and ensure the interaction of theory and practical skills of students in everyday life.

Key words: civic education, competence, methods, values, personality formation, critical thinking formation, B. Bloom's taxonomy.

Нова українська школа (далі – НУШ) позиціонує себе як осередок демократії та громадянського суспільства. Вона має стати основою для формування в дитини громадянських цінностей та вміння бути активним учасником суспільних процесів. Громадянська компетентність передбачає формування національної та культурної ідентичності в підлітків, а також сприяння всебічному використанню державної мови в різних сферах життя та підвищення духовного рівня школярів. Крім того, саме в рамках громадянського виховання здобувачі освіти мають сформувані повагу до честі та гідності, прав і свобод людини та навчитися їх захищати різними способами. З цього випливає й формування громадянської відповідальності, поступове залучення до суспільного життя громадянського суспільства перш за все на місцевому та регіональному рівнях, а також розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Останнє завдання є надзвичайно важливим в контексті розвитку сучасних інформаційних війн та розгортання великої кількості неправдивих свідчень в мережі Інтернет, які потребують постійного відсіювання [6].

8 жовтня 2022 р. Кабінетом Міністрів України було видано нову редакцію Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Метою такого виховання в документі визначається «формуванням активного та відповідального громадянина із розвиненим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків» [6].

Розкриваючи ті чи інші аспекти проблеми громадянської освіти, як правило, використовують такі поняття та терміни: «громадянська та історична освіта», «громадянське виховання», «цивільно-правова освіта», «правова освіта», «морально-правове виховання». Однак, на цьому етапі розвитку суспільства, найкоректніше говорити про громадянську освіту школярів, яка, будучи ширшим поняттям, включає як виховання, так і навчання. Громадянська освіта передбачає формування громадянина, громадянських якостей особистості в процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін, що дають базові знання про суспільство, про взаємини людини, суспільства і держави на морально-правовій основі [2 ст. 8].

У формуванні громадянської освіти треба застосовувати сучасні методи викладання. Вони мають бути цікавими для підлітків та ефективними. Важливу роль також відіграє самостійне здобуття учнями знань та навичок у НУШ. У такому разі дитина є повноцінним учасником комунікацій. Підлітки мають бути орієнтовані на майбутнє, отримувати в навчальному закладі досвід, що стане в пригоді у майбутньому житті, навчитися відстоювати позицію, формувати громадянську орієнтацію поведінки, створювати соціальні зв'язки, навчитися бачити альтернативу у прийнятті рішень і розуміти наслідки своїх вчинків. Це дозволить не тільки сформувані критичне мислення, а й підвести учнів до того, що вони самі вирішать як правильно треба вчиняти в тій чи іншій ситуації [7].

У цьому учням середньої ланки вдало допоможуть творчі проєкти, направлені на театралізацію та персоніфікацію певних історичних подій. Дітям можна запропонувати спробувати уявити себе депутатами Верховної Ради, органів суду, американського Конгресу, провести прес-конференції з борцями за права людини. Все це дозволяє розвивати творчі здібності, активізувати критичне мислення й залучити дітей до самостійного осягнення особливостей державного управління та громадянського суспільства [5]. Вчителям варто застосовувати суперечливі ситуації, розв'язання яких буде вимагати застосування наявних у школярів знань й умінь.

З метою розвитку критичного мислення можуть бути ефективно використані запитання різного рівня на основі таксономії Б. Блума. Користуючись ними, вчитель може скеровувати мислення учнів, «переводити» їх з одного рівня на інший, більш високий. Важливим інструментом учителя є також так звані «дієслова за Блумом» (Bloom Taxonomy Actionverbs). На їх основі вчитель формулює пізнавальні завдання різного рівня і планує відповідну індивідуальну та групову діяльність учнів. Таксономія також є підґрунтям для створення учнями комплексних навчальних проєктів. Сукупність цих інструментів створює навчальне середовище, що забезпечує ефективний розвиток мислення школярів на уроках історії [8].

Головним завданням вчителя є визначити проблему, що потребуватиме від учнів застосування мисленнєвих операцій високого рівня. Така робота має проводитись послідовно на кожному уроці, використовуючи всі можливості історичного та громадянсько-назавчого матеріалу. Завдання, інструкції, запитання учителя мають викликати та обумовлювати діяльність дитини, спрямовану на досягнення певних навчальних цілей, і тільки в результаті такої діяльності відбуватиметься оволодіння нею знаннями, вміннями; розвиток її ціннісної сфери, здібностей, якостей тощо. За цих умов внутрішня пізнавальна активність учня обумовлюється не тиском, не примусом, а особливою організацією змісту і використаними методами навчання, та усвідомлюється ним як особистісно значуща [9].

Як зазначають сучасні українські корифеї в царині НУШ О. Пометун, Н. Гупан, застосування таксономії Б. Блума дає змогу встановити прямий зв'язок між рівнями мислення та відповідями учнів на запитання, які ми ставимо. Та й самі запитання утворюють ієрархію, що цілком відповідає таксономії: запитання на запам'ятовування належать до найнижчого рівня; запитання на аналіз чи оцінку розглядають як високий рівень мислення. Насправді всі запитання важливі, адже всі вони уможливають міркування учнів на різних рівнях. Запитання, які забезпечуватимуть використання учнем мисленнєвих операцій нижчого рівня, пов'язані з такими питальними словами як «хто», «що», «де» і «коли». Якщо ж вчитель ставить запитання типу «Чому?» або «Які докази ви знайшли?», «Чи згодні ви з цим?» й т. п., він спрямовуватиме учня на те, щоб думати критично на більш високому рівні. Практика постановки запитань високого рівня як-от «чому?», «навіщо?», «що?», «якщо?» може привести учнів до невеличких власних відкриттів, які вони роблять, не зазіхаючи на «авторські права» інших першовідкривачів. Адже всі відповіді на такі запитання можуть бути правильними – слід лише обґрунтувати свою точку зору [4 ст. 54-55].

Достатньо цікавими можуть бути ігри-дебати, де певна група має зайняти позицію по відношенню до того чи іншого питання. Таким чином формується три групи: ті, хто виступає «за» певну тезу; ті, хто «проти», а також судді, які слідкують за чесністю процесу. Дебати можуть відбуватися як під час уроків, зокрема в рамках вивчення контраверсійних тем, де не може бути чіткої відповіді на питання. Зокрема, можна обговорити всі «за» і «проти» окремих проблем в житті громади. У результаті діти мають самостійно дійти висновку, як протидіяти порушенням прав людей з особливими потребами в певній окремій громаді, зможуть сформулювати власне ставлення до різноманітних стереотипів та упереджень тощо [1, с. 3].

Ефективним є застосування на уроках громадянської освіти методу рефлексії. Він дозволяє учням аналізувати свої дії та вчинки, розуміти, чому вони вчиняли певні речі, і як вони можуть змінити свою поведінку в майбутньому. У вивченні окремих тем з громадянської освіти учні мають отримувати завдання для обміркування, наприклад, «чому важливо дотримуватися прав людини?» або «що означає бути громадянином України?», які сприяють розвитку їхньої громадянської позиції та формуванню національної свідомості та ідентичності [3].

Отже, методи викладання громадянської освіти в п'ятому та шостому класах мають бути простими, зрозумілими та цікавими для учнів. Громадянська освіта в умовах НУШ – це в першу чергу формування громадянської та соціальної компетентностей як одних із базових. Тому вона передбачає готовність і здатність особистості активно й ефективно

діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції. Їх призначення є не тільки навчати учнів теоретичних знань, але й сприяти їх практичному застосуванню в реальному житті. Таким чином, методи викладання громадянської освіти повинні бути активно орієнтовані на практичні завдання, які змусять учнів діяти, а не просто слухати лекції, що допоможе їм стати самостійними і повністю готовими для життя в суспільстві. Крім того, громадянська освіта має забезпечити становлення світогляду свідомого громадянина-патріота нашої держави, що поважає Батьківщину, відстоює демократичні принципи.

Список використаних джерел та літератури

1. Інтелектуальна гра «Дебати» у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів». *Збірка матеріалів для керівників дебатних клубів та вчителів, які навчають дебатів та дискусій*. Полтава : ПОІППО, 2008. 204 с.
2. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7-13.
3. Наливайко А. Ю. 8 прийомів для рефлексії освітнього процесу. URL: <https://vseosvita.ua/news/8-priyomiv-dlia-refleksii-osvitnoho-protsesu-5984.html>
4. Пометун О. І., Гупан Н. М. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. 50-57.
5. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34-41.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 893-р Концепція розвитку громадянської освіти в Україні від 8 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#top>.
7. Шаманова Н. Бути частиною суспільства: формуємо громадянську компетентність у школярів НУШ. URL: <https://www.schoolife.org.ua/buty-chastynoyu-suspilstva-formuyemo-gromadyansku-kompetentnist-u-shkolyariv-nush>.
8. Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York, NY: David McKay Co Inc. p. 270.
9. Young K., Talanquer V. Effect of Different Types of Small-Group Activities on Students' Conversations. URL: https://www.researchgate.net/publication/263960533_Effect_of_Different_Types_of_SmallGroup_Activities_on_Students'_Conversations.

Вершигора Іванна,

музичний керівник

Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №4 «Теремок»

Дунаєвецької міської ради

Хмельницької області

Формування національної свідомості дітей старшого дошкільного віку засобами музичного виховання

Дошкільне дитинство є періодом первинного фактичного становлення особистості, отже є найкращим для виховання в дітей моральності, культури. Музика, зокрема українська, в силу своєї почуттєвої та ефектної сутності, є дієвим засобом формування основ громадянськості, невичерпним джерелом пізнання історії рідного народу, скарбницею його духовності.

Виокремлюються головні завдання виховання духовного світу людини третього тисячоліття, серед яких:

- формування національної свідомості на засадах культурних традицій українського народу;
- збереження етнічної пам'яті, яка відтворює досвід поколінь на міфологічному, фольклорному та історичному рівнях;
- набуття вмінь подальшого розвитку рідної культури в сучасних умовах, тощо.

Актуальність проблеми формування національної свідомості дітей засобами музичного виховання полягає в можливості і необхідності забезпечення комплексного

підходу, інтеграції завдань з різних ліній розвитку дитини, поєднанні (використанні) різних форм, методів і прийомів в роботі з дітьми.

В музичному вихованні дошкільників широко використовується український фольклор, українські народні мелодії, елементи національних танців, в той же час методичне забезпечення потребує осучаснення, є можливість використання ІКТ при підготовці та проведенні занять, свят, розваг; є потреба в інтегруванні завдань з різних ліній розвитку дитини, згідно Базового компонента дошкільної освіти для досягнення поставленої мети – формування національної свідомості підростаючого покоління. Тому в дошкільному закладі було розроблено і апробовано систему роботи по вихованню національної свідомості дітей засобами музичного виховання, що і зумовило вибір теми досвіду [1].

Музичні заняття – форма роботи з дітьми, що забезпечує системний вплив на розвиток всіх психічних процесів дитини. Заняття проводяться двічі на тиждень в кожній віковій групі, включають слухання, співи, танці, гру на музичних інструментах, ігри.

Знайомство з українськими музичними традиціями починаємо в атмосфері комфорту. Для цього більш за все підходять забавлянки та ігри. Оскільки одним із найважливіших елементів народної гри є спів, художньо-переконливо доносимо дітям музичні твори, даємо яскраві звукові враження, викликаємо інтерес до музикування. Часто дитині легше висловити свої почуття і думки співом, аніж конкретним словом. При цьому діти нерідко варіюють мелодію, і важливо цей момент підтримати, а не критикувати за творчість. Але перед тим, як дитина заспіває сама, вона має почути мелодію у досконалому виконанні. Звертаємо особливу увагу на діапазон пісенного репертуару, який пропонується до виконання дітям. Для проведення музичних занять важливим є добір відповідного пісенного репертуару з автентичної спадщини українського народу. Враховуємо, що смаки нинішніх дітей визначатимуть рівень культури завтра.

Добираючи необхідний для занять репертуар та укладаючи методику навчання, спираємось на принципи доцільності та доступності музичного репертуару для дітей дошкільного віку.

Під час слухання на заняттях знайомимо з музичними творами світової класики, музикою українських композиторів, народними піснями, обрядовими.

У вихованні національної свідомості велике значення для слухання мають твори українських композиторів, а саме: К. Стеценко, Я. Степового, Л. Ревуцького, М. Лисенко, М. Леонтовича, В. Верховинця, покладені на слова великих поетів України Л. Українки, Т. Г. Шевченка, М. Підгір'янки, тощо. Наприклад: «Зоре моя вечірняя», «На зеленому горбочку», «Зацвіла в долині червона калина» та ін.

Діти люблять слухати казки з музичним супроводом та приймати участь у театралізації, а тому використовуємо у роботі з малятами дитячі опери, інсценізації, драматизації.

Українські народні таночки є невід'ємною частиною музичних занять. Саме у таночку передається неповторна індивідуальність українського народу. З дітьми на заняттях та в індивідуальній роботі розучуємо елементи українських таночків. На святах та розвагах діти виконують невеличкі фрагменти гопака, козачка, польки, метелиці. У розділі слухання музики знайомимо дітей з іншими, більш складними музично - хореографічними творами: гуцулки, верховини, тощо[2].

На музичних заняттях знайомимо дітей з музичними інструментами, зокрема українськими народними. Розповідаємо про історію виникнення, сучасне життя народних інструментів, слухаємо їх звучання у музичних творах, розучуємо нескладні партії для виконання у оркестрі. Одним з найулюбленіших видів діяльності дітей на занятті є гра в оркестрі народних інструментів.

Невід'ємною частиною музичного заняття є гра.

Народні дитячі музичні ігри зародилися дуже давно. Значна їх частина перейнята з репертуару дорослих, особливо з обрядового фольклору. Теми працездатності, здоров'я, розуму, дружби, доброти, чесності, цнотливості звучать у багатьох народних піснях. Ігрові приспіви ілюструють дії дорослих, дають найбільш повний вихід емоційної енергії дітей, їх

темпераменту. Народом створено безліч музичних ігор, ігрових пісеньок, музичних вставок до ігор. Серед українських народних ігор можна виділити ігри-праці, ігри-дозвілля, ігри-змагання, ігри-свята, ігри-розваги, ігри-розрядки, ігри-тренінги, тощо і в цьому полягає їх незамінна корисність у навчально-виховному процесі з дітьми дошкільного віку. Їх музично-рухова мета така: створювати веселий настрій відповідно до музики; формувати вміння ритмічно і виразно виконувати рухи; учити передавати зміст пісні виражальними рухами; заохочувати дітей до імітації музично-ігрових образів відповідно до змісту; виховувати у дітей уміння взаємодіяти в музично-ігровій ситуації [3].

Тобто у природній для дошкільнят музично-ігровій діяльності, через емоційний, фізичний і психологічний контакт з дорослими і дітьми, малята пізнають світ, навчаються, розважаються, забавляються, проявляють творчість, насичуються звичаями та традиціями свого рідного краю. Традиційні дитячі музичні ігри, які використовуємо на музичних заняттях виконуються, як правило, гуртом, одноголосно, у жвавих темпах, що дозволяє працювати над унісонним співом, розвивати музичний слух та відношення й координацію музичного слуху й голосу дошкільнят. В цих музичних іграх, як правило, має місце синтез слова, руху і музики, які сприяють фізичному, трудовому, моральному й розумовому вихованню дітей. Це своєрідні ігри-змагання з танцювальними рухами, з імпровізацією. У них найбільш яскраво відбиті національні риси і комплексність вираження національного характеру: слово, музика. При доборі музичних творів включаємо до репертуару зразки дитячих народних рухливих ігор, розваг: («Залізний ключ або вовк», «Коровай»), «Ми збудуєм хатку вам, нашим славним малюкам» (більше відома як «Злови в коло»), «Чижику, чижику, пташку маленький», а також відомі музичні ігри-веснянки «Ходить Жучок по долині, а Жучиха по ялині», «Зайчику, зайчику, та милесенький голубе», «А вже весна скресла, скресла. Що ти нам принесла?», «Подоляночка», «Ой у полі жито, сидить зайчик», «Пішли діти в поле квіточки збирати», «Труби, Грицю, в рукавицю», «Ой на горі мак», ігор-хороводів («Подоляночка», «Женчикок - бренчикок»), музичних вставок до ігор («Ой до нори, Мишко, до нори», «Якщо весело живеться, зробим так»), осінні співанки («Диби, диби, диби би, пішла баба по гриби», «Ой у полі жито, сидить зайчик», «Печу, печу хлібчик дітям на обідчик», «Ходить гарбуз по городу, питається свого роду»), пісні зимового календарного циклу (колядки, щедрівки, масляничні, водіння Кози, вертеп), пісні весняного циклу (дитячі веснянки, гаївки, пастуші ладкання - примовки), пісні весняно - літнього циклу та літні календарні пісні, побутові танці («Що на нашій вулиці», «Кривий танець», «Дрібушечки», «Ой на горі мак», «Дощик»), а також заклички до Сонця, Вітру, Вогню, Дощу з відповідними елементами хореографічних та пантомімічних рухів (кругові та змійкові кроковірухи, імітація руками росту дерев та злакових і городніх культур, показ сонячних променів) тощо. Використовуємо не тільки музичний матеріал: народні пісні, танці, хороводи, а й яскраві народні іграшки, барвисті предмети декоративно-прикладного мистецтва, костюми [4].

Результатом виховання дошкільнят засобами українських народних казок, пісень-казок, музичних вставок з казок, тощо, є сформованість у малят музичних здібностей, національної свідомості, таких особистісних якостей, як автономність, активність, соціальна компетентність, які дозволяють дітям не соромлячись, виказувати особисту думку, спонукають дітей до ініціативної, творчої поведінки, прояву по відношенню до інших дітей уваги, співчуття, доброзичливості; вибору дітьми адекватної поведінки в різних ситуаціях, ефективних способів спілкування. [5].

Якісна дитяча пісня (в тому числі народна, патріотичного спрямування) має звучати не тільки на музичних заняттях, розвагах, святах, а й у повсякденному житті дитини (під час ігор, на прогулянках), наповнювати музичний простір дитини.

В кожній віковій групі створено розвивальне середовище, елементом якого є музичний куточок. В ньому розміщуються музичні інструменти, музичні дидактичні ігри, музичний центр, фонотека з дисками, на яких записані українські народні пісні, українські дитячі пісні; є диски з записом інструментальної музики, українськими колисковими, музичними казками, є підборка дитячих відеокліпів.

Організація музичного виховання не обмежується музичними заняттями, розвагами та святами. Музичний керівник допомагає вихователям організувати музичний простір в групі, підбирає музичний матеріал для фонотеки, консультує вихователів, як зацікавити дітей слуханням знайомої мелодії, музики, висловити своє ставлення до неї. Залучаємо дітей до музичних ігор, вправ, проводимо музичні розминки (ранкова пісня - привітання новому дню), організуємо вечори пісень, організуємо засинання дітей, особливо раннього та молодшого віку під українську колискову у виконанні кращих українських співаків, тощо.

Самостійна музична діяльність дітей поза музичними заняттями виникає з ініціативи дітей. Вона яскраво проявляється в музикуванні. Дитяче музикування включає і спів, і ритмічні рухи, гру на музичних інструментах. Спостерігаючи за дітьми, можна помітити, як вони шукають мелодії для своїх забав і розваг: маршів, танців, народних і дидактичних ігор, лялькових вистав, часто імпровізують створюють мелодії. Вихователь обережно спрямовує самостійну музичну діяльність за бажанням і інтересам дітей, допомагає кожному проявити себе, зацікавити малоактивних дітей.[6].

Самостійна музична діяльність виховує художній смак, захоплення, творче уяву, формує внутрішній духовний світ дитини, спонукає до творчості. Українська пісня «живе» в дитячому садочку, в кожній групі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів. 2001.
3. Грабарєва А. О., Кугуєнко Н. Ф. Народна пісенна творчість у вихованні національної свідомості дошкільників. Парціальна програма. 2014. 192 с.
4. Науменко Т. І. Музичне виховання дошкільників способами українського фольклору. 1996. 63 с.
5. Ластівки : Казки , оповідання , скоромовки / Уклад. Г.Ю. Рогінська. Харків: Ранок НТ. 2000. 320 с.
6. Музичний розвиток дітей від 2 до 7 років в умовах дошкільного закладу. Програма, методичні рекомендації. Укл. Т. Д. Науменко. 1997. 104 с.

Веселовська Алоїза,
музичний керівник
закладу дошкільної освіти № 18 «Зірочка»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Вплив музики на формування громадянської компетентності дошкільнят

Найціннішим скарбом людства і кожної країни є діти. Саме вони в своїх руках тримають ключі від нашого майбутнього. Кожна дитина – чистий струмок і щоб він залишався таким, його потрібно постійно підживлювати джерелами любові, ніжності, добра. Громадянська компетентність є одним з ключових аспектів формування сучасної людини, тому адаптація дитини в соціумі є важливою в сьогоденні. Формувати соціальні навички поведінки у громадянському суспільстві необхідно з перших днів життя дитини. Цей процес тривалий і потребує систематичної роботи. У кожному віковому періоді він має особливості, пов'язані з досвідом і можливостями дітей. Дошкільний вік формує розвиток особистості дитини. В цей період виникає потреба у визнанні, відчутті власної гідності, усвідомленні себе у часі (в минулому, теперішньому і майбутньому). Це період, упродовж якого відбувається величезне збагачення й упорядкування чуттєвого досвіду дитини, опанування специфічно людських форм сприйняття та мислення, бурхливий розвиток уяви, формування паростків довірливої уваги та смислової пам'яті. Виховувати маленького соціально компетентного громадянина складно. Про це говорять як науковці, так і практики. Проте автори Державного стандарту дошкільної освіти зазначають, що у дошкільників має

бути сформована соціально-громадянська компетентність. А будь-які складнощі в дошкільному віці найліпше долати у грі.

Соціально-громадянська компетентність – це здатність дитини виявляти особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на поліпшення спільного життя. Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує педагогів на впровадження у практику компетентного підходу до особистості, згідно з яким найважливішим завданням сучасного дошкільного закладу є навчання дітей науки життя, турбота про життєздатність дитини, збагачення її навичками практичної діяльності. Сьогодні, як ніколи, необхідно формувати особистість, здатну в умовах життєдіяльності діяти доцільно, застосовувати набуті раніше знання і досвід за нових обставин, докладати зусилля для досягнення мети, поводитись оптимістично, домагатись успіху та визначення іншими людьми, оновлювати свої знання, збагачувати досвід, виявляти гнучкість, самовдосконалюватися. [1, с. 15]

Одним з ключових константів формування громадянської компетентності дитини є музика. Освоєння гуманістичних цінностей через музику відбувається в процесі естетичної діяльності людини, яка здійснюється в двох формах: сприйняття

музики і музикування. Особливості впливу музики на дітей розглядаються психологами з позиції освоєння дитиною музичного твору. У цьому і полягає головний сенс виховного впливу музики, універсальне і різноманітне відображення внутрішньої, духовної сфери людини. Музика – могутній засіб всебічного розвитку дитини, формування її духовного світу. Вона розширює її кругозір, знайомить з різноманітними явищами, збагачує почуттями, викликає радісні переживання, сприяє вихованню правильного ставлення до навколишнього світу. Залучення до музики активізує сприймання, мислення та мову, сприяє формуванню пізнавальних та емоційно – мотиваційних функцій, розвиває творче мислення, здібності, а також позитивні якості характеру: систематичність, працьовитість, наполегливість у досягненні мети, виховує високий естетичний смак, розвиває музичні здібності, уяву, творчу ініціативу. Вплив музики на формування особистості дитини забезпечується завдяки тісному взаємозв'язку естетичного виховання з моральним, розумовим та фізичним. Музика – один із видів мистецтва, який є засобом пізнання оточуючого світу й формування особистості. Музика здатна передавати почуття та емоції людей, їхній настрій і думки. Вона є тим видом мистецтва, що безпосередньо впливає на чуттєву сферу особистості, а відсутність реальних зорових факторів, безпосередньо пов'язаних з музичним змістом, зумовлює силу її емоційно-чуттєвого впливу. На думку Г. Шевченко «специфічність естетичного, в тому числі музичного виховання в тому, що воно формує розуміння краси, витонченість, загостреність світосприйняття, духовні потреби, емоційно-естетичне відношення до дійсності та мистецтва, розвиває творчі здібності» [5, с. 78]. Виконуючи функцію соціалізації, музика сприяє формуванню особистості, розвитку її самопізнання та самовираження. Музика впливає на формування світогляду людини та є своєрідним засобом міжособистісного спілкування. Відображаючи життя, музичне мистецтво утверджує моральну красу людини, розкриває багатство духовного світу, наголошує на вічних людських ідеалах, таких як відданість, дружба тощо. Діти особливо гостро відчувають прекрасне і тягнуться до нього. Музика – це унікальний, універсальний засіб людського спілкування, який долає кордони і час. За допомогою музики людина не просто має можливість розповісти про себе, свій внутрішній світ, свої почуття та переживання, але й може стати зрозумілою іншим людям. Окрім соціально-морального аспекту, музичне виховання має велике значення щодо формування у дітей естетичних почуттів.

Музика є особливим видом мистецтва, що заснований на емоційно змістовних інтонаціях. Вона може надавати прямий і сильний емоційний вплив на людей, так як в ній відображені людські емоції, почуття, настрої, тобто те, що складає основу духовного світу людини. Музика емоційна за своєю сутністю, за своїм змістом. Завдяки цьому вона стає, за висловом Б.М. Теплова, «емоційним пізнанням» та дає ні з чим не порівнянні можливості

для розвитку емоційної сфери людини [6, с. 15]. Дане положення важливо саме для дошкільного віку, так як в дитинстві всі предмети і явища сприймаються, насамперед, почуттям. Ще Аристотель у своєму вченні про моральне значення музики як основним засобом виховання дітей та молоді називав саме музику.

Залучаючись до культурної музичної спадщини, особливо – до національної, дитина пізнає еталони краси, засвоює цінний мистецький досвід поколінь. Музика розвиває дитину розумово. Окрім відомостей про музику, які мають пізнавальне значення, бесіда про неї торкається різноманітних життєвих ситуацій, вчить дітей аналізувати, встановлювати взаємозв'язки. Словник дітей збагачується доступними їм музичними термінами, образними словами і виразами, які характеризують настрої, почуття, які передаються за допомогою музики [6, с. 14]. А. Гогоберідзе, розкриваючи мистецьку сутність музичного твору, зазначає, що головною його особливістю є художній образ. Це ядро, серце твору мистецтва, у ньому закладено ті почуття, той стан, ті переживання, з якими бажає поділитися митець [5, с. 80]. Художній образ в мистецькому творі – це цілісність зображувальності та виразності. Зображувальність – це наочність, конкретність дій, вчинків людини, предметів, реальної або фантастичної дійсності. Приклади зображувальності в музиці: «Соловейко» українська народна пісня; «Ой на горі жито сидить зайчик» українська народна пісня; «Лисичка», муз. М.Лисенка тощо. Для того щоб підкреслити зображальність у музиці, композитори визначають назви своїх творів, задають свого роду програму, хоча це й обмежує уяву слухача певними змістовними рамками. Така музика визначається як програмна.

Усі вище названі характеристики музики у вигляді доступної інформації надаються дітям дошкільного віку, про що зазначено у змісті чинних програм дошкільної освіти за освітнім напрямком «Дитина у світі мистецтва». Здійснюючи освіту за цією лінією, музичний керівник, вихователь, мають увести дитину в світ предметно-практичної та духовно-мистецької діяльності, навчити цінувати духовні мистецькі твори, культивувати інтерес та сприйняття національної та світової культур, сформувати оптимальні для дитячого віку практичні навички в предметній та мистецькій діяльності, елементарні вміння, розвинути потребу в реалізації своїх творчих здібностей, виховати естетичне ставлення до творів музичної культури [6, с. 16]. Сприймання музичного твору щодо цього має великі можливості. У процесі систематичної роботи діти набувають уміння слухати музику, запам'ятовувати і впізнавати її, починають радіти їй; Діти проймаються змістом твору, красою його форми та образів. У дітей розвивається інтерес до музики, а згодом і любов до неї. Через реформи в системі освіти, які стосується і дошкільників, висвітлюється розвиток творчості дитини, як один пріоритетних завдань. Без її вирішення неможливо виконати головні завдання дошкільної освіти, розроблені у «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні»: формування фундаменту особистої культури дитини через відкриття її світогляду у цілому і різнобічному соціумі.

Музичне виховання – частина естетичного виховання дитини. Естетичне виховання проходить через ознайомлення дітей з різними видами мистецтва (музика, образотворче мистецтво, театр, хореографія, література, фольклор). Музика розвиває музичну культуру і формує позитивні якості особистості. Музика в більшій мірі, ніж інші види мистецтва, доступна дитині.

Завдяки закладеним в музиці механізмам «зараження і навіювання» (В. Медушевський), музика дійсно безпосередньо впливає на людину, на його духовний світ. Л.С. Виготський дуже точно вказував, що музика не може прямо «перенести» моральність в душу людини, вона здатна лише безпосередньо розбудити дрімаючі в ньому моральні сили, збуджуючи людські емоції. Виховний вплив музики закладено в самому переживанні музики як самоцінного явища. Музичний твір викликає в людині при його сприйнятті складний світ переживань і почуттів, які розширюються і поглиблюються з наявним у суб'єкта життєвим і музичним досвідом. Серед ефективних методів морально-естетичного впливу музики на дитину Н.А Ветлугіна називала метод спонукання до співпереживання через емоційно-змістовну інтонацію [4, с. 210].

Таким чином, метод спонукання до співпереживання сприяє формуванню морального ставлення дошкільнят один до одного. Найбільш активною творчою діяльністю, спрямованою на вираження емоційного змісту музики педагоги дошкільники, називають музичну гру. Музична гра викликає у дітей великий інтерес, тим самим залучаючи їх у світ музики. Гра сприяє емоційному переживанню музичних творів, розвитку у дітей інтересу до музики і позитивного ставлення до неї. Завдяки захоплюючому та емоційному характеру гри, яка є провідним видом діяльності в дошкільному віці, вона сприяє глибшому розумінню змісту творів мистецтва та засвоєння моральних цінностей. Реалізація даного принципу передбачає формування у дошкільників національної свідомості, любові до рідної землі, шанобливого ставлення до свого народу, його культури; емоційності визначається тим, що в основі сприймання музичного матеріалу лежать асоціації, емоції, почуття. Це дозволяє використовувати музику як засіб розширення кола доступних емоційних переживань дошкільників, збагачуючи їх емоційну сферу [5, с. 90].

Отже, основними методами формування громадської компетентності дошкільників через мистецтво є спонукання, театралізація, інтонаційна імпровізація, пластичне інтонування, «персоналізація» героя музичного твору та музична гра. Патріотичне виховання вбирає в себе високу внутрішню культуру, шанобливе ставлення до пам'яток історії, любов до ближнього, гідність, вихованість, ввічливість, відкритість, чесність і решту чеснот, якими завжди славився український народ. Лише подаючи дітям належний приклад, проявляючи власну зацікавленість українським минулим, теперішнім і роблячи вагомий внесок у майбутнє, педагоги зможуть дбайливо й по-справжньому зростити в дітях паростки патріотизму, виховати в них гідних громадян своєї країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (№ 615 від 22.05.2012 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція)», 2012. – С.5-18.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» // Бібліотечка журналу «Дошкільне виховання». – К. : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – С. 4-33.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tnpu.edu.ua – Назва з екрана.
4. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки : теорія та історія / О. В. Михайличенко. – Суми : Наука, 2004. – 210 с.
5. Науменко Т. І. Музичне виховання найменших : інтегровані заняття / Т. І. Науменко. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с. (Б-ка "Шкіл. світу").
6. Шевчук А. Дитина у світі культури : орієнтири до освітньої лінії / А. Шевчук // Дошкільне виховання. – 2012. – №9. – С. 15-8.
7. Шуть М. Музичний керівник та учитель музичного мистецтва : нова інформація / М. Шуть // Музичний керівник. – 2011. – №1. – С. 4-9.

Вітка Ірина

вчитель фізики та інформатики

Ходоровецького ліцею

Кам'янець-Подільської міської ради

Хмельницької обл.

Залучення обдарованих учнів до науково-дослідницької діяльності на уроках фізики

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції в розвитку освіти. З'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально, творчо і духовно розвинених громадянах. Кожна дитина по-своєму неповторна. Дослідницька діяльність, як різновид навчально-пізнавальної діяльності, є важливим стимулюючим фактором розвитку творчої активності школярів, ефективним засобом навчально-виховної роботи загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. Тому актуальним для

педагогів є формування в учнів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної та самостійної пошуково-дослідницької діяльності.

Предмет дослідження: особливості розвитку альтернативних джерел в Кам'янець-Подільському районі, а саме в с. Ходорівці.

Завдання: з'ясувати, які існують альтернативні джерела вироблення електроенергії, що можуть гарантувати певну екологічну безпеку та розглянути нові схеми перетворення і отримання чистої енергії, що не викликають забруднення навколишнього середовища.

Актуальність дослідження даної роботи полягає в можливості отримання екологічно чистої електроенергії, адже сонячна енергія це чистий пасивний дохід, можливість впливати на ціну спожитої електроенергії, зробити внесок в збереження довкілля, зручність та енергетична незалежність.

Ключові слова: альтернативна енергетика(alternative energy), сонячні батареї(solar panels), інсоляція(insolation), фотомодуль(photo module), зелений тариф(green tariff), генерація(generation).

Актуальність теми. Сучасний стан навколишнього середовища формується на базі природного стану довкілля під впливом дії значної кількості чинників. Серед них наслідки антропогенної діяльності посідають одну з провідних позицій, причому такі наслідки можуть нести загрози безпеці самої людини: її життю, здоров'ю, добробуту шляхом формування несприятливих умов довкілля.

Людству потрібна енергія, причому потреби в ній збільшуються з кожним роком. На сьогоднішній день альтернативні джерела енергії стають все більш популярними, особливо у світлі енергозберігаючих технологій. У минулому, не затребувані способи отримання енергії тепер актуальні. Ефективне енергозбереження неможливо уявити без застосування альтернативних джерел енергії. Енергетична незалежність, економічна вигода і постійно поновлювані ресурсні джерела – ось той короткий перелік комфорту, який отримує щасливий володар незалежних енергогенеруючих потужностей. Отже, загострення енергетичних і екологічних проблем сьогодні обумовлює принципово нове ставлення до альтернативної енергетики, та зумовлює пошук перспективних напрямів у досягненні першочергових життєво важливих завдань людства.

Альтернативне джерело енергії є відновлюваним ресурсом. Він замінює собою традиційні джерела енергії, які функціонують на нафті, добутому природному газі та вугіллі. Ці речовини виділяють в атмосферу вуглекислий газ, який сприяє зростанню парникового ефекту і глобального потепління. Найбільш важливою перевагою альтернативної енергетики є її екологічність і немає ніякої загрози рівноваги екосистеми. Все йде до того, що все більше альтернативних джерел застосовується як при будівництві нових будівель, так і при експлуатації існуючих.

Дана робота є коротким, але обширним оглядом сучасного стану енергоресурсів людства. У роботі розглянутий розвиток енергетики, як галузі народного господарства, еволюція джерел енергії, а також проблеми освоєння і використання нових ресурсів енергії (альтернативні джерела енергії).

Об'єктом дослідження є альтернативна енергетика та перспективи її розвитку у с. Ходорівці.

Мета роботи – перш за все ознайомитися з сучасним положенням справ в цій незвичайно широкій проблематиці, охарактеризувати види альтернативної енергетики, визначити проблеми і шляхи розвитку альтернативних джерел в Україні.

Меті роботи підпорядковані наступні дослідницькі завдання:

- З'ясувати – принцип роботи сонячної електростанції та як працює сонячна батарея?;
- Яка ефективність фотоелектричних перетворювачів?;
- Який прибуток принесе сонячна електростанція та термін її окупності?;
- Визначити генерацію роботи панелей в реальних умовах.
- З'ясувати як працюють сонячні панелі в загальній системі?

Новизна роботи полягає у перевазі використання сонячної енергії, нарощування потужності сонячних електростанцій та в збереженні природи; поступовій відмові від паливних енергоносіїв.

Структура роботи визначається метою та завданнями дослідження. Вона складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та додатків.

Ми живемо на самому дні блакитного повітряного океану Землі - її атмосферного шару. Земля - це наш дім. А який він? Французький географ Елізе Реклю дуже влучно сказав: «Людина створює навколишнє середовище по своєму образу і подоби». Тобто ми маємо те навколишнє середовище, яке заслужили.

Небачено активна й здебільшого непродумана діяльність людини, супроводжувана знищенням природних ресурсів і забрудненням навколишнього середовища, призвела до того, що нині біосфера планети перебуває в критичному стані, коли до глобальної катастрофи залишилися лічені кроки.

Виникли екологічні проблеми не сьогодні й не вчора. Як свідчать стародавні літописи, ще близько 4 тисяч років тому вавилонський цар Хаммураті, а пізніше – китайські й монгольські імператори та європейські монархи вже дбали про збереження природи й видавали накази про охорону лісів, трав'яного покриву степів, водних джерел.

Українська козацька старшина, незважаючи на надзвичайне багатство нашої природи тих часів, теж уболівала за збереження довкілля й видавала ряд наказів і документів про охорону придніпровських лісів і лук, заборону спалювання лісів, браконьєрства, хижацького знищення звірів та риби.

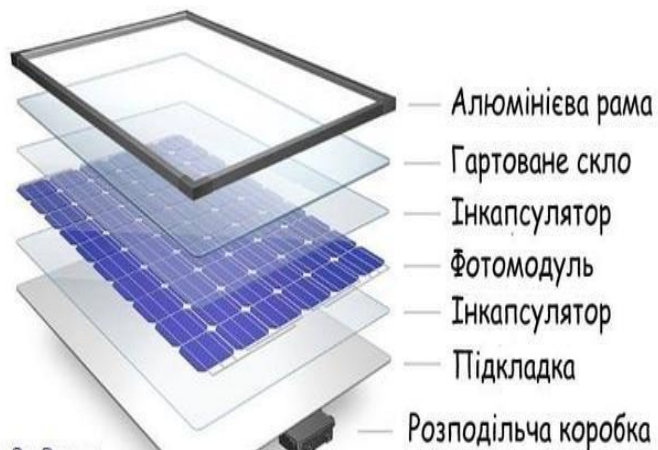
Із розвитком цивілізації та науково-технічного прогресу, бурхливим зростанням кількості населення на Землі, обсягів виробництва та його відходів проблеми стосунків між природою та суспільством дедалі загострюються. Страшною дійсністю стали голод, отруєні річки та моря, задушливе шкідливе повітря у великих промислових центрах, загублені ліси, сотні зниклих видів тварин і рослин, загроза кліматичних аномалій, ерозія та майже повне виснаження ґрунтів у аграрних районах.

Екологічна криза грізно нависла над усім світом, вона вже «схопила нас за горло». «Екологічна бомба» уповільненої дії, яку ми, всі країни і народи, посилено начиняємо «вибухівкою» із відходів виробничої діяльності, здатна спустошити наш спільний дім – планету Земля, перетворити її на безлюдну пустелю.

Наше покоління практично в усіх куточках планети безсоромно грабує в коморах природи те, що належить дітям і онукам.

Ліквідація глобальної екологічної кризи є на сьогодні найважливішим завданням людства. Ми – люди кінця ХХ століття – майже ненароком для себе раптом опинились у подвійній ролі свідків і винуватців катастрофічних змін у навколишньому середовищі. Ми бачимо це, розуміємо, що це дуже серйозно, але чому ж тоді не припиняється цей страшний «марафон», що неминуче приведе людство до загибелі?

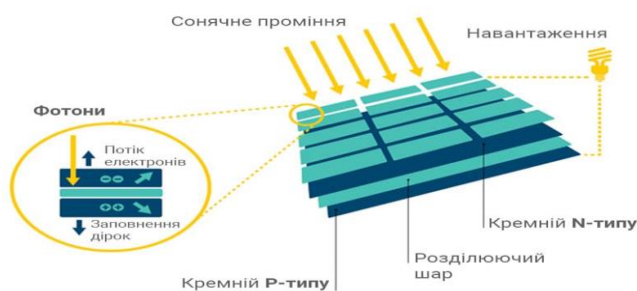
Будова сонячної панелі. Дуже часто причина поломок та зупинки генерації криється в самій будові та принципі роботи сонячної панелі. При цьому люди, котрі придбали панель, банально не знають, що робити в такому випадку. Допомогти їм в цьому може дана наукова робота, у котрій є коротко описані будова та принцип роботи сонячної батареї. Маючи дані знання та розуміючи, яким чином працює дана панель, можна уникнути багатьох проблем, які виникають з нею в процесі експлуатації.

Принцип роботи сонячної панелі

Принцип роботи сонячної панелі будується фотогальванічному ефекті, котрий показує, що сонячний промінь можна перетворити на електроенергію, накопичувати та використовувати завдяки роботі напівпровідників.

Якщо коротко охарактеризувати даний процес, то він відбувається так: сонячний промінь потрапляє на поверхню рп – шару провідника та вибиває з нього електрони. Після цього дані електрони з певним зарядом переміщуються по колу, що дозволяє живити електроспоживача, підключеного до даного кола. Даний рп – перехід зазвичай використовують у роботі діодів та трансформаторів. Одною з найбільш поширених проблем, котрі можуть виникнути при роботі сонячної панелі є затінення. При затіненні частини панелі, даний сектор перестає генерувати електроенергію. Інші частини панелі, що працюють, намагаються «компенсувати» її роботу. Як наслідок – відбувається високе перевищення напруги, що супроводжується надмірною температурою, яка може просто спалити панель. Сучасні виробники намагаються активно боротися з даною проблемою, використовуючи діоди Шоттки для захисту панелі від перегріву. Проте загалом, для надійної роботи і максимальної генерації електроенергії панелями, все – ж рекомендуємо проконсультуватися з фахівцями щодо питань, як правильно встановлювати та використовувати придбані панелі, адже більшість поломок, котрі супроводжують сонячні електростанції, відбуваються саме через неправильне їх встановлення і використання.

Перспективи використання сонячної енергії в с. Ходорівці

Як працює сонячна батарея?

Фотомодуль – це пристрій, який заснований на високотехнологічній, проте водночас такій простій технології перетворення сонячного світла в електроенергію. Але ми постараємося детальніше зрозуміти суть самого процесу перетворення.

Спочатку розберемося, що таке сонячна панель в цілому. Тож, сонячна панель, або як буде правильніше, фотовольтаїчний модуль – це спеціальна конструкція, яка складається з набору взаємозв'язаних фотоелектричних комірок. Кожна з цих комірок, або селів (cell – англ. комірка), виготовлена з певного напівпровідника, наприклад кремнію, який

в переважній більшості застосовується для створення сонячних панелей, оскільки демонструє наразі найвищі показники продуктивності. Коли сонячні промені потрапляють на цей напівпровідник, то він починає нагріватися, частково поглинаючи виділену від променів енергію. Фотони світла «вибивають» електрони з загальної атомної структури напівпровідника, і вільні електрони формують заряд.

Загалом, кожна з комірок не є суцільним сегментом кремнію, а по суті складається з двох шарів. Проте навіть цього не буде достатньо для створення повноцінного електричного поля, оскільки в чистому вигляді кремній не є надто хорошим провідником. Тож для формування позитивного та негативного заряду кремнієвих шарів, додатково домішують сторонні речовини.

Верхній шар кремнію насичується фосфором, який додає йому зайві електрони з негативним зарядом. Тож цей шар отримав назву n-тип (negative). В той час нижній сегмент насичується бором, що зменшує кількість електронів і формує позитивний заряд. Такий кремній отримав назву p-типу. Внаслідок цього, між кремнієвими шарами формується електричне поле. І як вже було сказано вище, коли фотон сонячного світла вибиває вільний електрон, електричне поле виштовхує його із з'єднання кремнію. Так формується струм. Тип такого провідника отримав назву P-N.

Отож, заряд сформовано. Яку практичну користь з нього отримати? Кожна комірка оснащується струмоznімними шинами і електропровідними пластинами по боках, які виводячи отриманий струм в систему.

Принцип роботи сонячної електростанції

Сонячна електростанція, розташована на максимально освітленій ділянці даху, перетворює енергію сонячних променів в електричну і передає її в загальну мережу за допомогою сонячних модулів та інвертора.

Перша пластина (з бором) під впливом сонячних променів починає виробляти позитивний заряд. Друга пластина (з миш'яку або фосфору) виробляє негативний заряд. Електрони починають інтенсивно виділятися саме в тих місцях, де кремній контактує з шаром додаткового матеріалу.

В результаті взаємодії позитивно і негативно заряджених частинок виробляється електричний струм. Щоб зібрати його з кремнію, пластини пропаюють тонким мідним шаром. По мідним провідникам заряд рухається до акумулятору або споживачу (ліхтарик, електродвигун і так далі).

Одна клітина фотоелектричного перетворювачу не може виробляти струм вище певного рівня. Ось чому для отримання великої кількості енергії - об'єднують велику кількість клітин в одну систему. Теоретично це дозволяє виготовляти батарею з необмеженою потужністю. Потрібно тільки мати достатню кількість пластин і місце для їх розташування.

На відміну від сонячних колекторів, фотоелектричні перетворювачі використовують світло, а не тепло. Тому їх можна використовувати навіть в Антарктиці. Головне, щоб світло було яскравим.

Підрахунок окупності сонячної станції

- Середньорічний виробіток електроенергії - 33 900 кВт*год;
- Середньорічне власне споживання об'єкту - 16983 кВт*год (48401,55 грн)
- Середньорічний надлишок який можливо продати за зеленим тарифом - 33900 - 16983 = 16917 кВт*год;
- Величина зеленого тарифу на 2020 рік - 0,163 євро за 1 кВт*год надлишку електроенергії;
- Річна виручка за продаж надлишку електроенергії - 16917 * 0,16 = 2757євро;
- Податковий збір на прибуток фіз осіб - 18% (895 євро), військовий збір - 1,5% (75 євро)
- Річний чистий прибуток за продаж надлишкової електроенергії = 2757євро - 895 євро - 75 євро = 1787 євро (або 2162 дол)
- Тариф споживання електроенергії для населення - 1,67 грн/кВт;

- Річна економія коштів на споживанні свої електроенергії для своїх потреб - **5 010 грн (185 дол);**
- Окупність обладнання для сонячної станції 30 кВт = $10500 / (2162 + 436) = 4,4$ роки!
- Площа однієї панелі – 1,63 м².
- Загальна площа покриття – $106 * 1,63 = 172,78$ м².

Робота панелей в реальних умовах

Інсоляція (лат. Insol від in – всередину + solis – сонце) – опромінення поверхонь сонячним світлом (сонячною радіацією), потік сонячної радіації на поверхню; опромінення поверхні або простору паралельним пучком променів, що надходять з напрямку, в якому видно в даний момент центр сонячного диска. Інсоляція вимірюється числом одиниць енергії, падаючої на одиницю поверхні за одиницю часу. Зазвичай інсоляцію вимірюють в кВт * год / м². (див. табл. 3.1)

Очевидно, що чим вище інсоляція, тим ефективніше працюють геліопанелі, так як на них надходить більше енергії. Сучасні сонячні панелі оснащені двигунами, які дозволяють їм розгортатися і слідувати за сонцем протягом світлового дня (на зразок того, як повертаються за сонцем багато квіти) – це підвищує ККД сонячних електростанцій.

Для визначення реальних даних, змодельємо роботу 30-кіловатної станції на основі фотомодулів кількістю у 106 шт. Оскільки наша станція монтуватиметься в Хмельницькій області, визначимо, який рівень інсоляції даного регіону. Згідно даних таблиці, середньорічний показник рівний 3.06 кВт/год/м²/день.

Визначимо генерацію, скориставшись формулою

Інсоляція * Площу_Панелі * ККД_Панелі * Дні * Кількість_панелей.
Отримаємо $3.06 * 1,63 * 0.173 * 365 * 106 = 33385,4$ кВт/рік. Такі дані відповідають реальним об'єктам.

Що може впливати на генерацію? Погодні умови. Для максимального показника виробітку, інтенсивність сонячної інсоляції повинна бути високою. Але є одне «але». Надто сильне перегрівання панелі провокує втрати потужності. Як було виявлено в ході лабораторних досліджень, це значення становить приблизно 0.4 % при нагріванні панелі на 1 градус від номінальної температури (45 градусів Цельсію.) Тому зимою показники продуктивності фотомодулів падають, адже рівень інсоляції є суттєво нижчим.

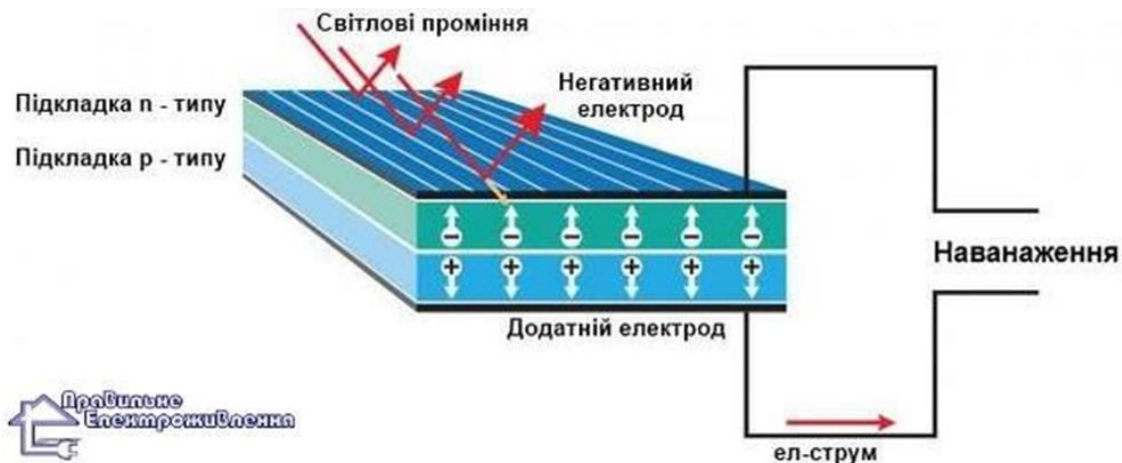
Потужність панелі визначити доволі просто. Якщо сонячна батарея замкнута певне навантаження з опором R, то в колі з'являється струм I, значення якого формується у відповідності роботи фотомодуля. Потужність P_n визначається формулою $P = I * U$, де U відповідатиме показнику напруги.

Як працюють сонячні батареї в загальній системі?

Існують два способи взаємного задання сонячних панелей. Це послідовне та паралельне підключення. У першому випадку, збільшується вихідна напруга, у другому – вихідний струм. Для того, щоб збільшити і значення напруги і потужності, інколи комбінують ці два способи. Все одно зауважимо, що частіше використовують послідовний спосіб підключення. Підбирати панелі варто з однаковими вольт-амперними характеристиками, оскільки це має важливо для високого виробітку станції і її загальної справності.

Отриманий від масиву сонячних панелей змінний струм потрібно перетворити в постійний, для коректної роботи в загальній мережі. В якості перетворювача використовуємо інвертор, який може бути як і мережевого, так і автономного типів.

Отож, в даному матеріалі ми з'ясували базові фізичні принципи роботи окремого фотомодуля, як працюють сонячні батареї при послідовному та паралельному підключенні, і яким чином відбувається перетворення змінного в постійний струм.

Висновки

Протягом всього свого існування людина постійно змінювала основне джерело енергії: спочатку це було Сонце, потім вогонь, потім вугілля, а зараз нафта і газ. Але ніколи ще людство не відчувало такої гострої потреби у швидкому переході до нових джерел енергії як зараз. Тому, на мою думку, такий перехід потрібно зробити якомога раніше. Звісно, рано чи пізно, економічні фактори змусять нас відмовитись від користування нафтою і газом, але економічна потреба виникне значно пізніше, ніж екологічна.

Методи добування електроенергії з енергії сонця та вітру є досить широко розробленими, хоча теорія використовуваних явищ не завжди дає точні кількісні результати. Проблема полягає в низькій ефективності перетворення енергії а також високій початковій вартості електростанції. Проте з вичерпанням традиційних джерел енергії, та розвитком альтернативних технологій, використання наведених джерел енергії має стати економічно вигідним.

Питання використання альтернативних джерел енергії для підвищення енергоефективності будівель є дуже важливою складовою частиною існування людини. Необхідно враховувати не тільки енергетичну, а й економічну доцільність використання архітектурно – конструктивних засобів у вигляді поєднання конструкцій стін (дахів) з джерелами альтернативної енергетики. Це дозволить істотно знизити вартість об'єкта. Розглянуті способи підвищення енергоефективності будівель мають свої переваги і недоліки, умови найбільшої енергоефективності та інше. Тому питання розміщення того чи іншого джерела в певній місцевості і кліматичних умовах вимагає додаткових досліджень про його доцільності, але їх різноманітність дозволяє зробити вибір.

Також слід зазначити, що в світі постійно ведуться дослідження і не виключено, що рано чи пізно з'являться нові джерела енергії, а існуючі все більше і більше будуть удосконалені. Тому перехід до альтернативних джерел енергії неминучий, і вони займуть гідне місце і в нашому повсякденному житті і в промисловості.

Список використаних джерел та літератури

1. А.П. Шицькова. Ю.В. Новиков. Гармонія чи трагедія. Серія: "Людина і навколишнє середовище". - М.: Наука, 1982.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань. - К.: Либідь, 1997.
3. Гольм-Нільсен Дж.Б., Аль Сеаді Т. Огляд сучасного стану виробництва біогазу в Європі / Пропозиція. - 1Г2002 (№92)
4. Давидова Людмила Петрівна. Буряк Анатолій Андрійович. Енергетика: розвиток і перспективи. - М.: Наука, 1981.
5. Екологічні проблеми електроенергетичної промисловості. - К., 1992.
6. <https://kitaygorodska-gromada.gov.ua/news/1549272314/>
7. <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/ecology/21236/>
8. <https://alternative-energy.com.ua/uk/shho-take-insolyacziya/>
9. https://sun-energy.com.ua/articles/yak_pratsuyut_sonyachni_paneli
10. <http://ma.khnu.km.ua/sonpaneli.shtml>
11. https://prel.prom.ua/p372782695-sonyachna-elektrostantsiya-kvt.html?gclid=EAlalQobChMlJiJqMux7QIVBxd7Ch3qGwVJEAAAYASAAEgLNofD_BwE

Особливості функціонування закладу освіти в період воєнного стану

У статті викладено досвід роботи закладу дошкільної освіти під час воєнного стану. Шлях, який довелося пройти, щоб забезпечити дітям відповідний рівень безпеки та зберегти психологічне здоров'я.

The article describes the experience of preschool education during the martial law. The path that had to be taken in order to provide children with an appropriate level of safety and maintain psychological health.

Ключові слова. Війна, психічне здоров'я, функціонування, безпека, заклад дошкільної освіти.

Keywords. War, mental health, functioning, security, institution of preschool education.

Війна змінила нас... Наші цінності, наш світогляд, наше місце проживання...

Переламний момент в історії українського народу залишив відбиток на усіх сферах життєдіяльності суспільства, всі почали функціонувати по-іншому, не так як раніше. Освіта стала не виключенням.

Почати працювати знову, відновити свою діяльність стало неабияким викликом для кожного. Потрібно було швидко приймати рішення, а систему, яка вибудовувалась роками модернізувати в один момент. І тепер, коли ми змогли це зробити я хочу поділитися досвідом про той шлях, який нам довелося пройти.

Ми розуміли, що насамперед повинні забезпечувати дітям якісну дошкільну освіту, адже це перша ланка, з якої діти починають свій шлях до навчання. В тодішніх умовах це було досить складно, а точніше ми не мали можливості проводити звичні заняття. Саме тому було прийняте рішення надавати дітям освітні послуги дистанційно. Педагоги нашого закладу почали записувати короткі відео ролики для дітей. Згодом перейшли і до проведення занять онлайн. Зворотній зв'язок був просто неймовірним: усі вихованці з радістю виконували завдання, надсилали фото та відео звіти. Вихователі ретельно готували кожне заняття для забезпечення якісного рівня знань дітей. Варто зазначити, що наші старання відмітили і в МОН, оскільки на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України були розміщені відеоролики занять, які підготували педагоги нашого закладу.

Згодом ми змогли відновити нашу роботу в звичайному режимі, але тут постало інше питання. Потрібно було продумати чіткий план дій для кожного працівника закладу під час сигналу «Повітряна тривога!». Шляхом проб і помилок ми дійшли до єдиного правильного алгоритму дій і тепер працюємо як цілий, злагоджений механізм. Усі працівники закладу постійно моніторять ситуацію (карта повітряних тривог), чітко знають свою зону відповідальності та вміло виконують всі необхідні дії. Саме так нам вдається працювати злагоджено і швидко, адже воєнний час потребує прийняття чітких рішень та грамотного виконання поставлених завдань.

Кожен з нас розуміє – для того, щоб ми й надалі мали можливість працювати в режимі офлайн, важливо і вкрай необхідно всіляко підтримувати наших воїнів. Саме тому на початку навчального року у нашому закладі було проведено «Благодійний ярмарок». Діти дуже відповідально поставилися до підготовки та проведення даного заходу, оскільки розуміли, що мають можливість допомогти ЗСУ. Вихованці разом з батьками виготовляли різноманітні вироби власними руками та реалізовували їх під час проведення ярмарку. Осць так спільними зусиллями нам вдалося виручити кошти у сумі 38 437 грн., які були перераховано на рахунок благодійного фонду. На цьому ми не зупинилися, усі працівники нашого закладу, вихованці та їх батьки щоразу намагаються допомогти військовим. Так у ЗДО №5 «Пізнайко» пройшла акція «Зігрій солдата», яка передбачала виготовлення

окопних свічок для захисників. Варто зазначити, що під час їх виготовлення діти не лише зробили гарну справу але й розглянули питання вторинної переробки сміття, що також є досить важливим для життя нашої планети. До акції також були залучені працівники нашого закладу.

Одним із пріоритетних завдань на 2022-2023 н.р. є завдання: «Розпочати поглиблену роботу з формування соціального-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, сприяти удосконаленню культури українського мовлення між учасниками освітнього процесу як основи формування національно-патріотичних почуттів шляхом використання сучасних технологій». З метою його реалізації у закладі було організовано безстроковий проєкт «В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім - Батьківщина».

Проєкт містить в собі безліч завдань і цілей, зокрема:

- розширення обсягу знань дітей про Україну, її столицю, регіони, історію, культуру, видатних людей;
- виховання любові до рідного краю, до культурного спадку свого народу;
- розвиток пізнавальної активності дітей, прагнення пізнати традиції, звичаї українського народу;
- формування уявлення про національне мистецтво, визначні місця та пам'ятки національної історії, народні промисли, українську національну кухню;
- формування національної свідомості і почуття власної гідності як представників свого народу [1]

У цьому навчальному році в умовах воєнного стану ми зрозуміли, що ще однією дуже важливою ціллю крім поставлених річних завдань є збереження психічного здоров'я дітей.

Психічне здоров'я дитини – це стан душевного благополуччя, емоційного комфорту, впевненість у своєму майбутньому, пов'язана з відчуттям захищеності свого «Я».

Збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу на сьогодні є одним з найважливіших завдань, поставлених перед закладами освіти. Це питання і раніше було не менш актуальним. Саме тому у нашому закладі у кожній групі були створені центри психологічного розвантаження, в яких діти мають можливість усамітнитися і відпочити. Для подолання агресивних проявів дітей та навчання їх способам вираження гніву у прийнятній формі у групах наявні «Груши для биття» та «Подушки для биття». Для дітей у групах передбачено можливість висловлювати свої негативні та позитивні емоції за допомогою «Мішечків настрою», «Кубика настрою». У групах старшого дошкільного віку у центрах емоційного розвантаження наявні практичні матеріали для подолання емоційного дискомфорту дітей: «Коробка-мирилка», «Торбинка сміху». Враховуючи соціальні умови воєнного стану, вихователі груп подбали про створення інформативного, цікавого, змістовного освітнього середовища з питань навчання дітей правил безпечної поведінки. У групах, в доступних для дітей місцях, розміщено правила поведінки на випадок надзвичайної ситуації.

Часті сирени, постійний спуск у сховище – ще один виклик нам, педагогам. Як зробити так, щоб діти спускаючись у сховище не відчували страху та тривоги. Саме тому працівники закладу активно долучилися до створення у сховищі різних розвиваючих куточків, де діти можуть займатися різноманітними видами діяльності і відволікатися від тривожних думок. Так з'явився куточок творчості, де вихованці мають змогу позайматися різними видами зображувальної діяльності. Куточок читання, де діти можуть переглядати літературу, читати чи слухати різні художні твори. Зона організації освітнього процесу, де вихователі мають можливість проводити з дітьми повноцінні заняття. Також було створено мобільний куточок образотворчої діяльності, який можна переміщувати при необхідності в зручне місце. З його допомогою діти розвивають дрібну моторику пальців рук, просторову орієнтацію, творчу уяву, мислення. Мають можливість помалювати кольоровими олівцями, фарбами, восковими олівцями, ліплять з пластиліну, можуть помалювати крейдою, скласти візерунок з мозаїки, маніпулювати дрібними деталями.

Також стало зрозумілим, що перебувати серед однотонних білих стін дітям не дуже комфортно. Саме тому усі стіни в сховищі було розмальовано різними малюнками,

ілюстраціями до казок, мультфільмів, що допомогло дітям боротися із негативними емоціями під час перебування у сховищі.

Одночасно із оснащенням куточками та декоруванням стін ми працювали над урізноманітненням видів діяльності дітей: розваги з іграшками та конструктором, складання пазлів, слухання музики, тіньовий театр власними руками, спілкування з однолітками та вихователями. Наразі час, проведений у сховищі, дуже урізноманітнівся, оскільки діти мають змогу подивитись лялькову виставу, затанцювати веселі танці та улюблені руханки і, навіть, влаштувати справжню дискотеку.

Варто зазначити, що наші зусилля виявилися не марними, адже неодноразово педагоги чули від вихованців такі фрази: «Не хочу йти в садок, хочу у сховище!» або почувши звуки тривоги діти не лякаються, а навпаки радіють тому, що зараз попрямують в укриття, чи як вони його називають «Підземний замок». Це і є висока оцінка нашої роботи. Адже доводить те, що діти в укритті почувають себе комфортно, невимушено та, що найголовніше, захищено. Похід в укриття перетворився для дітей на цікаву пригоду, на яку вони з нетерпінням чекають, саме тому це не викликає в дітей дискомфорту, що в свою чергу допомагає зберегти їх психологічне здоров'я.

Саме так функціонує наш заклад в період воєнного стану. Звісно, на досягнутому ми не зупиняємося і постійно шукаємо шляхи для удосконалення. Адже найважливіше, що ми можемо зробити для наших дітей – дати можливість прожити хоч і особливе, але щасливе дитинство.

Список використаних джерел:

1. 168. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низьковської. – 256 с.
2. Психічне здоров'я дитини: збереження та зміцнення URL: <http://leleka.rv.ua/index.php?m=content&d=view&cid=163>

УДК: 11.07(34)

Ганаба Світлана,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Закон бочки або якірного ланцюга: розмисли про виховання культури громадянськості

Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Цінність суспільства у ставленні до людини виявляє те, яким є суспільство. Орієнтація освітнього процесу на розвиток індивідуальної природи людини у результаті розвиває її як вільного, діяльного «дієвця соціальних змін», а не «соціального персонажу» епохи під ла-штованого під потреби певного суспільства. Освіта постає як трансформати-вне середовище для людини, яка враховує потреби та зміни суспільного дискурсу.

Ключові слова: громадянин, освіта, трансформація, розвиток, цінність людини.

Стародавні римляни у поясненні особливостей соціального життя використовували низку законів суспільного життя, серед яких «закон бочки або якірного ланцюга». Засадничим міркуванням цього закону є твердження, що «жодна з бочкових дощок не може

бути важливіша за іншу: якщо хоч одна дошка відсутня чи зламана, то бочки як такої немає; усі ланки якірного ланцюга однаково важливі: якщо хоч одна з ланок зноситься, весь ланцюг стане непридатним до вжитку» [1, с. 46]. Отож, діяти кожен може поодиноці, але успіху зазвичай досягають у співпраці. Що таке співпраця? Насамперед, це створення умов для досягнення успіху усіх, хто приймає участь у спільній діяльності. В основі її організації є розуміння, що співпраця ґрунтується не на сукупності знань, а на єдності у їх розумінні й осмисленні. Отож, співпраця можлива завдяки продуктивній взаємодії, довірі, толерантності й повазі. Очевидно, що співпраця не передбачає зведення різних думок та міркувань до єдиного знаменника. Розбіжності не є перешкодами у розвитку співпраці. Вони засвідчують свободу та неупередженість у прийнятті рішень та побудові міркувань, готовності розглянути альтернативні варіанти й можливості тощо. Їх розв'язання є можливим за умови ви-знання людини як цінності та основної клітинки громадянського суспільства.

Варто зазначити, що проблема становлення й розвитку громадянського суспільства є предметом наукових розвідок та міркувань пересічних громадян. Підвищений інтерес та зацікавленість цією проблематикою зумовлені творенням й розбудовою державності. Паростки теорії громадянського суспільства зародилися у давньогрецьку, давньоримську, середньовічну християнську добу та часи Відродження. Попри відмінність міркувань, засадничою ідеєю є визнання пер-винності громадянського суспільства щодо держави. Ще у Марсилія Падуанського (початок XIV ст.) подибуємо ідею права народу на непокору несправедливим діям держави [4]. Основним принципом, на якому ґрунтується громадянсь-ке суспільство є свобода людини як громадянина. Ця свобода реалізується через практики самоврядування та незалежності сумління кожної людини [2]. Ілюстрацією розуміння такого взаємозв'язку людини та громадянського суспільства є побудова громадянського суспільства у низці європейських країн. Самостійність та свобода громадян виступають як основа розвитку суспільства й громадських інституцій та є дієвим важелем контролю для держави й її владних органів. Зазначимо, що процес творення громадянського суспільства є довготривалим та складним, сповненим протиріч, здебільшого полишений чітких правил й уста-лених зразків тощо. Кожна спільнота вибудовує свій шлях державності на основі громадянських інституцій. Хочеться вірити, що пройшовши крізь усі складнощі та перипетії соціальних негараздів, українське суспільство отримає нові правила співжиття, які дозволять громадянам не остерігатися власної держави й ефективно використовувати ресурс суспільного єднання у вирішенні різних проблем, бути залученими до активної та відповідальної участі в ухваленні спільних рішень та реалізації спільних справ тощо.

Українське громадянське суспільство твориться й гартується в умовах війни, щодня й щохвилини виборюючи незалежність й свободу. Йдеться про екзистенційну боротьбу, у якій утверджуються й розвиваються цінності спільноти вільних й відповідальних громадян, показуються приклади єднання. Громадянин – це «активний учасник суспільства, який має як соціальні права, так й обов'язки, а не лишень пасивно користується суспільними ресурсами, отримує добробут та доступ до спільних для громадян прав і послуг» [6, с.114]. Зауважимо, що актуальність проблеми виховання громадянськості для українського суспільства зумовлена ще й впливом радянської «духовної спадщини». Йдеться про складність розвитку цінностей й свобод громадянського суспільства у середовищі, де людей десятиліттями навчали не довіряти один одному, бути не толерантними й упередженими, а про повагу до людини та її прав й цінностей взагалі мова не йшла [2, с.72]. Релевантну роль у цьому процесі відіграє родина. Знання традицій й звичаїв як родинних, так й свого народу, виховання загальнолюдських чеснот та морально-етичних цінностей, готовності приймати самостійні рішення й бути відповідальним за їх виконання перед собою та людьми тощо виховується родиною. Родинне виховання є важливим у плеканні індивідуальності людини, розвитку культури громадянськості, забезпеченні наступництва поколінь. «Людина без коріння схожа на флюгер. Людина, наділена чітким і ясним національним, культурним і сімейним ресурсом, знає, як, на що і заради чого люди жили раніше, чого прагнули і чого домагалися, який слід на землі залишили їх предки» [1, с. 89].

Очевидно, що виховання громадянськості є релевантною й актуальною проблемою для освіти, яка є потужним чинником соціалізації молоді, середо-вищем залучення її до активної й відповідальної участі в суспільних справах, подоланні політичної апатії й анемії тощо. Яким чином освіта має сприяти ви-хованню громадянськості? Звісно, ця проблематика не є новою для української освіти. Упродовж минулих десятиліть одним із її пріоритетних завдань є виховання громадянина й патріота своєї батьківщини.

Це завдання є складним й передбачає довготривалу й кропітку роботу з емоційним світом людини. Ті знання, які зачепили внутрішню сферу людини, до яких вона виявила емоційну прилученість не лише знаходять відгук у душі людини, а й змінюють її ціннісно-світоглядну сферу, плекають нові відчуття. Очевидно, що акцентуація уваги на повчальних історіях, яскравих біографічних фактах історичних особистостей у процесі навчання є недостатньою. Засадничою ідеєю у вихованні культури громадянськості є розвиток освіти як середовища особистісного зростання. Це зростання зумовлене внутрішніми потребами люкдини, її інтересами та ціннісними установками, тим, чого прагне людина. Цінність людини як особистості та громадянина визначається її екзистенцією, а не сукупністю отриманих знань. Йдеться про персоніфікацію освіти, яка б органічно розвивала в людині її природній потенціал, а не нав'язувала сукупність суспільних установок та потреби, нівелюючи таланти та прагнення конкретної людини. Орієнтація освітнього процесу на розвиток індивідуальної природи людини у результаті розвиває її як вільного, діяльного «дієвця соціальних змін», а не «соціального персонажу» епохи підлаштованого під потреби певного суспільства. Освіта постає як трансформативне середовище для людини, яка враховує потреби та зміни суспільного дискурсу.

Наступною заувагою є роль освіти у розвитку критичного, системного мислення. Здатність критично й неупереджено осмислювати проблеми суспільного життя, бачити витоки проблем й здатність окреслювати шляхи їх продуктивного вирішення, бачити перспективи розвитку суспільства є релевантними у розвитку громадянської позиції, умінні громадянина вибудовувати конструктивний діалог з державними й громадянськими інституціями, бути відповідальним за долю країни у якій живеш. «Рух вперед спричиняє не навчання, а розсудливість, працьовитість, завзяття, системне мислення й системна діяльність людей» [1, с.14]. Естонський дослідник Ю. Вооглайд вказує, що освіта покликана виховувати генераліста власних ідей, а не виконавця чужих рішень. Дослідник також звертає увагу на ту обставину, що результатом освіти є не кількість отриманих знань, а уміння й здатність людини використовувати знаннєвий ресурс у вирішенні практичних завдань та життєвих ситуацій. Вміння приймати самостійні рішення, ефективно вирішувати практичні ситуації й прораховувати наслідки своїх дій тощо є набагато важливішим, а ніж нісенітниця, досвід — це найважливіше, його не можна розповісти, його потрібно надати. Це те, що залишається на все життя», - наголошує дослідник [1, с.251]. Успішність людини у практиках життя визначається не лише набутим досвідом та низкою практичних умінь, а й здатністю мислити. Здатність мислити в альтернативах, враховувати складність й багатоаспектність об'єкта пізнання, це процес постійного перегрупування й переосмислення уже наявних суджень й створення між ними нових зв'язків та відносин, це вміння бачити глибинні зв'язки між окремими й ззовні незалежними ситуаціями, здатність бачити ситуацію та досвід як єдине ціле [3, с.66]. Таке мислення є системним й продуктивним, оскільки демонструє можливість не лише аналізувати події, а й розпізнавати алгоритми взаємозв'язків й структур, на основі яких вони виникають, розуміти істинне підґрунтя ситуацій й окреслення шляхів їх вирішення з позицій перспектив розвитку. Самостійно мислити – це мислити продуктивно, пояснювати не лише невідоме, а й у відомому й очевидному віднайти незрозуміле та неймовірне. Це мислення іншого порядку, що полягає передусім у подоланні наявних меж, у «поєднанні не поєданого», тобто відмінного, не редукованого тощо [3, с. 28]. Таке мислення не здійснюється у чітко визнаному річищі, а змінюється у різних напрямках, долаючи межі окреслених репрезентацій й відкриваючи нові горизонти розуміння суспільства та ролі у ньому людини. Воно уявляється як цілісна єдність

взаємообумовлених, взаємозалежних факторів, принципів, що реалізуються у міждисциплінарних дослідженнях.

Очевидно, що навчання не обмежується освітніми установами й триває для людини упродовж усього її життя. Засадничими уміннями у процесі самоосвіти є здатність людини до співпраці, самоорганізації та самодисципліни. Йдеться про здатність людини самостійно організувати свій навчальний процес, фокусуючись на вирішенні питань розробки індивідуально орієнтованих освітніх цілей й завдань, спрямовування освіти та самоосвіти у контекст формування особистих та професійних якостей. Отож, у цьому особистісному підході до навчання наголос має бути зроблений не на гармонійному всебічному розвитку особистості, а на підготовці та залученні людини до постійної й напруженої внутрішньої роботи – роботи над собою, над своїми невдачами, помилками й страхами, над постійним творенням свого нового Я [5]. Без уміння себе дисциплінувати, керувати своїми емоціями й почуттями, організовувати своє життя, планувати свої справи тощо людина не здатна реалізувати себе повною мірою й досягти життєвого й професійного успіху. Формування рішень завжди супроводжує відповідальність за подальшу діяльність, безпосередні результати та рішення. «Єдиним залежним від нас способом генерації почуття відповідальності й активності в суспільстві є допомога людям у формуванні з них суб'єкта самоврядування і соціального керування, здатного самостійно вирішувати», - пише дослідник [1, с. 338]. Ніхто не прийде й не створить суспільство за когось, суспільство має створювати спільнота громадян самостійно. Грати довго у державу не вийде, її необхідно створювати й основним творцем мають стати громадянські інституції, які ґрунтуються на співпраці й вірі в унікальність, дієвість кожного громадянина. Громадянин як основа суспільного життя має зростати й розвиватися упродовж усього життя. Цінність суспільства у ставленні до людини виявляє те, яким є суспільство. За умови розростання бюрократичного апарату реалізувати громадянські якості та починання не легко. У бюрократ-чному суспільстві для більшості громадян свобода стає видимістю, а не сутністю.

Отож, виховання громадянськості є одним із пріоритетних завдань української освіти, яка покликана стати у авангарді суспільних змін в нелегких умовах сьогодення, зустрівшись із низкою викликів як теперішнього, так й минулого. Варто зазначити, що у цій справі не має готових рецептів чи чітких алгоритмів дій тощо.

Список використаних джерел

1. Вооглайд Ю. Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно /пер. з рос. О. Сауляк. Таллін, Ullo Vooglaiu Kirjastus OU, 2020.448с.
2. Ганаба С.О. Людина вчиться бути громадянином упродовж життя: розмисли над книгою Юло Вооглайда "Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно". Вища освіта України. 2023. №1. С.69-80.
3. Ганаба С. О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення: навчальний посібник. Хмельницький, Вид-во НАДПСУ, 2021. 128с.
4. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. Вісник Національного ун-ту "Юридична академія ім. Ярослава Мудрого". 2013. №7 (72). С. 271-280.
5. Сюй Ш. Активне громадянство у глобалізованому світі: філософсько-освітні імплікації. Філософія освіти. 2021. №27(2). С. 148-158.
6. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В. П. Андрущенка. Харків, Корвін, 2002. 672с.

Проектна діяльність в ЗДО як один із засобів формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку

У статті розкривається актуальність проблеми формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. Аргументовано необхідність вирішення проблеми сучасного громадянського виховання особистості дитини дошкільного віку з урахуванням сучасних та історичних надбань. Подано власні проекти з питання: «Виховання громадянської компетентності у дітей дошкільного віку».

The article reveals the relevance of the problem of the formation of social and civic competence of preschool children. The need to solve the problem of modern civic education of the personality of a preschool child, taking into account modern and historical assets, is argued. Submitted own projects on the issue: "Education of civic competence in preschool children".

Ключові слова (keywords): громадянин (citizen), громадянська компетентність (civic competence), соціально-громадянська компетентність (social and civic competence), громадянські якості (civic quality), громадянські чесноти (civic virtues), патріот (patriot), громадянське виховання (civic education), громадянське суспільство (civil society).

Вступ. Формування соціально-громадянської компетентності особистості має глибоку історію і становить собою складний процес взаємодії особистості з державою та суспільством. Визначення її мети і завдань зумовлено ціннісними, духовними та морально етичними орієнтаціями, політичною структурою, соціальним замовленням та об'єктивними умовами розвитку сучасного суспільства та держави.

Значний вплив на формування ідеї громадянськості зробили стародавні грецькі філософи, зокрема Аристотель, Платон, Сократ, які звертали увагу на сутність виховання громадянина, намагались визначити шляхи та методи його ефективної реалізації. На думку О. Стаєнної, це пояснюється тим, що саме в Стародавній Греції починає формуватися інститут громадянства та з'являється поняття «громадянин». **Громадянин – людина, що володіє певними правами та обов'язками в суспільстві.**

Проблема впливу оточуючого середовища на виховання громадянина привертала увагу вчених, філософів та державних діячів ще від часів виникнення самої держави. Вона вивчалася багатьма науковцями та педагогами у різні часи (Г. Сковорода, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.).

Не менш вагомими на сучасному етапі розвитку педагогічної науки є дослідження в напрямку формування громадянської компетентності О. Косенчук, Н. Гавриш, С. Курінної, О. Стаєнної). На цей напрям орієнтуються і сучасні програми дошкільного виховання, зокрема парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» (автори: І. Кичата, О. Каплуновська, Ю. Палець).

В умовах воєнної агресії в Україні проблема громадянського виховання дошкільників переростає у проблему громадянського виховання нації, яка з кожним днем набуває все більшої актуальності.

У методичних рекомендаціях про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році звертається особлива увага на питання щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. В рекомендаціях зазначено, що одним із провідних напрямів діяльності ЗДО у 2022/2023 н. р. є формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. Важливо консолідувати зусилля педагогів і батьків для зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм; сприяє формуванню у дітей позитивного образу

своєї країни, утверджує активні позиції громадянина своєї країни, виховує ціннісне ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури.

Зміст сучасного патріотичного виховання дошкільників має бути збагачений категоріями особистісної та національної гідності, реальності сприйняття соціального сучасного життя – входження в яке є неодмінною умовою соціалізації дитини, життєвого досвіду, що стає надбанням особистості та актуалізує стан постійної готовності до безпеки, милосердя та практики підтримки життя, що, в цілому, характеризує гуманістично орієнтовану поведінку дитини.

У оновленому Державному стандарті дошкільної освіти новою ключовою для дошкільної освіти компетентністю дитини визначено соціально-громадянську. Визначальними для зазначеної компетентності є здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя.

Громадянська компетентність пов'язана з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей.

Основна частина. На кожному етапі історичного та соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства поняття «громадянськість» та «громадянські якості» мали різне підґрунтя, а громадянське виховання дітей дошкільного віку розглядалось з різних поглядів. Проблема громадянського виховання дітей набуває все більшого значення в сучасний період. Ми живемо у досить складний час, кожне нове покоління людей живе і розвивається у певному національному середовищі, життя якого залежить від особливостей державного устрою країни.

Однією з важливих педагогічних задач, визначених Законом України «Про дошкільну освіту», є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, воїнів-захисників, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе.

Тому, для сучасного дошкільного закладу найактуальнішою є проблема виховання юних громадян, які мають розвинені громадянські цінності та чесноти. І дуже важливо, щоб наші діти були підготовлені до активної участі у цьому процесі.

В. Сухомлинський пропонував починати виховувати громадянина з дитинства, адже це найважливіший період людського життя. Великий педагог підкреслював, що у дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни»

Я, як педагог-дошкільник, маючи достатній досвід педагогічної практики, визначила чітку мету своєї роботи з дошкільниками щодо формування у них громадянської компетентності, основними завданнями якої є: сформувані національно свідомого громадянина, патріота, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінку, спрямовані на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Для досягнення своєї мети, я створила проекти: Проект «Україна – це ти, Україна – це я, Україна – це ми!»; Проект «Щасливе дитинство без війни»; Проект «Шануймо армію свою!», реалізація яких допомогли мені сформувані у дітей дошкільного віку громадянську компетентність.

Проект «Україна – це ти, Україна – це я, Україна – це ми!»

Актуальність. Зараз третє тисячоліття, складний суперечливий час, коли у багатьох людей зростає національна самосвідомість, інтерес та повага до національної культури, історії свого народу, мови.

Тому, однією з важливих педагогічних задач, визначених Законом України «Про дошкільну освіту», є виховання у дітей любові до України. Педагоги нашого закладу

виховують шанобливе ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Очікувані результати:

- Певний багаж знань у дітей дошкільного віку про Україну, її столицю, регіони;
- мати позитивний образ Батьківщини та рідної домівки;
- ціннісне ставлення до культури українського народу, його сторичного минулого, мови, звичаїв, традицій;
- мати почуття власної гідності як представника українського народу;
- дотримання дітьми культури поведінки у щоденній життєдіяльності;
- виявляти толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Мета проєкту: Сприяти розширенню світогляду дітей, формувати почуття любові до рідної землі, гордості до неї, не соромитися виказувати патріотичні почуття, громадянську позицію, виховувати інтерес до сучасних подій у країні та миролюбність.

Завдання проєкту:

- викликати у дітей бажання поповнювати свої знання про Україну, вчити розуміти поняття «Батьківщина»;
- продовжувати знайомити дітей із визначними пам'ятками м. Києва, версіями його заснування;
- поглиблювати знання про державну та народну символіку;
- спонукати дітей виявляти цікавість до звичаїв свого народу, українського побуту, природи рідного краю;
- формувати почуття любові та поваги до української мови;
- виховувати доброзичливість, патріотичні почуття, повагу до державних символів.

Тип проєкту: теоретико-практичний, колективний, міні-проєкт, внутрішній.

База реалізації: Заклад дошкільної освіти №9 «Барвінок» Шепетівської міської ради Хмельницької області.

Учасники проєкту: вихователі старших груп, вихователь-методист, діти та їхні батьки.

Термін проєкту: 1 тиждень.

Шляхи реалізації

I Підготовчий етап

Робота педагогів

- збір інформації по темі проєкту «Україна – це я, Україна – це ти, Україна – це ми!»;
- читання художньої літератури;
- виготовлення наочного матеріалу; підбір карток «Державні та народні символи»;
- відвідування інформаційних сайтів відповідної тематики.

Робота педагогів з батьками

➤ Повідомити батьків про початок проєкту «Україна – це я, Україна – це ти, Україна – це ми!»;

➤ Організувати виставку саморобок, виконаних батьками та дітьми «Чим багата українська хата» та благодійного ярмарку-продажу виробів-саморобок, отримані кошти передати воїнам-захисникам України.

➤ Запропонувати разом з дітьми вивчити народні прислів'я, приказки про рідний край.

➤ Запропонувати відвідати з дітьми видатні місця, пам'ятки архітектури столиці України – м. Києва.

- Порадити батькам не соромитися виказувати патріотичні почуття, громадянську позицію, гордість за свою Україну.
- Збагачувати обізнаність дитини новою інформацією, що сприяє накопиченню уявлень про Україну з телепередач пізнавального напрямку.
- Пізнавати, досліджувати разом з дітьми, підтримувати пізнавальний інтерес під час прогулянок до річки, парку, природного оточення.
- Залучати батьків до активної участі у підготовці до родинних свят та свята у дитячому садку «Я розмовляю українською».
- Розмовляти з дитиною українською мовою, співати колискові пісні, читати українські народні казки, оповідання українських письменників.
- Познакомити дітей з видатними людьми України (поетами, художниками та ін.), її героями.
- Придбати український національний одяг.

Домашнє завдання:

- виготовити саморобки на тему «Чим багата українська хата»;
- організувати предметно-розвивальне середовище;
- підібрати ілюстрації до теми: **«Україна – це я, Україна – це ти, Україна – це ми!»**, мапи України, державних та народних символів;
- підібрати художні твори (вірші, загадки, приказки про Україну);
- відвідати краєзнавчий музей ;
- виготовити «родинне дерево», створити родинний куточок.

II Основний етап

Організована освітня діяльність

Понеділок.

Тема дня: «Безмежні простори моря і поля – це все Україна моя».

Мета: розвивати увагу, пам'ять, спостережливість, виховувати інтерес до України та її території, природного оточення. Ознайомлювати з характерними особливостями географічних регіонів України, водоймами (річками, озерами, морями), їх значенням у природі та у житті українців, горами; вчити елементарно орієнтуватися на глобусі, карті; ознайомлювати з представниками рослинного тваринного світу України; закріплювати та збагачувати уявлення дітей про Україну;

Форми роботи:

1. Бесіда «Моя Батьківщина – Україна», складання розповіді «Мій рідний край».
2. Розгляд мапи України (умовне позначення на карті: моря, річки, гори та ін.)
3. Розповідь дітей «Як я відпочивав на морі влітку». Бесіда про річку Дніпро та Чорне море.
4. Ілюстрована розповідь про Україну, видатні місця України.
5. Розповідь з власного досвіду: «Природа рідного краю».
6. Розповідь вихователя «Український віночок» (лікарські квіти та обереги)
7. Заняття з художньо-продуктивної діяльності (ліплення) на тему: «Український віночок» (барельєф).
8. Спостереження за деревами рідного краю, природним оточенням.
9. Обмін – думками: «Чи є ще красивіші місця на Землі» (огляд глобуса).
10. Дидактичні ігри: «Що означають кольори на мапі?», «Підбери слова про Україну», «Українознавче лото», «Склади речення з даним словом».
11. Дидактична вправа «Народні перлини моєї країни» (приказки, прислів'я, вірші про Україну).
12. Сюжетно-рольова гра «Подорож Україною, сюжетно-рольова гра «Моя родина»
13. Індивідуальні бесіди з дітьми «Де ти живеш?» (домашня адреса)
14. Творча гра «Створимо гору» (пісок, камінці)
15. Запропонувати батькам виготовити саморобки та повідомити про початок проекту.

Вівторок. Тема дня: «Київ – столиця України»

Мета: розвивати пізнавальну активність, виховувати інтерес до столиці України; формувати почуття любові до неї - України, гордості за рідну країну; закріпити і збагатити знання про місто (село), країну в якій вони проживають, про столицю України – місто Київ, - продовжувати знайомити дітей з визначними пам'ятками міста Києва, версіями його заснування;

Форми роботи:

1. Заняття з освітнього напрямку «Мовлення дитини» на тему: « Цікава мандрівка у столиці – Києві»
2. Розповідь легенди про заснування Києва.
3. Знаходження міста Києва на мапі.
4. Розглядання ілюстрацій, слайдів «Столиця України – Київ»
5. Дидактичні ігри: «Добери риму», «Рослини – символи нашої столиці» (каштановий цвіт), «Знайди рослину за описом», «Що означають кольори».
6. Читання художніх творів про місто Київ.
7. Сюжетно-рольова гра «Екскурсивод».
8. Спостереження за рослинами рідного краю (калина, верба, тополя) – рослини-символи.
9. Запропонувати батькам разом з дітьми відвідати місто Київ, видатні місця міста (музеї, виставки, Майдан Незалежності)
10. Запропонувати батькам разом з дітьми розучити вірші, прислів'я про Київ та Україну.

Середа. Тема дня: «Символи та обереги моєї Батьківщини»

Мета: розвивати мовлення, уяву, виховувати інтерес до народних символів, оберегів; спонукати дітей виявляти цікавість до звичаїв свого народу; ознайомити з національними та народними символами та оберегами українців; поглиблювати знання про державну символіку (герб, прапор, гімн); розширити знання про український віночок (квіти, колір стрічок), народними традиціями пов'язаними з ним; виховувати доброзичливість, патріотичні почуття і повагу до державних символів.

Форми роботи:

1. Бесіда «Національні символи України» (герб, гімн, прапор).
2. Слухання гімну України, українських пісень та мелодій.
3. Спостереження за калиною (народні символи України)
4. Дидактичні ігри: «Кольори та їх значення», «Кожній речі своє місце» (предмети українського побуту), «Що я знаю про Київ», «Українська символіка» (гра з кубом), «Народознавче лото», «Складаємо карту України.»
5. Спостереження «Герб України» (сила, слава, воля)
6. Заучування віршів про Україну, народні символи (калина, верба, хліб, рушник, лелека).
7. Пізнавально-спортивний турнір «Ігри патріотів».
8. Вікторина «Нема без кореня рослини, а нас людей без Батьківщини».
9. Читання і переказ казки «Котигорошко», легенди про калину, державні і народні символи.
10. Дидактична вправа «Народні перлини моєї країни» (прислів'я, приказки про державні та природні символи України)
11. Бесіда-роздум «Що означають кольори?» (на стрічках віночка, прапорі.)
12. Художня праця «Створення прапору своєї групи».
13. Рухливі ігри: «Чий віночок кращий», «Чий голосок», «Подольночка», «Я віночок сплету».
14. Художньо-продуктивна діяльність (аплікація) на тему: «Український віночок».
15. Запропонувати батькам виготовити оберег своєї сім'ї, придбати український одяг, посадити калину.

Четвер. Тема дня: «Рідне місто – моя маленька Батьківщина»

Мета: Продовжувати ознайомлювати дітей з рідним містом. Дати уявлення про історію рідного краю, знайомити з історичними подіями, які відбувалися багато років тому. Надати знання про походження, назви рідного міста, вулиць. Формувати уявлення у дітей про захисників – воїнів нашого міста.

Знайомити дітей з природою рідного міста, її особливостями. Ознайомити з парками, архітектурними пам'ятниками міста. Збагатити активний словник дітей, розвивати спостережливість, мовленнєву активність, бажання, вміння передавати свої відчуття. Виховувати почуття гордості за своє місто, повагу до батьків, людей, що в ньому мешкають, інтерес до традицій свого народу.

Форми роботи:

1. Бесіди про рідний край, рідне місто, вулицю.
2. Розгляд фотоальбому, репродукцій картин, книг та відеозапису про рідне місто.
3. Прогулянка-екскурсія вулицями рідного міста.
4. Виставка малюнків «Вулиця, на якій я живу».
5. Дидактичні ігри «стежками нашого міста» (виявлення знань дітей про рідне місто), «Маршрутне таксі» (знайомство з вулицями міста, зупинками).
6. Сюжетно-рольова гра «Я екскурсовод».
7. Актуальне інтерв'ю «За що я люблю наше місто»
8. Розгляд ілюстрацій «Історія мого міста».
9. Розповіді про історичне минуле Шепетівки.
10. Зустріч з ветеранами та воїнами – захисниками ООС (АТО).
11. Читання легенди «Наша земля».
12. Ігри наших дідусів та бабусь.
13. Презентація «Шепетівка – місто моєї мрії».

П'ятниця. Тема дня: «Ой, яка чудова українська мова!»

Мета: розвивати мову, пам'ять, увагу; розширити знання дітей про красу і силу української мови; залучати дітей до спілкування українською мовою; закладати уявлення про відомих українських поетів і письменників, окремі цікаві фрагменти їхньої біографії, вчити впізнавати їх на портретах; знайомити з видатними митцями рідного краю; продовжувати залучати дітей до високохудожньої усної народної творчості; знайомити з кращими зразками у жанрі прози (казки, оповідання, легенди) і поезії (вірші, байки), малими фольклорними формами (загадки, лічилки, мирилки, пісеньки-потішки, колискові та ін.); виховувати любов до рідної мови, бажання спілкуватися українською мовою.

Форми роботи:

1. Бесіда «Мова наша солов'їна».
2. Знайомство з книжкою, «прохання книги» (правила користування).
3. Розгляд портретів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, знайомство з їх життям та творчістю.
4. Дидактичні ігри: «Народні перлини», «Гра-загадка», «Хатинка мрій», «Назви жанр твору», «Назви книгу за обкладинкою», «З якої казки герої?».
5. Настільна гра «Моя Україна».
6. Складання загадок, співання колискових, розучування мирилок.
7. Спостереження за мовою дорослих та дітей (правила мовного етикету, вживання ввічливих слів).
8. Господарсько-побутова праця «Наводимо лад в куточку народознавства» (Мета: збагатити словник назвами предметів побуту).
9. Розгляд книги Т.Шевченка «Кобзар». Бесіда «Тарасові шляхи». Слухання пісень на вірші Тараса Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий», «Тече вода з-під явора», «Садок вишневий»...
10. Читання і переказ казки «Кирило Кожум'яка» та бесіда про воїнів-захисників рідної землі.
11. Рухливі та народні ігри: «Чий віночок кращий», «Веселі змагання».

12. Вікторина «Люби і знай свій рідний край».
13. Слухання українських народних пісень.
14. Бесіда-роздум (індивідуально) «Моя улюблена казка».
15. Запропонувати батькам привчати дітей до постійного спілкування з книгою, систематично читати і розповідати художні твори, розучувати вірші, співати колискові.
16. Заняття з освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва»(малювання) на теми: «Безмежні простори моря і поля – це все Україна моя», «Український віночок».
17. Заняття з освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва»: «Я розмовляю українською».

III. Заключний етап

Форми роботи:

- Створення виставки дитячих малюнків «Безмежні простори моря і поля – це все Україна моя».
- Підсумкова бесіда на тему: «Україна – це я, Україна – це ти, Україна – це ми!».
- Свято за участю батьків «Я розмовляю українською».

Проект «Щасливе дитинство без війни»

Актуальність: З початком військового протистояння суттєво змінилось життя усіх громадян України незалежно від місця їх проживання. Найуразливішими під час будь-яких докорінних змін у суспільстві, а особливо, якщо вони пов'язані з військовими чи антитерористичними діями є найменш захищені категорії населення. І, в першу чергу – діти.

Агресія, збройне протистояння – ось те головне, про що говорять сьогодні дорослі та засоби масової інформації. Діти – це чують та відчувають. Як наслідок, актуалізується проблема впливу війни на становлення (соціалізацію) всіх дітей України.

У дошкільників формується викривлення сприйняття воїна-захисника, захисниці (людина, яка лише стріляє, воює, вбиває), що відображається в ігровій діяльності. Тому, я акцентую увагу дітей на те, що воїни української армії – це патріоти, захисники нашої держави, які бережуть спокій наших родин та виховуюшанобливе ставлення до них.

Очікувані результати:

- осуд дітьми військових дій;
- вміння дітей мислити, аналізувати та адекватно оцінювати певну ситуацію;
- любов до батьківщини;
- повага та шанобливе ставлення до воїнів Збройних Сил України.

Мета проекту:

Емоційне формування відношення до подій, що відбувається на території України.

Основні завдання:

- Розвивати у дітей пізнавальний інтерес до служби в ЗСУ;
- Формувати уявлення про збройні сили України, героїзм захисників, особливості військової служби;
- Формувати громадянську компетентність дошкільників;
- Викликати у дітей дошкільного віку почуття гордості за наших воїнів- захисників та захисниць сьогодні, та захоплення їхньою силою;
- Виховувати національну свідомість, співчуття та повагу до людей, які оберігають спокій в країні, бажання бути захисником своєї Батьківщини.

Тип проекту: Короткотривалий, внутрішній.

База реалізації: Заклад дошкільної освіти №9 «Барвінок» Шепетівської міської ради Хмельницької області

Учасники проекту: вихователі, діти старших груп, батьки вихованців.

Термін реалізації проекту: 4 тижні

Шляхи реалізації проекту:

I-II тиждень «Подвиг солдатів за рідну Батьківщину»

Форми роботи:

1. Бесіда на тему: «Що таке Батьківщина?», «Подвиги захисників України».

2. Розгляд відеороликів та презентацій: «Україна приваблива», «Цікаві факти про Україну», «Україна – моя країна», «Моя Україна – моя Батьківщина».
3. Перегляд мультфільмів з серії «Подорож хмаринки і сонечка Україною».
4. Фізкультхвилинка: «Ми захисники»,
5. Художньо-продуктивна діяльність:
6. Малювання: «Війна очима дітей»,
7. Аплікація: «Листівка захиснику, захисниці до Дня Збройних сил України».
8. Праця: виготовлення святкових сувенірів для військових.
9. Рухливі ігри: «Снайпери», «Хто швидше», «Перетягни канат».
10. Дидактичні ігри: «Назви військову професію», «Що необхідно захисникові?», «Яким має бути військовий?».
11. Змагання між дітьми середнього та старшого дошкільного віку: «Яким має бути захисник?»
12. Сюжетно рольові ігри: «Ми воїни», «Військові навчання».
13. Фізкультурна розвага: «Тато, мама й я – спортивна сім'я».
14. Дидактична вправа: «Назви найкращі риси свого тата», «Як це бути щасливим?»
15. Екскурсія в дитячу бібліотеку.
16. Огляд – конкурс куточків національно-патріотичного виховання.
17. Створити книгу «Пам'яті Героям Небесної Сотні Шепетівщини, які загинули на Майдані Незалежності ».
18. Акція: «Діти для воїнів ЗСУ».

III-IV тиждень « Майбутні захисники своєї Батьківщини»

Форми роботи:

1. Бесіда на тему: «Діти в роки війни», «Пам'ятники воїнам – захисникам України».
2. Фізкультхвилинка: «Поки що ми – дошкільнята, а крокуємо, як солдати ».
3. Художньо-продуктивна діяльність:
 - Малювання: «Військова техніка»,
 - Ліплення: «Модель захисника»,
 - Конструювання: «Літаки» . «Військова техніка».
4. Рухливі ігри: «Сапери», «Розвідники», «Хто швидше», «Пілот, танкіст, моряк».
5. Дидактичні ігри: «Збери військову техніку», «Що за техніка така».
6. Сюжетно рольові ігри: «Військовий корабель», «Військовий шпиталь», «Ми – моряки воїни».
7. Фізкультурна розвага: «Будемо в ЗСУслужити», «Наші діти»
8. Екскурсія в краєзнавчий відділ музею пропаганди.
9. Конкурс «Майстер слова» (читання віршів на військову тематику).
10. Створити книгу «Пам'яті воїнів-захисників Шепетівщини, які загинули в АТО та ООС».
11. Літературна хвилинка: «Вірші про армію країни».
12. Виставка малюнків: «Моя квітуча Україна». (Спільна робота батьків і дітей, якою вони бачать мирну квітучу Україну).

Проект «Шануймо армію свою!»

Актуальність: Нині особливо важливо виховувати у дітей шанобливе ставлення до воїнів-захисників. Зустрічі з героями мають значний виховний вплив на дітей.

Очікувані результати:

- узагальнити знання дітей за даною темою;
- осудити війну, показати трагедію українського народу, що принесла із собою Велика Вітчизняна війна та повномасштабна воєнна агресія РФ ;

- розвивати вміння дітей мислити, аналізувати, об'єктивно оцінювати історичні події;
- вшанувати пам'ять тих, хто загинув у боях за звільнення Шепетівки та захисників України;
- виховувати почуття поваги до ветеранів Великої Вітчизняної війни, захисників України, почуття патріотизму.

Мета проєкту:

- Знайомити дітей з історією української армії, її роллю в сучасному суспільстві.
- Формувати у дітей дошкільного віку почуття патріотизму, гордості та поваги до наших героїчних предків та сьогоднішніх захисників Вітчизни.

Основні завдання:

- Формувати уявлення про Збройні сили України, роди військ (сухопутні війська, Повітряні сили, Військово-морські сили);
- виховувати любов до своєї країни, бажання стати на її захист, повагу до тих людей, які її охороняють, гордість за Збройні сили України;
- розвивати інтерес дітей до історії рідної Вітчизни, становлення збройних сил України.

Тип проєкту: коротко тривалий, комбінований, внутрішній.

База реалізації: Заклад дошкільної освіти №9 «Барвінок» Шепетівської міської ради Хмельницької області.

Учасники проєкту: вихователі, діти старших груп, батьки вихованців.

Термін реалізації міні-проєкту: 3 тижні

Шляхи реалізації проєкту

І тиждень «Ми козацького роду»

Форми роботи:

- Бесіда: «Звідки ми родом».
- Зацікавити дітей історичним минулим нашого народу.
- Дати знання про те, хто такі козаки, де жили, як одягалися та харчувалися, їх побутом.
- Розглядання ілюстрацій про побут, одяг, зброю козаків. Прививати дітям любов до історії своєї країни.
- Логічна гра «Мандрівка в минуле» (складання прикладів використовуючи різні життєві ситуації з життя козаків)
- Логіко-математична вправа «Хто більше назве» (лічба). Діти називають знайомих їм гетьманів та козаків (Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Іван Мазепа та ін.)
- Розкрити зміст слів «козак», «гетьман», «булава», «люлька», вчити розуміти їх значення в історії українського козацтва.
- Дидактична гра «Якими були козаки?». Вчити добирати прикметники до іменників; розширити знання дітей про козаків.
- Читання віршів О. Лупій «Свято Покрови» та В. Коломієць «Покрова». Розповісти дітям що запорізькі козаки з особливою повагою ставилися до великого народного свята Покрови Пресвятої Богородиці і перед походами молилися святій покровительці, щоб вона допомагала їм у боях з ворогами. Читання легенди про козацьке житло.
- Художньо-продуктивна діяльність (аплікація) «Козацькі символи». Ознайомити дітей з козацькими символами, козацькими звичаями. (Ліплення) з солоного тіста «Вареники». Закріпити з дітьми знання про побут українських козаків.
- Спортивні змагання «Як козаки з мушкетерами змагались». Знайомити дітей із забавами козацької доби, національним козацьким гумором; викликати бажання брати участь у іграх-естафетах і перемагати в них, уболівати за друзів; виховувати потяг зростати здоровими та сильними.
- Народні ігри «Хто швидше напоїть коня», «Дідусь Макар», «Гречка».

II тиждень «Шануймо армію свою – вона велика сила»

Форми роботи:

- Розглядання ілюстрацій та створення альбому про Збройні сили України. Ознайомити дітей з різними родами військ: сухопутні війська, Повітряні сили, Військово-морські сили.
- Виставка дитячих малюнків «Хай завжди буде мир». Формувати толерантне ставлення до представників інших національностей.
- Дидактична гра «Розпорядок дня» (закріпити знання дітей про частини доби).
- Логіко-математична вправа «Не заблукай» (вчити дітей орієнтуватися за допомогою карти).
- Мовна гра «Якими ростуть наші хлопчики». Діти за допомогою вихователя добирають і називають групи слів-синонімів, які мають відповідати характеристиці хлопчиків.
- Мовна гра «Інтерв'ю». Вихователь бере інтерв'ю у дівчаток про хлопчиків групи.
- Інтегроване заняття «Збройні сили України».
- Читання вірша А. М'ястківського: «Пише тато доні». Читання та обговорення літературного твору В. Сухомлинського «Через потік». Мета: продовжувати знайомити із тематичними оповіданнями, учити давати оцінку вчинкам літературних героїв.
- Художньо-продуктивна діяльність: «Подарунки від малят для воїнів-солдат». Діти із заготовок виготовляють серденько «Я люблю Україну», долонька «Я на тебе чекаю», янголятко «Нехай це янголятко вас оберігає».
- Родинне свято «Моя гордість – це мій тато».
- Логічна гра «Вибери правильний варіант». Дітям пропонується побудувати на основі прослуханого матеріалу правильне речення, зупинившись на правильному, на їхню думку, варіанті. Наприклад: «Наші хлоп'ята – це майбутні (захисники, швачки)».
- Гра «Раз, два, три – пару ти собі знайди» (діти по команді підбирають на картинках пару: собака-бінокль; літак-парашут, танк-шолом і т.д.)
- Виготовлення вітальних листівок для татусів до Дня Збройних сил України. Виховувати у дітей бажання якнайщиріше виразити свою любов до татусів.

III тиждень «Ніхто не забутий, ніщо не забуте»

Форми роботи:

- Бесіда «Ми про війну з тобою книжку прочитали». Мета: розширити знання дітей про Велику Вітчизняну війну; виховувати повагу до людей старшого покоління, бажання прийти їм на допомогу.
- Виготовлення арт - листівок для українських воїнів.
- Зустріч із земляками-патріотами.
- Бесіда на тему «Нам потрібен мир: що краще поганий мир чи хороша війна». (Мета: підвести дітей до розуміння того, що війна - це трагедія і випробування для всього народу. Розповісти про мужність, яку виявляють всі захисники Вітчизни, скільки випробувань випадає на частку кожного.

Висновок. Таким чином, мої дослідження підтверджують, що проєктна діяльність в ЗДО, як один із засобів формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку досить ефективна. Але слід зазначити, що вихователь сам має бути справжнім громадянином, особистістю з високою національною самосвідомістю, чуйною, доброю людиною, яка з повагою і любов'ю ставиться до навколишнього.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021. №33.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української. Дошкільне виховання. 2003. №2.

3. О.І. Білан; за аг. ред. О.В. Низковської. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». 256 с.
4. Стаєнна О. Громадянське виховання дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема.
5. Сухомлинський В.О. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності Дошкільне виховання. 2003. № 3.
6. Методичні рекомендації «Щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку». С.3-4
7. І. Кичата, О. Каплуновська, Ю.Палець. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина»
8. Ольга Косенко Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. «Дитина в соціумі» // Дошкільне виховання. 2021. №4. С.3-8

Гаврилюк Любов,

заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель історії та правознавства

гімназії №4

Шепетівської міської ради

Хмельницької області

Роль демократичного громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності

У даній статті проаналізовано роль громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності учнів. Адже одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадянськість, соціальна активність, демократія, громадянин.

Громадянське суспільство – суспільство, створивши яке, громадянин усвідомлює, що не він має служити державі, а держава – йому.

Євген Головаха

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності[1]. Визначальною рисою людини-громадянина має бути громадянськість. Громадянськість – це готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, розуміти відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки[2].

Усі люди живуть у суспільстві, але всі вони неоднаковою мірою залучені до нього. У житті однієї людини спілкування з іншими людьми посідає набагато важливіше місце, ніж у житті іншої. Громадян, які з власної ініціативи беруть участь у загальних для спільноти заходах, спрямованих на вирішення проблем усієї спільноти називають соціально активними. Соціальна активність, як сукупність форм людської діяльності, яка свідомо орієнтована на вирішення певних завдань у займає у громадянському суспільстві важливе місце. Соціально активні люди прагнуть змінити, перетворити або ж зберегти чи зміцнити певний існуючий соціальний лад. Як же вплинути на сучасне молоде покоління, щоб вони були не пасивними а соціально активними громадянами нашої держави? В першу чергу через складові громадянської компетентності, які мають формуватись ще у школі. В закладі,

одночасно з поглибленням знаннєвої та ціннісної, насамперед морально-етичної, складових громадянської компетентності, наголос повинен бути зроблений на соціальну складову, що забезпечує учнів знаннями і навичками, які необхідні для участі у житті класу, школи, громади (співпраця, співробітництво, комунікації, повага до інших, толерантність, права та обов'язки, плюралізм, розв'язання конфліктів, громадянське суспільство).

Потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та нової української школи. Метою формування громадянської компетентності є: надання молодому поколінню знань про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формування мотивації та основних вмінь, необхідних для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприяння становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створення умов учням щодо набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії. В першу чергу, ці знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема. Велику увагу потрібно приділити для громадянських вмінь та досвіду участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування набутих знань. Кожен має дотримуватися громадянських чеснот, як норм, установок, цінностей та якостей, притаманних громадянину демократичного суспільства. У демократичному суспільстві існує чимало способів соціальної активності. Реалізувати це право може кожен за власним бажанням, але якщо у громадянина буде «неусвідомлена» громадянська компетентність, то він й не буде відчувати бажання приймати участь у соціальному житті суспільства.

Свідомий громадянин розуміє поняття «патріотизм», пошановує національну історію, культуру, мову, звичаї та традиції. У нього завжди присутні відчуття власної гідності, він поважає права людини і свободу особистості. Громадянською цінністю є повага до законів, а також свідоме ставлення до обов'язків і відповідальність за власні вчинки та поведінку. Соціально активні громадяни завжди прагнуть до справедливості, демократії та рівноправності, вони є толерантними[2]. Навколишній світ вони сприймають як багатоманітний, але при цьому мають активну та відповідальну громадянську поведінку і позицію. Основою відповідального ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини. Саме вона передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище.

Громадянська компетентність тісно переплітається з соціальною компетентністю. Людина, якій притаманні ці компетентності здатна до співробітництва в групі та команді. Вона буде вміти адаптуватись в будь-якій ситуації, їй буде легко визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі, планувати, розробляти й реалізувати соціальні проекти індивідуальних і колективних дій, уміння визначати й реалізувати мету комунікації в залежності від обставин, підтримувати взаємини, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях[3]. Кожна людина усвідомлює механізми функціонування соціальної сфери життя громадянського суспільства та свою роль у ньому, намагається здійснювати активну діяльність щодо перетворення соціальної дійсності, готова самостійно приймати рішення й відповідати за їх наслідки, виявляє співчуття до оточуючих і піклується про довкілля. Соціальна компетентність стосується сфери відносин громадянина з іншими людьми, які є не лише представниками певної соціальної спільноти, а й громадянами України, членами громадянського суспільства. Таким чином, соціальна компетентність взаємопов'язана із громадянською компетентністю особистості[4].

Громадянське суспільство, сформоване на основі громадянських цінностей, – це сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, захищена відповідними законами

від прямого втручання й регламентації з боку держави. Концепція громадянського суспільства сформувалася на початку Нового часу як усвідомлення необхідності, що перехід суспільства до нового якісного стану влаштовуватиме більшість його членів. Громадянське суспільство – це така форма організації суспільства, де існують неконтрольовані державою розвинені політичні, правові, економічні й культурні відносини між окремими індивідами. У ньому безперешкодно виникають різноманітні громадські рухи, діють приватні установи, розвивається громадське життя. Громадянське суспільство створює умови для передачі значної кількості державних функцій органам місцевого самоврядування. Саме воно є основою для формування правової держави й саме розвивається в її умовах. Рівновага між громадянським суспільством і державою відіграє роль одного з головних чинників стабільного демократичного розвитку країни [3].

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська освіта/упоряд. Гісем О.О., Мартинюк О.О. – Х.: Вид. група «Ранок», 2018, ст. 45-56
2. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / Пометун О.І. // Вісник програм шкільних обмінів . – 2005. – № 23. – С. 5-7.
Інтернет джерела
3. Формування громадянської компетентності
<https://www.google.com.ua/search?q=громадянська+компетентність+та+її+роль&sxsrf=APwXEdc6emsKkr5H2KsLgyBjh3C>
4. Освіта на основі життєвих навичок <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

Гладун Віталій,

старший викладач кафедри філософії освіти,
теорії й методики суспільствознавчих предметів
Миколаївського ОІППО

Концептуальні засади розвитку громадянської компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти

У статті розглянуто теоретичні засади та сутність громадянської компетентності, проаналізовано її особливості та здійснено порівняння з культурою демократії. Обґрунтовано основні складники розвитку громадянської компетентності та узагальнено основні пропозиції щодо практичних дій упровадження громадянських компетентностей, які можуть бути реалізовані в освітньому процесі. Сформульовано концептуальні засади розвитку громадянської компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти на прикладі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

The article discusses the theoretical foundations and essence of civic competence, analyzes its features and compares it with the culture of democracy. The main components of the development of civic competence are substantiated, and the main proposals for practical actions

for the introduction of civic competences that can be implemented in the educational process are summarized. The conceptual foundations for the development of teacher's civic competence in the system of postgraduate pedagogical education are formulated on the example of the Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

Ключові слова: громадянська компетентність; громадянськість; культура демократії; інтерактивні методи; освіта для демократичного громадянства; післядипломна освіта.

Keywords: civic competence; citizenship; culture of democracy; interactive methods; education for democratic citizenship; postgraduate education.

У сучасній освіті важливо створювати умови для формування громадянина-патріота, який здатен та охочий жити в демократичному суспільстві, яке має стати центром для розкриття творчого потенціалу та задоволення особистих та громадських інтересів. Головне завдання виховання громадянина України – це розвиток освіченої та творчої особистості, з високим почуттям власної гідності, громадянською зрілістю, патріотизмом, соціальною активністю, відповідальністю, професійною компетентністю та бажанням до самовдосконалення.

Нині освітній простір має будуватися на засадах інтеграції національної освіти в європейський освітній простір та сприяння розвитку в учасників навчального процесу ключових компетентностей, необхідних для активного громадянського життя, конкурентоспроможної особистості, компетентної у розв'язанні життєвих, професійних проблем, готової до виконання громадянських обов'язків. З огляду на це важливим стає формування громадянської компетентності у здобувачів освіти упродовж навчання в закладі загальної середньої освіти.

Розвиток громадянських компетентностей у педагогів також є важливим завданням для сучасної освіти, оскільки вчителі є прикладом для своїх учнів і відіграють важливу роль у формуванні громадянської свідомості та активної громадянської позиції. Якщо вчителі не мають достатнього рівня громадянських компетентностей, то це може негативно відобразитися на формуванні громадянської свідомості учнів.

У концепції «Нова українська школа» автори визначають громадянську компетентність як одну з ключових та характеризують як здатність володіти громадянською культурою, культурою демократії, що передбачає наявність у особистості певних якостей та громадянських цінностей. А особливе місце в розвитку та формуванні її залежить від компетентності самого вчителя (Нова українська школа, 2017).

Варто зауважити, що акцент на громадянських цінностях пронизує весь спектр нормативно-правової бази з питань освіти.

Погоджуємося з думкою І. В. Жадан у тому, що нині є потреба в коригуванні освітньої політики щодо розвитку громадянської компетентності в умовах російсько-української війни, на тлі емоційного і фізичного виснаження спостерігаємо брак рефлексивних компетентностей (Жадан І. В., 2022).

Однак аналіз сучасної практики засвідчує наявність суперечностей між задекларованими ідеями демократизації освітнього процесу, академічної свободи педагога, прагненням розвивати громадянську відповідальність як наскрізну змістову лінію і реальним станом справ.

Тому важливою проблемою сучасного демократичного суспільства є розвиток громадянської компетентності, що вимагає розгляду питання, якими мають бути знання та вміння громадян у цьому суспільстві.

Метою статті є обґрунтування процесу формування та розвитку громадянської компетентності учасників освітнього процесу на засадах демократичних цінностей й апробування нових моделей та педагогічних практик, що здійснюються на основі створених навчально-методичних матеріалів.

Джерелами дослідження були наукові статті, матеріали конференцій, нормативно-правові документи, зарубіжні видання з теми розвитку та формування громадянської компетентності. У дослідженні використані також аналітичні матеріали всеукраїнського

проекту «Формування та оцінювання громадянських компетентностей в освітньому процесі на рівні базової середньої освіти» (2018–2021 роки) та матеріали проекту Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Розвиток громадянської культури учасників освітнього процесу».

Проблемою громадянської компетентності в загальному вимірі займаються Т. В. Бакка, Ю. М. Підлісна, І. А. Семенець-Орлова, В. М. Шахрай, Т. В. Шевчук. Сутність та структуру громадянської компетентності й шляхи її формування в закладах освіти розглядають науковці І. Д. Бех, П. І. Кендзьор, Т. В. Ладиченко, О. І. Пометун, Т. О. Ремех, Т. М. Смагіна. Проблеми формування громадянської культури досліджували західні вчені Г. Альмонд, М. Бренсон, Ф. Лімонжі, Ч. Мірріамом і А. Пжеворський. Зарубіжні педагоги здебільшого вважають, що громадянська освіта – фактично синонім навчання демократії. Ґрунтовні дослідження демократичної культури проведені такими вченими: А. Арато, І. Валлерстайн, І. Лазар, П. Момпуа-Ґайяр, М. Рафальська,

Сучасні вчені подають велику кількість визначень поняття «громадянська компетентність». Ми окреслимо інтегроване розуміння цього терміна.

Розглядаючи поняття громадянської компетентності, науковці переважно визначають її у зв'язку з поняттям громадянськості та патріотизму і тлумачать громадянську компетентність як найвищий вияв громадянськості.

Загалом, можна зробити висновок, що за умови несформованої громадянської свідомості, яка передбачає розуміння важливості публічного інтересу та свідоме виконання громадянських обов'язків, складно сформулювати патріота, який діятиме на користь демократичного суспільства.

Аналіз наукових джерел показує, що громадянська компетентність – це здебільшого здатність особи до громадянської діяльності, що готує нас до ефективної та конструктивної участі в громадському житті та в демократичних процесах, тому формування та розвиток громадянської компетентності – найбільш нагальна потреба сучасності.

Американська вчена Дебора Меєр уважає, що громадянська компетентність повинна формуватися безперервно та систематично, незалежно від навчального предмета. Громадянин-патріот, на думку вченої, повинен володіти такими навичками: аргументація, власна позиція, установлення причинно-наслідкових зв'язків, висування гіпотез та визначення актуальності тієї чи іншої інформації, з якою має справу учень (Meier D., 2009, р. 45–46).

Отже, проблема формування громадянської компетентності є необхідною складовою освітнього процесу та для становлення громадянського суспільства в цілому. У тлумаченні сутності громадянської компетентності є різні підходи.

Громадянсько-компетентний учитель власною поведінкою демонструє активну життєву позицію, чесність, справедливість, послідовність, уміння обстоювати свої погляди та критичне мислення.

Нині відбувається зміна ролі вчителя та перетворення його на вчителя-фасилітатора, який має керуватися лише демократичним стилем спілкування з учнями, спонукати їх до взаємодії без примусу, підтримувати та надихати.

Основними складниками громадянської компетентності є розуміння базових ідей, пов'язаних з індивідуумами, групами, організаціями, суспільством, економікою та культурою; усвідомлення цінностей; усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних суспільств і народів; здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми в суспільних інтересах; навички критичного мислення і конструктивної участі в діяльності громади; відповідальне та конструктивне ставлення й повага до прав людини; брати участь у демократичному ухваленні рішень; підтримання культурної різноманітності, гендерної рівності й готовності поважати приватність інших людей (Кравчинська Т. С., 2019, с. 80–81).

Основними поняттями щодо формування громадянської компетентності є: людина, особа, громадянин, права людини, інклюзія, громадянське суспільство, громада, громадянська участь, демократія, держава, відповідальність.

Останніми роками все більше уваги приділяють освіті як центральному елементу роботи Ради Європи зі сприяння та захисту прав людини, демократії і правовладдя. Наразі надзвичайно важливо дослідити готовність педагогів до розвитку громадянської компетентності в рамках реформи НУШ через призму культури демократії.

У сучасному глобальному світі назріла необхідність відродити демократію в суспільстві (Наскрізні компетентності для демократії. «60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань», 2019, с. 3), тому що є потреба в більш систематичній освіті для демократії, яка готуватиме до життя у сталих демократичних суспільствах, де права людини забезпечують ціннісну основу. Демократія та співпраця – це ключові слова, що описують те, як ми живемо разом й організуємо спільне життя, а верховенство права є захисною структурою.

Щоб демократичні засади працювали в суспільстві, у школі також важливо розвивати практичні навички співпраці, демократичної участі, критичного мислення. Крім того, важливо пропагувати й відповідні норми поведінки, демократичний стиль життя, демократичну культуру.

Для впровадження та розвитку демократичного громадянства в освіті є вмотивовані, добре підготовлені вчителі на всіх рівнях, зокрема й післядипломному. Умовою успішної педагогічної взаємодії вчителя з учнями є робота над собою, оволодінням компетентностями щодо культури демократії.

Варто зауважити, що школа має бути також місцем, де молоді люди пізнають демократію в дії і в якому їхня участь у процесі прийняття рішень набуває підтримки, стимулюється та сприймається як ефективна.

Заслуговує уваги проєкт «Демократична школа», який спрямований на підтримку демократичних реформ освіти в Україні для виховання активних та відповідальних громадян, які поважають права людини. Програму реалізує Європейський центр імені Вергеланда (Норвегія), який займається питанням розвитку освіти для демократичного громадянства, прав людини та міжкультурного порозуміння. Основа програми «Демократична школа» – залучення всіх учасників освітнього процесу через загальношкільний підхід, тобто долучення до прийняття рішень адміністрації, педагогів, учнів, батьків та громади. Також важливим моментом є усвідомлення того, що демократія – це не результат, а процес який має відбуватись упродовж усього життя. В бібліотеці даного проєкту зібрано чимало цікавим та актуальних ресурсів для впровадження європейських цінностей в освітньому середовищі.

Внаслідок змін в освіті сьогодні відбувається перетворення методів викладання, що значно впливає на зміну ролі вчителя та необхідності його професійної підготовки й підвищення кваліфікації.

Науково-педагогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (МОІППО) здійснюють розвиток громадянської компетентності педагогічних працівників у різних напрямках, наприклад, упровадження в освітній процес навчальних занять із проблем розвитку громадянської компетентності; проведення заходів навчально-практичного та науково-методичного характеру: круглих столів, конференцій, семінарів, форумів, тренінгів тощо.

Особливість формування громадянської компетентності вчителя полягає в тому, що цей процес відбувається не тільки за академічного навчання чи набуття теоретичних знань, а як результат переосмислення та розставлення нових акцентів у виховній роботі, застосування нових моделей та методів у роботі з учнями, тренінгів та практики.

Одним із прикладів розвитку громадянської компетентності в МОІППО є реалізація проєкту «Розвиток громадянської культури учасників освітнього процесу» (далі – Проєкт). Метою Проєкту є підвищення потенціалу педагогічних працівників у сфері громадянської освіти та виховання учнів на засадах Нової української школи.

Теоретико-методологічною основою Проєкту є «Рамка компетентностей для культури демократії» – набір інструментів для формування та оцінювання громадянських компетентностей, схвалений Радою Європи після апробації в 16-ти країнах й опублікований

у квітні 2018 року. Вона ґрунтується на європейських цінностях: верховенство права, рівність, повага до людської гідності, повага до прав людини, свобода та демократія, які успішно інтегрують в освітнє середовище України.

У рамках реалізації освітнього Проекту:

1. Опрацьовано матеріали Ради Європи у сфері освіти для демократичного громадянства і прав людини. Проаналізовано останні розробки та публікації з громадянської освіти та підвищення потенціалу педагогічних працівників у сфері розвитку громадянської та соціальної компетентності. Систематизовано основні компетентності для культури демократії. Вивчено дескриптори для оцінювання громадянської компетентності.

2. Упроваджено в освітній процес МОІППО навчальні заняття із проблем розвитку громадянської компетентності. Наприклад: *«Роль дискусій у формуванні громадянськості на уроках суспільствознавчих предметів»*; *«Розвиток та формування громадянської компетентності учасників освітнього процесу в парадигмі сучасних змін»*; *«Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства у правовій державі»*; *«Гендерна рівність в Україні як чинник побудови європейської країни»*; *«Права людини через призму демократичного громадянства»* тощо.

3. Проведено: заходи навчально-практичного та науково-методичного характеру для вчителів-суспільствознавців області: тренінги *«Рамка компетентностей для культури демократії»*; *«Розвиток громадянської активності та політичної обізнаності учнівської молоді»*; *«Створення демократичного середовища в освітньому процесі»*, засідання творчої групи *«Громадянська відповідальність учасників освітнього процесу»* та інші. Учасники тренінгів обмінювалися досвідом та розробляли й адаптували різноманітні вправи для формування та оцінювання громадянських компетентностей.

4. Здійснено організаційний та науково-методичний супровід щодо реалізації завдань усеукраїнського інноваційного освітнього проекту *«Формування та оцінювання громадянських компетентностей в освітньому процесі на рівні базової середньої освіти»* (2018–2021 роки) в Миколаївській області, учасниками якого були такі заклади: Миколаївський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів № 29, Новокостянтинівська ЗОШ I–III ступенів, Миколаївський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів № 17.

5. Розроблено тести для проекту *«Самодіагностування педагогів для визначення освітніх потреб»* та моніторингового дослідження кафедральної теми згідно із закріпленими структурними елементами компетентності з предметів: *«Історія»*, *«Громадянська освіта»*, *«Правознавство»*. Дослідженням охоплено вчителів суспільствознавчої галузі ЗЗСО Миколаївської області.

6. Робочою групою кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів МОІППО здійснювалося моніторингове дослідження за такими напрямками: Нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення викладання предмета. Вимірювання фахового теоретичного рівня знань учителів-суспільствознавців. Планування освітнього процесу з предмета. Організація та регулювання освітнього процесу з предмета. Оцінювання якості освітнього процесу. Створення сучасного освітнього середовища для вивчення предмета.

Загальний розподіл моніторингового дослідження: Нормативно-правове забезпечення (початкове–51%, узагальнююче 73%); Теоретичний рівень знань (початкове–60%, узагальнююче 86%); Організація освітнього процесу (початкове–53%, узагальнююче 71%); Оцінювання якості освітнього процесу початкове–65%, узагальнююче 82%); Створення сучасного освітнього середовища для вивчення предмета (початкове–54%, узагальнююче 65%) (Рис.1).

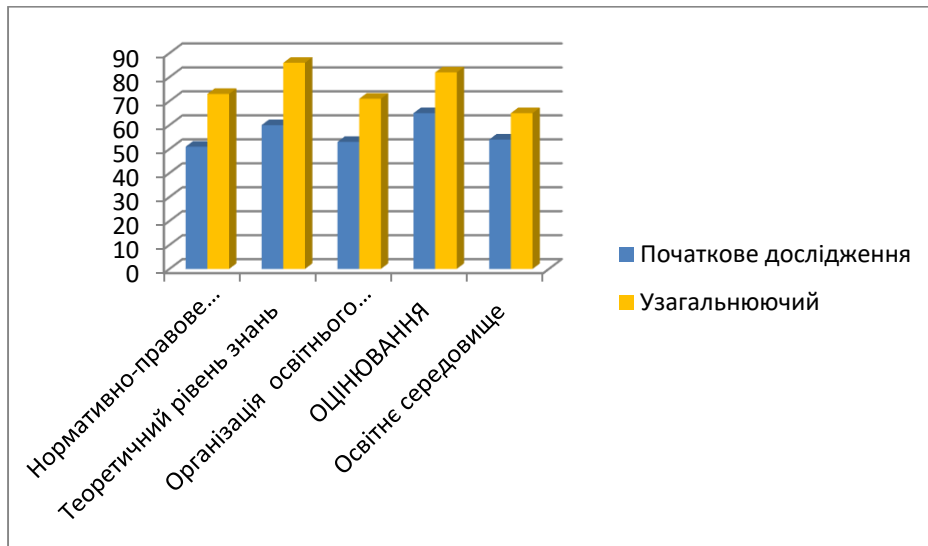

Рис.1. Моніторингове дослідження щодо впровадження громадянських компетентностей

Потрібно зазначити, що за результатами моніторингового дослідження приблизно на 20 % зросла кількість респондентів, які здобули високий рівень володіння громадянськими компетентностями; на 16 % зменшилася кількість таких, які досягли середнього рівня володіння громадянськими компетентностями, і на 10 % зменшилася кількість респондентів, які досягли низького рівня володіння громадянськими компетентностями. Також під час реалізації дослідження виявлено ефективність розробленої методичної системи формування та оцінювання громадянських компетентностей.

Особливого значення набуло практичне застосування дескрипторів компетентностей для культури демократії. Педагоги розширили власний діапазон використовуваних методів. Зросла частка впроваджуваних інтерактивних методів, що зумовило впровадження в освітній процес нових навчальних вправ / завдань для розвитку громадянських компетентностей у рамках різних шкільних дисциплін.

Пропозиціями щодо практичних дій упровадження громадянських компетентностей та культури демократії можуть бути такими: запроваджувати демократичні процедури на всіх рівнях; практикувати обговорення різних ситуацій через голосування; приймати рішення із залученням усіх учасників освітнього процесу; брати відповідальність за ці рішення. Крім того, необхідно практикувати командування серед учнів, батьків, учителів та адміністрації. У навчальні програми різних предметів потрібно інтегрувати елементи освіти для демократичного громадянства та прав людини для реалізації навчальних проєктів, які спрямовані на формування громадянських компетентностей.

Упроваджені такі інноваційні підходи для розвитку культури демократії: вправа «Бінго», «Дзеркало поговори зі мною», інтерактивна карткова гра «Демократія для всіх» – гра для формування та оцінювання громадянських компетентностей. Мета цієї гри – спонукати до дискусії про демократію і демократичні практики насамперед у навчанні, оцінюванні. Картки визначають та описують ключові дії, що необхідні для кращого функціонування в суспільстві, де демократія – це справжній процес, який охоплює всіх людей. Учасники обговорюють зі своїми партнерами те, чим вони вже займаються у своїй практиці, щоб розвивати зазначену на картці цінність / ставлення / навичку / знання, наприклад: «свідомо спрямовувати свої дії на попередження дискримінації і насильства».

Педагоги проєкту в освітньому процесі використовували посібники Ради Європи, українські публікації, що містили теоретичні рекомендації, навчальні вправи, навчально-методичні поради для розвитку громадянських компетентностей. Вони здійснювали модифікацію запропонованих вправ, поступово намагаючись створювати власні вправи, описували хід реалізації.

На особливу увагу заслуговує посібник А. Арато, П. Момпуа-Гайяр, І. Лазар «Наскрізні компетентності для демократії: 60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень,

умінь і знань» – результат багаторічної спільної роботи практиків із різних професійних сфер, різними експертними знаннями: права людини, громадянство, культурне різноманіття, демократія, цінності та філософія освіти. (Наскрізні компетентності для демократії: 60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань, 2019).

Багато вправ базується на різних методах, зокрема: навчання через досвід, використання дослідницьких методів, творче вираження ідей, аналіз та рефлексія, спільне обговорення ситуацій, емоційне залучення, кооперативна робота в парі або групі, неформальне спілкування.

Розглянемо як приклад однієї із вправ цього посібника «Галерея» (Рис.2.) – рольова, командна гра з елементами дискусії. Мета вправи: попрактикуватись у переговорному процесі, отримати уявлення про власну тактику в процесі переговорів завдяки кооперативному навчанню («Наскрізні компетентності для демократії: 60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань», 2019, с. 312–315).

Методика проведення:

1. Перший етап – збираються команди, фасилітатор показує твори мистецтва (малюнки або картини) та дає вказівки щодо організації виставки за певними критеріями. Кожна команда отримує індивідуальні інструкції за різними критеріями, але учасники цього не знають.

Команди працюють окремо над своїми пропозиціями. Також два учасники з кожної групи спостерігають і нотують, як група розробляє пропозицію та остаточно оформлює план виставки.

2. Другий етап – коли команди обговорили, як буде виглядати виставка, усі разом розігрують ситуацію для організації експозиції. Гра триває, доки вони не домовляться про організацію виставки між командами. Фасилітатор стежить за переговорами між учасниками та робить нотатки для дебрифінга.

3. Третій етап – учасники повертаються до своїх команд. Індивідуально вони відповідають на перелік питань (анкети) та оцінюють власні результати. Фасилітатор об'єднує учасників у пари. Кожен тепер використовує той самий перелік для оцінки результатів іншого. Після цього пари обговорюють свої результати та порівнюють, як вони сприймають себе і як їхню поведінку сприймають інші.

4. Четвертий етап – рефлексія з обговоренням досвіду та різниці між їхніми власними оцінками себе та оцінками співучасників.

Особливий момент цієї вправи – це моделювання ситуації конфлікту та вихід із нього через розуміння взаємодії та співпраці.

Учасники аналізують, як можна використовувати набуті знання в майбутніх ситуаціях на переговорах, перераховують важливі дії, ставлення та цінності, що вони хочуть розвинути.

Рис.2. Інтерактивна гра для розвитку громадянських компетентностей «Галерея»

Висновки та перспективи досліджень. Проаналізовано концептуальні засади розвитку громадянської компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти, а саме у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти на базі якого реалізується цей процес у різних напрямках, наприклад, упровадження в освітній процес навчальних занять із проблем розвитку громадянської компетентності; проведення заходів навчально-практичного та науково-методичного характеру: засідань круглих столів, конференцій, семінарів, форумів, тренінгів тощо.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що українська освіта успішно інтегрується в європейський ціннісний простір для формування громадянина-патріота. Відповідно до західних зразків і стандартів громадянська освіта в Україні охоплює всі рівні освіти, забезпечує тяглість знань про демократію від загальноосвітньої до вищої школи.

Список використаної літератури

1. Жадан І. В. Освітня політика щодо розвитку громадянської компетентності молоді: здобутки і проблеми / І. В. Жадан // Проблеми політичної психології. – 2022. – № 25(1). – С. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol25-Year2022-94>
 2. Кравчинська Т. С. Формування громадянської компетентності педагога Нової української школи / Т. С. Кравчинська // Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки», 2019. – 8 (37). – С. 74–88. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-8\(37\)-74-88](https://doi.org/10.32405/2218-7650-8(37)-74-88)
 3. Наскрізнi компетентності для демократії. «60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань». Під ред. Йозефа Губера. Серія Песталоцці. – № 4. Видання друге. – Рада Європи, 2019. – 324 с.
 4. Нова українська школа : poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
- Meier D. Democracy at Risk. Educational Leadership, 2009. – 66(8), p. 45–49

Горяніна Марія,
вчитель початкових класів
Кам'янець-Подільського ліцею № 14
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності учнів початкової школи в контексті викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

У статті розглядається формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: громадянська компетентність, учні початкових класів, інтегрований курс «Я досліджую світ»

Головним завданням освіти на сучасному етапі реформування освіти стає створення умов для формування громадянської компетентності. Людина – громадянин, особистість яка усвідомлює важливість демократичних цінностей, усвідомлює зв'язок між правами і свободами ідивіда та громадянською відповідальністю, та повинна бути готовим до компетентної участі у суспільному житті.

Аналіз практичної діяльності свідчить про те що сучасна історична і правова освіта в середній школі лише в деякій мірі спрямована формування громадянської компетентності учнів, а основна увага приділяється формуванню історичних і правових знань [8].

Сучасними українськими педагогами О. Пометун та І. Тараненко проаналізовано концепції і тенденції громадянського виховання. Ними схвалено загальноєвропейське бачення громадянськості та виділено шляхи її формування. Педагогічні основи громадянського виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях І. Беха, Н. Бібік, М. Боришевського, В. Кременя та ін. Проблему громадянської компетентності школярів розкрито у методичному посібнику В. Доміної «Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання», де представлено

теоретичні засади формування громадянської компетентності та запропоновано розробки уроків і позакласних заходів.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [3].

В сучасній освітній практиці широко використовуються терміни «Компетентність» та «компетенція», які характеризують різні види життєдіяльності людини, високу якість її професійної діяльності і тому в педагогіці використання таких термінів виправдане.

Компетентність – стосовно структури змісту освіти, який побудовано в сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах – за предметним, – виводить мету та рівень, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті. Таких результатів можна спрогнозувати безліч (у сфері когнітивній, діяльній, мотиваційній, соціальній) [1].

Важливе місце у структурі компетентностей молодших школярів займає громадянська компетентність. Саме вона, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;
- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;
- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;
- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті;
- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;
- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні;
- відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;
- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;
- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності [6].

У сучасному світі дуже важливо усвідомлювати для чого дитина вивчає ту чи іншу освітню галузь та де вивчені знання вона надалі зможе використовувати. Тому вчитель чітко має розуміти, які компетентності відповідно до положення Нової української школи повинні мати діти після завершення вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Основні компетентності, якими має володіти дитина після вивчення того чи іншого предмету, записані в державних документах, а саме: Закон «Про освіту України» (2017) [4], «Державний стандарт початкової освіти» (2018) [6], Концепція Нової української школи

(2017) [7].

Мета шкільного інтегрованого курсу «Я досліджую світ» – формування в учнів цілісної та об'ємної картини світу під час того, як діти набувають новий та власний соціальний досвід. Матеріал курсу охоплює систему знань про природу і суспільство, сприяє розвитку інтересу та навичок в молодших школярів дослідницької діяльності та формуванню ціннісних поглядів.

Виховати в учня громадянську компетентність на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу. Це дисциплінованість, працьовитість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання.

На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відбувається формування громадянської компетентності у різних видах діяльності:

- Ігрова діяльність;
- Пізнавальна діяльність;
- Проблемно-ціннісне спілкування;
- Художня творчість;
- Спортивно-оздоровча діяльність;
- Туристично-краєзнавча діяльність;
- Трудова (виробнича) діяльність;
- Розважальна діяльність.

Державний стандарт початкової загальної освіти ставить громадянську компетентність на перше місце і трактує її, як «здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізувати права та обов'язки», здатність до самостійного аналізу життєвих реалій, прийняття відповідальних рішень гідної поведінки (набуття досвіду спілкування, поводження, взаємодії у праці, навчанні, грі; прогнозування результатів власних вчинків; випробовуванні різних соціальних ролей; вияв інтересу до навколишньої дійсності).

Неабиякого значення громадянському вихованню надавав і Василь Олександрович Сухомлинський. Думки метра сучасної педагогіки засвідчують його пристрасний захист інтересів дитини, утвердження її людської гідності. «Навчання – це не механічне перекладання знань з голови вчителя у голову дитини, а складні моральні стосунки, у яких провідною рисою є виховання почуття честі, гідності і на цій основі бажання бути вихованим, досконалим, успішним».

Такий шлях формування позитивної «Я-концепції» дитини спонукав і мене до впровадження досвіду В.О.Сухомлинського з виховання у молодших школярів почуття власної гідності в щоденній навчально-виховній діяльності, зокрема, на одному з уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 4 класі на тему «Особиста безпека. Поняття гідності. Права та обов'язки дітей. Порушення прав».

Мета. Виховувати почуття чуйності, доброти, милосердя, нетерпимості до хамства, брутальності, жорстокості, неправди; поваги до людей, колективу, результатів праці інших. Формувати уміння взаємодопомоги і самоконтролю. Закріпити вивчене про права та обов'язки дітей у дитячому, дорослому та змішаному оточенні. Формувати аналітичне ставлення до проблем. Розвивати логіку мислення, усне зв'язне мовлення учнів. Збагачувати словниковий запас четвертокласників.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Читацька розминка. Діти заздалегідь на уроках позакласного читання прочитали художні твори – казки «Івасик-Телесик», «Коза-дереза»; М.Носов «Пригоди Незнайка та

його друзів»; П.Л.Треверс «Мері Поппінс»; А.Ліндгрєн «Карлсон, який живе на даху» – на уроці громадянської освіти вони використовуються диференційовано, залежно від техніки читання та розвитку зв'язного мовлення кожної дитини.

III. Логічна розминка.

Продовж вислів:

сказав -...

не впевнений -...

помилився - ...

говори те, що - ...

не видавай чужу - ...

Слова-підказки можна подати у вигляді анаграм (зроби, не обіцяй, вибачся, думаєш, таємницю).

IV. Актуалізація опорних знань.

- Право – це система обов'язкових правил поведінки, встановлених державою. Це міра можливої поведінки.

- Обов'язок – це міра належної поведінки.

- Гідність – це поважання позитивних якостей в собі та інших людях.

V. Мотивація навчальної діяльності.

Нагадування правил 8 «Не», за якими створюється кодекс лицарів (колективна творча робота):

- не вживай брутальних слів;
- не вередуй;
- не будь жорстким та впертим;
- не говори неправди;
- не будь злим;
- не задирайся;
- не ображай;
- не видавай чужих таємниць.

VI. Фізкультхвилинка. Пантоміма за казками «Івасик-телесик», «Коза-дереза», А.Ліндгрєн «Карлсон, який живе на даху» (епізод, коли вибухнула парова машина), М.Носов «Пригоди Незнайка та його друзів» (епізод, коли Незнайко складав вірші).

VII. Конкретизація та узагальнення.

1. Розгадування та тлумачення пантоміми (визначення міри належної поведінки героїв з боку гідності та особистої безпеки).

2. Інсценізація казок О.Мілна «Вінні-Пух та його друзі». Я.Стельмаха «Минькозавр з Юрківки» (епізоди за вибором дітей з точки зору гідності та особистої безпеки, попередня підготовка дітей). Аналіз інсценізованих ситуацій.

3. «Візит» до картинної галереї. Порівняльна характеристика репродукцій картин: Антоніса Ван Дейка «Портрет сестер Нортон» та Василя Перова «Трійка» (з точки зору дотримання та порушення прав дитини); Карла Павловича Брюллова «Вершниця» та Миколи Олександровича Ярошенка «Скрізь життя» (з тих самих позицій).

VIII. Рефлексія.

- Якими почуттями та рисами характеру ти хотів би наповнити власне Я з точки зору гідності та особистої безпеки.

IX. Домашнє завдання: бути гідними за будь-яких обставин

Учитель дякує учням за роботу [5].

Однією з важливих складових громадянського виховання підростаючого покоління є підготовка різноманітних подій і свят патріотичної тематики. Для учнів молодших класів свято – це, «в першу чергу, розвиток інтересу до пізнання, формування соціально-активної здорової особистості, реалізація таланту, інтересів, розвиток творчості дітей, самоствердження. Участь учнів у святкових заходах надає можливість розкрити свій творчий хист та вчить спілкуванню. («Мова наша калинова», «Козацькому роду нема переводу»)

Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу значно полегшує засвоєння учнями наукових понять і закономірностей, є могутнім джерелом знань і чудовим засобом виховання.

Велике значення у формуванні громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку відіграють екскурсії. Учні знайомляться з пам'ятними місцями, краще пізнають культурну спадщину. А це в свою чергу виховує у дітей почуття гордості за свою країну. Починати варто з пізнання свого рідного міста: пішохідна екскурсія «Знайомтесь – наш Кам'янець-Подільський», а потім «Старе місто», «Чарівний Старий замок» та ін.. Скориставшись можливостями мережі Інтернет, учні 3-4 класів можуть підготувати та презентувати віртуальну екскурсію до віддалених цікавих місць або музеїв. А також школярі можуть об'єднатися у групи та створити кілька туристичних маршрутів «рідними місцями» та розробити тексти для звукового супроводу екскурсій. Після завершення роботи діти проводять подорожі для своїх однокласників чи менших учнів. Виконуючи такі творчі завдання, діти зможуть поглибити знання про рідний край та його цікавинки, навчатися планувати роботу та розподіляти обов'язки. Крім того, учні зможуть отримати корисні навички взаємодії як зі своїми однокласниками, так і з відвідувачами екскурсій.

Отже, потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та нової української школи.

Гриб Оксана,
вчитель історії
Рівненського ліцею №18,
вчитель методист

Формування громадянської компетентності учнів НУШ (5 клас) у курсі «Досліджуємо історію і суспільство»

Компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, набутих завдяки проживанню ситуації, рефлексії досвіду.

Компетентність має свої складові : знання , навички , здібності.

Компетентність це не компетенція.

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету міністрів від 23 листопада 2011 р. №1392) у навчальному процесі НУШ передбачає розвиток компетентності, компетентнісний підхід освітнього процесу на досягнення очікуваних результатів та розвиток ключових компетентностей особистості.

Метою базової середньої освіти є формування 11 компетентностей.

Громадянські компетентності пов'язані з ідеями демократії , справедливості , рівності прав людини.

Спроможність діяти як відповідальний громадянин , брати участь у громадському та суспільному житті, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і правових цінностей, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію.

Виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях. Зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозначності.

Ключові компетентності включають в себе розвиток наскрізних вмінь здобувача освіти.

Учень у 5 класі НУШ повинен вміти читати з розумінням, висловлювати припущення, наводити аргументи, словесно передавати власні думки, почуття, переконання, критично та системно мислити, розрізняти факти і судження. Логічно обґрунтовувати власну позицію,

діяти творчо, виявляти ініціативу, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими.

Компетентістний потенціал громадянської та історичної галузі вимагає, щоб здобувач освіти мислив історико-хронологічно, орієнтувався в історичному часі, вмів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляв зміни і тривалість у житті суспільства.

Нушівець повинен вміти працювати з різними історичними джерелами інформації і при цьому формулювати історично обґрунтовані запитання, мислити критично і системно і усвідомлювати власну гідність.

Як можна оцінити компетентності?

Компетентності можна оцінити лише за допомогою спостереження за поведінковими проявами дитини.

Компетентності складно вимірювати, їх можна відслідковувати. Тому важливо: для формування оцінки рівня сформованості ключових компетентностей використовувати інтерактивні технології.

Наприклад: тести з відкритими завданнями.

Тема 1. ЯК ЛЮДИ ЖИВУТЬ У СПІЛЬНОТАХ І СУСПІЛЬСТВІ? Здавна відомий вислів: **«Кожна людина варта того, як сама себе оцінює».**

Уривок з байки «Ворон та чиж»

Неподалік від озера, з якого визирали жаби, сидів на гілці й виспівував Чиж. Поблизу нього крякав собі й Ворон, та, бачачи, що Чиж не полишає співати, сказав:

— Чого ще й ти сюди пнешся, жабо?

— А чому це ти мене звеш жабою? – спитав Чиж Ворона.

— Тому що ти так само зелений, як та жаба.

— Коли я жаба, – мовив на те Чиж, – тоді ти сам справжнісінький жабур, бо спів твій дуже схожий на жаб'ячий (Григорій Сковорода).

Завдання. Учні прочитали байку. Перший учень сказав, що співаючий Чиж це справжня жаба. Другий заперечив, що це Ворон справжня жаба. Вчителька пояснила, що кожна людина варта того, як сама себе оцінює. Хто з них правий?

А. Перший учень. Б. Другий учень.

В. Вчителька. Г. Всі вони праві.

Компетентісно-орієнтоване завдання складається з мотивації (стимулу), інформації, сформульованого запитання/проблеми, критеріїв оцінювання відповіді.

Ознаками компетентнісних завдань є життєвість, важливість, цікавість, практичність, оригінальність.

Компетентнісні завдання є чудовим способом перевірки рівня сформованості предметних та загальних компетентностей.

Крім того, такі завдання можуть стати захопливою вправою для групової роботи в класі, а їхнє створення – чудовим навчальним проєктом, що сприятиме не лише вивченню нового матеріалу, а й закріпленню вже відомого.

Список використаної літератури

1. Досліджуємо історію і суспільство (Пометун) 5 клас / https://pidruchnyk.com.ua/1675-5_doslid_istoriyi_pometun.html
2. <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>

Формування у дитини правової культури

«Перш ніж дитина осмислить усю глибину тієї істини, що вона – громадянин своєї країни, і це покладає на неї великі обов'язки, вона має навчитись платити добром за добро, творити своїми силами щастя і радість іншим людям» (В.Сухомлинський)

Дитинство – найважливіший період у житті дитини. І саме в цей період вона потребує найбільшої уваги і захисту. Формування ціннісної моральної та правової практики для найкращого забезпечення інтересів дітей – одне з найважливіших завдань, що стоїть перед колективом нашого навчального закладу. Захист прав дитини, забезпечення нормативів законодавчої бази потребує участі кожного педагога, кожного працівника дитячого садка. Всі зусилля колективу направлені на створення комфортного життя, змістового в усьому розмаїтті, емоційно насиченого, позитивно забарвленого. Слова В.Сухомлинського: «Дитина – ніжний пагін, слабенька гілочка, що стане могутнім деревом, і тому дитинство потребує особливої турботи, ніжності, обережності», стали однією сходинкою, яка забезпечує комфортність дитини в широкому значенні цього слова. Навчання правам людини – це довготривалий процес і здійснюється він на всіх етапах навчання і виховання дитини.

Право – це сукупність норм і правил, встановлених і захищених державною владою, що регулюють відносини людей у суспільстві. Правова культура включає в себе безпосередні дії людини, її поведінку в різних, часто непередбачених, життєвих ситуаціях. Вона передбачає вміння і готовність особистості вирішувати свої життєві проблеми, жити серед людей, спілкуватися з ними, орієнтуючись на морально-правові норми. Дошкільнята тільки починають освоювати ази морально-правової культури. Ознайомлення з правами носить пропедевтичний характер і готує дитину до засвоєння демократичних цінностей і прав людини в подальшому. Дітям-дошкільнятам доступні лише самі загальні уявлення про свої права і свободи, закріплені у міжнародних та державних документах, а також способи їх реалізації в різних життєвих ситуаціях [1].

Розвиток правової свідомості особистості це довгий, складний і суперечливий процес, що триває практично все життя людини. Первинні уявлення про соціальні норми поведінки людей, про необхідність певного порядку в людських взаєминах засвоюються в дитинстві, ще в дошкільний період. У дошкільні роки найбільш активно формуються погляди, життєві позиції, типові мотиви поведінки особистості. І від того, яке розуміння права і ставлення до нього виробляється в цей період становлення особистості, багато в чому залежить і подальша поведінка людини у правовій сфері. На основі загального уявлення про соціально-правові явища і шляхом впливу на інтелектуальну, емоціональну і вольову сфери правосвідомості в дошкільному віці, на наш погляд, можливим є формування:

- шанобливого ставлення до встановлених правил поведінки;
- усвідомленого підпорядкування прийнятому правомірному стандарту поведінки;
- розуміння моральної і правової відповідальності за свої вчинки та поведінку, а також особистої відповідальності за вчинені порушення правил;
- установки на надання – допомоги працівникам правоохоронних органів, які здійснюють діяльність з припинення і попередження правопорушень;
- установок, що перешкоджають податливості кримінальним та асоціальним впливам;

- неприйняття насильницьких і інших асоціальних (незаконних) дій відносно людей, тварин, об'єктів навколишнього середовища з формуванням на цьому матеріалі правових переконань;

- ціннісної значимості сім'ї та добрососудного відношення до рідних і близьких;
- ціннісних уявлень про розсудливі і корисні форми відпочинку.

Основними завданнями правового виховання у дошкільному навчальному закладі є:

- створення умов для формування у дітей правової компетентності;

ознайомлення з соціально-правовими нормами і правилами поведінки у формі, що відповідає віку;

формування у дітей: соціальної відповідальності, здібностей розуміти і оцінювати свою поведінку і вчинки оточуючих людей, навичок спілкування в різних ситуаціях з орієнтацією на ненасильницьку модель поведінки;

- виховання у дітей шанобливого і терпимого ставлення до людей незалежно від їх походження, расової та національної належності, мови, статі, віку, особистісного та поведінкового своєрідності, в тому числі зовнішнього вигляду і фізичних вад;

- сприяння процесу формування у дітей: почуття власної гідності, своєї думки і навичок його вираження, умінь конструктивного вирішення конфліктів і суперечок; виховання поваги до гідності і думки іншої людини;

- створення в дошкільному навчальному закладі правового простору і умов для підвищення кваліфікації вихователів у сфері правового виховання;

підвищення рівня правової культури педагогічного складу дошкільного освітнього закладу та батьків дітей, які відвідують дитячий сад;

- створення умов для організації взаємодії сім'ї та дошкільного навчального закладу з питань правового виховання та залучення батьків у правовиховний процес;

- підвищення рівня соціально-правової захищеності дітей як в дошкільному навчальному закладі, так і в сім'ї;

- формування у батьків розуміння відповідальності сім'ї за дитину, за дотримання його прав, необхідності створення в родині взаємин, заснованих на розумінні, турботі, ненасильницьких способи спілкування;

- надання необхідної допомоги сім'ям у здійсненні правовиховної діяльності.

Процес розуміння і внутрішнього прийняття дитиною соціально-правових явищ довготривалий і важко піддається оцінці. При регулярній роботі з дітьми можна наочно переконатися в позитивних змінах в їх відношенні до себе і до інших людей, у зниженні рівня агресії у дітей, в сформованість у дітей власної думки, у зміні підходів до вирішення конфліктів і суперечок [2].

Незважаючи на те що ти ще маленький, ти все одно людина, яка має права. Свої права ти можеш знайти у спеціальному документі, який називається Конвенція про права дитини. У цьому документі записані твої права, якими ти можеш користуватися до 18-ти років, тому що після цього ти стаєш дорослим.

Конвенція є доволі складним документом, тому ми коротко розповімо тобі про твої права:

- ти маєш право на життя. Ніхто не може позбавити тебе цього найціннішого дару!

- ти маєш право на піклування і турботу. Це означає, що твої батьки повинні піклуватись про тебе, дбати про твої інтереси;

- ти маєш право на достатнє харчування та дах над головою. Про це також піклуються твої батьки, а якщо їх у тебе немає, то держава;

- ти маєш право на розваги. Дорослі повинні будувати для тебе дитячі майданчики та місця проведення дозвілля. Це стосується і театру, в якому повинні також ставитись вистави для дітей;

- ти маєш право на освіту. Хочеш ти того чи ні, але ти повинен ходити до школи. Якщо ти хочеш стати відомою людиною, то ти обов'язково повинен навчатися!

- ти маєш право на медичну допомогу. Якщо ти поранився, то ти можеш звернутися до лікаря, який тобі допоможе!
- ти маєш право на приватне життя. Ніхто не може перевіряти твої речі, читати твої листи. Ніхто не може казати тобі погані слова, принижувати тебе;
- ти маєш право висловлювати свою точку зору, але вона не повинна ображати інших людей. [3].

Список використаних джерел та літератури:

1. http://vel-dymerka-dnz.kiev.sch.in.ua/veliki_prava_malenjkoi_ditini/
2. <https://dnzcentr.jimdofree.com>
3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Гуменна Валентина,
директор
Грицівського ясла-садка (центру розвитку)
Грицівської селищної ради
Шепетівського району
Хмельницької області

Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності українця

У статті розглянуто важливість дошкільного віку як фундаменту громадянської компетентності українських громадян. Зокрема, розглянуто роль дошкілля в формуванні демократичних цінностей, розвитку вмінь спілкування, виявленні толерантності та розумінні прав і обов'язків громадян. Також розглянуті методи і підходи до формування громадянської компетентності у дошкільних закладах України, включаючи використання інноваційних педагогічних підходів, ролі вихователя та співпраці з батьками.

Ключові слова: дошкілля, громадянська компетентність, демократичні цінності.

В умовах воєнної агресії в Україні актуальності набувають питання щодо формування громадянської свідомості, укріплення національної ідентичності майбутнього громадянина країни на основі суспільно-державних цінностей.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, захищати її свободу і незалежність людина не може бути свідомим громадянином і моральною особистістю. Визначальними для зазначеної компетентності є сформованість у дитини дошкільного віку не лише низки відповідних знань та вмінь, але й емоційного ставлення до загальнолюдських цінностей, зокрема, ставлення до себе, власних прав і прав інших та наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми тощо. Створювати фундамент, на основі якого формуватиметься життєва позиція майбутнього громадянина-патріота, необхідно з дитинства.

Формування громадянської компетентності на рівні дошкільної освіти передбачено в оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти), затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021. Серед основних принципів його реалізації є демократичність – формування засад демократичного суспільства, де кожен може бути почутим, має право на самовираження та активну участь.

Україна, яка бореться за свою свободу та незалежність потребує громадян, які здатні активно долучатися до розвитку суспільства, брати участь у прийнятті рішень, бути відповідальними та відчувати свою приналежність до громадянської спільноти. Дошкільний вік є відмінним часом для формування цих цінностей і набуття відповідних навичок.

Саме період дошкільного віку найбільш сприятливий для виховання громадянськості, так як дитина дошкільного віку довіряє дорослому, їй притаманні копіювання, емоційна

чуйність, щирість почуттів, враження пережиті в дитинстві залишаються з людиною на все життя

Розвиток громадянської компетентності у молодшому дошкільному віці має велику важливість, оскільки цей період є ключовим для формування основ громадянської свідомості та активної участі в суспільстві. Відповідні знання, навички та цінності, які дитина засвоює на ранньому етапі свого розвитку, визначають її подальшу готовність бути відповідальним, активним та демократичним громадянином..

Дошкільня – це важливий період в житті кожної дитини, коли вона активно вивчає світ навколо себе і формує свої перші думки, переконання та цінності. Українське дошкільня є важливим фундаментом для формування громадянської компетентності у майбутніх громадян України.

Виклад основного матеріалу. Громадянська компетентність – це здатність розуміти та використовувати свої права та обов'язки як громадянина, брати участь у прийнятті рішень, бути відповідальними та активними учасниками суспільства. Ця компетентність включає розуміння принципів демократії, прав людини, соціальної справедливості, толерантності та різноманітності, а також навички критичного мислення, рішучості та розв'язання конфліктів.

Розвиток громадянської компетентності у молодшому дошкільному віці спрямований на максимальне забезпечення виховання у дітей любові, поваги, гордості за рідне місто, край, країну, її ресурси, народ і традиції; на формування життєвої компетентності; засвоєння прийнятих норм поведінки, взаємовідносин, а також на закладання основ моральної та етичної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях з урахуванням диференційованого та індивідуального підходу: рівня розвитку кожної дитини, її інтересів, потреб, можливостей.

Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку дитини, коли формується її особистість, світогляд та система цінностей. В цей час діти відкривають для себе новий світ, вчаться сприймати його, розуміти взаємодію з навколишнім середовищем, вчитися спілкуватися з іншими дітьми та дорослими. Важливою складовою формування громадянської компетентності є розвиток соціальної компетентності дитини, яка включає набір навичок, таких як спілкування, співпраця, вміння розв'язувати конфлікти, емоційний інтелект та емпатія.

Ось кілька кроків, які можуть допомогти у розвитку соціальної компетентності дитини:

Розвивати емоційний інтелект: Вчіть дитину розпізнавати свої власні почуття та почуття інших людей, використовуючи слова. Допоможіть дитині розуміти, що емоції є нормальною частиною життя і можуть бути виражені різними способами. Це можна зробити, розмовляючи з дитиною про її почуття, а також розвивати навички емоційного регулювання, такі як дихальні вправи або стратегії заспокоєння.

Розвивати навички спілкування: Дозволяти дитині взаємодіяти з різними людьми, в тому числі з дітьми різного віку, культурного та соціального походження. Це допоможе розвивати навички спілкування, включаючи навички слухання, висловлювання своїх думок та виявлення поваги до думок інших. Вчіть дитину вживати ввічливі слова, просити допомоги, вибачатися та дякувати.

Навчати розв'язувати конфлікти: Дитина має навчитися вирішувати конфлікти мирними способами, такими як розмова, вираження своїх почуттів та потреб, а також прослуховування думок інших людей. Вирішувати конфлікти разом з дитиною, демонструючи при цьому позитивні моделі поведінки.

Вчити співпраці та взаємодопомозі, виховувати емпатію: Заохочуйте дитину до співпраці з іншими дітьми та вихователями, використовуючи різні ігри, завдання або проекти, що вимагають співпраці та взаємодопомоги. Вчіть її ділитися, виконувати завдання в групі, вирішувати завдання разом з іншими.

Вчіть дитину виявляти розуміння, співчуття та турботу до почуттів та потреб інших людей.

Дошкільня освіта в Україні має велике значення для формування громадянської компетенції українця. В Грицівському ясла-садку (центру розвитку), діти віком від 2 до 7 років вчаться спілкуватися з іншими дітьми та дорослими, розуміти правила поведінки в колективі, розвивати емоційну і соціальну інтелектуальну сфери. Ці навички становлять основу для подальшого формування громадянської компетенції.

Існує багато ігор, які можуть сприяти соціалізації дошкільників, особливо якщо грається в гру в групі. Ось кілька прикладів:

1. Гра в «Іграшки»: ця гра допоможе дітям вчитися спілкуватися між собою та ділитися своїми іграшками з іншими. У грі беруть участь двоє або більше дітей. Кожен з них має вибрати свою улюблену іграшку та розповісти про неї іншим. Потім діти обмінюються своїми іграшками на деякий час, щоб кожен міг грати з чимось новим.

2. Гра «До мами, до тата»: ця гра допоможе дітям вчитися вирішувати конфлікти між собою. У грі беруть участь діти усієї групи. Один з них починає гру, говорячи «До мами, до тата». Дитина розповідає про проблему, яку вона має з іншою дитиною. Інші діти разом намагаються допомогти розв'язати конфлікт.

3. Гра в «Коло»: ця гра допоможе дітям вчитися спілкуватися між собою та працювати разом. У грі беруть участь декілька дітей. Вони стають в коло і тримають один одного за руки. Потім кожна дитина починає говорити різні речі про себе, наприклад свої улюблені кольори або тварини. Кожен з дітей повинен повторювати речі, які сказали інші діти, та додавати свої відповіді.

4. Гра з будівельними блоками: Будівельні блоки, такі як лего, мегаблоки, конструктори тощо, є відмінним засобом для соціалізації дітей. Вони можуть будувати разом спільні конструкції, обговорювати і планувати, які будівлі вони хочуть побудувати, і взаємодіяти один з одним, ділитися блоками та допомагати один одному.

5. Командні ігри: дошкільники можуть грати в командні ігри, такі як гра в «Кращість», «Паровозик» або гра з м'ячем, де вони навчаються співпрацювати, дотримуватися правил, взаємодіяти з іншими та розвивати фізичні навички.

6. Гра-імітація: діти можуть грати в ролі дорослих або інших дітей, імітуючи їхні дії та поведінку. Це може допомогти їм вчитися емпатії, розуміння почуттів та потреб інших людей.

Один із важливих аспектів формування громадянської компетенції у дошкільників – це розуміння прав та обов'язків громадянина. В дошкільному закладі діти ознайомлюються з основними правами та обов'язками громадян, такими як право на життя, на освіту, на здоров'я, на вільне висловлення думок, та вчаться розуміти важливість цих прав.

Говорити про права та обов'язки з дошкільнятами потрібно за допомогою простих та зрозумілих для них слів та прикладів, використовуючи ігровий підхід.

Пояснення потрібно почати з простого визначення термінів «права» та «обов'язки». Можна пояснити, що права – це те, що дозволяє дітям робити певні речі, а обов'язки – це те, що вони повинні робити. При цьому використовувати реальні ситуації, з якими дошкільнята можуть стикатися. Наприклад, можна сказати: «Ти маєш право гратися зі своїми іграшками, але ти також маєш обов'язок прибрати їх після себе, щоб кімната була чистою». Пояснити, що кожна дитина має право гратися, але вона також має обов'язок не заважати іншим дітям, які граються поряд.

Можна використовувати різні ігри та рольові ігри, щоб діти могли розігравати ситуації, пов'язані з правами та обов'язками. Наприклад, можна грати в гру «Наше селище». Створіть мініатюрне містечко з різними будівлями та об'єктами, такими як магазин, лікарня, поліцейський пункт, бібліотека, пожежна станція тощо. Розподіліть дітей на різні ролі, такі як поліцейський, лікар, бібліотекар та інші. Заохочуйте дітей взаємодіяти, виконувати свої ролі, розуміти свої права та обов'язки, вирішувати конфлікти.

Гра у «Вибори». Створіть ситуацію, де діти можуть проголосувати за різні варіанти, наприклад, за назву нової гри на подвір'ї або за тему майбутнього свята. Поясніть дітям процес голосування, демократію та важливість вибору.

Використовуючи ігровий підхід, можна розігрувати ситуацію, де діти грають ролі різних осіб (батьків, вихователів, однолітків) та обговорюють, які права та обов'язки є в цих ролях.

Потрібно пояснювати, що кожна дитина має право на безпеку, тому вона не повинна гратися з небезпечними речами, які можуть їй завдати шкоди.

Говорити з дітьми про особисту безпеку, межі, дозволені та заборонені дії, а також про взаємодію з дорослими варто з найменшого віку. Дошкільнята мають знати, які існують правила безпеки вдома, в дитсадку, а також на вулиці чи в інших публічних місцях. Малечі необхідно пояснити, що таке безпечні та небезпечні дотики і до кого вони можуть звернутись в разі загрози.

Важливо демонструвати дітям приклад правильної поведінки, коли мова йде про права та обов'язки. Бути моделлю відповідальної поведінки та виконання своїх обов'язків, щоб діти могли наслідувати ваш приклад.

Тему прав дитини можна розпочинати обговорювати з кінця молодшого / початку середнього віку. Тут у нагоді стане демонстрація відео матеріалу:

- Мультимедіа про права дитини (українською) від ЮНІСЕФ.
- Онлайн-програма з навичок безпеки та сексуальної освіти для дітей Я_й_Це на каналі «Пташеня. Дитячий простір»
- Серія відео «Корисні підказки» від телеканалу ПЛЮСПЛЮС.

Використовуючи візуальні засоби (ілюстрації, малюнки, схеми або піктограми), вихователі допомагають малечі розрізняти права та обов'язки. Роздрукуйте картинки та запропонуйте дітям створити колаж з правами та обов'язками, розподіливши їх між двома ватманами.

В аспекті формування громадянської свідомості дітей дошкільного віку велику роль відіграє патріотичне виховання. Почуття патріотизму та національної гідності формуються на основі інтересу дітей до власного оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним нерозривно пов'язаним з ними. Важливим значенням для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих.

Вихователі формують у дітей любов до своєї країни, інтерес до її історії, культури, повагу до народу. Виховання громадянських почуттів потребує цілеспрямованої роботи. Її систематично здійснюють педагоги нашого закладу, знайомлячи дітей з явищами суспільного життя, народознавством засобами мистецтва практичної діяльності дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність) національні, державні свята.

Дитинна має знати своє походження та історію роду. Засвоїти ці знання допоможе дерево родоводу, в якому чітко прослідковуються родинні зв'язки. Дізнавшись, ким були пращури і чого вони досягли, діти намагатимуться наслідувати їх. Це створить атмосферу причетності до спільної справи, в даному випадку – розвитку України.

Ось кілька прикладів практичних занять для розвитку громадянської компетентності дошкільнят:

«Моя родина». Запропонуйте дітям створити колаж або малюнок, на якому вони зображують свою родину. Діти можуть розповісти про своїх батьків, братів, сестер, бабусь та дідусів, розповісти, що кожен з них робить, і чим вони є важливими для них. Під час цієї діяльності можна обговорити поняття сім'ї, родинних цінностей та взаємодії між членами родини.

Дошкільнята повинні знати назву малої батьківщини (міста чи села) і мати загальне уявлення про Україну. У старшій групі – називати визначні місця, знати столицю країни, мати уявлення про походження свого села чи міста.

«Територіальний» підхід у вихованні патріотичних почуттів здійснюється за принципом «від найменшого – до найбільшого». Сформувавши уявлення про рідну вулицю, село, район і місто дитина цілісно сприйме свою країну.

У рамках формування громадянської компетентності потрібно використовувати українську символіку, таку як державний прапор, герб та гімн України. Діти разом з

вихователями та батьками мають досліджувати значення та історію цих символів, вчитися поважати їх та розуміти, що вони представляють.

Наприклад, діти можуть малювати та фарбувати український прапор, вчитися розпізнавати його кольори та їх символіку. Вони можуть співати гімн України та досліджувати його текст, розуміти його значення для країни та народу. Також вихователі можуть використовувати ігри та вправи, що допоможуть дітям зрозуміти поняття патріотизму та громадянської відповідальності.

Усі ці заходи сприятимуть формуванню в дітей любові до своєї країни та бажанню допомагати їй розвиватися, а також допоможуть створити в них почуття гордості за свою націю та її історію.

Серед актуальних методів і прийомів формування громадянської компетентності дошкільників є вивчення патріотичних гасел, пояснення цих понять та вживання їх у повсякденні. (Наприклад: «Моя Батьківщина – Україна», «Слава Україні! Героям слава!», «Україна понад усе!», «Слава ЗСУ!», «Ми – діти козацького роду», «Ми – діти твої, Україно!», «Діти України – за мир!», «Ми хочемо миру», «Україна – єдина країна» та ін.).

Громадянська компетенція дошкільнят включає у себе повагу і вдячність захисникам України. Важливо, щоб діти зрозуміли, що захисники України – це герої, які боронять нашу країну від зовнішнього ворога та забезпечують її безпеку. Це люди, які віддають своє життя та здоров'я кза нашу країну та захищають її незалежність. Тому вони заслуговують на нашу повну підтримку та вдячність. Повага до захисників нашої держави допоможе дітям розуміти, що війна – це страшна подія, яка наносить багато болю та страждань. Це сприятиме формуванню громадянської відповідальності та почуттю патріотизму у дітей, що дуже важливо для будь-якої країни.

В рамках комунікаційних заходів, спрямованих на формування позитивного образу захисника України в суспільстві у Грицівському ясла-садку (центрі розвитку) було проведено ряд заходів, зокрема: інформаційні, просвітницькі, заходи із вшанування воїнів Збройних сил України, пам'яті загиблих захисників і захисниць України з метою формування громадянської компетентності українця, шанобливого ставлення до зазначених осіб, виховання дошкільнят в дусі патріотизму та героїзму.

Народознавство є важливим напрямком патріотичного виховання дошкільнят, оскільки воно дозволяє дітям знайомитися зі своєю культурою, традиціями та історією народу. Навчання дітей національно-культурним цінностям, виховання поваги до своєї культури та інших культур, розвиток національної самосвідомості, формування патріотичних почуттів – все це є важливими аспектами громадянської компетентності українця.

Я хочу представити досвід своєї роботи з розвитку народознавства у вихованні дошкільників. Увесь навчально-виховний процес будується на основі функціонування української мови, пропаганди українського літературного мовлення, шанобливого ставлення до національної гідності людини, її культури, мови.

У нашому дошкільному закладі заняття з народознавства включають різноманітні форми діяльності, такі як вивчення народних обрядів та традицій, пісень та танців, майстер-класів з виготовлення іграшок та інших предметів, пов'язаних з народною культурою. Такі заняття цікаві та захоплюючі для дітей, сприяють розвитку творчих здібностей та формуванню уяви.

У дошкільному віці діти залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, які сприяють розвитку в них художніх здібностей, навичок колективної взаємодії.

Важливо, щоб заняття з народознавства були доступними та зрозумілими для дітей. Можна використовувати ігри, казки, анімаційні фільми, мультфільми, які допоможуть дітям краще зрозуміти культуру та історію свого народу. Також важливо навчити дітей поважати різноманітність культур, толерантно ставитися до інших народів та культур.

Вихователі організовують заходи, які сприяють взаємодії дітей різних національностей та культур. Наприклад, діти можуть ділитися своїми традиціями, мовами,

стравами та віруваннями з іншими дітьми. Це допоможе побудувати взаєморозуміння, дружні стосунки та повагу до різноманітності культур

Проведення занять з народознавства допомагає дітям у формуванні гармонійної особистості та національної ідентичності.

Однією з важливих тем для формування громадянської компетенції дошкільнят є екологія. Формування екологічної свідомості в дітей починається з раннього віку. Свідоме ставлення до навколишнього середовища, усвідомлення наслідків власної діяльності – риси свідомого громадянина.

Діти повинні розуміти, що природа є джерелом життя для всіх нас, тому потрібно поважати і берегти її.

Для дошкільнят найкращий спосіб вивчення – це гра. Можна складати пазли з зображеннями рослин та тварин, займатися розмальовками. Ви можете взяти книжки про тварин та рослини, відео-матеріали або зробити презентацію про них.

Для вивчення природних процесів вихователі пояснюють, як працює природа, розповідають про різноманітні процеси, наприклад, як ростуть різні рослини, дерева або як тече річка.

Під час вивчення рослин можна обговорювати їх значення для життя на Землі та потребувати догляду за ними. Діти можуть допомагати вихователям і доглядати за квітником, городиною або самим їх вирощувати, що також виховує в них відповідальність та допомагає розвивати навички догляду за рослинами.

Важливо також виховувати у дітей відповідальність за оточуюче середовище та навчити їх відходити від звички викидати сміття на вулиці чи в природі. Крім того, можна навчити дітей екологічним звичкам, таким як збирання сміття та його сортування на паперове, пластикове, скляне та органічне, економія води, електроенергії та інших ресурсів. Це допоможе їм зрозуміти, як важливо бути екологічно свідомим і зберігати навколишнє середовище.

Для того, щоб формувати у дітей громадянську компетенцію, можна застосовувати різноманітні методики та підходи. Один із методів - це групова робота, коли діти працюють у команді над проектом, пов'язаним із екологією. Наприклад, діти можуть розробити проект «На допомогу птахам», в якому вони створюють годівниці для птахів, вивчають, яка їжа їм потрібна та які умови життя підходять для птахів.

Одним із ефективних підходів є використання різноманітних історій та казок про природу, де діти можуть більше дізнатися про різноманітні види тварин та їхнє середовище існування. Діти можуть намалювати своїх улюблених тварин та розповісти про них своїм одноліткам.

Інший метод – це організація екскурсій до природних об'єктів, наприклад, до парку або лісу. Під час екскурсії діти можуть побачити різноманітні рослини та тварин, ознайомитися з їхнім життям та поведінкою в природному середовищі, а також вивчити принципи екологічного поведінки, наприклад, не зривати рослини, не забирати тварин з їх природного середовища.

Зрозуміти дітям важливість охорони довкілля та формувати екологічну свідомість допоможе гра «Екологічний детектив». Це захоплююча гра, яка може допомогти дошкільнятам розвивати свідомість про екологічні проблеми та вчити їх проектувати екологічно свідомі рішення.

Ось як можна розіграти цю гру. Поділити дітей на групи та призначити кожній групі роль екологічних детективів, які мають досліджувати різні аспекти екології, такі як забруднення повітря, води, ґрунту, знищення лісів, вимирання тварин та інші проблеми.

Вихователь допомагає дітям провести дослідження: забезпечує дітям доступ до джерел інформації, таких як книги, веб-ресурси, відео та інші матеріали про екологічні проблеми. Діти вивчають факти, роблять висновки та діляться знаннями з іншими членами своєї групи.

Запропонуйте дітям придумати різні рішення для вирішення екологічних проблем, зокрема зменшення негативного впливу людини на природу. Нехай вони малюють плани,

створюють моделі, роблять презентації або розповідають історії про те, як вони можуть допомогти природі.

Проведіть групові обговорення, де діти можуть висловити свої думки, ділитися власними ідеями та обговорювати переваги різних рішень. Під час обговорення кожна дитина має вчитися слухати інших, висловлювати власні думки та приходити до спільних висновків.

Допоможіть дітям реалізувати їх проекти. Поясніть дітям, як важливо дбати про природу та вчиняти екологічно дружні дії в повсякденному житті.

Екологічна освіта є необхідною для формування в дітей громадянської компетенції, оскільки це допомагає їм розуміти, як взаємодіяти з навколишнім середовищем та бути відповідальними громадянами планети.

Висновки. Наостанок зазначу, що людське життя складається з періодів, кожний з яких призначений для сприйняття певного роду інформації, створює сприятливі умови для дії чинників психологічного, соціального та емоційного впливу. З огляду на це, у вихованні майбутнього громадянина і патріота головне – не запізнитися, нез пропустити той момент, коли виховні зусилля будуть найефективнішими, коли робота, проведена педагогом, дасть високий результат.

Загальнонаціональна стратегія розвитку дошкільної освіти в Україні передбачає забезпечення громадянського виховання дітей в цьому віці. Зокрема, планується забезпечити доступність якісної дошкільної освіти, проводити навчання з етики та громадянської культури, формувати в дітей почуття відповідальності за оточуючий світ.

Громадянська компетентність є набором знань, умінь та навичок, необхідних для того, щоб дитина могла розуміти, що таке громадянство та як бути активним учасником свого суспільства. Дошкільний вік є важливим часом для формування цієї компетентності, оскільки дитина починає засвоювати базові принципи соціальної взаємодії та розвивати свої соціальні навички.

Одним з основних результатів сформованості громадянської компетентності дошкільнят є їх здатність розуміти та поважати різноманітність культур, національностей та ідентичностей. Вони також розвивають уміння взаємодіяти з іншими людьми та розв'язувати конфлікти, використовуючи конструктивні методи.

Крім того, дошкільнята, які мають високий рівень громадянської компетентності, можуть бути більш успішними в школі та майбутньому житті, оскільки вони здатні вільно спілкуватися з іншими людьми, викладати свої думки та ідеї, та бути активними учасниками громадського життя.

Тому, розвиток громадянської компетентності в дитячому дошкільному закладі є важливим завданням педагогів та батьків, оскільки це допоможе дітям стати активними та успішними членами суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження 2021. Упоряд: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Денгловська, Л.В. Куземко. Харків: «Ранок», 240.
2. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні. *Формування громадянської компетентності учнівської молоді*. Матеріали науково-практичної конференції 8-9 лютого 2005 року. Х. : ХОНМІБО, 2005. С. 8–9.
3. Бурова А. Організація ігрової діяльності в дошкільному закладі // *Дошкільне виховання – 2019*. - № 10 ст. 8-13.
4. Сухомлинський О.В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // *Дошкільне виховання*.
5. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму// *Дошкільне виховання* . 2002. - № 8 ст. 12-13.
6. <https://ezavdnz.mcf.ua/book?bid=37876>
7. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
8. <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/79142/>

Дмитрук Оксана,
вихователь
закладу дошкільної освіти №2 «Сонечко»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності українця

У даній статті розглядається роль дошкільної освіти у формуванні громадянської компетентності українців. У статті проаналізовано поняття громадянської компетентності, визначеної складові та роль у формуванні громадянського суспільства. Розкрито вплив різноманітних чинників, таких як етнічна різноманітність та контакти між культурами на формування громадянської компетентності. Розглянуто особливості формування громадянської компетентності у дошкільному віці та описано методи та форми роботи з дітьми цього віку.

Ключові слова

Дошкільна освіта –Preschool education

Громадянська компетентність –Civic competence

Громадянське суспільство –Civil society

Етнічна різноманітність –Ethnic diversity

Контакти між культурами –Intercultural contacts

Формування громадянської компетентності – Formation of civic competence

Методи - Methods

Дошкільний вік - Preschool age

Україна - Ukraine

Громадянська свідомість - Civic awareness

Сьогодні ми навігуємо в умовах війни, це реальність. Ми з вами досить часто говорили про майбутнє, очікували переважно технологічного і технічного майбутнього, а вони виявилось непередбачуваним. Замість космічних машин, роботизованого інтелекту, який полегшує і покращує нам життя з сусідньої країни, на нас летять ракети, які несуть смерть, руйнування, біль...

Є гарний вислів: «Тяжкі часи народжують сильних людей, а сильні люди створюють гарні часи. Гарні часи породжують слабких людей, а вони створюють тяжкі часи». Тепер ми маємо пройти через важкі часи і стати сильними. Кризи і важкі часи не лише надають нам уроки і підвищують нашу готовність, але вони також створюють нові можливості і трансформації систем і покращення того, що у нас вже є.

Нинішні дошкільнята граються у вояк, із захопленням та повагою дивляться на військовослужбовців. Тож маємо формувати у малят усвідомлення того, що захистити Батьківщину мають її громадяни, і це – священний обов'язок кожного. Саме тому ми на власному прикладі показуємо, як саме ми можемо допомогти військовим та наблизити нашу перемогу. Усім колективом дошкільного закладу плетемо маскувальні сітки, також залучаємо до волонтерської роботи і наших вихованців. Малюки власноруч виготовляють обереги, малюють листівки для воїнів ЗСУ. Ми пишаємося нашими маленькими патріотами, які роблять добрі справи та допомагають наблизити Перемогу України.

В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти інваріативній складовій в освітньому напрямку «Дитина в соціумі» висвітлене поняття соціально – громадянської компетентності. Соціально – громадянська компетентність – це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя. Зокрема, старший дошкільник має знати, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці; що вони мають свою культуру, звичаї, мову.

Народ, що створив одну з наймилозвучніших мов у світі, зараз змушений відстоювати її. Солов'їну, барвінкову українську рідну мову. Хочемо наголосити, що мова має значення!!! «Мова – то серце народу: гине мова – гине народ». Саме тому наше завдання сформуванню розуміння, що рідна мова – то є частинка нашої Батьківщини – України. Виховувати у дітей бажання спілкуватися українською мовою. Вчити відчувати її красу, мелодійність. Вводити в мовлення дітей художньо – поетичні вирази, малі фольклорні форми (лічилки, прислів'я, приказки, народні пісні, казки.). Організуємо літературно-музичні вітальні «Ми козацького роду», де діти обговорювали, розповідали вірші, сценки драматизації з українських народних казок «Кирило Кожум'яка», «Три богатирі», «Соловей розбійник» легенди про хортицю, Устима Карнелюка, гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепу тощо. Для слухання музичних творів, показу дітям фільмів про славетних синів українських, нами були використані мультимедійні засоби, які оживили отримані враження дітей про подвиги українського народу. Складаємо разом з малюками казки про наших не переможних Кіборгів, не зламних Азовців, воїнів світла ЗСУ, оформлюючи це все в збірку «Герої нашого часу». Наші вихованці чітко усвідомлюють, що українська мова має значення. Бо це такий собі кордон країни, який ідентифікує тебе як націю.

В дошкільному віці патріотичні та моральні якості дитини, її національна свідомість перебувають у процесі становлення. Тому саме цей період і є сприятливим для формування громадянських рис особистості. Засвоєння дітьми патріотичних цінностей і норм поведінки – тривалий процес. Вони не закладені природою, ми – дорослі – маємо формувати в дітей ці соціальні властивості цілеспрямовано, системно в процесі різноманітної пізнавальної та практичної діяльності. Це можливо тільки під керівництвом компетентних вихователів, які й самі є патріотами.

В нашому закладі створені умови для формування особистості маленького громадянина України, якому притаманні громадянська культура, усвідомлення цінності свободи, прав людини та виконання ним своїх обов'язків, відповідальність, готовність до активної участі у громадському житті.

Не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті педагоги закладу дошкільної освіти в тісній співпраці з батьками працюють над такими напрямками патріотичного виховання:

- виховання любові та поваги до найрідніших людей, усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями;
- ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю, різними типами природних ландшафтів України її специфічним рослинним і тваринним світом, визначними природними об'єктами, характерними для певної місцевості кліматичними умовами;
- формування уявлень про назву рідного міста, найближчих вулиць, площ, столицю нашої Батьківщини, про її визначні місця;
- ознайомлення із державною символікою України та людьми, які прославили нашу країну;
- залучення дітей до народознавства – вивчення культури і звичаїв рідного народу;
- формування доброзичливого, толерантного ставлення до культури інших народів.

З метою реалізації окреслених вище завдань, створюємо умови для накопичення дітьми першого позитивного загальнолюдського духовного досвіду через активне залучення їх до різних видів діяльності:

- Ігри та ігрові вправи: організація творчих ігор, ігор – драматизацій на основі літературних творів, конструктивно-будівельних, дидактичних ігор і вправ, проблемно-пошукових ситуацій.
- Спостереження у природному, культурному, соціальному довір'ї.
- Екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць.
- Читання художньої літератури.
- Слухання народної, класичної, сучасної музики.
- Розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва.

- Бесіди на різні теми.
- Самостійне складання дітьми розповідей-міркувань відповідної тематики з метою вироблення у них власних ставлень і оцінок, суджень, цінностей, що стануть підґрунтям для подальшого формування переконань і світоглядної позиції особистості.
- Розглядання картинок, фотографій.
- Перегляд відеофільмів, презентацій.
- Ілюстрування подій і явищ, причин і наслідків дій та вчинків людей, моделей поведінки.
- Проведення спільних з батьками заходів.

Поряд із традиційними технологіями широко використовуємо у своїй роботі – інноваційні, а саме:

- **Використання інформаційно-комунікативних технологій** – це презентації: «Моя країна - Україна», «Державні та національні символи України», «Ландшафти України», «Запорізька Січ», «Видатні люди України», «Дивовижні місця України» за допомогою яких знайомимо з історією країни, її символікою, видатними людьми, красою природи та виховуємо любов до неньки-України.

- **Технологія співробітництва** – використовуємо під час вивчення теми «Моя сім'я», «Рідне місто». Діти, які володіють деякою інформацією з даної теми, можуть виконувати роль вихователя та ділитись своїми знаннями з іншими дітьми. Закріплюючи знання з певної теми, використовуємо гру «Журналісти», під час якої дитина – журналіст бере інтерв'ю в аудиторії на тему, наприклад, «Що ти знаєш про Україну?».

- **Інтерактивна акція** – цю форму роботи використовуємо під час проведення тематичних тижнів: «За мир в усьому світі»; «Первоцвіти» - батьки з дітьми виготовили буклети про те, що первоцвіти занесені до Червоної книги, їх потрібно зберегти для майбутніх поколінь і дарували їх дошкільнятам інших груп.

Колективні творчі справи – разом з дітьми та батьками проводимо трудові десанти: «Посади калину» – садили калину на території садочка, завчаючи прислів'я «Без верби і калини – нема України», «Посади калину біля хати – будеш завжди щастя мати», «Чисте місто – чиста країна», під час яких виховуємо високу моральну культуру та охайність. Кожна дитина повинна знати, що не там чисто, де прибирають, а там – де не сміять і не викидати обгортку від цукерки на тротуар, а нести до контейнера зі сміттям.

- **Активно застосовуємо інтерактивні форми роботи:**

Інтелектуальні ігри: «Найрозумніший», брейн-ринг «Я люблю свою країну», виставки дитячої творчості «Відпочиваємо в Україні», «Майбутнє мого міста»; відеоролики «Кліп про Україну», «Подорожуємо Карпатами», «Київ – столиця України», флеш-моб «Ми – діти твої, Україно», тощо.

Одним з них є коли діти вчаться різноманітним соціальним навичкам через гру. Наприклад, можна проводити ігри, де діти повинні взаємодіяти та співпрацювати один з одним, розвиваючи тим самим навички комунікації та емпатії. Також важливим є включення дітей у різні соціальні проекти та заходи, наприклад, прибирання території, допомога людям похилого віку, допомога тваринам у притулку тощо. Це допомагає дітям зрозуміти, що вони можуть бути корисними для суспільства та відчути власну важливість.

Існує декілька факторів, які можуть впливати на формування громадянської компетентності в дошкільньому віці. Один з них – це родинний фактор, коли виховання та соціалізація дитини залежать від умов та стилів виховання, які переважають у родині. Інший фактор – це оточення, тобто соціальний та культурний контекст, в якому дитина зростає. Також важливим є професійна підготовка педагогів дошкільних закладів та їхній підхід до роботи з дітьми, зокрема, їхнє вміння створювати безпечне та сприятливе середовище для розвитку громадянських якостей дітей.

Формування громадянської компетентності у дошкільньому віці є важливим завданням для суспільства в цілому. Однак, існують деякі виклики та перспективи, які необхідно враховувати при реалізації цієї мети. Наприклад, одним з них є необхідність підвищення кваліфікації педагогів дошкільних закладів з питань формування громадянської

компетентності, адже від їхньої компетентності та професійної підготовки залежить якість освіти.

Також необхідно враховувати культурні та історичні особливості України та її народу при формуванні громадянської компетентності дітей. Наприклад, в українській культурі велике значення має поняття «громадянин», що передбачає не тільки права, а й відповідальність за дії та бездіяльність у відносинах з іншими людьми та державою.

Однією з перспектив є розвиток інноваційних методів та технологій в дошкільній освіті, зокрема використання віртуальної та доповненої реальності для створення ситуацій, що сприяють формуванню громадянської компетентності.

Висновки

У результаті можна зробити висновок, що дошкільна освіта є важливим етапом формування громадянської компетентності у дітей, яке передбачає створення умов для розвитку громадянських якостей дітей, таких як відповідальність, толерантність, взаємодія з оточенням тощо.

З метою формування громадянської компетентності у дітей необхідно враховувати особливості їхнього розвитку, використовувати інноваційні методи та технології, створювати сприятливе середовище для розвитку громадянських якостей.

Окрім того, педагогічний колектив закладу дошкільної освіти повинен мати достатню кваліфікацію та знання з питань формування громадянської компетентності, щоб забезпечити високу якість освіти та розвиток дітей.

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська освіта у дошкільному закладі / за заг. ред. М. М. Коваленка. – К.: Навчальна книга, 2015. – 224 с.
2. Державний стандарт дошкільної освіти України. URL: <http://osvita.ua/legislation/DOC/3341/> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Закон України "Про освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Іваненко, Г. М. Формування громадянської компетентності у дошкільників / Г. М. Іваненко // Педагогіка і психологія
5. Коваль, О. В. Громадянська освіта у дошкільних навчальних закладах України: теорія та практика: монографія / О. В. Коваль. – К.: Видавничий дім «Слово», 2019. – 310 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019 р. № 945 "Про затвердження Програми розвитку дошкільної освіти на 2019-2022 роки". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0839-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
7. Петрова, Н. Формування громадянської компетентності у дошкільників у процесі навчально-виховного процесу: теорія та практика / Н. Петрова // Педагогіка формування творчої особистості учня. – 2017. – № 53. – С. 162-168.
8. Смоляр, В. Формування громадянської компетентності дошкільників в умовах нових соціальних викликів: монографія / В. Смоляр. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 320 с.
9. Холодова, О. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у процесі навчання громадянської освіти / О. В. Холодова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2018. – № 6 (322). – С. 156-163.
10. Шематін, Ю. С. Дидактичні умови формування громадянської компетентності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки / Ю. С. Шематін // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2017. – № 53. – С. 314-319.
11. Яремчук, А. В. Громадянська освіта як засіб формування громадянської компетентності у дошкільному віці / А. В. Яремчук // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2018. – № 1 (149). – С. 16-19.
12. Шинкаренко, О. В. Громадянська компетентність як чинник розвитку молодших школярів / О. В. Шинкаренко // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2017. – Т. 26. – С. 90-93.

Громадянське виховання дітей дошкільного віку та його значення в сучасному освітньому процесі

Статтю присвячено питанню громадянського виховання дітей дошкільного віку, що реалізується у складних умовах в суспільстві та потребує неформальних підходів до змісту, форм, методів і засобів освітньої роботи. Розкриваються особливості періоду розвитку дитини дошкільного віку, що має потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких належать і патріотизм, і громадянськість, автор наголошує, що формування громадянської особистості потрібно починати вже в період дошкільного дитинства, коли формуються засади свідомості й самосвідомості, основі якості характеру дитини, що визначатимуть її особистість.

Ключові слова: громадянське виховання, діти дошкільного віку, патріотичне виховання, педагог.

Виховання соціально компетентного громадянина досить довгий та складний процес. Про це говорять, як науковці, так і практики. Автори Державного стандарту дошкільної освіти зазначають, що у старших дошкільників має бути сформована соціально-громадська компетентність.

Соціально-громадянська компетентність – це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [1, с.16].

Для того, щоб сформувати таку компетентність, потрібний увесь спектр педагогічних впливів і засобів, важливо забезпечити поєднання громадянських знань та вмінь, досвід соціально-політичного життя, громадянські якості, усвідомлення демократичних норм та установок поведінки. Усі ці компоненти складають основу громадянської культури особистості, яка формується в аспекті загальнолюдських, національних надбань та пріоритетів відкритого громадянського суспільства. Отже, у процесі національного відродження України особливо гостро постає проблема громадянського виховання особистості, адже історія розвитку людства доводить, що майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки вона зможе забезпечити виховання духовно зрілих, соціально-активних громадян. [2]

У вітчизняній психології та педагогіці переконливо доведено, що основою свідомого ставлення до навколишньої дійсності та до самої людини є знання. Поки в дитини немає достатньої системи знань, недостатньо розвинене оцінювальне ставлення до хорошого і корисного, порочного й шкідливого, поки вона не усвідомить себе частиною свого народу, до того часу не може йти про усвідомлене почуття дійового патріотизму.

Психологи вважають, що 80 % інтелекту людини формується саме в дошкільному віці. Прислухаймося до слів Л. Костенко: «Душа летить у дитинство, як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там». Яскраві враження в дитинстві від краси рідної природи, творчої праці наших людей, героїчного минулого, багаті спадщини з її традиціями сприяють вихованню в дитини любові до Батьківщини, свого народу. Складні моральні почуття не є вродженими. Їх необхідно виховувати і розвивати в дітей у процесі всієї освітньо-виховної роботи. [3]

Зазвичай малій дитині дуже складно усвідомити почуття патріотизму. Незважаючи на те, що дитина багато чує про Батьківщину і сама вживає це слово, читаючи вірші чи заучуючи пісні, її уявлення про Батьківщину ще не чітке. Але це не заважає їй читати вірші з піднесенням і радіти, пишатися, слухаючи вірші наших видатних співвітчизників про рідний край, природу.

Сім'я, дошкільний заклад є первинним осередком, що мають формувати особистість майбутнього громадянина нашої країни, а батьки і педагоги – перші представники

суспільства, які ознайомлюють його з соціальними та етнічними нормами. Права і свободи дитини залежать від позиції педагога, його громадянських якостей, національного характеру, патріотичної свідомості, громадянського світогляду. Саме життя ставить завдання – виховувати дітей як громадян, які люблять свою Батьківщину – Україну, свій народ, мають національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи, вміють ними керуватися у своїй життєдіяльності.

Практика роботи педагогічного колективу підтверджує, що творчі, відповідно підготовлені педагоги, вміло проєктують розвиток громадянських якостей дітей і прагнуть, щоб їхні вихованці не тільки усвідомлювали певні морально-правові категорії, а й прагнули до їх реалізації у своїй поведінці у довкіллі.

Виховувати в дитини дошкільного віку почуття гордості за своє рідне селище/місто, видатних людей свого краю, бережливе ставлення до суспільних цінностей означає формувати відповідну систему відношень, що є компонентом складного почуття патріотизму. Але для цього замало лише переживань. Дитина повинна багато дізнатися, з'ясувати правильні зв'язки між сприйнятими нею предметами та явищами навколишнього життя, між окремими конкретними фактами. Єдина система асоціацій, як зазначає Г. Люблінська, складається з почуттів, понять, уявлень і оцінок, що визначають не тільки поведінку і вчинки дитини, а в низці випадків і напрям пізнавальної діяльності. Тільки на основі створеної в дитини цілісної системи знань оцінні судження дорослих викликатимуть у неї відповідну емоційну реакцію. А якщо вихователь намагається викликати в дитини почуття тільки завдяки своїм захопливим висловлюванням, то емоції дітей перетворюються на сентиментальність, тобто без знань почуття беззмістовні [5].

Основний напрям розвитку почуттів у дошкільників – це збільшення їх «розумності», що пов'язане з розумовим розвитком дитини. Чим серйозніше й глибше дитина пізнаватиме навколишній світ, тим обґрунтованішим буде її ставлення до дійсності: до праці, людей, до природи, Батьківщини. Це ставлення яскраво виявлятиметься насамперед у почуттях дитини.

Досвід вихователів повністю доводить роль знань у формуванні почуттів. Виховання почуттів починається з того, що дітей ознайомлюють із близьким і доступним змістом, на основі цих знань виховують первинні почуття, які поступово перетворюються на осмислене й обґрунтоване ставлення дитини до навколишнього. Любов до Батьківщини для дитини дошкільного віку – це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї турбується. Світ малої дитини – це її сім'я, близькі, знайомі, дитячий садок, товариші, її ігри, забави, двір, вулиця, поле, луки, ліс, де вона бігає, грається, ознайомлюється з предметами, явищами, подіями. На основі почуттів до близьких, до природи в дітей розвивається інтерес до широкого кола явищ. Ставлення дітей до праці, суспільних подій, природи, народу виявляється в інтересах дітей, у прагненні взяти участь у тому, що вони спостерігають. Це відображається в іграх, малюнках, розмовах, учинках. Після екскурсії селищем/містом у конструктивних іграх дітей з'являються цікаві будови: кінотеатр, міст, лікарня... Враження від екскурсії містом діти відтворюють у малюнках. Діти зображають красиві будинки, широкі вулиці з великою кількістю квітів.

Наша дійсність багата на яскраві факти, події та справляє на дітей велике враження, тому необхідно вміло добирати ці факти, керувати процесом спостереження і допомагати дітям в осмислюванні їхніх уражень, ураховуючи необхідність вміло добирати ці факти, керуватися процесом спостереження і допомагати дітям осмислювати їх ураження, ураховуючи психофізіологічні особливості дітей, емоційність, конкретно образне мислення, здатність активно реагувати на подразники, що надходять з навколишнього середовища, наслідувати і поступово осмислювати їх.

Знаючи ці особливості, педагог повинен виховувати почуття любові до Батьківщини на фактах, доступних дітям, і водночас яскравих, використовуючи не абстрактні міркування, а спостереження, художні образи дитячих книжок, картин, пісень і живе, конкретне, образне слово. Необхідно так будувати роботу з дітьми, щоб набуті ними знання і висновки, до яких

підводить вихователь, становили систему знань, що відображає предмети, що існують, явища з їх основними ознаками і зв'язками.

Отже, щоб виховати свідомого громадянина і патріота, потрібно сформувати в дитини комплекс відповідних знань, особистісних якостей та рис характеру. Ідеться, зокрема, про:

- ✓ патріотичну свідомість, громадську відповідальність, ініціативність та активність, готовність працювати на загальний добробут та авторитет Батьківщини;
- ✓ повагу до Конституції, законів Української держави, її правових форм, потребу щодо їх дотримання, високу правосвідомість;
- ✓ досконале знання державної мови, турботу про піднесення її престижу і функціонування в усіх сферах життя та побуту;
- ✓ повагу до батьків і свого родоводу, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього;
- ✓ дисциплінованість, працьовитість, творчість, турботу про екологію та природу;
- ✓ фізичну досконалість, високоестетичну культуру;
- ✓ гуманність, шанобливе ставлення до культури, вірувань, традицій та звичаїв народів, які населяють Україну, високу культуру міжнаціонального спілкування.

Тобто, в дошкільному віці потрібно закласти фундамент знань патріотичних почуттів, що в майбутньому мотивуватимуть до більшості повсякденних учинків і поведінки загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти, нова редакція 2020) https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Громадянин – Держава – Громадянське виховання. Антологія/ Упорядники М.П.Рогозін, О.В.Сухомлинська. – Донецьк, 2001. – 262 с.
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: mon.gov.ua
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. - 2001.
5. Поніманська Т. І. Дитина в соціумі : робота за освітньою лінією / Т. І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2012. – № 9. – С. 8–11.

Завіша Ірина

вихователь-методист

Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №4 «Теремок»

Дунаєвецької міської ради

Хмельницької області

Розвиток соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку

Одними з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині, Законом України «Про освіту» визначено громадянську та соціальну компетентності. Вони пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав,можливостей.[1].

Формування громадянської компетентності на рівні дошкільної освіти передбачено і у оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти. Серед основних принципів його реалізації є демократичність – формування засад такого суспільства, де кожен/кожна можуть бути почутими, мають право на самовираження та активну участь.

Базовий компонент дошкільної освіти та програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» орієнтують педагогів-практиків на сутність виховного й освітнього процесів, зокрема на створення сприятливих умов для відкриття та освоєння дошкільниками двох основних життєвих реалій – власного «Я» і навколишнього світу

Нині дитина перебуває у середовищі, яке постійно спонукає її порівнювати добро та зло, радість і сум, красу й потворність. Під час роботи над морально-етичним вихованням мета кожного педагога – допомагати малюкам розібратися у сутності життєво-важливих понять, утвердити в соціумі власне «Я», формувати в дітей соціальну відповідальність і вміння відчувати гуманістичні риси особистості – доброту, дбайливість, чуйність, правдивість, повагу до старших.

Сучасна демократія вимагає від людини готовності і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти.

Розпочинається формування виховання соціальної компетентності з дошкільного віку. Оскільки дошкільна освіта – перша ланка у неперервній системі освіти, і від того, який початковий «старт» буде дано малюкові, значною мірою залежатимуть якість та динаміка його особистісного розвитку, життєві установки та світорозуміння дорослої людини. У зв'язку з цим особливо актуальною є проблема формування виховання соціальної компетентності особистості вже з дошкільного віку. Одне з найважливіших завдань педагогів та батьків – дати дітям правильне уявлення про себе й оточуючу дійсність, навчити почуватися господарем долі. І саме батьки та педагоги мають закласти в дитині те, що допоможе їй надалі пройти нелегкий шлях дорослішання. Від них залежить, якою виросте дитина, яке місце в суспільстві посяде.

Основи соціально-громадянської компетентності закладаються в дошкільному віці і є передумовою для подальшого розвитку соціальної та громадянської компетентності в Новій українській школі. Державний стандарт дошкільної освіти зазначає, що у старших дошкільників має бути сформована соціально-громадянська компетентність.

Соціально-громадянська компетентність – це ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, до міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми, однолітками в соціально-громадянському просторі, до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур; здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини. Важливо в сьогоденній час направити зусилля педагогів та батьків для зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм; сприяє формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утверджує активні позиції громадянина своєї країни, виховує ціннісне ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури.

Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вміння дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур.

Емоційно-ціннісне ставлення: демонструє інтерес до загальнолюдських цінностей (здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини, дружба, мир, доброта тощо), громадянських цінностей (обов'язки перед іншими людьми, повага прав, честі та гідності інших людей), цінностей спілкування, діяльності. Проявляє особистісні якості (самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність та інші) у взаємодії з іншими людьми. Виявляє зацікавленість до спілкування із знайомими дорослими, однолітками, молодшими та старшими за себе дітьми; проявляє обачливість до незнайомих людей. Демонструє інтерес до національних культурних цінностей свого народу та інших культур. Виявляє зацікавленість культурою українського народу, його історичним минулим, мовою, звичаями, традиціями. Емоційно реагує на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: вміє співпереживати та співчувати, оптимістично ставитися до труднощів та визначати шляхи їх подолання. Виявляє почуття власної гідності як представника українського народу та громадянина; демонструє дружнє та неупереджене

ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Демонструє відповідальність за свої вчинки.

Сформованість знань: має уявлення про місце кожної людини в соціальному середовищі; уявлення про себе як члена громади, суспільства; уявлення про свою сім'ю, родину, рід, рідну домівку, заклад дошкільної освіти, Батьківщину; знає і розповідає про державні та національні символи України, звичаї, традиції сім'ї та українського народу. Усвідомлює свою роль (у сім'ї, групі однолітків, місцевій громаді). Знає, що прізвище вказує на належність дитини до свого роду, родини, а ім'я – на її індивідуальність та неповторність, знає про окремі традиції і звичаї попередніх поколінь. Усвідомлює необхідність дотримання соціальних норм моралі й виявляє повагу до прав і свобод людини. Розуміє переваги розв'язання конфліктів, суперечок мирним шляхом. Демонструє відкритість до спілкування та взаємодії з представниками різних національностей і культур.

Навички: ідентифікує себе та діє відповідно до соціальної ролі: донька / син, брат / сестра, онука / онук, друг / подруга тощо; демонструє елементарні навички емоційної саморегуляції, виражає почуття за допомогою слів, міміки, жестів; пояснює причину своїх емоцій, усвідомлює те, що інші люди переживають різні емоційні стани, їм буває радісно, боляче, образливо тощо. Звертається по допомогу до однолітків та знайомих та/або надає їй, вміє отримувати задоволення від надання допомоги іншим. Дотримується соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності; бере участь у визначенні та прийнятті правил співжиття в родині, групі закладу дошкільної освіти, колі друзів. Уміє порозумітися, домовитись з іншими в конфліктних ситуаціях, вживає у спілкуванні з дорослими й однолітками ввічливі слова. Пропонує ідеї для гри, долучається до різних видів діяльності, бере участь у прийнятті рішень щодо особистих питань та життя колективу. На рівні можливостей дошкільного віку визнає цінності демократії (готовність брати на себе відповідальність, вміння висловлювати власну думку та приймати думку іншого, вміння розв'язувати конфлікти шляхом діалогу; вміння слухати й спостерігати) [3].

Для успішного формування соціально-громадянської компетентності дошкільників необхідна особистісно орієнтована взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу. Важливу роль відіграють у цьому процесі також особистісні цінності вихователя, його життєвий досвід.

Педагог має:

- знати, поважати і захищати права дітей;
- проявляти повагу до людської гідності, різноманітності, показувати приклад спілкування на основі взаємної поваги;
- організовувати розвивальний простір для ознайомлення дітей із - правами та обов'язками людини в демократичному суспільстві;
- створювати умови для набуття дітьми соціального досвіду;
- підтримувати ініціативи дітей щодо участі в різних видах діяльності;
- надавати можливість прийняття рішення щодо власної участі в розв'язанні питань життя групи;
- забезпечувати усвідомлення дітьми своєї індивідуальності, унікальності та цінності для колективу;
- підтримувати дітей, коли вони ініціюють взаємодію, висловлюють свої думки, демонструють товариські стосунки;
- говорити про норми взаємодії між людьми та пропонувати дітям розробляти такі норми і правила разом;
- допомагати вихованцям установлювати власні межі, поважати межі інших, знаходити шляхи розв'язання конфліктних ситуацій;
- запобігати проявам булінгу, зупиняти їх;
- сприяти формуванню лідерських якостей;
- взаємодіяти з батьками;

- стимулювати батьків до спільного прийняття рішень, що стосуються роботи дошкільного закладу, групи, наприклад, спільної організації заходів, у яких беруть участь діти, тощо.[4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т.О., авт. кол-в: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П. та ін. 2021. 37 с. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf
3. <https://ezavdnz.mcfra.ua/867851>
4. https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Pidvyshchennya%20kvalifikatsiyi/15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf

Карпенко Тетяна,

вчитель початкових класів

Кам'янець-Подільського ліцею №9 ім. А.М.Трояна

Кам'янець-Подільської міської ради

Хмельницької області

Формування мовленнєвої компетенції молодших школярів: адаптація до умов війни

У статті досліджено адаптацію молодших школярів в умовах війни у контексті формування мовленнєвої компетенції. Проаналізовано необхідність володіння українською мовою як складовою професійних умінь в різних сферах діяльності людини.

Ключові слова: молодші школярі, мовленнєва компетенція, мова, розвиток, війна, діяльність.

The article examines the adaptation of younger pupils in the conditions of war in the context of the formation of speech competence. The need for the ability to speak Ukrainian as a component of professional skills in various spheres of human activity is analyzed.

Key words: younger pupils, speech competence, language, development, war, activity.

Сучасний ритм суспільного життя вимагає від школярів більшої інтенсивності та життєвої активності. Повноцінний гармонійний розвиток особистості потребує йти в ногу з сучасними змінами, які відбуваються у суспільстві. Водночас, такі зміни не завжди пов'язані з емоційною стабільністю. Школярі залежать від неприємних хвилювань у різних життєвих ситуаціях, конфліктів, переживань. Надто у період війни. Лише впевнені у собі та своїх можливостях учні здатні керувати власними емоційними станами. Водночас, діти, котрі мають підвищену тривожність, переживають емоційний стрес від кожної напруженої ситуації. Це шкодить особистісному здоров'ю та створює постійне почуття емоційного дискомфорту.

Порівняно з попередніми роками, кількість школярів зі стійкою особистісною тривожністю суттєво збільшилась, що зумовлює необхідність проведення спеціальних наукових розвідок.

Актуальність проблеми формування мовленнєвої компетентності молодших школярів обумовлюється зміною пріоритетів загальної середньої освіти, характерною рисою яких є посилена увага до засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлення, досвіду особистісної діяльності, рівень засвоєння яких дає змогу діяти адекватно в певних навчальних і життєвих ситуаціях. Це зумовлює, на думку Н. Бібік [2], принципові зміни в організації навчання, яке спрямовується на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та умінь учнів.

Про необхідність формування мовленнєвої компетентності зазначено в Державному стандарті початкової загальної освіти, в навчальній програмі з української мови для 1-4-х класів. Варто підкреслити, що в державних вимогах до результатів мовної освіти молодших

школярів робиться акцент на застосуванні мовленнєвих, мовних знань, умінь і навичок у мовленнєвій практиці з метою адаптації школярів до соціального середовища.

У Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що «метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду» [13]. Одним з компонентів комунікативної компетентності є мовленнєва компетентність. Також зазначено, що особливість української мови полягає в тому, що «вона є не тільки навчальним предметом, а і найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості у процесі опанування всіх інших предметів початкової загальної освіти» [14]. Щодо формування мовленнєвої компетентності в Держстандарті «передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів мотивації вивчення мови;
- забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і письма)

Враховуючи мету і завдання мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна. Основною змістовою лінією є мовленнєва. При цьому мовна, соціокультурна і діяльнісна змістові лінії спрямовані на забезпечення мовленнєвої» [13].

З орієнтацією на нову мету навчання мови – формування й удосконалення вмінь і навичок володіння мовою в усіх формах, видах і типах мовленнєвої діяльності – вчитель початкових класів має допомогти школярам усвідомити, що вони повинні говорити і писати зрозуміло для інших, що є спеціальні правила, яких необхідно дотримуватись. Тому традиційних знань із фонетики і граматики недостатньо, щоб повноцінно користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього слід знати і застосовувати в мовленні найважливіші соціальні, ситуативні та контекстуальні правила. «Діють норми комунікативної компетенції: що саме, де, коли, як говорять і мають говорити люди в певних ситуаціях. Саме вони забезпечать кожному учневі важливу для їхньої життєдіяльності мовленнєву компетентність» [13].

Мова є важливим засобом регулювання діяльності людей в різних сферах. Тому «досконале вивчення мови, володіння її багатствами, вміння дотримуватись правил спілкування, створювати і записувати зв'язні висловлювання, використовуючи виражальні засоби мови, правильно і усвідомлено читати – важлива і актуальна задача освітнього процесу» [4].

Володіння мовленнєвою компетентністю є не тільки складовою професійних умінь в різних сферах діяльності, а й показником культури мислення, а також загальної культури людини. Виховувати в учня культуру поведінки, культуру мовлення, громадянські і патріотичні почуття без розвитку мовленнєвої компетентності неможливо. Отже, головною метою у формуванні мовленнєвої компетентності є виховання любові до рідної мови, бажання постійно збагачувати, відшліфовувати, вдосконалювати власний словниковий запас.

Питання формування мовленнєвої компетентності молодших школярів є актуальним на сьогоднішній день в умовах війни. Актуальність полягає в тому, що формуванню мовленнєвої діяльності надається велике значення, бо воно є основою успішного формування соціально активної, творчої особистості [5].

Мова – одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Пізнати таємницю мови може тільки той, хто знає рідну мову, уміє вправно користуватися словом. Опанування рідної мови, слова відбувається ще в передшкільні роки, в процесі спілкування з батьками. Тому важливо, щоб з перших днів життя батьки оточили дитину любов'ю, звертались до неї літературною мовою, вчили говорити правильно, прищеплювали любов до рідної мови. «Найголовніший період опанування рідної мови припадає на перші шкільні роки, коли перед дитиною немовби відчиняється вікно у навколишній світ і вона вперше бачить безліч речей, предметів, явищ, відносин» [6].

Вміння говорити здавна привертало увагу людства. К. Д. Ушинський зазначав, що «мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Воно не тільки виявляє собою життєвість народу, а є цим життям. Коли зникає народна мова, народу нема більше!» [16]

Аналіз теоретико-методичної літератури демонструє увагу науковців до проблеми мовленнєвої компетентності – тлумачення і пояснення цього феномену з різних позицій: володіння мовою [1]; уміння адекватно й доречно на практиці користуватися мовою в конкретних ситуаціях, застосовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жест) та інтонаційні засоби виразності мовлення [12]; мовленнєвий досвід [15]; спілкування, здійснюване засобами мови, а також те, що є кінцевим результатом цього процесу [8]; практичне володіння мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм [3]; лінгвістична компетенція тощо.

Розвиток мовлення об'єднує і пронизує всі форми мовленнєвої діяльності учнів. Мовлення – це не тільки форма спілкування, а й форма передачі й набуття знань, форма вчення. Опанування мови відбувається через мовленнєву діяльність. Ось чому так важливо розвивати мовлення, працювати постійно й цілеспрямовано. Адже без добре розвинутого мовлення немає колективної праці, спілкування, справжніх успіхів у навчанні.

Усне мовлення учень опановує раніше за писемне через потребу в спілкуванні. Формування мовленнєвої компетентності не повинно бути стихійним процесом. Воно потребує постійного керування з боку вчителя. На уроках української мови і літературного читання створюю добре мовленнєве середовище; організовую на уроках такі мовленнєві ситуації, які визначають позитивну мотивацію мовлення учнів, розвивають їхні інтереси; в наслідок чого учні засвоюють нові слова, синтаксичні конструкції, відбувається розвиток мовлення, формування культури мовлення.

Для виховання повноцінного мовлення потрібно усунути все, що заважає вільному спілкуванню дитини з колективом. Адже в сім'ї дитину розуміють з півслова, і вона не почуває себе ніяково, якщо її мовлення недосконале. Проте поступово коло зв'язків дитини з навколишнім світом розширюється; і дуже важливо, щоб її мовлення добре розуміли й однолітки, й дорослі. Ще гостріше постає питання про значення фонетично правильного мовлення під час вступу до школи, коли дитині потрібно відповідати і ставити запитання в присутності всього класу, читати вголос (недоліки мовлення виявляються дуже швидко). Особливо необхідною стає правильна вимова звуків і слів при опануванні грамоти. Молодші школярі пишуть переважно так, як говорять, тому серед відсталих школярів молодших класів (в першу чергу з рідної мови та читання) виділяється високий відсоток дітей із фонетичними порушеннями. Це одна з причин виникнення дисграфії (порушення письма) і дислексії (порушення читання).

Для того, щоб створити оптимальні умови для роботи з розвитку мовлення, я пов'язую його з розвитком мислення, комунікативно – діяльними потребами учнів, з їх життям і діяльністю (навчально-трудою, громадською, ігровою, сімейною, шкільною). Тому організовую на уроці спілкування, що стає природним і необхідним у спільній ігровій, навчальній, трудовій діяльності учнів. На уроках української мови навчаю мовленню в процесі мовленнєвої діяльності.

Ефективно читати – це означає читати швидко, розуміти прочитане, запам'ятовувати. На початковому етапі опанування навичок правильного й досить швидкого читання звертаю увагу на постановку дихання та розвиток артикуляції. Багато учнів у першому класі не вміють регулювати дихання, під час читання захлинаються, роблять вдих посеред слова, гублять закінчення. Спостерігається недостатня розвиненість артикуляції для чіткої вимови окремих звуків та сполучень із ними. Для того щоб подолати такі недоліки, пропонуються читання групи слів, речень на одному диханні, дихальні вправи, промовляння скоромовок, чистомовок, вимову складів із чергуванням звуків у різному темпі. Під час читання тексту, діти стикаються з важкими словами, зупиняються, перечитують. Вони втрачають час, гублять логічний зв'язок слів, знижують темп читання, при цьому зменшуючи

зосередженість. Для того щоб позбутися цього недоліку, перед читанням учні вивчають зміст тексту і здійснюють словникову роботу. До «словничка» добираються важкі як для читання, так і для усвідомлення, слова, записуються на дошці або на картках, вводяться у мультимедійну презентацію, після чого аналізуються учнями, вчитель дає змогу прочитати їх кілька разів уголос. Для того щоб позбутися звички повертатися до вже прочитаного, доцільним є використовувати такі вправи: «Лінійка», «Розвідник», «Основна думка», «Зигзаг», «Острівці», «Близькі за значенням», «Віконечко».

Якщо розглядати письмо як один із видів мовленнєвої діяльності, то паралельно з формуванням в учнів красивого, чіткого, каліграфічного письма на кожному уроці вчитель повинен дбати, щоб воно було ще й грамотним. Основними видами роботи з письмом є списування, письмо під диктовку і самостійні види роботи з елементами творчості.

Щоб вивчення рідної мови, розвиток мовлення учнів стали цікавим і зрозумілим для дитини процесом, застосовуються різні форми, методи роботи, нові технології. Час не стоїть на місці, постійно з'являються нові методики й технології. Наше суспільство йде в ногу з технічним прогресом. І учні, як ланка суспільства, повинні навчатися за допомогою нових підходів і методик. Завдання уроків – навчити дітей того, як у подальшому житті використовувати набутий ними досвід для розв'язання власних проблем і досягнення успіху. Отже, лише вдале поєднання сучасних інноваційних педагогічних технологій на уроках української мови та літературного читання (інтегровані та бінарні уроки, інтерактивні технології, особистісно орієнтоване навчання, метод навчальних проєктів, мультимедійні презентації) сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає змогу розвивати творчі здібності, перетворює учнів на активних суб'єктів навчальної діяльності, підвищує не лише мотивацію до процесу здобуття знань, але і відповідальність за результати цієї діяльності, сприяє формуванню мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Українська мовна освіта потребує удосконалення технологій навчального процесу, а також наближення до вимог сучасного суспільства, що потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених громадян, які вільно можуть спілкуватися між собою, утверджуючи статус української мови як рідної і державної. Досягти цього сучасна школа може за умов підвищення рівня навчання мови, розв'язання методичних проблем, пошуків нових підходів до навчання мови в школах усіх типів. Це чітко відзначено в Законі про освіту в Україні, концепціях мовної освіти і Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Основи цих знань закладаються у початковій школі.

Якісні зміни в системі освіти спрямовані на те, щоб знання, здобуті в школі, були корисними для людини у її подальшому житті й професійному становленні. Знання учнів мають бути не просто інформаційним багажем, а ключем до розв'язання всіх проблем особистісного, професійного чи суспільного характеру. Забезпеченню реалізації цих позицій сприяє технологія компетентнісного навчання, як наріжне поняття сучасної освіти.

Працюючи над проблемою формування мовленнєвої компетентності молодших школярів в умовах війни, щодня з'являються нові виклики та зміни. Впровадження даного питання в освітньому процесі має позитивні результати. Бажання вчитися, вивчати рідну мову, мотиваційний аспект пізнання значно підвищилися завдяки тому, що тексти, дібрані для створення мовленнєвих ситуацій та різні види вправ, поєднуються з різними видами діяльності, в яких найповніше розкриваються нахили, інтереси молодших школярів. Здобутий дітьми чуттєвий досвід, знання про довкілля, сформовані способи творчої діяльності та прийоми розумових дій активізувалися на уроках української мови та літературного читання на рівні міжпредметних зв'язків та міжпредметної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Анісімова Г., Нікулочкіна О., Петрик О. Упровадження інновацій в освітній процес початкової школи (методичні рекомендації до серпневих нарад). – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС»ЛТД, 2010.
2. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія: - К.: Педагогічна думка, 2014.
3. Будна Н. Уроки розвитку зв'язного мовлення.- Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.
4. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчальний посібник. - К.: Літера ЛТД, 2011.

5. Гончарова І.М., Полохова Л.М. Формування мовленнєво-комунікативних компетентностей молодших школярів. Уроки розвитку зв'язного мовлення в 1 класі. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
6. Горошкіна М.О., Попова Л.О. Сучасний урок української мови: від планування до проведення. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
7. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
8. Дідик О.В. Компетентісно – орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. - Х.: Вид. група «Основа», 2010.
9. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
10. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
11. Кондратюк О. Нестандартні уроки в початковій школі. - К.:Ред.загальнопед.газ., 2005.
12. Петрик О.В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів: уроки розвитку зв'язного мовлення, корекційно-розвивальні заняття.- Дніпропетровськ: Методичний посібник.- 2002.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 20 квітня 2011 року №462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23 листопада 2011 року №1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
15. Скоблікова О.В. Розвиток комунікативного мовлення першокласників. - Х.: Вид. група «Основа», 2011.
16. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. – Вибр. пед.тв. – К., 1983. – Т.1.

Кенц Петро,
заступник директора з навчально-методичної роботи
Вищого професійного училища № 4
м. Хмельницького

Формування громадянської компетентності учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується як період трансформаційних процесів, зумовлений пошуком власного шляху розвитку та зміни цінностей. Україна як незалежна держава здійснює це складне завдання шляхом формування нових соціально-економічних, політичних і духовних орієнтирів, вкладаючи свої ідеї, мрії та сподівання, значною мірою пов'язує з молоддю. Молодь є активною силою політичних змін і, залежно від того, які цінності вона вносить у ці зміни, яку культуру впроваджує багато в чому буде залежати майбутнє суспільства та його трансформація.

У системі професійної освіти якість підготовки фахівців оцінюється якістю освітнього процесу. Головне його завдання – спрямованість на те, щоб забезпечити підготовку конкурентоспроможного, висококваліфікованого, гармонійно розвиненого фахівця, здатного відповідати на виклик часу. А для виконання даного завдання потрібно, щоб викладач був особистістю і професіоналом з великої літери. Важливо зазначити те, що правильно підібрані напрями громадянської виховної роботи викладача вирішують проблему соціальної адаптації випускників закладів професійної освіти. Результатом цього є не лише бажання одержати професію, а й стати конкурентоспроможним робітником, відкрити свою справу, знайти своє місце на сучасному ринку праці, стати національно свідомою особистістю, справжнім громадянином української держави.

Серед ключових компетентностей, які сьогодні визначені як орієнтири для виявлення результативності освітнього процесу в Україні, є: навчальна, соціальна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча та громадянська. Визначальною рисою людини-громадянина має бути громадянськість. Громадянськість – це готовність людини

реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, розуміти відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки. Освіта спрямовує людину на формування нових життєвих компетентностей, стратегій, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки.

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності.

Громадянська компетентність відноситься до ключових. Ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку в особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Відтак і громадянську компетентність учня розуміємо як сукупність освітніх елементів, що складається із знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обо'язок і відповідальність перед співвітчизниками, батьківщиною і державою.

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наблизити Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності.

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, відбудувувати після війни, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію.

Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти, метою якого є: надання молодому поколінню знання про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формування мотивації та основних вмінь, необхідних для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивного ставлення молоді до життя суспільства; сприяння становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створення умов щодо набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії.

Реалізація ціннісного компонента громадянської компетентності відбувається переважно через зміст освіти шляхом відбору й структурування навчального матеріалу курсу, який забезпечує умови формування демократичних цінностей, орієнтацій, сприйняття ідеалів демократії, вироблення ставлень і мотивів діяльності, які є складовими громадянської позиції. Діяльнісний блок громадянської компетентності передбачає формування мотивованої активності, тобто суб'єктної особи, яка виявляє суспільну активність (в громадянських організаціях, самоврядуванні тощо), бере участь у соціальному

проектуванні; виступає розробником соціального проекту; є учасником соціального проекту та досліджує соціальні проблеми.

Постановка завдань формування громадянської компетентності учнів передбачає, що в переліку освітніх результатів кожного уроку мають бути сформульовані, крім суто навчальних, ще й такі, що спрямовані на розв'язання завдання засвоєння учнями громадянських знань, залучення учня до активної навчальної діяльності, що супроводжується внутрішньою розумовою активністю та сприяють формуванню системи цінностей.

Завдяки формуванню громадянської компетентності в закладі освіти випускники виявляються навченими, готовими до реалізації професійних обов'язків, вирішення реальних професійних та життєвих проблем. Викладачі повинні знаходити можливість теоретичні знання з предмета втілити в практичних навчальних методиках, використовуючи інноваційні технології, і створити умови на своїх уроках близькі до життєвих нестандартних ситуацій, що допоможе майбутньому громадянину України пристосуватися до сучасних умов життя.

Викладач історії Водяна О.В. на уроках наводить паралелі у виборі, заохочує учнів до дискусії. Прикладом стійкості громадянської позиції був політичний та громадський діяч, ідеолог українського самостійництва Микола Іванович Міхновський. Він все своє свідоме життя відстоював ідею незалежності України, був автором праці «Самостійна Україна», сформував 10 заповідей справжнього українця-патріота. В роки Української революції намагався втілити свої ідеї самостійності в життя, але лідери УЦР, зокрема М.С.Грушевський, стояли на більш лояльних позиціях автономії України. Серед істориків побутує думка, що якби Україна тоді пішла не шляхом М. Грушевського й С. Петлюри, а шляхом М. Міхновського, ми, напевно, вже би більше 100 років створили свою незалежну європейську державу.

Першими «кіборгами» в українській історії були воїни під Крутами. Вони розуміли, що сили не рівні, жертви неминучі, але сміливо вийшли проти радянської навали, що йшла на Київ. Це був їх свідомий вибір, громадянська позиція, патріотичний запал. Подвиг під Крутами став символом боротьби за волю України та національної честі.

Українські дисиденти, які стали зрілою опозицією до радянської системи у 60-80-х роках, також були прикладом чіткої громадянської позиції. Більшість із них пройшли арешти, в'язниці, табори, утиски, але залишилися вірними своїм ідеалам, поглядам. Вони мали право вибору: мовчки жити у радянському ярмі, чи ствердно висловлювати позицію українця, який хоче прав, свобод, волі, можливості знати і вивчати рідну мову, культуру. Обрали інший шлях, бо були переконані, що свідомі люди їх підтримають. А далі будуть, і не помилилися, бо зміни таки відбулися... Історія умовностей не визнає, але на таких прикладах і формується громадянська компетентність.

Викладачі української мови та літератури Кшановська А.С., Хоманець О.В. залучають учнів у світ краси мови, поезії, прози, спонукають до роздумів. Переконаному комуністу Миколі Хвильовому зрадити ідеалам рівності, братерства, означало моральну смерть. Не випадково в одній із статей Дмитро Донцов напише про нього: «...між фізичною і моральною смертю Хвильовий вибере першу, як менш страшну», бо його герой новели «Я (Романтика)» заради далекої загірної комуни вбиває матір, залишаючись вірний ідеї. Чому душа роздвоєна: «Я чекіст, але я й людина». Може, несправедливим був його вибір? Улас Самчук у статті «Нарід чи чернь» ще в листопаді 1941 року писав «...не все одно, хто як говорить, яким богам моляться, які книжки читає. Не все одно, якими іменами названі вулиці...», але ж знаходилися політики, які до 2014, 2019 року вважали «какая разница». Як ми важко виходимо(за Самчуком) з невиразної юрби, сірої маси.

У формуванні громадянської позиції на прикладі життя і творчості Ліни Костенко, на мою думку, є безмежно багато послань. Залишаючись нескореною, вона зберегла не тільки власну честь і гідність, а й честь і гідність рідної літератури. Хоча б одна домінанта з «Берестечка»:

Отак воно і йдеться до руїни.

Отак ми загрузаємо в убозтво.
Є боротьба за долю України.
Все інше – то велике мискоборство.

Формування громадянського самовизначення здобувачів закладу професійної освіти у навчальній та позанавчальній діяльності розглядаються як обставини, в яких здійснюється цілісний продуктивний освітньо-виховний процес, спрямований на стимулювання учнів щодо громадянського самовизначення, громадянської вихованості, розвитку громадянських якостей, їх удосконалення.

Вирішення цієї важливої задачі можливо через інтеграцію освітньої діяльності на уроці і в системі додаткової освіти, посилення ролі уроків гуманітарного циклу, оновлення форм позакласної та позашкільної роботи. Але особливу ефективність, ця діяльність може прийняти за умови розширення рамок виховного простору уроку, через вибудовування відносин партнерства закладу освіти з усіма суб'єктами соціуму.

Виховна система ЗПО – це відкрита система. Тому проблема взаємодії освітнього закладу і середовища, вибудовування соціальних відносин є актуальною, а головне в цій діяльності – це об'єднання зусиль загальноосвітніх, професійних, соціальних, державних структур, спільна діяльність яких може гарантувати якість виховного процесу у громадянському та патріотичному вихованню підростаючого покоління, прищеплення йому смаку до здорового способу життя.

Однією із основних умов формування громадянського самовизначення учнів закладів професійно-технічної освіти у позанавчальній діяльності є наскрізність ідей громадянської освіти в системі життя навчального закладу, яка реалізується через: широке використання в процесі виховання народної творчості, традицій українського народу; громадянську спрямованість виховної роботи під час навчальної та позанавчальної діяльності; використання змісту громадянської освіти та виховання у предметах базового компонента, створення окремих навчальних спецкурсів, факультативів.

Проблема громадянського виховання має тривалу історію, на кожному етапі якої спостерігалися різні підходи до визначення сутності цього феномена, зумовлені тим, що покладалося в основу розуміння громадянськості, визначення якостей, які вона охоплює. Проте розуміння сутності самого поняття «громадянськість» і донині є неоднозначним. В умовах сьогодення під громадянським вихованням розуміється процес формування в індивіда моральних ідеалів суспільства, відданості інтересам держави, активної громадянської і соціальної позиції, виховання творчої особистості з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства. Як якість особистості, громадянськість характеризується: патріотизмом, національною свідомістю, лояльним ставленням до встановлених у державі законів, почуттям власної гідності, повагою до прав людини, умінням дотримуватися обов'язків. Гуманістичні засади громадянського виховання вперше висвітлив в 1970 році В.О.Сухомлинський. Він вважав першочерговою умовою формування громадянина організацію емоційно насиченого діяльного трудового життя шкільного колективу, який ефективно впливає на становлення громадянської позиції кожного індивіда.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними. Звідси громадянськість – багатоаспектне поняття. Це фундаментальна духовноморальна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади.

Громадянськість – духовно-моральна цінність, світогляднопсихологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З ним по'язане більш або менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної

гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків.

Громадянськість – це реальна можливість втілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських засад особистості, її інтеграція в культурні й соціальні структури суспільства.

Громадянськість – стійка риса індивіда, яка проявляється в різних ситуативних умовах поведінки особи, що обумовлюється рівнем темпераменту, характеру, природних задатків, а також мірою і ступенем задоволеності соціумного входження людини в процес соціалізації. Це – риса, що засвідчує відношення до держави та однієї людини до іншої. У правовому відношенні громадянськість – це системний компонент, який поєднує конституційний обов'язок і громадянське завдання до позитивної дії в ім'я рідного народу. Громадянськість має виражатись в ціннісних параметрах як мужність, героїзм, людська непохитність і стійкість, подвиг в ім'я величі людини. Громадянськість утверджується з розвитком власної освіченості, працьовитості і постійного зацікавлення діяльністю. Громадянськість учнів – це інтегративна суспільно-моральна цінність особистості, яка характеризується ціннісним ставленням до держави, народу, громадянського суспільства та до себе як громадянина. Принципово важливо, щоб процес становлення громадянськості відбувався на базі демократичних цінностей, без яких не можливі ні прогресивний поступ держави, ні об'єднання різних етносів і регіонів України задля розбудови й вдосконалення суверенної, правової держави, громадянського суспільства. Важливе місце у громадянському вихованні посідає громадянська освіта – навчання, спрямоване на формування знань про права і обов'язки людини.

У Вищому професійному училищі №4 м. Хмельницького вибудована така модель реалізації громадянського виховання молоді:

Зміст освіти. У громадянському вихованні значна частина самого його змісту – історичні, культурні, особистісні проблеми. Ми формуємо патріотичну свідомість і громадянську поведінку; розвивати моральні якості, такі, як гуманізм, совість, честь, гідність, принциповість, відповідальність, товарицькість, колективізм, доброта, сором, повагу до людей, милосердя через створення проблемних ситуацій, соціально-значиму діяльність, акції та проекти.

У процесі дослідження нами були розглянуті різні типи взаємодії педагогічних працівників з учнями, а саме: стиль з акцентом на провідній ролі педагогічного працівника; стиль рівності в спільній творчій діяльності з учнями; стиль, за якого педагогічний працівник обмежується позицією консультанта.

За умов утвердження стилю першого типу ставлення учнів до педагогічного працівника характеризується повагою до нього як авторитетного спеціаліста; вони намагаються чітко виконувати його поради, вимоги, зауваження, бажання. Стиль рівності передбачає рівноправне співробітництво в спільній діяльності, засноване на суб'єкт-суб'єктних взаєминах, аналогічність вимог, завдань, оцінювання результатів. Стиль, за якого педагогічний працівник бере на себе роль консультанта, виявляється в ситуаціях, коли наставник виступає як уболівальник, член журі під час огляду художньої самодіяльності, конкурсів, як порадник і спостерігач на заняттях гуртка, секцій, клубів, груп та ін. Спеціальної цілеспрямованої роботи вимагає забезпечення розширення можливостей кожного учня, який бере участь у різноманітних формах діяльності з дорослими й підлітками.

Будемо формувати досвід соціальної поведінки, що відповідає прийнятним етичним нормам і традиціям: моральні звички, моральну свідомість, основними категоріями яких є моральний ідеал, етичні цінності і норми, моральна мотивація, етичні оцінки. Форми організації діяльності учнів. Створення Ради учнівського самоврядування (президент Заєць Богуслав, учень 110 гр.), уроки Мужності, соціально-значущі акції, пошукових груп, ділові та спортивно-воєнізовані ігри, необхідні для створення умов щодо вираження особистісної, патріотичної та громадянської позиції учнів. Отже, безпосередня участь у житті закладу освіти надає можливість майбутнім активним громадянам виступати у ролі партнерів

громадянського життя, не втрачаючи власної індивідуальності; набувати необхідних навичок колективної співпраці; розвивати організаторські вміння та збагачувати досвід самоорганізації й самоуправління; ознайомлюватися з різними способами вирішення питань; оцінювати власну діяльність під кутом зору особистих принципів та інтересів, потреб громади та країни; стимулювати інтерес до вивчення основ суспільного устрою.

Активне використання методу колективно-творчої справи, методу соціально-значимої діяльності, методу підтримки і успіху, творчості і співпраці, партнерства, розвиваючого навчання, методу творчої та навчально-дослідницької роботи, пошукової діяльності, різні методики вивчення особистості вихованця, його громадянської мотивації, вивчення середовища і його впливу на виховання (анкетування, ранжування, неповні речення, опитування і т.д.).

Матеріальна база. Навчальний корпус, виробничі майстерні, учнівський гуртожиток, НПЦ «Хенкель Баутехнік Україна». «Seniat», навчально-методичні комплекси, актові зали, спортивна зала, куточок Бойової Слави, барельєф Гречухіну Альберту Вадимовичу, який загинув у Афганістані, меморіальні дошки ще трьом випускникам училища: Ліщуку Руслану Володимировичу (1978-2014), Миколайчуку Дмитру Васильовичу (1993-2015), Грабарчуку Миколі Олеговичу (1996-2017), стадіон, матеріально-технічне забезпечення уроків (комп'ютери, мультимедійні підручники).

Ресурсна база. Заступник директора з виховної роботи, практичний психолог, соціальний педагог, вихователь, керівники гуртків, інженер з охорони праці, викладач захисту України, керівник фізичного виховання, викладачка фізичної культури, бібліотекарка. Таким чином, ефективному формуванню громадянського самовизначення учнівської робітничої молоді у позанавчальній діяльності потребує створення у виховному середовищі ЗПО комплексної реалізації педагогічних умов (методичних, організаційних, психологічних), які забезпечать здійснення цілісного продуктивного навчально-виховного процесу, спрямованого на стимулювання учнів щодо громадянського самовизначення, громадянської вихованості, розвитку громадянських якостей та їх удосконалення. Навчальний заклад має чималий досвід громадянського виховання традиційними методами: лекції, семінари, диспути, зустрічі, бесіди, самостійна робота з періодикою, чнівські конкурси, творчі та наукові роботи, методи інтерактивної взаємодії, спрямовані на формування переконань, спрямованості особистості, її громадянської позиції, методи організації діяльності, спрямовані на формування умінь. Потенціал цих методів з точки зору завдань громадянської освіти досить значний: вони дозволяють подати різноманітну інформацію, акцентувати увагу учнівської молоді на ключових аспектах теми, ознайомити з різними концепціями та підходами до проблеми, зробити загальні висновки. Проте традиційні методи та форми роботи не орієнтовані на активну взаємодію молоді людини з викладачем, майстром виробничого навчання або викладачем та однолітками між собою, самостійне і спільне прийняття рішень, що має бути вирішальною передумовою їх громадянської активності в майбутньому. Тому пріоритетну роль у громадянській освіті мають відігравати активні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення і базуються на принципі багатосторонньої взаємодії. До активних методів належать різноманітні види дискусії, ситуаційно-рольові ігри, ігри-драматизації, «мозкові атаки», інтелектуальні аукціони, метод аналізу проблемної ситуації. Важливе місце посідає проектна робота: організація різноманітних проектів та кампаній, видання газет і журналів в навчальному закладі, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером тощо. Актуальними є уроки державності, зустрічі з воїнами російсько-української війни, «Свято рідної мови», Шевченківські читання тощо. Доречним будуть і заходи екологічного змісту, заходи, що сприяють вихованню правосвідомості та розвитку підприємницької ініціативи. Ефективною формою роботи є гурткова робота, яка сприяє задоволенню різнобічних інтересів та потреб молоді у підвищенні своєї громадянської культури.

Важливу роль у формуванні громадянина відіграє залучення його до участі у громадських акціях та ініціативах (благодійна допомога, екологічні проекти, соціологічні опитування тощо). Застосування наведених форм і методів громадянської освіти та виховання покликані формувати в особистості когнітивні та поведінкові норми, що включають у себе вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, здатність орієнтуватися і адаптуватися в нових соціальних умовах, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, само реалізуватися тощо.

Важливе місце у змісті громадянської освіти та виховання посідає формування культури міжетнічних стосунків. Культура міжетнічних відносин – це реалізація взаємозалежних інтересів етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального і духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру, толерантності.

Значне місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури поведінки особистості, що виявляється у сукупності сформованих соціально значущих якостей особистості, заснованих на нормах моралі, закону, вчинків людини. Культура поведінки виражає, з одного боку, моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону, а з іншого - засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії людини.

Робочий день у закладі освіти розпочинається з хвилини мовчання за загиблими Героями в російсько-українській війні та виконанням Гімну України. Лише за перші місяці повномасштабної війни в учнівському гуртожитку училища отримали притулок 862 тимчасово переміщених осіб, 38 із них проживають до сьогодні. Продовжують навчатися з різних професій 16 учнів-переселенців.

Воїни ЗСУ сміливо боронять країну, наш дім. На превеликий жаль, серед них є ті, кому довелося віддати за цю святу справу своє життя. Серед воїнів СВІТЛА, МИРУ, ДОБРА ГЕРОЇ наші випускники: Водяний Роман Володимирович, Гаврилюк Вадим Володимирович, Кайгородов Віталій Сергійович, Мурза Олександр Володимирович, Семенов Павло Олександрович, Стасюк Богдан Олегович, Юрков Олександр Миколайович. Наймолодшому з яких назавжди буде 23 роки, а найстаршому - 35.

Важливою складовою змісту громадянського виховання є розвиток мотивації до праці, усвідомлення життєвої необхідності трудової активності, ініціативи, підприємництва, розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх розв'язання, готовності до соціальної творчості як умови соціальної адаптації, конкурентноздатності й самореалізації особистості в ринкових відносинах. Результативність громадянського виховання великою мірою зумовлюється тим, наскільки ті чи інші форми, методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації,самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді.

Чим доросліші вихованці, тим більше можливості до критично-творчого мислення; здатності до самоактивності, творчості, самостійності; усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення.

Передбачені ключові компетенції є основою самореалізації особистості, громадянина, фахівця. Формуємо їх, аби підвищувати власний соціальний статус і добробут та заради розвитку громадянина, суспільства, держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрущенко В.П. Освіта має плекати духовність // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство.
2. Барно О. Демократизація та гуманізація вищої освіти – запорука формування високопрофесійного спеціаліста XXI століття // Імідж сучасного педагога. – 2003. – №5-6.–С.6-12.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / Бех І. Д. – К. : Либідь, 2006.– 272 с.
4. Бех І.Д. Гуманізація виховного процесу / І.Д. Бех // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 155–156.
5. Волкова Н. П. Педагогіка, К., 2007. – 235 с.
6. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти // Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 156–158.

7. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 128 с.
8. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – Випуск 11(24). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 3-7.
9. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: монографія. – Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 2001. – 83 с.
10. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід / Романенко М. І. – Наукова монографія. – Д., «Промінь», 2001. – 160 с.
11. Словник-довідник для соціальних педагогів і соціальних працівників / [заредакцією А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової]. – К.: 2000. – 260 с.
12. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна США) / Беланова Р. А. – К., Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
13. Бех І.Д. Сто ключів виховного успіху / І.Д. Бех // Шкільний світ. – № 21–23, червень 2009 р.
14. Кравчинська Т. С. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ/ Кравчинська Т.С.// Вісник післядипломної освіти. Випуск 8(37) «Серія «Педагогічні науки».
15. Журнал «На урок». Соціальна та громадянська компетентності: вчимося бути частиною суспільства, 4 жовтня 2021 р.
16. НУШ. Як навчити учнів громадянської компетентності на будь-якому уроці, 17 січня 2021р.

Кондратюк Любов,
вихователь-асистент
закладу дошкільної освіти №7 «Дюймовочка»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Розвиток «м`яких навичок» як основа для майбутнього формування соціально-громадянської компетентності дошкільника

Виховання є засвоєння хороших звичок
Платон

У статті розглянуто питання національно-патріотичного виховання через призму громадянської освіти на сучасному етапі, та шляхи формування соціально-громадянської компетентності у дошкільників. Вимоги щодо результату освіти у оновленому БКДО, як сформованість та розвиненість життєвих компетентностей дитини, які вона набуває шляхом збагачення досвіду діяльності. Формування мотиваційно-ціннісної системи особистості дитини, передача дітям соціального значущих норм і засобів поведінки через розвиток Hard skills «твердих» та Soft skills «м`яких навичок».

Ключові слова: громадянська компетентність, соціально-політичні процеси, цінності, успішна соціалізація, інтеграція у колектив, саморозвиток, навчання через примус, Hard skills «тверді, жорсткі навички», Soft skills «м`які навички», відповідальний громадянин.

Keywords: civil competence, socio-political processes, values, successful socialization, integration into a team, self-development, forced learning, Hard skills, Soft skills, responsible citizen.

Тема національно-патріотичного виховання не нова, і у кожній розвинутій країні є наріжним каменем для побудови будь-якої освітньої програми.

Для України ця тема є надзвичайно важливою, особливо у період бурхливого національного відродження, яке зараз відбувається в Україні. Зростає інтерес до розуміння ролі духовних цінностей в житті народу, та, не зважаючи на тривалу історію державної незалежності, ми не можемо стверджувати, що існує цілісна система цінностей, яка є основою суспільства і його подальшого розвитку.

Протягом тривалого часу громадянська компетентність була під впливом спрощеного підходу, згідно з яким саме політико-економічна сфера визначала життя суспільства, а духовна сфера була другорядною і повністю залежала від матеріальної. Людина сприймалася як пасивний об'єкт історичного процесу, а не активний творець історії. Та наразі, під впливом бурхливих соціально-політичних процесів, питання формування громадянської компетентності набирає ключових позицій, адже це, є одним із способів відновлення зв'язків із минулим і визначення перспектив майбутнього.

Розвиток історії будь-якого народу, його культури забезпечується існуванням стрижневих, центральних цінностей, які не гинуть, а постійно збагачуються, відроджуються в нових формах. Актуальність зумовлена загальноєвропейською та світовою тенденцією відтворення держави зусиллями кожного нового покоління як держави національної, опертої на етнічну й національну свідомість, патріотизм своїх громадян та вимогою оновленого «Базового компоненту дошкільної освіти» - «плекати українську ідентичність».

Національна культура зберігає життєздатність, поки її традиції, цінності, репрезентовані у сфері суспільної свідомості, здатні бути і основою, і каталізатором світогляду та практичної діяльності. Тому не дивно, що дошкільня є фундаментом громадянської компетентності українця через формування етнічної та національної ідентичності, прищеплення дітям етнічної самоназви; поваги до національних символів; шанобливого ставлення до мови; надання знань про віхові історичні події, визначних історичних діячів; використання образів народної та професійної культури; показ близькості українського та європейських народів.

Система цінностей людини формується на основі свідомого та осмисленого сприйняття людської реальності. Тому одним із факторів, що впливають на формування особистісних цінностей, є активна інтелектуальна праця людини з глибоким та широким розумінням дійсності. А інтелектуальна праця неможлива без якісної освіти, саме тому, з раннього віку з дітьми потрібно спілкуватися мовою кращих творів українського фольклору, співати, читати, в старшому віці – вчити напам'ять вірші українських поетів. Також важливим виховним фактором соціалізації є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя і діяльність дитини, тобто середовище – сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються діти. Соціалізація дітей у сім'ї включає усвідомлене засвоєння норм і способів соціального життя, способів взаємодії з матеріальною і духовною культурою, адаптацію до соціуму, а також у процесі взаємодії з батьками, іншими дорослими членами родини, братами і сестрами; власного соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, стилю життя. Виходячи з визначення виховання, ми вважаємо, що виховання дітей у сім'ї це цілеспрямована взаємодія батьків з дітьми, самих дітей один з одним. Тому саме в такій особистісній взаємодії відбувається формування мотиваційно-ціннісної системи особистості дитини, передача дітям соціального значущих норм і засобів поведінки.

Ми не можемо передбачити як виглядатиме світ через пару десятків років, яку професію оберуть наші малюки й чи існуватимуть ті спеціальності, які сьогодні вважаються престижними. Є лише один вірний спосіб підготувати дитину до успішного дорослого життя – навчити адаптуватися до будь-яких змін, які чекають її в майбутньому. Ми, дорослі звикли спиратись на сталі, так звані «тверді навички», того ж самого вимагаючи від дітей.

Твердими навичками (*hard skills*) прийнято називати ті вміння, які по суті є професійними. Ці навички можна й потрібно опановувати. Вони ґрунтуються на запам'ятовуванні послідовних дій і добре піддаються оцінюванню. За їх розвитком можна спостерігати, а результат – виміряти й наочно продемонструвати. До них відносять вміння розв'язувати математичні задачі, читати, вивчати іноземні мови та навіть їздити на велосипеді. Саме такі навички необхідні, щоб ефективно займатися певним видом діяльності. Основною метою «набуття досвіду» є опанування певного знання шляхом його повторення і доведення до автоматизму, тобто вивчення різноманітних способів вирішення певних завдань за заздалегідь відомим шаблоном. Їх значення в житті людини складно

перебільшити, але якщо вміння людини обмежуються тільки ними, то успішна соціалізація, інтеграція у колектив, саморозвиток їй не під силу.

Чому?

Счасне покоління потребує інших навичок: вміння критично мислити, творчо розв'язувати проблеми, швидко пристосовуватись до нових технологій та легко адаптуватись до правил мінливого світу. З огляду на це, я вирішила розібратись у цьому питанні та виокремити основні пріоритетні напрямки щодо формування та розвитку в дітях якостей, які дійсно знадобляться їм у майбутньому, дорослому житті, стануть визначальними для подальшого формування справжнього відповідального громадянина нашої країни. Сьогодні діти ростуть з невизначеним майбутнім, і ми повинні, зробити все можливе, щоб підготувати їх до усіх викликів.

Оновлений БКДО визначає результат освіти як сформованість та розвиненість життєвих компетентностей дитини, які вона набуває шляхом збагачення досвіду діяльності. Спілкування, гра, образотворча, пошуково-дослідницька, господарсько-побутова діяльність виконують функції збагачення дитини культурним досвідом взаємодії з іншими людьми. Це забезпечує якісні зміни, особистісне зростання, сприяє розвитку емоційної сфери, збагаченню знань про навколишній світ, формуванню життєвих навичок, які демонструють здатність дитини використовувати набуті знання в житті та її відкритість для нового досвіду. Тому формування соціально-громадянської компетентності не можливе без урахування інших освітніх напрямків. Якщо в дитини розвинені вольова регуляція, самостійність, сформовані основи світогляду та певна картина світу, мотивація до прояву активності, якщо вона усвідомлює своє місце серед інших людей, можна говорити про набуття нею особистісної компетентності, що є підґрунтям для формування у старших дошкільників інших важливих освітніх напрямів, особливо «дитина в соціумі».

Соціально-громадянська компетентність включає в себе формування як твердих так і м'яких навичок:

1. Знання свого ім'я та по батькові, своїх батьків, родичів.
2. Усвідомлення змісту понять «сім'я», «сімейні традиції» (склад, взаємна турбота, доброзичливі стосунки з братами, сестрами, збереження сімейних традицій).
3. Усвідомлення обов'язків кожного члена сім'ї та свої особисто, прагнення надати посильну допомогу.
4. Розуміння, що родина об'єднує всіх родичів матері та батька, усвідомлення ступені спорідненості.
5. Відчуття себе повноцінним членом родини, розуміння і захист з боку родичів і відповідного ставлення до них.
6. Обізнаності з нормами і правилами сімейного (родинного) співжиття.
7. Уявлення про різні професії дорослих та їх особливості (робочий одяг, знаряддя праці тощо), дбайливого ставлення до результатів праці дорослих.
8. Вирізнення знайомих людей із-поміж інших (друзів, товаришів, сусідів, працівників закладу дошкільної освіти тощо).
9. Розуміння, що з «чужими» треба поводитися обачно, стримано, чемно; у разі потреби може звернутися по допомогу до сторонніх, вміння користуватися елементарними правилами самозбереження.
10. Здатність входити в контакт із різними за віком дітьми, налагоджувати з ними активну взаємодію, спілкування.
11. Прагнення бути бажаною у грі, спілкуванні, визнання себе іншими дітьми тощо.
12. Розуміння межі допустимої поведінки, уміння уникати гострих суперечок, намагається порозумітися.
13. Розуміння, що групу гуртують спільні цінності, відвертість стосунків, довіра, певні поведінкові норми.
14. Розуміння, що дружба – це вияв довіри, відданості, поваги між людьми. Усвідомлює, що дружбою треба дорожити.

15. Знання назви держави, її столиці, державної символіки, назви свого міста та його символіки, державних свят.

16. Знання про народні обереги-символи, особливості українського національного одягу, рослинні символи.

17. Уявлення про школу, особливості діяльності учня та вчителя.

18. Усвідомлення свого місця в соціальному середовищі, уміння обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

19. Дотримання культури людських взаємин, навичок взаємоповаги у спілкуванні та спільній діяльності, шанобливе ставлення до інших людей (дорослих і однолітків).

Спільними для всіх ключових компетентностей дитини на етапі дошкільної та початкової освіти є такі наскрізні вміння і навички:

- ✓ прояв творчості та ініціативи;
- ✓ керування емоціями;
- ✓ самостійне мислення, висловлення та обґрунтування власних думок;
- ✓ прийняття рішень;
- ✓ розв'язання проблем;
- ✓ співпраця в колективі.

З огляду на усе перераховане потрібно формувати цілісні підходи до дошкільної освіти. Та для розвитку ключових компетенцій є заняття, де чітко прописані мета, методи, та заплановано результат. Та разом з цим, їм буде потрібен універсальніший інструментарій, який за будь-яких обставин допоможе засвоювати нову інформацію. То що ж потрібно розвивати?

Як формувати м'які навички? На що потрібно звернути увагу?

1. **Уміння ефективно навчатися.**

Зараз отримати інформацію можна будь-якої миті. Педагог, який каже, що він повинен давати знання дитині – це вчорашній день. Сучасний викладач навчає моделей, способів або шляхів отримання цих знань. Дає ключі від дверей, за якими зберігаються відповіді. Наприклад, дитина запитує вас про гончарство. Ви можете відповісти на запитання або запропонувати зліпити з глини глечик (або завести на спеціальний мастер клас). У першому випадку ви даєте дитині інформацію, у другому – вчите її самостійності у дослідженні навколишнього світу. Перетворюєте дитину з об'єкта освіти на активного учасника. Самонавчання можна і потрібно вчитися, як і будь-якої іншої справи. Якщо ви набули цієї навички, то освоєння нової справи (чи то користування сучасними технологіями, чи то зміна професійної діяльності або автомобіля) стане якщо не легким, то хоча б зрозумілим і передбачуваним заняттям. Ви не просто прищеплюєте дитині знання, а й допомагаєте ефективно ними користуватися.

2. **Емоційний інтелект.**

Його розвиток – це не разова дія, а тривалий процес, який варто розпочати ще з дошкільного віку. Перші науковці, які зайнялися вивченням емоційного інтелекту, виділили чотири його складові:

- сприйняття: здатність людини розпізнавати власні емоції;
- розуміння: вміння визначати причини появи тієї чи іншої емоції у себе та інших;
- управління: вміння приборкувати емоції, пробуджувати і спрямовувати свої та чужі почуття на досягнення цілей;
- використання: пробудження креативності, щоб стимулювати мислення і налаштуватися на роботу;

Мірою дорослішання дитини та інтеграції у суспільство її емоційний інтелект буде поступово розвиватись, але без додаткових тренувань він залишиться несвідомою навичкою, до якої не можна звернутися за першої необхідності. Розвивати емоційний інтелект можна за допомогою спільних ігор з дорослими й однолітками, переглядів кіно та мультфільмів, читання літератури. Неабияку роль відіграє приклад дорослих, які не приховують емоцій, а вмюють їх переживати. Це допоможе формуванню в дитини адекватної самооцінки, самостійності та впевненості у власних силах.

3. Розвиток креативності.

Що таке креативність? Це здатність придумувати, генерувати ідеї, варіативність мислення, свобода. Ще один термін для цього – "латеральне мислення", вміння нестандартно підходити до завдань. Це навичка, яка формується, коли для розв'язання задачі потрібно "вийти за рамки". І її, як і будь-яку іншу, можна та потрібно розвивати.

Спонукайте дітей мислити не шаблонно, навіть якщо для цього треба "йти проти правил". Роботу над цим теж варто починати якомога раніше, ще в дошкільному віці, коли у дитини з'являється свобода мислити, висловлювати думку, обговорювати й обґрунтовувати, бути індивідуальністю. Мінімізуйте перегляд телевізора та ігри на планшеті – це набір непотрібної інформації, нормувати яку дитині ще належить навчитися. Навіть якщо вам дуже потрібно чимось зайняти малюка на якийсь час, обирайте для цього якісний контент, а не трендовий.

Крім цього, не бійтеся залишати дитину наодинці і дозволяйте їй самостійно робити вибір: яку книжку читати, якими іграшками гратися, яким хобі зайнятись. Вчіться римувати, розв'язуйте завдання на логіку та кмітливість і, що важливо, допоможіть дитині розвинути здатність знаходити позитив навіть у, здавалося б, негативних ситуаціях.

Вірте в індивідуальність та виховуйте дитину з повагою до її особистості. Поважайте її вибір, підтримуйте інтереси та бажання всебічно розвиватися. Коли дитина бачить, що ви вмієте захоплено щось створювати, то буде з ентузіазмом наслідувати ваш приклад.

4. Внутрішня мотивація

Дитина не стане занурюватися з головою у предмет, який їй не до вподоби. Так само і в дорослу людину важко "запхати" якісь знання, якщо її це мало цікавить. Тому вміння пробуджувати в собі інтерес та підтримувати його – справді корисна навичка. Якщо дитина навчиться за допомогою захопленості перетворювати робоче завдання на додаткове джерело енергії, то досягне успіху у будь-якій справі.

5. Критичне мислення і вміння опрацьовувати інформацію

Нейрофізіологи стверджують, що дитячий мозок поглинає інформацію, наче губка. Це означає, що варто контролювати й обмежувати взаємодію дитини з інформацією. Нескінченні розважальні ролики на YouTube, мультфільми, кіно не принесуть реальної користі. Краще запитайте дитину, що їй може бути цікаво? Співати, танцювати? Відведіть її до школи танців. Може навіть історія рідного міста, динозаври, стародавні замки, національне вбрання? В інтернеті повно контенту на цю тему, можна ще й разом в музей сходити. Направте її енергію у потрібне русло. Хтозна, раптом це виявиться справою всього життя (а може, й ні). Також є імовірність, що ці навички знадобляться.

6. Довіра та відкритість

Навичка доброзичливого ставлення, відкритості та довіри точно є однією з ключових у майбутньому. Йдеться про відкритість новому знанню, новому досвіду і людям – без цього неможливі інновації та креативна робота, яка має таке важливе значення в сучасному світі. Навчитися цього можна, тільки якщо постійно "входити в нові соціуми" – наприклад, змінюючи гурток за інтересами або переміщаючись між різними навчальними групами.

На здатність довіряти впливає безліч факторів: від біологічних до соціальних, де велику роль для дитини відіграє її оточення. Наприклад, якщо матір (найбільш емоційно близька людина) покаже дитині, що світ до неї добрий, що їй завжди допоможуть і захистять за потреби, то малюк із більшою ймовірністю навчиться довіряти іншим. Якщо ж батьки самі постійно звертають увагу тільки на негатив, то у дитини можуть з'явитися недовіра й навіть комплекс провини.

Отже, система цінностей у суспільстві загалом, є орієнтиром у формуванні світогляду та духовного світу людини, а прагнення до їхнього володіння є важливою умовою для отримання необхідного життєвого досвіду та соціалізації, яка починається у родині та продовжується у дошкільному навчальному закладі, навчання у житті дитини має стати постійним процесом саморозвитку. Це мусять розуміти не лише дитина, а й дорослі, щоб не зациклюватись виключно на здобутті «твердих» навичок. Зараз, напевно, як ніколи раніше, суспільству потрібен не просто інструмент для виконання робочих завдань, а

Людина. Саме вміння бути людяними стане визначальним у світі, який всього за тиждень може змінитися до невпізнання. Примусове соціально-громадянське виховання це передвісник моральної деградації країни, у будь яку епоху у будь якій країні. Адже навчання любові через примус ніколи не зробить людину доброю чи гуманною. Розуміння любові до Батьківщини не передається через вивчені вірші, заучені до автоматизму рухи, примусові заходи. Патріотизм виростає через свободу, з прав і свобод людини, з достатку та благополуччя з любові до ближнього, з відкритості, із комфортного у психологічному аспекті, забезпеченого життя. Важливо усвідомлювати, що система цінностей не є лише результатом впливу соціокультурного середовища, економічних і політичних факторів. Вона також є формою самосвідомості та самовираження внутрішніх сил і уявлень особистості, які пов'язані з її потребами та інтересами. Система цінностей залежить як від характеру та обсягу інформації про культурні цінності, їх сутність, функції і властивості так і ефективності освітньо-виховної системи суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2006. Т. 8. Вип. 6. С. 40–45.
2. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ. 2017. 136 с.
3. Пляка, С. М., Федорова, Ю. В. Цінності як орієнтир у Новій українській школі. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: науково-методичний вісник. 2022. № 58. С. 89–101.
4. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. 2018. № 5. С. 4–21.
5. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буттясучасного українського суспільства. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 1 (20). С. 62–76.
6. Євгеній Морі. Суспільне новини. Soft skills та критичне мислення: які навички знадобляться дітям у XXI столітті. UPL:<https://suspilne.media/62334-soft-skills-ta-kriticne-mislenna-aki-navicki-znadoblatsa-ditam-u-xxi-stolitti/>
7. "Університетське слово". Справжня студентська газета бердянського державного педагогічного університету. Освіта серця та розуму: м'які навички СЕЕН 24.04.2020 UPL: <https://us.bdpu.org.ua/osvita-sertsia-ta-rozumu-m-iaki-navychky-seen.html>
8. Електронний журнал.Інваріантний складник. Освітні напрями / Інваріантний складник. Освітні напрями.Освітній напрям «Дитина в соціумі» Освітній напрям «Дитина в соціумі» UPL:<https://ezavdnz.mcfrr.ua/867851>
9. Тамара Піроженко. «Особистість дитини. Впроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти». Дошкільне виховання". 2021. № 8
10. Вебінар «Вивчення предмета «Громадянська освіта» в школі: глибоке занурення» ТОВ «На Урок» та Бут Ганна. UPL:<https://naurok.com.ua/webinar/vivchennya-predmeta-gromadyanska-osvita-v-shkoli-gliboke-zanurennya?reg=true>
11. НУМО. Платформа розвитку дитини UPL: <https://numo.mon.gov.ua/>

Кондратюк Любов,
вихователь-асистент
закладу дошкільної освіти №7 «Дюймовочка»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Система цінностей у повоєнній демократичній Україні: погляд сьогодення

Стаття присвячена аналізу формування системи цінностей у повоєнній демократичній Україні із сучасної точки зору. Наголошено, що розвиток суспільства забезпечується існуванням стрижневих загальнолюдських цінностей, які не гинуть, а постійно збагачуються та відроджуються. Зазначено, що система цінностей кожної людини, як члена суспільства, створюється на основі свідомого та осмисленого сприйняття людської реальності в основі якого лежить інтелектуальна праця, саме тому детально розглянуто формування системи цінностей під час освітньої діяльності.

The article is dedicated to the analysis of the formation of the system of values in post-war democratic Ukraine from a contemporary point of view. It emphasizes that the development of society is ensured by the existence of core universal values that do not disappear but continuously enrich and revive. It is noted that the system of values of each individual, as a member of society, is created based on a conscious and meaningful perception of human reality, with intellectual labor being at its core. Therefore, the process of forming values during educational activities is examined in detail.

Ключові слова: система цінностей, загальнолюдські цінності, освітні цінності, національне відродження.

Keywords: system of values, universal values, educational values, national revival.

Вступ. У період бурхливого національного відродження, яке зараз відбувається в Україні, зростає інтерес до розуміння ролі духовних цінностей в житті народу. В науковій літературі багато разів зазначалося, що у спадок від соціалістичного минулого українське суспільство отримало деформовану культуру, перенасичену ідеологічними стереотипами та регламентаціями, а яка систематично ігнорувала все національне. Незважаючи на тривалу історію державної незалежності, ми не можемо стверджувати, що існує цілісна система цінностей, яка є основою суспільства і його подальшого розвитку.

Протягом тривалого часу громадські науки були під впливом спрощеного підходу, згідно з яким політико-економічна сфера визначає життя суспільства, а духовна сфера є другорядною і повністю залежить від матеріальної. Людина сприймалася як пасивний об'єкт історичного процесу, а не активним творцем історії. Проте, у XXI столітті науки, що вивчають проблеми культури, орієнтовані на людину. Це призводить до зростання інтересу в українській філософській, культурологічній, соціологічній, історичній думці та інших галузях до різностороннього осмислення духовності народу, його системи цінностей. Це є одним із способів відновлення зв'язків із минулим і визначення перспектив майбутнього.

Основна частина. Розвиток історії будь-якого народу, його культури забезпечується існуванням стрижневих, центральних цінностей, які не гинуть, а постійно збагачуються, відроджуються в нових формах. Національна культура зберігає життєздатність, поки її традиції, цінності, репрезентовані у сфері суспільної свідомості, здатні бути і основою, і каталізатором світогляду та практичної діяльності.

Цінність завжди має позитивний характер з точки зору задоволення позитивних, перш за все духовних, потреб людини і суспільства в цілому, навіть якщо в філософсько-етичній літературі існує поняття «негативна цінність». Цінності, як результат духовного виробництва, проявляються у вигляді провідних соціокультурних орієнтирів і вищих принципів, які суспільство створює для саморегуляції та подальшого прогресу. Кожне суспільство має свою специфічну ієрархію цінностей, але важливу роль відіграють базові, загальнолюдські цінності, що втілюються в національно-культурному ідеалі [5, с.63].

Акцентуючи увагу на тому, що сукупність основних гуманістичних цінностей відображає специфіку взаємин між людьми, значення цих цінностей для визначення життєвого шляху та встановлення цілей, координації всієї сфери соціокультурної поведінки особистості, необхідно навести перелік основних гуманістичних цінностей, які є фундаментом для існування людини у суспільстві:

- життя як головна цінність існування людини і суспільства;
- доброта як здатність прихильно ставитися до людей, приносити радість і задоволення, щирість у стосунках;
- любов до ближнього (сердечність) як почуття глибокої сердечної прихильності, відданості;
- співчуття – здатність ставитися з розумінням, жалістю до переживань людини, її проблем, турбот;
- справедливість – здатність до неупереджених учинків та дій відповідно до моральних та правових норм суспільства;
- совість як тип поведінки людини відповідно до морально-етичних норм людської спільноти;

– глибока повага до людської гідності – здатність розкривати, розвивати найкращі якості людини [1, с.42].

Система цінностей людини формується на основі свідомого та осмисленого сприйняття людської реальності. Тому одним із факторів, що впливають на формування особистісних цінностей, є активна інтелектуальна праця людини з глибоким та широким розумінням дійсності. А інтелектуальна праця неможлива без якісної освіти, саме тому, на нашу думку, доцільно розглянути цінності в контексті основних педагогічних категорій, таких як освіта, навчання, виховання та розвиток. Отже, в педагогічній науці цінності: пов'язані з активним визначенням ролі особистості у суспільстві; сприяють створенню індивідуального комунікативного простору; спрямовані на самореалізацію та саморозвиток [2, с.23].

Для педагогічної науки важливо розуміти, що система цінностей особистості формується під час освітньої діяльності. Це пояснюється тим, що в будь-якій діяльності людина створює задум, ідею, план, а також узагальнено осмислює необхідність діяльності та її кінцеву мету. Тим самим створюється ціннісна основа для діяльності особистості.

Освітні цінності розглядаються в контексті проблеми цінності людського знання, яка включає такі аспекти:

1. Знання розглядаються як суспільна потреба, оскільки вони є необхідним елементом розвитку суспільства і задовольняють потреби людей у розумінні світу.

2. Знання вважаються особливістю характеру людини, що підкреслює важливість розумових здібностей, критичного мислення та постійного навчання.

3. Вроджена здібність до знань вважається фундаментальною, що означає, що люди мають природню схильність до пізнання та навчання.

4. Знання є основою моральності, що означає, що вони допомагають людині розуміти етичні норми, розвивати свідомість та етичне мислення.

5. Знання виступають як чинник удосконалення людини, сприяючи її розвитку, особистісному зростанню та досягненню свого потенціалу [3, с.92].

Сучасні освітні реформи, зокрема концепція Нової української школи закладають фундамент системи цінностей у повоєнній демократичній Україні та враховують цінності, що базуються на педагогічних принципах партнерства, позитивної психології та філософії дитиноцентризму. Вони акцентують увагу на суб'єктивному досвіді кожної дитини, забезпечують гармонійний розвиток, підтримують психологічне здоров'я та радість пізнання, а також сприяють самореалізації кожного учасника освітнього процесу.

Освітня філософія є наскрізним стрижнем, який пов'язує заклади дошкільної освіти та школу і ґрунтується на певних пріоритетах, що визначають її ціннісно-світоглядні доміанти, зокрема:

6. Освіта: є пріоритетною цінністю суспільства, особлива роль освіти в інформаційному суспільстві, зростання інформаційних потоків, постійне оновлення знань, необхідність неперервної освіти протягом всього життя людини і т.д.

7. Дитиноцентризм: розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, освітніх траєкторій учнів; формування загальнолюдських цінностей; свобода вибору власної освітньої траєкторії; підтримка життєвого оптимізму; розвиток самостійності; плекання творчості й допитливості.

8. Визнання цінності дитинства: відповідність вимог віковим особливостям; визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру; урахування цінностей та інтересів дитини з метою формування в неї основ життєвої компетентності; обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність дитини.

9. Радість пізнання: пізнавальний процес, який приносить радість дитині; обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на творчість і дослідницьку діяльність; свобода вибору предметів та рівня їх складності.

10. Презумпція талановитості дитини. Запобігання розшаруванню: не допускається будь-яких форм дискримінації учнів та відокремлення дітей на підставі попереднього

відбору; утвердження демократичних цінностей; людська гідність, свобода, відповідальність; інклюзія.

11. Розвиток особистості та умов для її формування: замість «навченої безпорадності», плекання самостійності, незалежного мислення; навчання справлятися зі стресом та напругою, педагогічні задачі вирішуються в атмосфері психологічного комфорту й підтримки; неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолання будь-яких форм дискримінації; плекання в учнів гідності, оптимізму, сильних рис характеру та чеснот.

12. Плекання здоров'я дітей: формування здорового способу життя; створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку.

13. Безпека: перетворення освітнього закладу на безпечне місце, де немає насильства і цькування [4, с.15]

Висновки. Отже, важливо усвідомлювати, що система цінностей не є лише результатом впливу соціокультурного середовища, економічних і політичних факторів. Вона також є формою самосвідомості та самовираження внутрішніх сил і уявлень особистості, які пов'язані з її потребами, інтересами та мотивацією поведінки. Система цінностей залежить як від характеру та обсягу інформації про культурні цінності, їх сутність, функції і властивості так і ефективності освітньо-виховної системи суспільства. Система цінностей у суспільстві загалом, є орієнтиром у формуванні світогляду та духовного світу людини, а прагнення до їхнього володіння є важливою умовою для отримання необхідного життєвого досвіду та соціалізації, яка починається у родині та продовжується у дошкільному навчальному закладі, потім в школі та вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел та літератури

1. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2006. Т. 8. Вип. 6. С. 40–45.

2. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. 136 с.

3. Пляка, С. М., Федорова, Ю. В. Цінності як орієнтир у Новій українській школі. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: науково-методичний вісник. 2022. № 58. С. 89–101.

4. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4–21.

5. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 1 (20). С. 62–76.

Кондратюк Юлія,

учитель математики

Гімназії №4

Шепетівської міської ради

Хмельницької області

Громадянська компетентність як основний чинник формування відповідального громадянина на уроках математики

У даній статті проаналізовано питання громадянської компетентності та її роль у формуванні відповідального громадянина через уроки математики. Головне завдання сучасної освіти не лише надати учням знання, сформувати необхідні компетенції, а й формувати інтелектуально розвинену особистість готову протистояти суспільним викликам. Виховувати патріотичну свідомість можна шляхом ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, що створювали математику, зокрема видатних українських математиків, повагу до національної культури України.

Ключові слова: громадянські знання, громадянські вміння, громадянські чесноти, складові громадянської компетентності.

Виховати патріота – означає наповнити повсякденне життя підлітка благородними почуттями, які забарвлювали б усе, що людина в цьому віці пізнає і робить.

В. О. Сухомлинський

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в країні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Людина має не лише біологічну, а й соціальну природу, належить до певного суспільства, користується певними правами, які їй гарантує держава. Водночас людина має дотримуватися встановлених у конкретному суспільстві норм. Ці норми дають можливість співіснувати з іншими та розвиватися кожному її члену. Громадянська відповідальність у членів певного суспільства не лише зобов'язує до виконання норм та обов'язків, а й створює умови для самореалізації кожного громадянина. Успішний, патріотичний, моральний громадянин дбаючи про свій професійний розвиток, власну сім'ю, родину – уже дбає й про країну. Тому, навчальний заклад має на меті через всі освітні галузі, і в тому числі й через математичну, підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, (розпізнати) і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. Під час навчання у школі в учня має бути сформований певний рівень готовності до дорослого життя, певна сукупність характеристик, так би мовити, життєва компетентність, що має забезпечити молодій людині здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватись за шкільними дверима. Оскільки життя сьогоденного суспільства є складним і багатограним, щоб стати успішною людиною, учень має набути компетентності у різних його сферах: політичній, економічній, духовній, соціальній тощо. Тому в теорії компетентного підходу до навчання висувається положення про систему компетентностей, які формуються у школярів за роки навчання. Проте, для того, щоб поставити перед педагогічним колективом чіткі і зрозумілі завдання з розвитку громадянської компетентності - необхідною є чітка відповідь на цілу низку питань як стосовно змісту освіти, так і організації навчального процесу і шкільного життя в цілому[1]. Практики й експерти твердять – щоб стати відповідальними активними громадянами, учні мають розвивати не лише знання й розуміння політичної та правової системи та інститутів, а й володіти такими навичками, як: формулювати, комунікувати й відстоювати власну думку, бути впевненими в собі, розвивати емпатію, бути готовими діяти чи утримуватись від необдуманих дій у ситуації невизначеності, співпрацювати з різними людьми, поважати себе й інших[2]. В першу чергу кожен заклад має сформувати складові громадянської компетентності людини, серед яких:

- громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема;
- громадянські вміння та досвід участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань;
- громадянські чесноти – норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянину демократичного суспільства.

Такі складові формуються й на уроках математики, де освітній процес має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст – бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності.

Виховувати патріотичну свідомість можна шляхом ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, що створювали математику, зокрема видатних українських математиків, повагу до національної культури України. Виховувати розуміння ролі математики в житті, розуміння важливості математичних знань, як у повсякденному житті так і в укріпленні оборонної мощі нашої країни, адже арифметика і геометрія потрібні кожному воїну.

Становлення учнів як свідомих громадян вимагає партнерської взаємодії усіх зацікавлених сторін – як учнів, учителів, шкільної адміністрації, так і батьків, представників місцевої влади і громадянського суспільства – у різних сферах діяльності школи. Саме комплексне поєднання освітніх заходів, включаючи практичний досвід реальної демократії в школі, – запорука виховання відповідальних громадян, які беруть активну участь у житті суспільства[1].

Для розкриття поняття громадянської компетентності важливе значення має аналіз поняття громадянськості. Громадянськість це певна позиція людини щодо своєї держави та народу. Ця позиція проявляється у громадянському самовизначенні особистості. Йдеться насамперед про відчуття єдності із своєю державою та суспільством, готовністю долати життєві труднощі[3]. Процес розвитку і формування громадянина – це процес розвитку особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, активність, творчі начала, почуття обов'язку й відповідальності перед самим собою та суспільством. Згідно з Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності педагогам необхідно визначити завдання з формування громадянської компетентності на кожному ступені освіти. Зокрема, в початковій школі потрібно створити умови для формування елементарних знань про державу, закони, право і відповідальність людини і громадянина, ознайомити учнів з основними моральними цінностями і нормами поведінки. На цьому ступені необхідно розвинути такі комунікативні уміння дитини, що дозволяють їй інтегруватися в оточення, в класний і шкільний колектив, сім'ю а через нього в суспільство, насамперед уміння спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог, математичну компетентність. А також закласти на цьому ступені й основи ціннісних орієнтацій свідомого громадянина. В основній школі, одночасно поглибити знання та цінність, насамперед морально-етичної, складової громадянської компетентності, наголос повинен бути зроблений на соціальну складову, що забезпечує учнів знаннями і навичками, які необхідні для участі у житті класу, школи, громади учні мають орієнтуватися в поняттях: співпраця, співробітництво, комунікації, повага до інших, толерантність, права та обов'язки, плюралізм, розв'язання конфліктів, громадянське суспільство, відповідальність. У старшій школі потрібно сконцентрувати увагу на політологічних, правових й економічних аспектах громадянської компетентності, які передбачають глибоке розуміння учнем сутності демократії, форм участі громадян у житті суспільства і держави, їхніх прав і обов'язків, прав і свобод людини, форм і функцій державної влади, процесів прийняття рішень та контролю за ними, суті ринкових відносин, економічних чинників розвитку демократичного суспільства[2]. Особливістю формування громадянських умінь на цьому рівні освіти є здатність учня свідомо застосовувати набуті знання, уміння та навички для вирішення проблем власного життя, життя громади, держави і суспільства, орієнтуючись на цінності громадянського суспільства.

Для того, щоб сприяти формуванню в учнів громадянської компетентності на уроках математики можна пропонувати учням задачі про: права і обов'язки громадянина України, права людини і механізми їх захисту, права дитини; роль законів у житті суспільства і готовність свідомо приймати і добровільно виконувати існуючі закони; сутність демократії, демократичні цінності, демократичну державу і активну участь громадян в її житті, роль засобів масової інформації у суспільному житті; громадянську ідентифікацію, прийняття суспільних рішень і форми участі громадян у житті громади і суспільства в цілому, контроль громадян над владою; вмотивованість до суспільно значимих дій і вчинків, уміння передбачати наслідки своїх дій і вчинків, усвідомлення власної відповідальності за все

навколишнє, необхідність допомагати іншим; основи співпраці та спілкування з іншими людьми, шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, толерантне ставлення до інших людей систему загальнолюдських і національних цінностей, повагу до державних символів, історії, культури[2].

Безперечно, сучасна молодь потребує готовності до життя у відкритому європейському суспільстві, соціальної активності, громадянської компетентності, усвідомлення своєї ролі в житті та впевненості в тому, що вона може позитивно впливати на зміни в соціумі. При цьому важливого значення набуває безпечне, вільне від насильства і соціальних бар'єрів та ефективно освітнє середовище, яке забезпечує сприятливі умови для активної участі учнів у житті школи, ставить права і потреби дитини у центр освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Формування громадянської відповідальності учнів на уроках математики / https://lib.iitta.gov.ua/714626/1/№9_2017%20с.%207-13.pdf
2. Формування громадянської компетентності на уроках математики <https://padiak-maria3.webnode.com.ua//formuvannya-gromadyanskoji-kompetentnosti-na-urokakh-matematiki/>
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf>

Костанецька Людмила,
вихователь
закладу дошкільної освіти №12 «Ялинка»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку в умовах сьогодення

У статті розглянуто проблему формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку в сучасних умовах. Виділено головні складові успіху у цьому процесі: розвиток етичного мислення та поведінки, навчання співпраці та розв'язання проблем, постійна взаємодія з батьками та адаптація до змін. Описано досвід роботи з формування громадянської компетентності у дошкільних дітей та використання інноваційних методів. Автор наголошує на важливості цього процесу для забезпечення зростання нового покоління громадян, здатних активно діяти у суспільстві та впливати на його розвиток у майбутньому.

Ключові слова: моральний клімат, єдність, компетентність, громадянське виховання, середовище.

У сучасних умовах, коли світ змінюється надзвичайно швидко і вимагає від людини різноманітних компетенцій, важливим завданням стає формування громадянської компетентності дітей від раннього віку. У дитинства закладається основа для подальшої успішної адаптації в суспільстві, тому формування громадянської компетентності має велике значення.

Сучасна Концепція національного виховання наголошує на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури українського народу.

Зважаючи на те, що в період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості й самосвідомості, а також ті риси характеру, які визначатимуть особистість, цей вік має виключне значення для громадянського виховання.

До основних завдань громадянського виховання дошкільників належать – навчити дітей:

- любити свій народ таким, яким він є, з його сильними і слабкими сторонами;
- шанувати не лише героїчне минуле України, а й непрості будні сьогодення;

- прагнути робити добро, віддавати свої сили і здібності на користь рідній країні;
- відчувати себе не байдужим споживачем, а господарями на своїй землі, від кожного з яких залежить її розквіт і добробут.

Громадянське виховання як цілісна система ґрунтується на фундаментальних принципах:

- природовідповідності;
- культуровідповідності;
- етнізації;
- гуманізму;
- демократизму;
- єдності дитячого садка і сім'ї;
- наступності і спадкоємності поколінь;
- цілісності.

Дошкільний вік – це час, коли діти активно вивчають світ і навколишнє середовище, тому саме в цьому віці потрібно починати формування громадянської свідомості та відповідальності перед суспільством. У моїй практиці роботи з дітьми дошкільного віку, я використовую різноманітні методи та прийоми для формування громадянської компетентності.

Перш за все, я зосереджую увагу на розвитку етичних цінностей дітей, таких як повага до інших людей, толерантність, справедливість та доброта. Я створюю виховну атмосферу, де діти навчаються поважати один одного та ділитися з іншими. Ми також обговорюємо різні ситуації, що виникають у повсякденному житті, і вчимося шукати оптимальні шляхи їх вирішення.

Крім того, я проводжу заняття з розвитку соціальних навичок. Ми вчимося спілкуватися з іншими, розвиваємо навички співпраці та взаємодії, навчаємося приймати різноманітні рішення в групі. Діти здобувають досвід спільної діяльності, що розвиває їхню спроможність працювати в команді та розуміти важливість взаємодії для досягнення спільної мети.

Окрім цього, я використовую сюжетно- рольові ігри, щоб допомогти дітям зрозуміти, як функціонує суспільство. Ці ігри допомагають дітям зрозуміти, які правила і норми поведінки існують у суспільстві, і як ці норми впливають на життя людей. Наприклад, ми можемо грати в "магазин", де діти вчаться, як робити покупки, поводитися з продавцем та іншими покупцями.

А також я використовую технології, щоб допомогти дітям зрозуміти, як працює суспільство. Ми можемо переглядати короткі відео, які пояснюють, як функціонують різні інституції та організації, наприклад, місцева влада, поліція, лікарня та інші. Це допомагає дітям зрозуміти, як різні інституції та організації взаємодіють між собою та як вони служать суспільству.

Таким чином, крім використання різноманітних методів та прийомів для формування громадянської компетентності, важливо також підтримувати співпрацю з батьками та родичами дітей. Це допомагає забезпечити континуїтет виховання між домом та дитячим садком, а також допомагає батькам розвивати навички, які допоможуть їм підтримувати громадянську свідомість та відповідальність у своїх дітей.

Формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку є важливим завданням, яке має підготувати їх до життя в суспільстві. Використання різноманітних методів та прийомів, таких як ігри, сюжетно-рольові ігри, відео та співпраця з батьками, може допомогти вихователям досягти цієї мети.

Однак, важливо пам'ятати, що формування громадянської компетентності – це процес, який потребує постійної уваги та розвитку. Вихователі повинні надавати дітям можливість розвивати свої навички та знання в цій галузі, створювати нові ситуації та інтерактивні завдання для розвитку їхньої громадянської свідомості.

Нарешті, формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку – це не лише завдання вихователів, але і всього суспільства в цілому. Усім нашим дітям потрібно мати можливість отримати якісну освіту та виховання, щоб вони могли стати активними та відповідальними громадянами в майбутньому.

Тому, формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку повинно бути одним із головних питань у роботі вихователів та суспільства. Це допоможе нашим дітям стати відповідальними та свідомими громадянами, які зможуть сприяти розвитку суспільства в цілому.

Одним з ключових аспектів формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку є розвиток їхнього етичного мислення та поведінки. Вихователі повинні сприяти розвитку в дітей здатності розрізняти добро та зло, розуміти відповідальність за свої вчинки та діяти у відповідності до цих цінностей.

Як показала практика, важливо розвивати у дітей вміння співпрацювати та вирішувати проблеми за допомогою діалогу та конструктивної взаємодії. Вихователі мають заохочувати дітей до співпраці, розвивати навички взаємодії, допомагати вирішувати конфлікти та вчити дітей розуміти значення толерантності та різноманітності.

Із досвіду роботи хочу зауважити, що формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку повинне базуватися на практиці. Вихователі повинні надавати дітям можливість досліджувати соціальні проблеми, вирішувати завдання та взаємодіяти з оточуючим світом. Наприклад, діти можуть проводити міні-дослідження в рамках групи або за його межами, щоб зрозуміти, як вони можуть допомогти вирішувати проблеми у своєму співтоваристві.

Важливо також використовувати інноваційні методи в роботі з дітьми для формування громадянської компетентності. Наприклад, використання ігрових технологій, які дозволяють дітям відчувати себе активними учасниками соціального життя, може бути дуже ефективним.

Загалом, формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку – це довготривалий та постійний процес, що вимагає від вихователів терпіння та належної уваги. Важливо розуміти, що дитина не навчиться громадянській компетентності за один день чи навіть за один місяць. Тому необхідно створювати середовище, в якому діти можуть постійно вчитися та розвиватися.

За підсумками моєї роботи з дітьми дошкільного віку, я можу стверджувати, що успіх у формуванні громадянської компетентності залежить від багатьох чинників, але основними є:

- Постійна робота над розвитком етичного мислення та поведінки дітей.
- Створення середовища, в якому діти можуть вчитися співпрацювати та вирішувати проблеми.
- Використання інноваційних методів та технологій в роботі з дітьми.
- Постійна взаємодія з батьками та залучення їх до формування громадянської компетентності у дітей.

У цьому процесі необхідно також пам'ятати, що діти дошкільного віку є особливими, і їхня пізнавальна активність та інтереси змінюються з кожним днем. Тому вихователі повинні бути готові до змін та адаптуватися до потреб дітей.

У підсумку, я б хотів зазначити, що формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку – це важлива та необхідна робота, яка забезпечує зростання нового покоління громадян, здатних активно діяти у суспільстві та впливати на його розвиток у майбутньому.

Отже, формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку є важливою складовою їхнього розвитку. Цей процес потребує постійної уваги та роботи з боку вихователів, створення сприятливого середовища та використання інноваційних методів. Головними складовими успіху у формуванні громадянської компетентності є розвиток етичного мислення та поведінки, навчання співпраці та розв'язання проблем, постійна взаємодія з батьками та адаптація до змін. Важливо пам'ятати, що успішне

формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку забезпечує зростання нового покоління громадян, здатних активно діяти у суспільстві та впливати на його розвиток у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту» (2017 р.)
2. Закон України «Про дошкільну освіту» (2018 р.)
3. Закон України «Про охорону дитинства»(2001 р.)
4. Завалевський Ю. І. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти. наук.-метод. рекомендації / Ю. І. Завалевський, Ю. А. Прокопович, В. В. Сагарда. – Чернівці: Букрек, 2004. – 47 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / Дошкільне виховання. № 2. 2003.

Кошель Галина,
вихователь
закладу дошкільної освіти №9 «Барвінок»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Виховання маленького громадянина творами В.Сухомлинського

Дана стаття розкриває проблему щодо формування у дітей дошкільного віку соціально-громадянської компетентності через впровадження сучасних інноваційних технологій, методів та прийомів в поєднанні з педагогічною спадщиною В.Сухомлинського.

This article reveals the problem of the formation of social and civic competence in preschool children through the introduction of modern innovative technologies, methods and techniques in combination with the pedagogical heritage of V.Sukhomlynskyi.

Ключові слова (Keywords): соціально-громадянська компетентність (social and civic competence), педагогічна спадщина (pedagogical heritage), інноваційні технології (innovative technologies), мнемотехніка, сендплей (mnemonics, sandplay), емпаурмент – педагогіка (empowerment – pedagogy), інтерактивні методи (interactive methods).

Одним із пріоритетних напрямів діяльності закладів дошкільної освіти у 2022-2023 навчальному році є формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку. І, не дарма, адже не раз стаєш свідком знущання або насилля у відносинах між дітьми різних вікових категорій, неповажливого ставлення до дорослих, жорстокого поводження дітей з тваринами, байдужого відношення до збереження краси природи. Така поведінка викликає велику тривогу, спантеличення, оскільки діти – майбутнє нашої країни. На жаль, у зв'язку з теперішніми подіями в країні й інформацією довкола, починаючи з дошкільного віку, малята з різних куточків нашої країни бачать багато насильства та жорстокості, яке ще більш загостило дану проблему. Така реальність сьогодення насторожує мене як педагога-дошкільника, тому що всі ці фактори формують у дітей відповідний стиль поведінки у соціумі в подальшому.

Я розумію, війна ще не закінчилась, але ми – педагоги усіх ланок вже маємо починати «відбудовувати», «прищеплювати» та виховувати соціально-громадянські цінності у дітей різних вікових категорій.

На мою думку, починаючи з дошкільного віку, вихователі повинні чітко у дітей формувати соціально-громадянську компетентність: виховувати ази духовності, гуманності, моральні якості, щоб надалі вони могли визначитись та знайти своє місце в житті, стати толерантною особистістю, патріотом своєї держави. Як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, соціально-громадянська компетентність – це здатність дошкільника до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя.

У додатку до листа МОН України: від 27.07.2022 №1/8504-22 «Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022-2023 навчальному році» в розділі «щодо формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку» зазначено, що слід звертати особливу увагу на милосердя та практику життя, що, в цілому, характеризуватиме гуманістично орієнтовану поведінку дитини.

Як показав аналіз досліджень з питань морального виховання, вітчизняні педагоги (К.Ушинський, А.Макаренко, О.Запорожець С.Русова, В.Сухомлинський) активно висвітлювали у своїх працях погляди на основи духовно-морального виховання особистості.

На необхідності формування моральних цінностей у дітей з дошкільного віку, у свій час, наголошували і сучасні науковці дошкільної освіти А.М.Богуш, В.І.Цимбалюк, Т.С.Комарова. Вони доводять, що саме в дошкільному віці формується емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, природи рідного краю, до праці, до сім'ї, усвідомлення себе як частини навколишнього світу.

Науковець В.М.Галузник звертає особливу увагу на своєрідність підходу В.Сухомлинського до морального виховання. Спираючись на власний педагогічний досвід, В.Сухомлинський ставив питання, які не втратили своєї актуальності дотепер, а саме: які фактори впливають на моральну поведінку дитини, як формуються моральні почуття, переконання та потреби особистості, як виховати справжню Людину. Чільне місце у педагогічній спадщині видатного педагога займає ідея гуманізму. Моральну досконалість педагог вважав складовою всебічно розвиненої особистості, яка починає формуватися у ранньому дитинстві. Як зазначав Л.Бондар: "Василь Сухомлинський один із перших повернув у теорію виховання такі категорії, як совість, сором, честь і порядність, щедрість душі, моральні емоції, повагу до батьків та дорослих тощо."

Вивчення педагогічної спадщини В.Сухомлинського стали предметом дослідження педагогів та науковців як в Україні (А.Антонець, І.Бех, Л.Бондар, І.Зязюн, В.Кузь, О.Савченко та інші) так і поза її межами (А.Борисовський, Б.Кваша, М.Мухін, В.Риндак та інші).

Я, як педагог дошкільця, добре розумію, що розвиваючи духовну культуру дитини-дошкільника, перед усім маю розвинути емоційну чутливість, закласти основи моральності, допомогти відчути єдність всього живого на землі та допомогти дітям пройти крізь виклики війни. Саме у розв'язанні цих завдань мені допомагає спадщина В.Сухомлинського, яка є невичерпним джерелом літературного матеріалу з формування соціально-громадянської компетентності. Для мене, як вихователя оповідання В.Сухомлинського з його глибинним повчальним змістом стали настільною книгою.

Як за допомогою творів педагога спонукати дошкільнят до роздумів, до аналізу вчинків героїв, до відповідних висновків? Як викликати бажання наслідувати вчинки або навпаки чинити по - іншому? Як зробити, щоб оповідання були цікавими та доступними? Як їх правильно подати дітям? Як творчість видатного педагога «провести» через усі освітні напрями дошкільця відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти? Саме такі питання почали в мене виникати перед використанням оповідань В.Сухомлинського в освітньому процесі.

І, тут, я знайшла відповідь! Під час різних форм роботи з дітьми певної вікової категорії, я почала використовувати оповідання В.Сухомлинського в поєднанні з сучасними освітніми інноваційними технологіями, методами та прийомами. Це дало змогу, мені як педагогу, зробити освітній процес емоційно забарвленим, доступним, цікавим для дітей. А також дає можливість ввести малят у складний світ людських стосунків, сіяти в дитячі серця зерна доброти, любові, привернути увагу до оточуючого світу, природи з її нескінченими таємницями, труднощами та реаліями, а головне, ненав'язливо вчить їх робити правильні висновки. Мало того, твори В.Сухомлинського спонукають малят розмірковувати, розвивають мовлення, пам'ять, уяву, стають для кожного вихованця мудрим учителем, другом, духовно готують до самостійного життя, допомагають розкрити важливе призначення людини на Землі, формування її духовно-моральної краси.

Під час використання творів, дотримуюсь таких принципів:

- цілісності (єдність навчання, виховання і системності) ;
- раціональності (поєднання різних видів діяльності);
- гуманізації (особистісно орієнтований підхід з врахуванням вікових особливостей дітей) ;
- вікового, індивідуального підходу (освітній процес здійснюється відповідно тематичного блоку та віку дітей);
- діяльнісного підходу (знання малюк здобуває під час активної діяльності).

Виховання та навчання творами відомого педагога здійснюю протягом усіх режимних процесів дня: на прогулянці, на занятті, під час спостережень та бесід, під час екскурсії, театралізованої діяльності, практичної, а також в роботі з батьківським колективом.

Тобто робота з творами пронизує кожний освітній напрям:

- так у освітньому напрямі «Дитина в соціумі» твори виховують патріотичні почуття любові до Батьківщини, сім'ї, розвивають моральні якості;
- використання педагогічної спадщини в освітньому напрямі «Дитина у природному довкіллі» допомагають виховати любов до рослинного та тваринного світу, бережне та дбайливе ставлення до природи рідного краю і не тільки;
- а ось в освітньому напрямі «Мовлення дитини» за допомогою творів краще розвивається монологічне та діалогічне мовлення, навчання розповідати і переказувати;
- у освітньому напрямі «Особистість дитини» проходить виховання самостійності, дбайливого ставлення до свого здоров'я;
- освітні напрями «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та «Дитина у світі мистецтва» дають можливість творчо самовиражатися за допомогою сформованих практичних дій конструктивної діяльності, ліплення, малювання, аплікації та театралізованої діяльності;
- а от освітній напрям «Гра дитини» сприяє розвитку інтересу до всіх видів ігор та соціальної єдності під час гри.

Використання творів В.Сухомлинського під час занять з різних освітніх напрямів та режимних моментів допомагає мені покласти основу фундаменту для формування громадянської компетентності «великого громадянина», починаючи з маленького дошкільника.

Велику увагу В.Сухомлинський приділяв вихованню моральних якостей у дітей, а саме: доброті, дружбі, людяності, чуйності, милосердю, любові до Батьківщини, рідного краю, рідної мови, патріотичним почуттям.

Різноманітність сюжетів, допомагають мені розвинути у дітей прекрасні почуття (добро, любов, справедливість, працьовитість, милосердя) та ознайомитись з негативними людськими чеснотами (хитрість, обман тощо). Як зазначав видатний педагог: «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість вірна дорога до серця дитини». Тому, під час роботи з різними казками В.Сухомлинського з морально-етичного виховання, я «вкладаю» в дошкільнят зерна духовності, моралі, патріотизму.

Педагог велику увагу приділяв вихованню у дітей любові до природи і вважав, що не просто потрібно дати готові знання дитині, а, щоб вона сама прийняла рішення шляхом практичних дій, дізналася про щось нове за допомогою спостережень. Тому, він значну увагу приділяв прогулянкам у природу, де малята зможуть спостерігати, милуватися красою живої, а не з підручника чи зі слів вихователя.

Слідуючи повчанням письменника та завданням освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі», я в своїй роботі з дошкільнятами постійно планую прогулянки, екскурсії в природу, де всі разом введемо спостереження, бесіди, дослідження, милуємося красою рідного краю, граємо рухливі ігри, читаємо та обговорюємо його твори.

Для того, щоб дітям було цікаво та для реалізації освітніх завдань я поєдную його оповідання з сучасними інноваційними технологіями, методами та прийомами.

Інноваційна технологія «Мнемотехніка» Г.Чепурного допомагає мені, як вихователю ЗДО, отримати досить гарні результати в багатьох напрямках розвитку дошкільнят.

Мнемотехніка – це технологія покращення засвоєння нової інформації через свідоме утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів.

Вишуканість краси природних явищ, різноманітність рослинного світу, багато чого іншого неповторного, прекрасного хочеться донести до маленького слухача у доступній йому формі. Аби краще запам'ятався твір дитиною, я використовую переказ. Під час розповіді мною чи переказу творів дітьми В. Сухомлинського «Співоча пір'інка», «Що найсмачніше» звертаюсь до мнемотаблиць.

Коли я розповідаю, діти уважно стежать за послідовністю картинок і подій у творі. Прослухавши його, відповідають на запитання, орієнтуючись на таблицю, запам'ятовують перекодовані образи, а потім уже самостійно переказують оповідання.

Іноді нові речі можуть лякати, але водночас можуть і захоплювати. Так, і відбувається в освітньому процесі з дошкільнятами, коли я використовую в роботі сучасну інноваційну освітню технологію «сендплей».

Сендплей – це гра з піском.

Розкриваючи тему «Наші пернаті друзі», перш за все, пропоную дітям прослухати казку В.Сухомлинського «Це горобці плачуть від холоду». Для роздумів дітей ставлю запитання: «Як можна допомогти птахам, використовуючи пісок?». Тоді, підводжу дітей до того, щоб вони запропонували зігріти горобчиків сонечком, промінчики якого висипають з піску. Спочатку пропоную пригадати властивості піску, потім, вияснити який пісок потрібний нам для роботи (мокрый чи сухий), а тоді приступаємо до виконання практичних дій.

Для повноцінного розвитку, починаючи з дошкільного віку, варто виходити із зони комфорту та намагатися розв'язувати різні життєві ситуації самостійно – рівномірно своїм можливостям. В цьому допомагає мені застосування емпіричного педагогіки, яка надихає дітей на самостійні дії, спонукає використовувати свої можливості та енергію.

Емпіричний педагогіка – це надання дитині мотивації, внутрішніх сил і натхнення до дій.

Під час денної прогулянки, помітивши сміття на території дошкільного закладу, пропоную малятам послухати оповідання В.Сухомлинського «Соромно перед соловейком». Потім, проводжу бесіду за змістом твору та пропоную оглянути наш майданчик. Після чого, діти із великим задоволенням дружно прибирають сміття. Такі дії допомагають мені надати дітям мотивацію, внутрішні сили і натхнення для активних дій. Внаслідок чого, за допомогою оповідання та емпіричного педагогіки у дітей сформувалися бажані моделі поведінки та ставлення до навколишнього світу, на відміну від традиційної, орієнтованої на знання педагогічної моделі, яку зазвичай використовують у сучасному освітньому процесі.

Окрім освітніх технологій використовую в роботі інтерактивні методи і прийоми.

Кожного разу, читаючи для дошкільнят оповідання В.Сухомлинського, обов'язково проводжу з ними бесіди. Це допомагає мені, зрозуміти чи діти сприйняли зміст твору, чи зробили відповідні висновки, чи навчились чогось, чи можливо, я як педагог, щось пропустила. В таких випадках, використовую різні сучасні інноваційні прийоми та методи, за допомогою яких ставлю для дітей провокуючі запитання за змістом твору, що несуть проблемний характер. Одним з таких сучасних прийомів у роботі з дітьми дошкільного віку є прийом «дельфіна».

Прийом «дельфіна» – передбачає занурення до змісту твору, а потім звернення до особистого життєвого досвіду дітей.

Під час ознайомлення дошкільнят з казкою В.Сухомлинського «Лисячий хвіст», проводжу бесіду із запитаннями трьох видів :

- за змістом твору (Що побачив зайчик? Навіщо такий хвіст для лисиці? Про що попросив зайчик у мами? Якою була відповідь матері?);

- з проблемними запитаннями (Чи є різниця між хвостом зайця і лисиці? Чи потрібен зайцеві довгий хвіст? Чому? Навіщо зайчикові спритні лапи, довгі вуха? Чому він змінює шубку взимку?);

- прийом «дельфіна» (Чому зайцеві так захотілося довгого хвоста? Чи доступно мама пояснила синові, що для нього він зайвий? Що ми можемо сказати про матусю і її синочка?)

Запитання проблемного характеру використовую тоді, коли діти ще не готові самостійно зробити підсумок зі змісту почутого твору. Вони ніби допомагають мені підштовхнути дітей до підведення морального висновку: «Не дивись на інших, цінуй те, що у тебе є. Заздрощі – це зло.»

Досить часто під час освітнього процесу використовую інтерактивний метод «А що було б, коли б..?», в ході якого пропоную дітям поміркувати та висловити свої припущення, думки.

Метод «А що було б, коли б..?» – це метод роботи, в ході якого пропонується дітям поміркувати і висловити свої припущення.

Читаю дітям казку В.Сухомлинського «Лев і миша». Проводжу бесіду за змістом твору, потім пропоную поміркувати і висловити свої припущення з приводу: а що було б, коли б лев з'їв мишу?

Використовую інтерактивний метод – метод «Коло ідей». Цей метод дозволяє мені об'єднати групу дітей для виконання одного завдання: скласти казку по-новому, придумати лише кінцівку і озвучити її, внести свої ідеї тощо.

Метод «Коло ідей» – це метод, в ході якого кожна дитина або кожна група виконують одне завдання. Складають казку по-новому, обговорюють її, потім вносять пропозиції чи ідеї.

Ознайомлюю дітей з казкою В. Сухомлинського «Зайчик і Місяць». Проводжу бесіду за даним змістом та пропоную змінити кінцівку казки.

Зазвичай, після ознайомлення дошкільнят з низкою оповідань та казок В. Сухомлинського в кінці тематичного блоку використовую метод «Вікторина». Такий метод сприяє пізнавальному та мовленнєвому розвитку дітей. Запитання підбираю відповідно віку малят та тематиці ознайомлених попередньо художніх творів.

Метод «Вікторина» – це пізнавальна гра, яка складається із мовленнєвих завдань та відповідей на теми з різних галузей знань.

В.Сухомлинський також великої уваги приділяв проблемі виховання у дітей естетичних почуттів. Він вважав, що естетичне виховання – це прекрасне, могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Воно пов'язане з усіма сферами духовного життя особистості. Так, і зазначено в БҚДО, що результатом набуття художньо-естетичних почуттів є обізнаність дошкільнят в специфіці видів мистецтва (художньо-продуктивна, музична, театральна), ціннісне ставлення до краси природи, краси людини тощо.

Я, як педагог розумію, що естетичне виховання складається з естетичних почуттів, естетичного сприймання, естетичної культури. Тому, щоб виховати у дошкільнят ці риси, (навчити бачити красу природи, красу оточуючого світу, доброту, щирість тощо) у своїй роботі використовую такі естетичні засоби як: поезія, мова, музика, живопис, мистецтво. Для того, щоб діти дошкільного віку могли краще реалізувати свій художньо-естетичний потенціал практикую поєднання творів В.Сухомлинського з художньо-продуктивною (малюванням, ліпленням, аплікацією), музичною та театральною діяльністю.

Пропоную дітям послухати оповідання В.Сухомлинського «Дівчинка та ромашка». Після бесіди, діти визначили моральний зміст твору та відтворили образи героїв на папері за допомогою фарб.

Знайомлю дітей з оповіданням В.Сухомлинського «Петрик, собака та кошеня». Проводжу бесіду за змістом прослуханого твору та підводжу малят до висновку: необхідно дбати про тварин, заступатися за слабших. На запитання: як можна піклуватися про котика? Від дітей поступила пропозиція – виліпити мисочки, щоб його підгодовувати.

Для стимулювання дитячої діяльності і розумової активності на заняттях з аплікації, поряд з традиційними методами і прийомами, використовую оповідання В.Сухомлинського. Таке поєднання, допомагає мені формувати у дітей позитивні моральні почуття. Оповідання морального змісту, в поєднанні з аплікацією, допомагають мені досконалювати у дітей навички наклеювання предметів з окремих частин, користуватися ножицями, самостійно

працювати або узгоджувати дії під час колективної роботи, а найголовніше, формувати у малят позитивні моральні почуття, які в подальшому роблять людину шляхетною.

Знайомлю дітей з оповіданням В.Сухомлинського «Дівчинка та синичка». Під час бесіди, підвожу думки дітей до висновку, що взимку необхідно підгодовувати пернатих. Пропоную виконати колективну роботу «Годівниця для птахів».

Театралізована діяльність – один з найбільш демократичних видів мистецтва для дошкільнят, який дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сьогодення, а саме: формування естетичного смаку, морального виховання, виховання волі, створення позитивного емоційного настрою, вирішення конфліктних ситуацій через гру. Для того, щоб привернути увагу дітей до театральної діяльності, я використовую цікаві та доступні дітям казки В.Сухомлинського, які є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і нових відкриттів та залучають малят до духовних цінностей. Казки педагога допомагають мені формувати у дітей досвід соціальних навичок поведінки завдяки тому, що кожна з них має моральну спрямованість (дружбу, доброту, чесність), або може висловлювати власне ставлення до добра і зла. Улюблені герої стають прикладом для наслідування і ототожнення. Саме здатність дошкільнят до такої ідентифікації дозволяє мені через театралізовану діяльність справляти позитивний вплив на них.

В.Сухомлинський вважав, що виховання починається з сім'ї. Чим більше дитина піклується про інших, тим добрішим стає її серце. У своїх оповіданнях він писав про любов та повагу до матері, близьких, відповідальне ставлення до своїх обов'язків у сім'ї, доводив, що діти повинні зрозуміти як кожний їхній вчинок відображається на інших людях, чи не завдають вони клопоту, чи не роблять зла близьким своєю поведінкою.

Для того, щоб процес виховання та навчання не був однобічним, я залучаю батьків вихованців до освітнього процесу ЗДО, проводжу різні традиційні та нетрадиційні форми роботи з ними (консультації, батьківські збори, посиденьки, зустрічі за круглим столом,...), де постійно наголошую, що кожен із батьків є відповідальним за виховання, розвиток і навчання дитини, за збереження її здоров'я, формування почуття гідності. Батьки поруч з педагогами пліч о пліч повинні брати посильну участь у вихованні у дітей гуманності, духовності.

Кожен з батьків бажає бачити свою дитину розумною, доброю, вихованою, працюючою, відповідальною, успішною, самостійною, дружньою. Саме такі якості закладені в основі формування справжнього громадянина. А твори В.Сухомлинського з нескладними сюжетами та простими героями навчають якраз і цього. Раджу батькам не забувати його вислів: «Дитина – дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька». Пам'ятати, що саме вперше чергу вони, батьки, є взірцем для своїх дітей.

Твори відомого педагога насичені, як кажуть, антиподами, які характерні людині (добро – зло, любов – ненависть, праця – лінощі, правда брехня, милосердя – жорстокість, хоробрість – боягузтво). На мою думку, зустрічаючись з ними в художньому творі, діти швидше осягають їх суть у житті.

На прикладах героїв оповідань В.Сухомлинського, я виховую у малят моральні цінності, які в подальшому сформує у них позитивні риси характеру. Вони вчаться розрізняти добро від зла, бачити чим закінчуються події, яка поведінка заслуговує осуду, а яка похвали, хто може бути взірцем, і як слід чинити в певних ситуаціях, щоб залишатися людиною.

З дітьми середнього та старшого дошкільного віку налагодила систему роботи по використанню літературного матеріалу видатного письменника. Створила та реалізувала проєкт «Роби добро й тобі добре буде», метою якого було виховання моральних якостей та людських почуттів.

Отже, на досягнутому не буду зупинятися, а планую і надалі за допомогою творів В.Сухомлинського формувати у малят основи соціально – громадянської компетентності, адже розумію, що художня література є невичерпним джерелом знань. Хочу щоб під час

воєнних дій в Україні підрастаюче маленьке покоління зростало гідними українцями, стали славними громадянами та патріотами своєї країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33.

2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т., - Київ: Рад.шк., 1977.

3. Вікіпедія. Мнемотехніка це -.....

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0>

Ксьондзик Людмила,

вчитель початкових класів

Хмельницького навчально-виховного комплексу №2

Шляхи формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти

У статті акцентується увага на важливості формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти. Визначено шляхи формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти (урочна і позаурочна діяльність, розвиток учнівського самоврядування, особистий приклад вчителя). Описано власний педагогічний досвід формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: компетентність, громадянська компетентність, початкова школа, здобувачі початкової освіти, шляхи формування громадянської компетентності, учнівське самоврядування, критерії сформованості громадянської компетентності.

Keywords: competence, civic competence, primary school, students of primary education, ways of forming civic competence, student self-government, criteria for the formation of civic competence.

Зміни в духовному житті й ціннісних орієнтацій українського народу, відновлення нації, інтеграція України в європейську спільноту зумовлюють необхідність посилення уваги проблемі формування громадянської компетентності підрастаючого покоління.

Для України, як поліетнічної держави, формування громадянської компетентності покликане сприяти зміцненню її соборності, яка є серцевиною української національної ідеї. Саме на ґрунті демократичних цінностей, справедливості, рівності, толерантного ставлення до оточуючих можливе об'єднання різних етносів і регіонів України з метою збереження суверенності держави та забезпечення мирного життя в країні.

Проблема формування громадянської компетентності здобувачів загальної середньої освіти не є новою, про це свідчить аналіз державних документів про освіту:

- Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти (1996 р.),
- Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000 р.),
- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2001 р.),
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.),
- Концепція Нової української школи (2016 р.),
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.).

Однак останні виклики – російсько-українська війна та її причини загострили цю проблему.

Сьогодні важливо навчити здобувача освіти ідентифікувати себе як громадянина України, сформувані у нього громадянсько активні, соціально значущі якості, які він зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів свого рідного краю, народу та Батьківщини.

У структурі загальної середньої освіти особливе місце належить початковій школі. Глибинний зміст самої назви «початкова школа», «школа першого ступеня» зумовлює виняткову роль цієї ланки і особливу відповідальність педагогів за якість її результатів. Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, протягом чотирьох років в умовах цілеспрямованого навчання та виховання забезпечує формування необхідних ключових компетентностей, серед яких виокремлюємо громадянську компетентність.

Під компетентністю ми розуміємо систему знань, умінь та якостей, що дає змогу здобувачу освіти ефективно здійснювати діяльність (в тому числі і навчальну), успішно взаємодіяти з іншими людьми в соціальному контексті. Це не результат накопичення нормативно визначених знань і умінь, а це здатність до практичної діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) зазначено, що «громадянська компетентність пов'язана з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України» [2].

Формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти має здійснюватися із врахуванням їхніх вікових особливостей, серед яких виділяємо

- усвідомлення дитиною своєї індивідуальності;
- прагнення утвердитись серед однолітків і дорослих;
- високий рівень пізнавальної активності;
- зміна виду провідної діяльності (ігрова-навчальна);
- прагнення до активної практичної діяльності;
- формування самооцінки;
- домагання щодо визнання з боку дорослих;
- посилений інтерес до навколишнього світу та ін. [1, с. 95-98; 5, с. 39].

Формування громадянської компетентності передбачає систематичну підготовку дитини до суспільного життя в умовах демократії, результатом якої є готовність особистості брати участь у суспільному житті країни, володіння нею громадянськими цінностями та якостями.

О. Савченко зазначала, що цілі громадянського виховання молодших школярів реалізуються на засадах системного підходу шляхом застосування демократичних, гуманних методів та форм організації співпраці дітей та дорослих в урочній і позаурочній діяльності; розширення зв'язків дітей із соціумом, залучення їх до участі в роботі дитячих громадських організаціях та проектах, що сприятиме набуттю позитивного індивідуального досвіду взаємодії в колективі; досягнення єдності вимог школи й родини в громадському вихованні дітей [4, с. 147].

Аналіз власного педагогічного досвіду допоміг дійти висновку, що формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти можливо здійснювати як в урочній, так і позаурочний час.

В урочний час громадянська компетентність може формуватися через вивчення різних освітніх галузей, що визначені в Державному стандарті початкової освіти:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта),
 - математична,
 - природнича,
 - технологічна,
 - інформатична,
 - соціальна і здоров'язбережувальна,
 - громадянська та історична,
 - мистецька,
 - фізкультурна [2].

Ми в своїй діяльності при вивченні всіх освітніх галузей початкової школи використовуємо засоби української етнопедагогіки (народні легенди, казки, пісні, прислів'я, приказки тощо), історичні факти про минуле нашого народу та регіону та проєктну діяльність. До прикладу, учні 3-4 класів успішно готують проєкти на тему: «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька Батьківщина». Для створення таких проєктів діти використовують знання з різних навчальних предметів, що викладаються в початковій школі.

При вивченні мовно-літературної освітньої галузі важливим є усвідомлення дітьми необхідності оволодіння українською мовою, розуміння її краси та унікальності. Тому значну увагу приділяємо формуванню позитивного ставлення до української мови та літератури.

При вивченні мистецької галузі формування основ національної культури здійснюємо за допомогою засобів народно-прикладного мистецтва. Для цього використовуємо такі методи та форми роботи, як зустрічі з народними умільцями, розповіді про різні види декоративно-прикладного мистецтва з демонстрацією виробів, навчання основам деяких мистецтв та заохочення відтворення вражень у художньо-творчій діяльності учнів.

Найбільше можливостей для формування громадянської компетентності має громадянська та історична освітня галузь, у процесі вивчення якої здобувачі початкової освіти усвідомлюють переваги демократичного суспільства. Діти знайомляться з демократичними цінностями та навчаються дотримуватися їх в різних життєвих ситуаціях.

У позаурочній діяльності використовуємо такі форми виховання, як ранкові зустрічі, на яких обговорюємо народні традиції, державні і народні символи, навчаємося радіти успіхам інших та підтримувати товаришів в складних життєвих ситуаціях; ігри-мандрівки по рідному краю; ситуаційно-рольові ігри (пропонуються ситуації з реального життя, наприклад, дитина ламає дерево, який ти посадив з батьками, твої дії); екскурсії та походи (краєзнавчі, на підприємства, по історичних місцях, в природу тощо); зустрічі з цікавими людьми (волонтерами, учасниками бойових дій, героями війни та праці, народними умільцями тощо); майстер-класи за участю дітей та батьків з виготовлення подарунків для бійців Збройних сил України; свята (сімейні, народні, релігійні, державні); конкурси (конкурс на кращого знавця народної пісні «Пісня – душа народу»); вікторини («Моя Україна», «Мое місто»); добродійні акції («Допоможи дитині, яка знаходиться в скрутній ситуації»), трудові десанти («Я люблю свій клас», «Моя школа – найкраща»); козацькі забави; театральні вистави («Івасик-Телесик», «Котигорошко»); надання допомоги людям похилого віку, дітям-сиротам; виготовлення «Родинного альбому», карт «Пам'ятні куточки міста», календаря «Видатні дати міста, країни» та ін.

У першому класі мають переважати ігрові форми виховної роботи: народні рухливі ігри, ігри, пов'язані із традиціями і звичаями українського народу тощо. А ось учні 3-4 класів охоче беруть участь у диспутах, основне призначення яких тренування розуміння і уміння обговорювати суспільно-значимі проблеми. Наприклад, «Що необхідно роботи для того, щоб наш клас був дружнім?», «Чи потрібен мені здоровий спосіб життя?», «Чи можу я принести користь природі?» та ін.

До шляхів формування громадянської компетентності відносимо і розвиток учнівського самоврядування, під яким розуміємо таку організацію життя дитячого колективу, коли кожен його член відчуває себе активним і відповідальним учасником. Це коли і вихованець, і вчитель беруть участь у колективному плануванні, організаційній діяльності та підведенні підсумків. Головним завданням учнівського самоврядування вбачаємо формування і розвиток соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією. Основними умовами ефективного розвитку самоврядування є варіативність і свобода вибору діяльності учнів у позаурочний час; творче співробітництво і партнерство вчителів та здобувачів освіти.

Велику увагу ми приділяємо створенню активу класу, який є постійно діючим органом самоврядування. Важливо не тільки придумати захоплюючі для дітей назви доручень (наприклад, президент класу, його заступник, міністр освіти, міністр здоров'я, міністр культури, міністр екології, міністр праці та ін.), але й навчити учнів добре їх виконувати. Тому

ми постійно інструктуємо, детально роз'яснюємо дітям, які обов'язки лежать на кожному з членів активу і як їх необхідно виконувати. Також важливе значення має практична допомога вчителя в роботі активу та підтримка авторитету активістів в очах учнів класу.

Також ми практикуємо періодичне проведення зборів класу (ми їх називаємо наради), що є вищим орган учнівського самоуправління. Учнівські збори класу можуть стосуватися найрізноманітніших аспектів життя учнівського колективу. Найчастіше ми їх присвячуємо питанням повсякденного життя: підготовці до культурно-масового заходу (свято, екскурсія, похід, благодійна акція та ін.), підсумкам навчальних занять за семестр або рік, вибір активу класу та ін. Результатом його роботи є конкретні рішення, які спрямовані на позитивні зміни в колективі.

Ми навчаємо дітей демократичному порядку проведення зборів: умінню слухати своїх товаришів, просити слово, брати участь в обговоренні питань, виробленню колективних рішень та голосуванню за їх прийняття. Вважаємо, що така робота готує учнів до демократичного вирішення суспільних проблем.

Для того, щоб правильно спроекувати, організувати та оцінити роботу по формуванню громадянської компетентності здобувачів початкової освіти, важливо керуватися критеріями сформованості такої компетентності. Під такими критеріями ми розуміємо ознаки, на основі яких здійснюється оцінка рівня сформованості громадянської компетентності здобувачів початкової освіти. Нам імпонують критерії, що визначені в працях С. Якименко та І. Щербак:

1. Пізнавальний (наявність уявлень про неповторність кожної людини, неприпустимість заподіяння будь якої шкоди собі й іншим; уявлення про культуру взаємин людей у сім'ї, школі, на вулиці; уявлення про найпростіші права й обов'язки людини; знання основних державних та народних символів).

2. Емоційний (розуміння значення добрих взаємин, їх переваги над конфліктами, сутності дружелюбності, милосердя, відповідальності; здатність наводити й оцінювати приклади позитивного й негативного ставлення до старших і молодших).

3. Поведінковий (прагнення до вироблення громадянських якостей особистості; виявлення їх у поведінці та міжособистісному спілкуванні; культурне поведіння в суспільстві; бережливе ставлення до пам'яток культури, народного мистецтва природи; виявлення в поведінці турботи про довкілля, культурну спадщину, турботи [5, с. 47-48].

Визначальну роль в освітньому процесі відіграє і сам учитель, оскільки для здобувачів початкової освіти він є прикладом для наслідування. Думки, поведінка, оцінки улюбленого вчителя є еталоном у ставленні здобувачів початкової освіти до людей, їхніх вчинків, явищ дійсності.

В Професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста) (2020 р.) зазначається, що вчитель теж має володіти громадянською компетентністю, під якою розуміється «здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку» [3].

Отже, формування громадянської компетентності здобувачів початкової освіти – це важливе завдання вчителя сучасної початкової школи, яке може здійснюватися різними шляхами. Серед них ми виділяємо урочну діяльність (у процесі вивчення освітніх галузей початкової школи), позаурочну діяльність (використання різноманітних форм позаурочної діяльності), розвиток учнівського самоврядування та особистий приклад учителя.

Педагог має добре орієнтуватися в сутності громадянської компетентності здобувачів початкової освіти, вибирати доцільний зміст, методи, форми урочної та позаурочної діяльності. Для підвищення результативності своєї роботи вчитель повинен керуватися критеріями сформованості громадянської компетентності здобувачів початкової освіти, а також працювати над вдосконаленням своїх суспільно-значимих якостей.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 10.04.2023).
3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20>. (дата звернення: 15.04.2023).
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ: Магістр-S, 1997. 256 с.
5. Якименко С. І., Щербак І. В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 240 с.

Ліскович Олена,
завідувач кафедри
теорії й методики природничо-математичної освіти
та інформаційних технологій
Миколаївського ОІППО,
кандидат педагогічних наук

Формування громадянської компетентності учнів у контексті викладання фізики

Пріоритетним підходом у сучасній освіті визначено компетентнісний, що передбачає формування в учнів інтегрованих особистісних якостей – компетентностей. Концепція Нової української школи визначає десять ключових компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності людини, серед яких соціальна та громадянська, що передбачають: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття [1].

Фізика, як навчальний предмет, має потенціал для формування всіх ключових компетентностей, що конкретизовано в пояснювальній записці до чинної навчальної програми через уміння та ставлення, які є індикаторами сформованості означених компетентностей.

Широкомасштабна агресія росіян проти українського народу актуалізувала питання національно-патріотичного виховання, показала важливу роль громад у розвитку країни, необхідність виховання нового типу громадянина, здатного брати участь у вирішенні суспільно значимих завдань своєї громади та країни. Саме тому проблема формування громадянської компетентності учнів є актуальною, і має бути реалізована в освітньому процесі всіх шкільних предметів.

Сутність громадянської компетентності учня Нової української школи як готовності та здатності особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції, визначає Т. Ремех. У структурі означеної компетентності виокремлено мотиваційний, ціннісний, когнітивний та операційно-поведінковий складники [3].

У своїх наукових розвідках ми використовуємо трикомпонентну структуру компетентності (когнітивний, діяльнісний, особистісний компоненти), яка відповідає структурі очікуваних результатів навчання в чинних програмах [2]. Порівняння цієї структури зі структурою, запропонованою Т. Ремех, дає підстави стверджувати, що вони є схожими, оскільки мотиваційний і ціннісний компоненти першої відповідають особистісному компоненту другої, а операційно-поведінковий компонент – діяльнісному.

Операційно-поведінковий (діяльнісний) компонент компетентності визначається вміннями, що представлені в навчальних програмах. Зокрема, громадянська компетентність в освітньому процесі з фізики формується через уміння:

- займати активну та відповідальну громадянську позицію в учнівському колективі, самоврядуванні школи, серед мешканців селища, мікрорайону тощо;
- активно працювати в групах, розподіляти ролі, оцінювати вклад власний та інших, приймати виважені рішення, які сприятимуть розв'язанню досліджуваної проблеми чи завдання, важливих для даного освітнього середовища, учнівського колективу;
- ефективно співпрацювати в команді над реалізацією навчальних дослідницьких проєктів у галузі «Природознавство», залучаючи родину та іншу спільноту;
- визначати особистісні якості відомих учених-фізиків, що свідчать про їхню громадянську позицію, моральні якості [4].

Особистісний компонент компетентності (мотиваційний, ціннісний) визначено через відповідні ставлення

- усвідомлення себе громадянином України;
- громадянська відповідальність за стан розвитку місцевої громади, країни;
- толерантне ставлення до точки зору іншої особи;
- оцінювання внеску українських та іноземних учених-фізиків і винахідників у суспільний розвиток;
- розуміння відповідальності за використання досягнень фізики для безпеки суспільства [4].

Формування зазначених умінь і ставлень здійснюється в процесі залучення учнів до різних видів навчальної діяльності. У фізиці до таких видів діяльності відносимо: опанування навчального матеріалу, розв'язування задач, виконання різних видів фізичного навчального експерименту і проведення досліджень. Тобто, необхідно з'ясувати, яким має бути зміст навчального матеріалу і форма його подання, зміст задач і способи організації роботи з ними, тематика навчальних проєктів тощо.

Аналіз сутності громадянської компетентності учнів дає підстави стверджувати, що для ефективного її формування на уроках фізики доцільно використовувати додатковий матеріал до занять:

- про українських учених, винахідників, інженерів, їх внесок у розвиток світової науки;
- про локальні проблеми довкілля у громаді, а також районі, області;
- норми законодавства з охорони природи (пояснення їх сутності на основі законів фізики);
- матеріали краєзнавчого змісту про природні (заказники, заповідники, річки, озера, лимани тощо), технічні (підприємства, мости, водосховища тощо), історичні об'єкти.

Для формування громадянської компетентності учнів доцільно використовувати фізичні задачі екологічного, природоохоронного, краєзнавчого, історичного змісту.

Фізичний навчальний експеримент має передбачати:

- відтворення дослідів відомих учених;
- демонстрацію впливу різних чинників на об'єкти довкілля, життєдіяльність живих організмів.

Оскільки до найефективніших методів формування компетентностей учнів відносять метод проєктів, то напрямами досліджень у навчальних проєктах громадянського спрямування можуть бути такі:

- природоохоронна діяльність;
- досягнення науки і техніки, їх вплив на життя та добробут людини;
- вирішення локальних проблем довкілля;
- краєзнавство (природа, техніка, виробництво тощо);
- відомі вчені, винахідники, інженери.

За результатами аналізу навчально-методичного забезпечення викладання фізики з'ясовано, що окремих видань щодо формування громадянської компетентності учнів не виявлено, тому вчитель має самостійно здійснювати відбір додаткового навчального матеріалу та фізичних задач, орієнтуючись сутність означеної компетентності та зміст її компонентів.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 24.05.2023).
2. Ліскович О. В. Формування предметної і ключових компетентностей учнів основної школи у процесі вивчення електромагнітних явищ: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Кіровоград, 2014. 20 с.
3. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7 (дата звернення 24.05.2023).
4. Фізика. 7–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2017.

Левицька Христина,

вихователь

закладу дошкільної освіти №15 «Джерельце»

Кам'янець-Подільської міської ради

Хмельницької області

Громадянська компетентність і демократичне суспільство України: історичний, політичний, ціннісний ракурс

У статті висвітлено аспекти формування громадянської компетентності та демократичного суспільства у дітей дошкільного віку. Проаналізовано сучасний стан формування громадянської компетентності у закладах дошкільної освіти, проведено аналіз чинних нормативних документів, визначено основні напрями та засоби формування громадянської компетентності і демократичного суспільства підростаючого покоління. Наголошено на вагомій потребі використання та впровадження до виховного процесу, засобів культурного та духовного надбання українського народу.

Ключові слова: громадянська компетентність, демократичне суспільство, соціально-громадянська компетентність, національне виховання.

Key words: civic competence, democratic society, socio-civic competence, national education.

Розвиток громадянської компетентності є важливим компонентом розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку. Виховання сучасного дошкільника – це процес, який ґрунтується на тих реаліях, в яких перебуває теперішнє українське суспільство. Військово-політичні події останніх років, загострили питання необхідності подолання в суспільстві тоталітаристської ідеології минулого, окреслили необхідність пошуку тих засобів, що здатні ефективно, виховувати в дітей почуття власної та національної гідності, відродити основи демократичного суспільства.

В умовах сучасного світу, коли певною мірою стираються кордони між соціально-економічними, культурними ознаками окремих держав, є небезпека втрачання народами національних рис, обезцінення культурної спадщини, традицій, історичної пам'яті. Тому, націлюючи дітей на пізнання та повагу до світової культури, радичій інших народів, ми маємо укріплювати їх національну ідентичність, як основу громадянської компетентності, демократичності, патріотичності майбутнього свідомого громадянина України.

З огляду на те, що Україна перебуває в стані освітніх реформ, у цьому руслі питання формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку є досить комплексними, має багато різноманітних аспектів. На законодавчому рівні розроблено та прийнято низку документів: затверджено оновлений Базовий компонент дошкільної освіти, який є

Державним стандартом дошкільної освіти, оновлений Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про освіту» Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641», які зорієнтовані на відображення всіх актуальних тенденцій в освіті, що базуються на демократичних цінностях. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) (2021) визначена нова ключова компетентність – соціально-громадянська. Соціально-громадянська компетентність є однією з ключових компетентностей формування людини-громадянина. Під нею розуміють ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, до міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми, однолітками в соціально-громадянському просторі, до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур; здатність та прояв особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі у демократичних процесах, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві [2, с. 17].

Відповідно до Наказу МОН України від 06.06.2022 року № 527 Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України, серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, демократії, свободи, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [3, с. 3].

У наукових працях сучасні науковці наголошують на актуальності вивчення культурної спадщини нашого народу, акцентують на потребі активного її впровадження в освітніх програмах закладів освіти, апелюють до адаптації історичних національних надбань у сучасну систему сприйняття й передачі її підростаючому поколінню. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що національні почуття в дітей дошкільного віку не виникають самі по собі, вони є результатом цілеспрямованого впливу на дитину соціуму та виховної роботи закладу дошкільної освіти [4, с. 21].

Організуючи діяльність дитячого колективу відповідно до нормативно-правових документів, що сьогодні діють в освітньому просторі, переконуюсь, що всі компоненти духовної та матеріальної культури українського народу є серцевиною національного виховання, формування громадянської компетентності та демократичного суспільства.

Виховуючи громадянина України надзвичайно важливо ознайомлювати його з українськими традиціями, звичаями, обрядами ще з раннього віку. Одним із засобів залучення дітей дошкільного віку до народної спадщини є ознайомлення їх з національним одягом, стравами та традиціями яких дотримувались прадіди.

Національний костюм – яскраве і самобутнє культурне явище. У народному костюмі відбилися спільність походження й історичної долі, взаємовплив культур сусідніх народів. Зберігаючи ознаки різних епох, костюм є джерелом вивчення історії [5, с. 17]. У ньому чи не найяскравіше і найвиразніше виявляється головна властивість народного декоративного мистецтва: вміння народних майстрів за допомогою простих логічних засобів органічно поєднувати утилітарність і красу. Саме вбрання безпосередньо пов'язане з визначними подіями в житті людини, зокрема, народними святами, весільними обрядами, а також особливостями побуту. Український національний одяг символізує характер та склад української душі, який представлений у вигляді художніх елементів. Саме етнічний одяг відображає надзвичайно широкий та багатогранний спектр світоглядних уявлень, норм та духовних традицій українського народу. Крім того, в одязі втілюється потяг людини до

прекрасного, її художньо-естетичні погляди і смаки, що роблять його вагомою частиною мистецтва. Сучасні дослідження у галузі педагогічної науки та мистецтвознавства акцентують увагу на тому, що народне вбрання є синтетичним видом мистецтва. Воно охоплює в єдиний художньо-утилітарний ансамбль мистецтво крою, ткацтво, аплікацію, вишивку, плетіння, обробку шкіри, тобто інтегрує у собі різні види мистецтва, поєднує матеріальні й духовні здобутки культури.

У концептуальних положеннях про основи національного виховання, формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку, окреслено важливу вимогу сучасності використовувати народні обряди, звичаї і традиції не лише задля відновлення найкращих надбань минувшини, але й задля насичення їх оновленим науковим змістом, що сприятиме становленню відповідного культурно-історичного досвіду нашого народу, визначить шлях розвитку української освіти та культури.

Треба розвивати у дітей інтерес до української національної обрядовості, народних свят, ігор, народних прикмет, народної творчості, національного мистецтва, народних промислів.

Неможливо переоцінити роль традицій та обрядів у громадянському вихованні дітей дошкільного віку. Вони повертають підростаюче покоління до цінностей предків, створюють позитивний настрій, розвивають основи правомірної поведінки, навчають вияву терпимості стосовно до всього живого, що нас оточує.

Ознайомлення з народними святами сприяє поглибленню емоційних зв'язків дитини з життям, працею та красою рідного народу. Залучення дошкільнят до національних традицій та звичаїв, підготовки і відзначання свят народного календаря пробуджує у них любов до рідної землі, повагу до людей та їхньої праці, формує вміння плідно працювати, шанувати історію, збагачувати культуру свого народу. Участь у святах народного календаря сприятиме тому, що вони глибше відчуватимуть нерозривність з природою, намагатимуться власною працею примножувати багатства рідного краю, прагнутимуть зберігати та розвивати трудові та святкові традиції.

У вихованні громадянської компетентності велике значення має виховання таких якостей, як працелюбство та повага до праці інших людей. Саме з метою виховання цих якостей необхідно знайомити дітей з особливостями традиційних ремесел рідного краю, та України загалом. Як зазначає Л. Калуська, народні ремесла «свідчать про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення краси, розповідають про багатство рідного краю, традицій місцевого населення» [6, с.12]. У роботі з дітьми необхідно звертати увагу на своєрідність та неповторну красу кожного ремісничого виробу, надавати можливість застосовувати набуті знання у практичній та творчій діяльності. Це, у свою чергу, сприятиме позитивному ставленню до народного мистецтва, поваги до праці інших, до рідного краю тощо.

Громадянська компетентність і демократичність мають стати стрижнем майбутнього громадянина України. Заклади дошкільної освіти мають стати осередками формування демократії, де всі мають можливість висловлювати свою думку, бути почутими, брати активну участь, стати активними учасниками, суб'єктами діяльності, а не тільки виконавцями доручень. Формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку сприятиме тому, що діти навчатимуться бути ініціативними, приймати рішення, брати на себе відповідальність. Саме демократичне середовище створене у родині, закладі дошкільної освіти, дозволить дитині розвиватися цілісно, не відчуваючи труднощів в особистому становленні.

Без громадянської культури не може бути громадянського суспільства, і чим сильніші традиції громадянського життя, чим більше вкорінені громадянські цінності, тим міцніше і стабільніше громадянське суспільство.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження 2021/ Упоряд.: О.Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків: Ранок, 240 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол. Богуш А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л. та ін. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України : наказ Міністерства освіти і науки від 06.06.2022 року № 527. 2022. 24 с.

4. Мозгальова Н., Барановська І. Українські народні традиції як засіб виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 152. С. 20-24

5. Марцінковська Н. М., Левицька Х. І. Відкриваємо Україну разом: науково-практичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2023. 93 с.

6. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: методичний посібник для вихователів дошкільних закладів. Харків: Ранок-НТ, 2004. 64 с.

Маланчук Сергій,
завідувач науково-методичного відділу
Кам'янець-Подільського Центру дитячої та юнацької творчості,
викладач-методист

Громадянська освіта як ключовий вектор трансформації української освітньої галузі

Політичний шлях, який обрала Україна, передбачає формування правової держави та розбудову інституту громадянського суспільства. Демократичні пріоритети у процесі євроінтеграції України спонукають до великої кількості послідовних та системних змін. Приклад успішних країн Європи показує, що цей процес є тривалим і потребує значних зусиль усіх громадян, а не лише влади. І хоча для успішної євроінтеграції України необхідним є проведення економічних перетворень, упровадження громадянської освіти та формування у підростаючого покоління громадянської компетентності є не менш важливим аспектом. Зауважимо, що проблема виховання поваги до прав людини є постійним об'єктом уваги Ради Європи і європейського суспільства. Тому саме громадянська освіта не як освітня галузь чи предмет, а як напрям та освітня політика, обов'язково має постати у центрі уваги освітян, політиків та українського суспільства загалом.

Освіта як ресурс та засіб розвитку громадянського суспільства передбачає створення можливостей для розвитку особистості, що є важливим чинником не лише процесу трудової діяльності, а й гуманних соціальних демократичних відносин. Удосконалення суспільства неможливе без систематичної й спрямованої роботи з розвитку й становлення особистості. У процесі соціалізації особистості період зрілості констатується лише при наявності повністю сформованого громадянського бачення світу, оцінки оточуючого середовища з позицій власної активності й відповідальності. Зважаючи на те, що потреба бути громадянином своєї держави є цілком природною, сама собою вона не зможе реалізуватися в особистості: допомогти у цьому кожній людині, особливо молодому поколінню, покликана неперервна громадянська освіта.

Відповідно до Краківської резолюції (2000 р.) громадянська освіта ґрунтується на багатовимірному підході до громадянства, що включає: 1) політичний вимір – участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади; 2) правовий вимір – знання та використання прав громадянина, дотримання його обов'язків; 3) культурний вимір – повага до історії і культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнаціональних відносин; 4) соціальний та економічний вимір – боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм праці і зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства; 5) європейський вимір – усвідомлення єдності та багатоманітності європейської культури, навчання жити в європейському контексті; 6) глобальний вимір – усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності [2].

Демократичне суспільство, відповідаючи на виклики сучасного світу, потребує громадян, які уміють брати на себе відповідальність та виявляють інтерес до вивчення світу і того, як світ працює поза їх оточенням. Вони можуть і насправді вживають заходи для розв'язання великих і малих проблем, щоб поліпшити колективний добробут. Розуміючи

ую важливість і багатогранність виховання такого громадянина, а також складність завдання для освітніх систем демократичних держав, Рада Європи запропонувала концептуальну розробку «Компетентностей для демократичної культури» (відомої також під назвою «рамка компетентностей»), заснованих на принципах Ради Європи, для завдань у сфері навчання громадянськості на національному, європейському і глобальному рівнях [4].

Зі здобуттям Україною незалежності дискусії навколо розвитку громадянської освіти поступово почали набирати обертів. У теорії та практиці освіти вибудовується чітка лінія документального забезпечення планомірного упровадження громадянської освіти у загальну освітню систему України. До документів, прийнятих Міністерством освіти України, належать: «Концепція громадянського виховання дітей і молоді» (2000), «Концепція громадянської освіти в середній школі України» (2005), «Проект Концепції громадянської освіти та виховання» (2012).

Унормування підходів до громадянської освіти шкільної і студентської молоді відбулося у 2015-2020 рр., коли загострилися процеси пошуку адекватного подіям у країні змісту і тлумачень понять «громадянин», «громадянськість», «громадянська компетентність». У Концепції «Нова українська школа» було визначено: «Громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя» [5].

Поглиблює розуміння шляхів і засобів розвитку громадянської освіти молоді в Україні вагомий державний документ – Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, у якій наголошується, що формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості дітей та молоді має здійснюватися на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави на ідеалах свободи, соборності та державності; що виховний процес як невід’ємний складник загальноосвітнього процесу зорієнтовується на духовні цінності українського народу (національну самосвідомість, ідентичність, самобутність, гідність, соборність, волю), загальнолюдські морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, повагу до інституту сім’ї, турботу, повагу до життя, повагу до себе та інших людей) та соціально-політичні (свободу, демократію, культурне різноманіття, повагу до рідної мови та культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повагу до закону, солідарність, відповідальність) цінності [7]. Водночас у Стратегії наголошено: громадянська освіта має ґрунтуватися на цінностях активної життєвої позиції, особистої ефективності, істини, правдивості та критичного мислення, взаємоповаги, відкритого спілкування та ефективної співпраці, прав людини та спільного захисту цих прав.

У сучасних ситуаціях викликів та загроз, пов’язаних із забезпеченням суверенності та територіальної цілісності Української держави, кардинальних демократичних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу є визначення нової стратегії виховання дітей та молоді як багатокomпонентної та багатовекторної системи, що визначає розвиток демократичної України. З цією метою у 2022 р. було оновлено «Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні», що була схвалена у 2018 р. [6]. Нова редакція Концепції розвитку громадянської освіти в Україні базується на необхідності створити сприятливі умови для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та в усіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов’язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії. Крім того, вищезгадана Концепція повністю відповідає нормам Закону про освіту (2017 р.), згідно з якими держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов’язаних із реалізацією особою своїх прав і обов’язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина [3].

Дослідження стану громадянської освіти дають підстави для висновку про те, що існує декілька основних чинників, які гальмують її розвиток. Це стосується підходів до розуміння сутності громадянської освіти. В одних концептуально-програмних документах акцент робиться на правовій освіті, в інших – громадянську освіту розглядають як патріотичне виховання, як засіб формування в особистості демократичних цінностей. Проте, громадянська освіта не повинна обмежуватися компетенцією шкіл, закладів позашкільця, закладів вищої освіти, органів управління освітою тощо. Коло громадянської освіти потрібно розглядати набагато ширше – у нього необхідно включати також інституції неформальної, інформальної освіти та соціального виховання. Для розбудови демократичної, соціально-правової держави велике значення має посилення уваги до громадянської освіти і виховання та її забезпечення на усіх рівнях.

Основні стратегічні напрями громадянської освіти варто поділяти на:

- громадянсько-правову освіту громадян, зокрема, знання, отримані у процесі середньої та вищої освіти, розуміння, уміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;

- розвиток здатностей молоді брати участь у суспільному житті, використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на національному, регіональному та локальному рівнях (реалізація права на участь в управлінні державою та самоуправлінні громадою).

Відповідно до вимог неперервності громадянської освіти загальна середня та спеціалізована освіта забезпечує:

- формування активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства та управлінні на різних рівнях, зокрема, у волонтерській діяльності;

- надання знань, сприяння формуванню розуміння та усвідомлення незаперечної цінності прав людини та прав дитини, набуття здатності застосовувати та захищати свої права;

- сприяння формуванню розуміння цінностей правової держави (правопорядку), поваги до Конституції, державної мови та державних символів, усвідомленню та дотриманню своїх громадянських обов'язків [1, С. 69-70].

Сьогодні уже накопичено певний позитивний практичний досвід упровадження громадянської освіти в Україні, який є підґрунтям для подальшого її вдосконалення й успішного розвитку. Модернізація української освітньої системи відповідно до європейських стандартів, створення системи неперервної громадянської освіти є необхідними умовами зміцнення демократії та прискорення економічного зростання української держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Бухун А. Громадянська освіта української молоді: нормативні засади та неперервність розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74. С. 66-71.

2. Василенко О. В. Становлення і розвиток громадянської освіти в європейських країнах. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/8120/1/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.

3. Закон України «Про освіту». 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

4. Компетентності для культури демократії. Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві. Київ, 2018. 78 с. URL : <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e>.

5. Концепція «Нової української школи». 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

6. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. 2018 р. № 710-р, із змінами № 176-р від 26.02.2020, № 893-р від 08.10.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>.

Мистецтво у часи війни

Стаття присвячена аналізу окремих мистецьких проявів в Україні та на Хмельниччині під час повномасштабної війни. Наведені приклади реальних подій демонструють роль та вагу мистецтва.

Ключові слова: мистецтво, ідентичність, мистецькі проекти.

Звучить жорстко, але війни – хронічна та невід’ємна частина людської історії. Тисячоліттями ми фіксуємо захоплення територій, створення та зникнення країн, армій. Велика кількість письмових, образних, музичних свідчень та пластичних розповідей змінює лише людське сприйняття реальності...

«Перетвори мистецтво в об’єктив, щоб розглядати всі грані життя», – так влучно сказав Кевін Андерсон, сучасний американський письменник-фантаст (твори перекладені 22 мовами світу, понад 50 книг – бестселери). Українське мистецтво також розглядає життя в історичному, політичному та соціально-психологічному розрізі. Воно національно орієнтоване, вибудовує систему наших цінностей та віддзеркалює динаміку суспільних процесів. Особливим періодом у роботах вітчизняних та світових митців (музикантів, композиторів, поетів, письменників, акторів, художників) стало мистецтво, яке твориться з 24 лютого 2022 року. «Війна дала поштовх досі невідомим нам наративам у мистецтві. В мистецтві ми завжди знаходимо відображення та переосмислення реальності часу. Наше мистецтво, що народилось протягом війни, буде говорити за нас довше, ніж ми живемо. Тому наше завдання сьогодні фіксувати все, збирати в одному місці і передавати далі світу», – написав Олександр Ткаченко, міністр культури та інформаційної політики України, на своїй сторінці у Фейсбуці [1].

З ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України та Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти було створено платформу «Мистецтво під час війни» (липень 2022 року), на якій архівують, записують та досліджують мистецькі прояви під час військового вторгнення. Платформа об’єднує проекти українських митців з візуального мистецтва, літератури, музики, театру, відеоконтенту, дизайну, архітектури та кількість зазначених в базі пошкоджених та зруйнованих об’єктів культурної спадщини і культурних установ України. 18 квітня 2023 року, у день пам’яток історії та культури, було зафіксовано 550 пам’яток та об’єктів культурної спадщини, що зруйновані або пошкоджені окупантами з початку російського вторгнення в Україні [2]. Організація з питань освіти, науки й культури ЮНЕСКО заявила, що повномасштабне російське вторгнення в Україну завдало збитків спадщині й культурним об’єктам країни приблизно на 2,6 мільярда доларів США [3].

Мистецтво як «ненасильницька зброя» щодня робить впевнені вкладення у Перемогу України, демонструючи яскравих світових митців, виконавців та знаменитостей, з які підтримують нашу країну та протистоять російській дезінформації. Вони одягають синьо-жовте вбрання, значки та стрічки, записують звернення, пісні та заяви, створюють картини, плакати, фото, збирають гроші та відкривають свій дім для біженців. Найсміливіші з них приїзять до України особисто, а наші виконавці та митці – виконують місію міжнародної культурної дипломатії. Концерти, виступи та художні виставки не дають світові забувати про жах нашої війни.

Хорхе Маріо Педро Варгас Льюса – перуанський прозаїк, драматург, філософ, публіцист, політичний і громадський діяч, лауреат Нобелівської премії-2010 за «картографію владних структур і гостре зображення людського опору, бунту й поразки». З 2014 року він постійно підтримує нашу країну, публікує матеріали на підтримку українського народу у низці відомих світових видань, зокрема, пише статті на підтримку України для «El

País» (найбільша за накладом щоденна газета в Іспанії). Маріо Варгас Льюса – амбасадор проєкту «Save Ukrainian Culture» задля залучення ще більшої підтримки України у культурній сфері, в тому числі – фінансової під час післявоєнної відбудови [4, 15].

Бенедикт Камбербетч, відомий англійський кіноактор, на відкритті іменної зірки на Алеї слави в Голлівуді виголосив промову: «У цю дивовижну мить мого життя, користуючись цим випадком, я хочу привернути вашу увагу до того, що відбувається в Україні. Я хочу висловити свою підтримку українцям, а також підтримку росіянам, які намагаються протистояти клептократії та ідіотизму своєї влади». На церемонію «Оскар» Бенедикт прийшов із нагрудним значком у вигляді прапора України.

Анджеліна Джолі, голлівудська актриса та спеціальна амбасадорка ООН у справах біженців, своїм приїздом до Львова у квітні 2022 року викликала захоплення українців та справжню істеріку росіян.

На початку травня 2022 року британський артист Ед Ширан та український гурт «Антитіла» двомовною піснею «2step/Сирени обірвали наш сон» за п'ять днів після прем'єри отримали понад три мільйони переглядів та 177 тисяч лайків. Кошти, зібрані з монетизації відео, Ширан перерахував на гуманітарну допомогу Україні.

8 травня легендарний ірландський рок-гурт U2 на чолі із солістом Боно дав концерт у київському метро та відвідав звільнені від рашиських окупантів» Бучу та Ірпінь [5].

ЮжкаNEWS.City пропонує інформацію про найяскравіших світових зірок з українським корінням. Стівен Спілберг – один з найуспішніших кінорежисерів, сценаристів та продюсерів світової кіноіндустрії. Він – триразовий володар премії «Оскар». Обидва дідуся Стівена родом з України: по материнській лінії з Одеси, а по батьківській – із маленького села під Кам'янець-Подільським. У 2006 році Спілберг відвідав Київ, як продюсер українсько-американського документального фільму про голокост «Назви своє ім'я». Він зійшов з літака зі словами: «Я вдома». З часу повномасштабної війни Стівен разом з дружиною, актрисою та художницею Кейт Кепшоу, передали один мільйон доларів декільком українським організаціям та сусіднім країнам, які приймають біженців.

Кетрін Винник – зірка серіалу «Вікінги», канадська акторка з українським корінням до 8 років розмовляла лише українською мовою, а для своєї родини залишається Катериною Вілмуцькою. Дід Володимир Вінницький у 16 років вступив до лав Січових стрільців, а прадід був воїном першої Запорізької дивізії армії УНР. Кетрін народилась в Торонто, але не забуває про Україну, різко засуджує голодомор та російську військову агресію. Разом із своєю мамою вони створили благодійний фонд «The Winnik Foundation» та допомагають українським біженцям у Канаді. І подібних прикладів можна навести багато [6].

Центр архітектури, дизайну та урбаністики «Порохова вежа» у Львові представив у червні 2022 року виставковий проєкт Павла Гудімова «Музи не мовчать». У виставкових залах понад 50 авторів з усієї України продемонстрували мистецтво живопису, архітектури, перфомансу, відео в режимі реального часу від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України [7].

У брюссельському парку Міні Європа з літа 2022 року красується мініатюра Монумента Незалежності України, який знаходиться в самому серці Києва. Реалізувати цей проєкт вдалося завдяки ініціативі посольства України в Королівстві Бельгія та у співпраці із керівництвом парку. Українська інсталяція була презентована коротким відео під час онлайн трансляції 23 липня 2022 року другого Саміту перших леді та джентльменів. В історії парку вперше розмістили інсталяцію держави, яка не є членом ЄС. Такий крок – знак солідарності з Україною та підтримки нашої держави під час боротьби проти росії. Прем'єра стрічки відбудеться 15 травня, у Всесвітній день мистецтва, на телеканалі СТБ [8].

Європейський культурний телеканал ARTE (режисер Філіп Кольгофер) зняв документальний фільм «Мистецтво як зброя під час війни». Він зображує спротив зірок українського шоубізнесу, які замінивши музичні інструменти та пензлі на зброю сьогодні разом з військовими стоять на варті свободи. Агресори прагнуть викреслити українську ідентичність, знищуючи та грабуючи музеї, театри, але цим тільки розпалюють справжній інтерес українців до невідомих сторінок своєї культури та мистецтва, формують

національний спротив суспільства. Фільм містить емоційні інтерв'ю з митцями, культурними діячами та іншими знаменитостями: Олена Зеленська – перша леді, Андрій Хливинок – лідер гурту «Бумбок», Олег Михайлюта (Фагот) – ТНМК, Іван Леньо – Kozak System, Олексій Суханов – телеведучий, Михайло Ілленко – кінорежисер, Олег Сенцов – режисер і в'язень, Дмитро Дікусар – хореограф, Віра Лебединська – акторка зруйнованого рашистами Маріупольського театру... [9]. «Українці здивували весь світ відважною відсіччю та запеклим опором перед навалою російських окупантів з початком повномасштабної агресії путіна. Під час війни українська культура та мистецтво стали життєво важливими, оскільки Москва намагається заперечити саме її існування та існування українського народу», – зазначається у фільмі.

5 квітня 2023 року на українському телебаченні відбулася прем'єра документального фільму «Воїни неба» про старокостянтинівських пілотів 7-ї бригади тактичної авіації Повітряних сил імені Петра Франка. З перших днів повномасштабного вторгнення вони протидіють російським окупантам. «Про героїзм пілотів Повітряних Сил, які віддали життя за країну та майбутнє своїх дітей і онуків, має знати весь світ! Ми пам'ятатимемо та вшановуватимемо пам'ять кожного українського Героя!», – написав командувач Повітряних сил Збройних сил України Микола Олещук [10].

Надзвичайно важливо у дні випробувань війною зробити внутрішнє налаштування цінностей, а для цього вартує глибше зануритися до історичних та філософських коренів. 27 квітня 2023 року у Мистецькій вітальні КНУ імені Тараса Шевченка відбулася презентація двох знакових видань «Феномен Григорія Сковороди і сковородиністика на позвах часу» та «Сковорода і Ми» (статті 40 авторів під редакцією Олесь Донія). «Ця книга значною мірою про зріз українського суспільства, і про війну, – розповів Олесь Доній. – Всі писали про те, що болить. Це і є Сковорода – що думаєш, чим живеш, яка філософія життя. Це нагода, привід для розмови, і поштовх для рефлексії». «Сковорода вчить нас любити себе і навколишній світ, – зазначив Олексій Толкачов, громадський діяч. – Особливо актуальні його ідеї під час війни, щоб ми не заплямували ненавистю своє майбутнє, не озлобилися, але й в цих умовах продовжували любити. Україна є носієм справжніх цінностей і любові. Росія ж навпаки: там людей зневажають, а любові до інших не було ніколи. Україна – це любов, українці сьогодні рятують і підтримують один одного» [11].

25 квітня 2023 року у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків в Києві відбулась зустріч представників іноземних посольств, Міністерства культури та інформаційної політики України та найактивніших діячів української культури. Роботу Хмельницького обласного художнього музею на заході представила заступниця директорки музею Олена Михайловська: «Наш музей живе, працює, допомагає іншим, як би скрутно не було. Останнім часом все суспільство переконалось, що культура – на часі. Адже що краще за культуру, спроможне розказати світові про українців, про наші головні цінності – свободу і гідність, про нашу боротьбу за незалежність. Як невід'ємна частина цивілізованого світу, ми маємо інформувати міжнародну спільноту про наше життя до і після початку повномасштабної війни, говорити про наші здобутки і проблеми, дякувати за їх щирі підтримку, розвивати та поглиблювати співпрацю». Команда закладу організувала роботу з перших днів війни, присвятивши її єднанню багатьох заради Перемоги усіх [12].

Яскравим прикладом культурної дипломатії може слугувати виставка художніх робіт учнів Хмельниччини «Україна – моя країна», яка презентувалась від 24 лютого 2023 року у Центральній бібліотеці англійського міста Вотфорду. Виставку було організовано благодійною організацією «Sunflower Social Club» («Соняшник»), засновниками якої є Офіцер Ордена Британської імперії, заступник лорда-лейтенанта, представник короля в окрузі графства Гертфордшир, водночас відомий англійський футболіст Лютер Бліссет та громадська діячка Лорен Фокс, у співпраці з Мединською Аліною, старшим викладачем кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін ХОІППО, з наставниками та учнями Кам'янця-Подільського, Старокостянтинова та Хмельницького, чиї роботи нагадали англійським друзям про те, що в Україні живуть, розвиваються та прагнуть миру неймовірно

талановиті діти! Кілька робіт планується найближчим часом розмістити у Вестмінстерському палаці, де відбуваються засідання Британського парламенту [13].

Глибоке розуміння ситуації, стійкість, емпатію та патріотизм демонструють щоденні мистецькі рефлексії, що мають вияв у шкільних проєктах, виставках, благодійних ярмарках, листах на фронт, виготовленні сувенірів та оберегів, флешмобах. Тут прикладом може слугуватиме кожний освітній заклад України!

Олег Покальчук, український письменник та соціальний психолог нетипово розмірковує про українське мистецтво та робить яскравий висновок: «Наш культурний простір складається із сотень тисяч щирих мистецьких «вузликів». У майбутньому – це спільний національний візерунок взаємоповаги вільних людей» [14]. Я теж щиро переконана – будь-яке мистецтво твориться як вияв свободи та важливий елемент ідентифікації української нації. Формування нового рівня значимості та відповідальності для кожного всередині країни та в світі здійснюється поволі, але невпинно.

Список використаних джерел та літератури

1. Мистецтво, що народилось протягом війни. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Веб-сайт: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3537665-mistectvo-pid-cas-vijni-govoritime-za-nas-dovse-niz-mi-zivemo-tkacenko.html> (дата звернення: 09.04.2023)
2. UKRAINE WAR ART COLLECTION. Мистецтво під час війни. Веб-сайт: https://war-art.mkip.gov.ua/?page_id=1973 (дата звернення: 12.04.2023)
3. Радіо Свобода. Російські війська пошкодили та зруйнували понад 550 пам'яток культури. Веб-сайт: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiiski-viiska-poshkozhdennia-pamyatky-kultury/32368783.html> (дата звернення: 18.04.2023)
4. Міністерство інформаційної політики України. Веб-сайт: <https://mkip.gov.ua/news/9043.html?PrintVersion> (дата звернення: 01.05.2023)
5. ТСН. Зірковий батальйон: хто зі знаменитостей активно підтримує Україну у війні з росією. Веб-сайт: <https://tsn.ua/lady/news/show-biznes/zirkoviy-batalyon-hto-zi-znamenitostey-aktivno-pidtrimuye-ukrayinu-u-viyuni-z-rosiyeyu-2060089.html> (дата звернення: 02.05.2023)
6. Южка NEWS City. Наші в Голлівуді: зірки з українським походженням. Веб-сайт: <https://yuzhkanews.city/articles/227567/svitovi-zirki-z-ukrainskim-korinnyam> (дата звернення: 02.05.2023)
7. Бюро спадщини. Веб-сайт: <https://spadshchyna.lviv.ua/u-lvovi-vidkryly-multymedijnyj-vystavkovyj-proyekt-muzu-ne-movchat/> (дата звернення: 02.05.2023)
8. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. Веб-сайт: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/26/7143902/> (дата звернення: 01.05.2023)
9. WoMo. Мистецтво як зброя під час війни. Веб-сайт: <https://womo.ua/mistetstvo-yak-zbroya-pid-chas-vijni-v-ukrayini-pokazhut-film-z-olenoyu-zelenskoju-andriyem-hlivnyukom-i-tarasom-topoleju/> (дата звернення: 02.05.2023)
10. Telegram Messenger Микола Олещук <https://t.me/MykolaOleshchuk/3%5C>
11. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Веб-сайт: <http://www.univ.kiev.ua/news/12714> (дата звернення: 02.05.2023)
12. Хмельницька обласна військова адміністрація. Як живе культура під час війни: ХОХМ презентував свою діяльність перед іноземними дипломатами. Веб-сайт: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=123713> (дата звернення: 02.05.2023)
13. Хмельницький ОІППО. Веб-сайт: Виставка художніх робіт “Україна - моя країна” <https://hoippo.km.ua/?paged=8>
14. Олег Покальчук. Українське мистецтво сплітає національний візерунок соціальної етики. ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. Веб-сайт: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/dlja-choho-potribne-mistetstvo-pid-chas-vijni.html> (дата звернення: 02.05.2023)
15. Проєкт Міністерства культури та інформаційної політики та Vodafone «Save Ukrainian Culture» (відновлення зруйнованих росіянами українських пам'яток культури). На сайті restore.mkip.gov.ua будь-хто може стати донором будь-якого культурного об'єкту, перерахувавши будь-яку суму для його відбудови чи відновлення.

Мельник Зоя,
вчитель основ здоров'я, Захисту України
Судилківського ліцею Судилківської сільської ради
Шепетівського району
Хмельницької області

Система цінностей у повоєнній демократичній Україні: погляд сьогодення

У тезах описана система цінностей, що для молодого покоління пріоритетними постають сімейні та національні цінності, а також мир, віра, свобода, гідність, добродіяльність, національну єдність як найважливішу цінність формування та розвитку демократії, неухильне дотримання законів, розбудова розвиненого громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: демократія, цінності, громадянське суспільство, мир, свобода, молодь.

The theses describe the system of values that family and national values are priority for the younger generation, as well as peace, faith, freedom, dignity, charity, national unity as the most important value of the formation and development of democracy, strict observance of laws, development of a developed civil society in Ukraine.

Keywords: democracy, values, civil society, peace, freedom, youth.

Вступ. Система цінностей – поняття, теорії цінностей, яке означає сукупність складених людських думок про значення в їхньому житті речей та явищ, що зустрічаються в природі і суспільстві. Людина та суспільство спирається на систему цінностей під час порівняння та вибору речей. Саме від системи пріоритетних цінностей залежить – куди спрямувати свої зусилля, що є найголовнішим у кожний момент життя, який обрати шлях на життєвому перехресті. Система цінностей формується свідомістю людини. Як ми думаємо – так і живемо.

Виклад основного матеріалу. Роль і вплив цінностей на становлення особистості розкрито в працях Є. Барбіної, В. Вербець, В. Гриньової, В. Леонтьєва, С. Рубінштейна, І. Зязюна, Л. Хомич, Є. Шиянова тощо. Серед зарубіжних науковців доцільно відзначити праці І. Беха, Р. Дарендорф, Т. Парсонс, П. Сорокін, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер, М. Рокич. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що до вивчення поняття «цінність» вчені звернулися ще в ХХ ст. Соціологи розглядали його як соціальну настанову, що регулює поведінку індивіда. Згодом до вивчення цінностей долучилися дослідники і з інших галузей знання: філософії, психології, педагогіки, політології, соціальної психології. Система ціннісних має багаторівневу структуру. Як елемент структури особи, характеризують внутрішню готовність до здійснення певної діяльності із задоволення потреб і інтересів, вказують на спрямованість її поведінки. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації йому «трансює» саме суспільство, дослідження системи ціннісних орієнтацій молоді виявляється особливо актуальною проблемою. На сучасному етапі головну роль у житті молоді посідають проблеми мікрорівня. Тобто в молодих громадян формується якісно нове сприйняття навколишнього світу крізь призму насамперед особистих інтересів їх турбує власне здоров'я, кар'єра, матеріальні блага, освіта, сім'я. Проблема цінностей взагалі є об'єктом наукового аналізу в працях лише деяких вітчизняних учених (Г. В. Атаманчук, В. М. Князев, В. А. Малахов, А. А. Ручка, Ю. П. Сурмін, Я. Щепаньський та ін.), а в державному управлінні ця проблема є найбільш недослідженою серед всіх проблем сучасної аксіології. Справа в тому, що цінність – це форма суспільного буття, позначає належне й бажане, на відміну від реального [4, с. 707].

За останні десятиріччя як у нашій країні так і за кордоном проблема цінностей набула особливої актуальності. Це поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість. Поняття «цінність» широко використовується у філософській та іншій спеціальній літературі

для вказівки на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. На думку науковця П. Менцера, цінність – це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім, і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнанням. На думку М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси. У свою чергу, М. Рокич визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування. Як зазначають С. Возняк, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість». Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей. Те, що для однієї людини може бути цінністю, інша людина може недооцінювати, а то й зовсім не вважати цінністю, тобто цінність завжди суб'єктивна. Цінності з формальної точки зору поділяються на позитивні й негативні (серед них можна виділити і мало ціннісні), абсолютні та відносні, суб'єктивні й об'єктивні. За змістом розрізняють речові цінності, логічні й естетичні. Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому. Іншими словами, є духовний світ самої людини і певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей певної людини [2, с. 70-71] орієнтації на європейські цінності. Справа в тому, що цінність – це форма суспільного буття, позначає належне й бажане, на відміну від реального [4, с. 707]. Це особливе суспільне відношення, завдяки якому потреби та інтереси людини переносяться на світ речей, предметів, духовних явищ, додаючи їм, як правило, піднесене значення, шляхом їх осмислення в аспекті добра і зла, істини і не істини, краси і неподобств, справедливого і несправедливого, допустимого і заборонного і т. д [1, с. 87].

Система цінностей у повоєнній демократичній Україні це відданість суверенній державі, служінню державі і суспільству в різних формах. Відповідно до статті 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Формування системи культурних цінностей у повоєнній демократичній Україні є складним і актуальним процесом який пов'язаний з особливим характером та менталітетом українців. Національний характер формувався протягом віків. Щедра гостинність, доброзичливість, волелюбство, прагнення до свободи і незалежності – це головні риси нашого народу. Якщо розглядати історію, то ми бачимо постійну боротьбу, втрати від завойовників, загрози смерті, глум над нашими національними святинями які супроводжувалися страхом за існування. На шляху нашого національного відродження має бути відмова від почуття меншовартості, яке нав'язувалося нашими ворогами протягом віків. Патріотизм як інтегруюча основа відродження духовних цінностей суспільства є стабілізуючим чинником національної та громадянської злагоди у незалежній українській державі. В сучасних умовах по особливому важливе конституційне реформування та модернізації в Україні конституційних цінностей. У конституційному праві України залишається проблема визначення їх поняття, сутності та системи. Важливим завданням при реалізації Конституції є підтримання балансу та пропорційності конституційно захищених цінностей, цілей та інтересів. Наша сучасна молодь, яка народилася і зростала в нових умовах глобального світу та не знала бар'єрів радянського часу, сьогодні самовіддано захищає країну із зброєю в руках., ламає стереотипи, традиції, формує нові запити. Це – Покоління Незалежності, покоління нашої майбутньої Перемоги. Отже, виділяємо дві системи цінностей. В одній домінують матеріальні потреби, в іншій – культурні. Зазвичай, кожна людина в першу чергу турбується в основному за свій матеріальний стан, а вже пізніше за свій культурний простір. Але в умовах нашого сьогодення, коли в країні іде повномасштабна війна за свою свободу проти загарбників, то в цей же час найменший утиск її свобод, культурних прав стає ще страшнішим за голод. У

повоєнній демократичній Україні зросте (у ментальності людей) синдром політико-громадянських цінностей (державна незалежність України, демократичний розвиток країни, свобода слова, демократичний контроль рішень влади, підприємницька ініціатива, участь у політичному житті); зростання у ментальності українського соціуму значущості патріотизму, демократизму, креативного індивідуалізму, солідаризації, культурної компетентності, а також певних традиційних, історичних та релігійних цінностей [4, с. 124]. Цінності – це те, що особливо важливо для людини, тому кожен із нас у цей термін вкладає власне розуміння і бачення. Згадуючи фразу «скільки людей стільки думок» давньоримського письменника Теренція (II ст. до н.е.) можемо переконливо стверджувати, наскільки різні думки і відчуття викликає одне й теж поняття, наскільки різні сенси у ньому закладені. Побутує думка, що цінностей неможливо навчити, не сповідуючи їх самому. Важливо щоб батьки самі проявляли ці якості, були прикладом для наслідування. Формування цінностей – це колосальна праця батьків, вчителів, суспільства, самої людини впродовж усього життя. Важливо пам'ятати, що цінності – це не перелік хороших правил поведінки, а внутрішні принципи людини, які вона намагається не порушувати не тому, що це погано, а тому, що це її «стержень», її суть. Цінності – це те, що супроводжує людину у всіх сферах її життя – навчанні, роботі, в сім'ї, що допомагає орієнтуватися й приймати повсякденні рішення, без них людина не може відчувати повноту життя. Цінностей існує чимало. гідність, справедливість, толерантність, чесність, свобода, самореалізація, відповідальність, турбота, довіра, верховенство права та інші цінності стануть пріоритетними в повоєнній демократичній Україні. Проблем у розвитку сучасного українського суспільства у контексті глобальних й національних викликів та вироблення програм і реалізації демократичних реформ в Україні виокремлюють й акцентують, що загальнолюдські цінності стають основою для розкриття національного потенціалу за новітніх історичних умов. Для нас сьогодні та в майбутньому важливе розуміти та дотримуватися основних підходів до посилення сутності загальнолюдських цінностей та їх застосування задля консолідації і оздоровлення суспільства на основі зростання значення культури, освіти, духовності, справедливості у соціально-економічних і духовно-культурних перетвореннях в Україні.

Висновок. Цінності визначають зміст існування, на основі цінностей кожна особистість робить свій вибір у житті, вони висвітлюють її життя наповнюючи при цьому її гармонією і простотою, яка обумовлює прагнення людини до свободи, волі, до волі творчих можливостей. До цінностей у повоєнній демократичній Україні можна зарахувати цінності свободи, демократії, громадянського суспільства та правової держави, цінності гідного життя, добра, толерантності, виховання порядності, поваги до закону і приватної власності. Україна сьогодні воює за цінності свободи й демократії, і інші країни цивілізованого світу мають підтримати нашу державу в цій боротьбі. Про це сказав Президент Володимир Зеленський в інтерв'ю CNN та Reuters. «Війна в Україні – це війна в цілому за цінності: життя, демократію, свободу. Тож це війна в усьому світі», – зазначив Глава держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської] ; АПН України. – К., 1997. – С. 27–31.
2. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Наука і освіта / Л. О. Коберник // Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України. – 2008. – № 4-5. – С. 28–33.
3. Буслінський В.А., Скрипка П.І. Основи філософських знань. Підручник. Львів, Новий Світ - 2000, 2004, 352 с.

Мединська Аліна,
старший викладач кафедри теорії і методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО,
доктор філософії в галузі знань
01 – «Освіта/Педагогіка»

Громадянська компетентність у британському суспільстві та шляхи її інтеграції у систему середньої освіти

У статті розглянуто зарубіжний досвід громадянської компетентності, зокрема, у суспільстві Великої Британії. Простежено шляхи її імплементації у систему середньої освіти. Обґрунтовано доцільність впровадження отриманих результатів у вітчизняному освітньому просторі.

The article considers the foreign experience of civic competence, in particular, in the society of Great Britain. Ways of its intergration in the system of secondary education are traced. The expediency of implementing the obtained results in the domestic educational space is substantiated.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянське суспільство, громадянська освіта, Велика Британія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, освітній простір, обмін досвідом.

Key words: civic competence, civil society, civic education, Great Britain, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, educational space, exchange of experience

Вступ. У період сьогодення, коли Україна бореться за існування як вільна правова європейська країна, невід'ємною рисою якої є консолідація громадянського суспільства, надважливий напрям сучасного реформування освіти полягає у розвитку громадянської компетентності.

Нині, з розвитком євроінтеграційних процесів під час повномасштабного російського військового вторгнення в Україну, актуальності набуває дослідження ролі громадянської компетентності в суспільстві у зарубіжних країнах. Доцільним, на нашу думку, є досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – держави, яка у постколоніальний період збудувала мультинаціональне суспільство на демократичних цінностях та є однією з найвідкритіших для України з налагодження міжнародних партнерських зв'язків.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей становлення громадянської компетентності суспільства Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, шляхів її імплементації на середньому освітньому рівні, розробці рекомендацій на основі британського досвіду для України.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про суттєвий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку громадянської компетентності в британській та українській системах освіти. Це питання теоретично обґрунтовано у працях Т. Кравченко, О. Семиди, Н. Лавриченко, М. Гурій, М. Яремовича; Дж. Нельсон, П. Уейд, Д. Керр (J. Nelson, P. Wade, D. Kerr), М. Діковіч, М. Зечевич (M. Diković & M. Zečević), М. Порта (M Peart) та ін.

Однак, нові глобальні та суспільні виклики початку третьої декади XXI-го століття, такі як: пандемія COVID-19, Брексит, повномасштабна військова агресія росії проти України, вимагають переосмислення й генерації нових підходів громадянської освіти та виховання, що до сьогодні не було предметом спеціального дослідження в Україні й зумовлює обґрунтування перспектив використання у вітчизняному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. «До реформи 1988 року у Великій Британії соціальне навчання (social education) учнів займало радше периферійні, аніж центральні позиції у шкільному педагогічному процесі, позаяк воно не відносилось ані до так званих предметів ядра», ані основних дисциплін курикулуму» (Лавриченко, n. d.).

У 1990-х роках у Великій Британії та Ірландії відродився інтерес до громадянської освіти, спричинений зобов'язаннями лейбористського уряду щодо процесу деволюції та створення нових законодавчих асамблей у Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі. Це викликало поновлення дискусій щодо питань національності, ідентичності та громадянства в кожній із країн, що входять до складу Сполученого Королівства. Поряд з цим, у кожній із цих юрисдикцій зростає занепокоєння щодо розуміння того, як почуття громадянства може бути підтримано в контексті зростання соціального, культурного та політичного розмаїття.

З точки зору конституційного статусу, Північна Ірландія є частиною Великої Британії, але географічно – острова Ірландія. З історичних та політичних причин, присутнє тут юніоністське та лоялістське населення (переважно протестанти) бажає залишитися частиною Сполученого Королівства, проте націоналісти та республіканці (переважно католики) прагнуть бути частиною об'єднаної Ірландії. Конкуруюча лояльність між британською та ірландською ідентичністю була характерною рисою насильницького конфлікту в Північній Ірландії протягом останніх 30 років минулого століття. Однак, Белфастська угода (Страсна п'ятниця) у квітні 1998 року призвела до встановлення нових демократичних структур, що привело до компромісу для обох сторін (Northern Ireland Office, 10 квітня 1998).

Варто зазначити, що британське суспільство того часу розвивалося в рамках спільних об'єднаних європейських демократичних цінностей. У 1999-му році Рада Європи провела масштабне дослідження стану демократичного громадянства серед учнів 14 років в країнах-членах (Hoskins, Villalba, Van Nijlen & Barber 2008).

Вказана інституція виступала за суттєвішу присутність освіти для демократичного громадянства в європейських школах. Було розглянуто та розроблено концепції та компетенції для освітніх систем з можливістю включення їх, як більш ефективних, до шкільних програм. Потреба в освітніх програмах для демократичного громадянства була нагальною. Події в Північній Ірландії, на Балканах, Близькому Сході та в багатьох інших місцях більшою або меншою мірою очевидного конфлікту означали важливість сприяння демократії та взаєморозумінню між людьми. Отже, для досягнення цієї мети система середньої освіти повинна була відігравати ключову роль у навчанні демократії (Print, Ørnstrøm & Nielsen, Jun., 2002).

В Англії в 1998 році Консультативна група з питань громадянства під головуванням професора Бернарда Кріка опублікувала свій остаточний звіт «Освіта для громадянства та викладання демократії в школах» (Crick, 1998).

Одним із результатів роботи стало запровадження громадянської освіти для учнів у всіх школах з вересня 2000 року для дітей віком від 5 до 11 років, а з вересня 2002 року – для дітей віком від 11 до 16 років. Навчальна програма англійського громадянства складається з трьох основних напрямків: соціальна та моральна відповідальність; участь громади; політична грамотність.

Проте школи зіткнулися з численними труднощами під час впровадження нової навчальної програми; наприклад, було мало спеціалістів-предметників, було передбачено п'ять відсотків уже перенавантаженого шкільного розкладу, а також виникла плутанина щодо суті предмету (Harris, 2017). Деякі школи викладали його як окрему дисципліну, але більшість, щоб знайти місце в навчальному плані, поєднували з особистісною, соціальною, медичною та економічною освітою, залучаючи вчителів-неспеціалістів. Отже, у такий спосіб, учнями уповільнювалося засвоєння знань та розуміння питань громадянства.

Протягом першої декади III-го тисячоліття предмет «Громадянство», включений до національного курикулуму, активно дискутується та критикується на різних освітянських, наукових та політичних майданчиках. Обговорюється питання впливу освіти на активне громадянство, практичне застосування набутих знань, а також заохочення молодих людей до активної громадської діяльності. (Keating, Kerr, Lopes, Featherstone & Benton, 2009)

Враховуючи важливість імплементації громадянського виховання, Національною Фундацією Досліджень Освіти було проведено масштабний довготривалий моніторинг з 2002 по 2010 рр. Понад 24 000 учнів із 169 шкіл опитано у 2002/3, 2005, 2007 та 2009 роках

протягом навчання в школі. Додатково 2500 учням кожні два роки надсилалися анкети для визначення думки інших шкіл, які не брали участі в лонгitudному дослідженні, а також кожні два роки у 12 школах проводилися інтерв'ю з персоналом і вчителями. Частково дослідження було націлено на те, як школи впроваджували нову навчальну програму, але звіти за 2003 (Kerr et al.), 2006 (Ireland, Kerr, Lopes, Nelson & Cleaver), 2008 (Benton et al.) і 2010 (Keating, Kerr, Benton, Mundy & Lopes) зосереджувалися на ставленні молоді до громадянства, та суспільної діяльності й глибокому розумінню мислення і досвіду першого покоління студентів для здобуття обов'язкової громадянської освіти.

За результатами проведеного дослідження, тільки приблизно чверть вважали себе достатньо обізнаними, майже дві третини стверджували, що володіли знаннями у деякій мірі, тоді як решта констатували брак будь-яких знань (Harris, 2017). Висновки проведеної роботи вказали на необхідність подальших дій з розвитку громадянської компетентності суспільства.

Значну роль у розв'язанні вищезазначеної проблеми Великої Британії відіграло прийняття Радою Європи у 2010 році «Хартії про виховання демократичної громадянськості і навчання правам людини», підписану 47-ма державами-членами. У 2012 році матеріали було адаптовано для дітей і підлітків у віці від 12 до 15 років під назвою «Хартія для всіх». «Демократія та права людини починаються з нас – «Хартія для всіх» пояснює Хартію Ради Європи про громадянство та освіту з прав людини у веселій та дружній формі. До видання входять брошура для дітей, методичні рекомендації для вчителів і плакат. Виставка «Демократія та права людини починаються з нас» висвітлює ключові послання «Хартії для всіх». П'ять знятих мультфільмів відображають уявлення дітей про демократію та права людини в школі й мають на меті викладення деяких ключових принципів Хартії Ради Європи в гумористичній формі» (Council of Europe, 2011).

Згодом, 29 червня 2017 року Палатою Лордів Парламенту Сполученого Королівства був призначений Спеціальний комітет з питань громадянства та громадської активності з дорученням розглянути вказані питання. У доповіді новоствореного комітету від 2018 року «Зв'язки, що поєднують громадянство та громадянську активність у XXI-му столітті» було визначено цінності громадянства, головні засади інтеграції громадянської освіти, роль та зростання впливу Національної Громадянської Служби (далі – NCS), волонтерство як головний чинник об'єднання громадського суспільства, поліпшення зв'язків між закладами освіти та урядовими інституціями як залучення до демократії, переваги інтеграції різних верств населення через участь у громадських заходах, нову стратегію вивчення та використання англійської мови для носіїв інших мов. До головних критеріїв отримання громадянства включено не тільки обов'язкове покращення володіння англійською мовою до належного рівня та проживання на території певний період часу, але й активна громадська діяльність (House of Lords, 2018).

Нині, інтеграція громадянської компетентності в систему середньої освіти орієнтована на рекомендації Комітету Зв'язків Палати Лордів, який призначається для консультування Палати з питань ресурсів, необхідних для роботи обраних комітетів. Цей орган розглядає запити до Спеціальних комітетів, готує доповідь Палаті з рекомендаціями, забезпечує ефективну координацію між двома палатами та ін.

У найновішому, 5-му, звіті комітету «Зв'язки, що поєднують громадянство та громадянську активність у XXI-му столітті» від 29 березня 2022 року у частині шкільної освіти зазначено наступне:

– Можливості громадянської освіти та громадянської активності є важливою частиною добре функціонуючого демократичного суспільства. Уряд має забезпечити відповідні інвестиції для ефективності координації громадянського виховання та ініціатив громадянської активності, а громадянська освіта включена в політику підвищення рівня обізнаності громад. Її роль має розглядається у контексті боротьби з фейковими новинами, теоріями змови й відчуттям безправності.

- Уряд має відновити стипендії для вчителів громадянства на 2023–24 н.р. Стипендії повинні залишатися, доки не буде еквівалентної кількості підготовлених спеціалістів для забезпечення, принаймні одного, у кожній загальноосвітній школі.

- Уряд також повинен поставити мету щодо перепідготовки не менше одного вчителя громадянства в кожній початковій школі.

- Комітет рекомендує негайно відновити збір даних про вчителів-стажерів громадянства.

- Комітет схвалює зобов'язання NCS покращити «свої стосунки з молодіжним сектором...». У світлі отриманих доказів важливості раннього залучення до громадянської освіти, Комітет рекомендує NCS розширити цільову аудиторію (наразі 16–17 років) до ключових етапів 3 і 4 (11–18 років) і розвивати партнерство, працюючи з організаціями, створеними для роботи з дітьми на ключових етапах 1 і 2 (5-11 років).

- Комітет вважає, що NCS може додати особливої цінності роботі закладів освіти з учнями, які потребують додаткового супроводу, як частині програми покращення рівня викладання (House of Lords, 2022).

Отже, незважаючи на те, що Велика Британія не має тривалого досвіду у провадженні громадянського виховання, нею здобуто всесвітню репутацію країни, яка просуває парламентську демократію.

Варто додати, що, окрім вищезгаданих інституцій, існує низка стейкхолдерів, які з 2002 року приділяють особливу увагу громадянській освіті. Серед них: неурядові організації, такі як Фундація Громадянства (англ. – «Citizenship Foundation (CF)» (нещодавно змінена на «Молоді Громадяни» (англ. – Young Citizens (YC)), Міжнародна амністія (англ. – Amnesty International), UNICEF, CND, Oxfam і Червоний Хрест; професійні організації та мережі, такі як Асоціація Викладачів Громадянства (англ. – Association for Citizenship Teaching (ACT)) й Citized, мережа викладачів і дослідників; екзаменаційні комісії розробляють оцінювання громадянської компетентності на рівні GCSE у віці 16 років; та органи, пов'язані з урядом і політикою, такі як Служба парламентської освіти та Експертна група Департаменту освіти Сполученого Королівства з питань громадянства.

З вищенаведеного, можемо констатувати наступні характерні риси розвитку громадянської компетентності британського суспільства, які можуть слугувати рекомендаціями для України: пролонговане дослідження сучасного стану серед учасників освітнього процесу різних рівнів; виховання громадянськості на основі Хартії Ради Європи про громадянство та освіту з прав людини, використовуючи в освітньому процесі «Хартію для всіх» – методичні матеріали, адаптовані для дітей та підлітків; популяризація підготовки вчителів громадянської освіти, у тому числі, шляхом фінансового заохочення; співпраця закладів освіти з громадськими організаціями, популяризація волонтерства серед учнів; включення предмету «громадянська освіта» до зовнішнього незалежного оцінювання. Окрім того, вибрані тези Белфастської угоди від 1998 року, можуть бути прикладом для реінтеграції Криму та інших окупованих росією територій України.

Висновки. У проведеному дослідженні простежено процес становлення громадянської компетентності в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, а також шляхи її інтеграції у систему середньої освіти. Виявлено кроки з впровадження предмета «громадянська освіта» на засадах міжнародних зв'язків, внутрішнього моніторингу та співпраці громадських та урядових інституцій. Схарактеризовані особливості становлення громадянської компетентності в британському освітньому просторі в сучасний період можуть слугувати джерелом продукування прогресивних ідей для подальшої консолідації українського громадянського суспільства й ефективної імплементації їх у галузь освіти України.

Список використаних джерел та літератури

1. Лавриченко, Н. (n. d.). Світоглядні витоки й орієнтири шкільного громадянознавства у Великій Британії. *Педагогічна теорія і практика: світовий контекст*. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poviv_ped_stydii/2011/2011_3_2.pdf. (Дата звернення: 12.05.2023)
2. Council of Europe (2011). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, URL: <http://book.coe.int/EN/ficheouvrage.php?>

action=ajoutepdf&idaction=2552&valueaction=101548&quantite=1&PAGEID=36&lang=EN&produit_aliasid=2552.
(Дата звернення: 30.04.2023).

3. Crick, B. (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools: final report of the Advisory Group on Citizenship 22 September 1998*, London: Qualifications and Curriculum Authority

4. Department for Education, (2011). *The Framework for the National Curriculum. A report by the Expert Panel for the National Curriculum review*. (London: Department for Education). URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175439/NCR-Expert_Panel_Report.pdf. (Дата звернення: 13.05.2023)

5. Harris, R. (2017) Exploring youth civic engagement: a view from England. In: Broom, C. (ed.) *Youth Civic Engagement in a Globalized World : Citizenship Education in Comparative Perspective. Palgrave studies in global citizenship education and democracy. Palgrave Macmillan, New York*, pp. 37-58. ISBN 9781137565327 doi: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-56533-4>

6. Hoskins, B, Villalba, E., Van Nijlen, D., Barber, C. (2008). Measuring Civic Competence in Europe. *The Proceedings of IRC*. URL: https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/IRC2008_Hoskins_Villalba_etal.pdf (Дата звернення: 20.05.2023)

7. House of Lords (2018). *The Ties that Bind: Citizenship and Civic Engagement in the 21st Century (5th Report of Session 2021–22)*. London. (Дата публікації: 18.04.2018).

8. House of Lords. (2022). *The Ties that Bind: Citizenship and Civic Engagement in the 21st Century (Report of Session 2017–19). Follow-up report*. London. (Дата публікації: 29.03.2022).

9. Janmaat, J.G. (2013). Civic Competences. In: Print, M., Lange, D. (eds) *Civic Education and Competences for Engaging Citizens in Democracies. Civic and Political Education, vol 3. SensePublishers, Rotterdam*. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-172-6_5

10. Keating, A., Kerr, D., Benton, T., Mundy, E. & Lopes, J. (2010). Citizenship education in England 2001-2010: young people's practices and prospects for the future: *the eighth and final report from the Citizenship Education Longitudinal Study (CELS)*. London: Department for Education.

11. Keating, A., Kerr, D., Lopes, J., Featherstone, G. & Benton, T. (2009). Embedding citizenship education in secondary schools in England (2002-08): *Citizenship education longitudinal study seventh annual report*. London: Department for Children, Schools and Families.

12. Kerr, D. (2005). England's teenagers fail the patriotic test: the lessons from England's participation in the IEA Civic Education Survey. In S. Wilde (Ed.), *Political and Citizenship Education*, pp. 29-47. Didcot: Symposium Books.

13. Kerr, D., Cleaver, E., Ireland, E. & Blenkinsop, S. (2003). *Citizenship Education. Longitudinal Study First CrossSectional Survey 2001-2002*. Nottingham.

14. Kerr, D., Lopes, J., Nelson, J., White, K., Cleaver, E. & Benton, T. (2007). Vision versus pragmatism: citizenship in the secondary school curriculum in England. *Citizenship education longitudinal study: fifth annual report*. London: Department for Education and Skills

15. Kerr, D., McCarthy S. & Smith, A. (Jun., 2002). Education in England, Ireland and Northern Ireland. *European Journal of Education. Citizenship Vol. 37, No. 2*, pp. 179-191 (13 pages)

16. Northern Ireland Office, (10 April 1998). *The Belfast Agreement: An Agreement Reached at the Multi-Party Talks on Northern Ireland*, 36 pages. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1034123/The_Belfast_Agreement_An_Agreement_Reached_at_the_Multi-Party_Talks_on_Northern_Ireland.pdf (Дата звернення: 10.05.2023).

17. Print, M., Ørnstrøm, S. and Nielsen, N. S. (Jun., 2002). Education for Democratic Processes in Schools and Classrooms, *European Journal of Education. Vol. 37, No. 2*, pp. 193-210 (18 pages).

18. Weinberg, J. orcid.org/0000-0001-7395-724X and Flinders, M. (2019) Improving Citizenship Education. In: Tam, H., (ed.) *Whose Government Is It? The Renewal of State Citizen Cooperation. Bristol University Press*, Bristol, pp. 177-194. ISBN 9781529200935

Нечипорук Ольга,
музичний керівник
Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №1 «Ромашка»
Дунаєвецького міської ради
Хмельницької області

Виховання громадянських почуттів у дітей дошкільного віку засобами музичного виховання

У статті висвітлено питання формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку за Державним стандартом дошкільної освіти,

використовуючи засоби та можливості музичного виховання в закладах дошкільної освіти. Розкрито арсенал методів, засобів та компонентів освітньої роботи з ефективного використання видів, методів, прийомів музичної діяльності у вихованні любові до своєї Батьківщини дітей дошкільного віку. Висвітлено дидактичну роль музичної творчості у формуванні особистості дошкільника

Ключові слова: Державний стандарт, соціально-громадянська компетентність, патріот, портрет педагога, методи, засоби, форми взаємодії музичного керівника. освітньої роботи.

Національно-патріотичне виховання завжди було невід'ємною складовою виховного процесу в системі дошкільної освіти України. Адже патріотизм, як і інші якості особистості, починає формуватися в дошкільному дитинстві – у період надзвичайно активного розвитку дитини.

У новій редакції Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що в дітей старшого дошкільного віку має бути сформована соціально-громадянська компетентність. Зміст цієї компетентності передбачає, що дитина володіє елементарними знаннями про рідну країну, її символіку, традиції та звичаї. Зокрема, старший дошкільник має знати, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці; що вони мають свою культуру, звичаї, мову. [1].

Аби прищепити дітям палку любові до рідної землі, її традицій та звичаїв, педагог насамперед сам має бути патріотом. Він має бути добре обізнаним у таких освітніх сферах, як:

- історія;
- етнографія;
- художня література;
- українська музика;
- образотворче мистецтво;
- театральне мистецтво тощо.

Виховання громадянина-патріота – справа відповідальна. Найкраще, звісно, ідеї патріотичного виховання втілити під час проведення свят та розваг на патріотичну тематику. Звісно, це один зі способів виховати в дітей національну самосвідомість. Проте цей спосіб не завжди дієвий. Виховання в дітей справжнього патріотизму має відбуватися «від серця до серця». Лише «педагог-патріот» може донести до дитячої душі патріотичну іскорку.

Щоб виховати дитину-патріота, варто починати з «маленьких» справ. Щодня, крок за кроком формувати в дітей щирі любові до культурного спадку своєї родини, народу, шанобливе ставлення до традицій держави. З огляду на це в педагогічній роботі, зокрема і музичного керівника, мають бути особливі складові.

Насамперед бажано створити предметно-розвивальне середовище патріотичного спрямування. Адже естетика побуту покликана навчити дитину відчувати і розуміти, виховати в неї прагнення створювати та берегти. У вільному доступі для споглядання та користування національні вироби, музичні інструменти, тощо. Ці колекції (стенди, куточки, міні-музеї) мають повсякчас поповнюватися як і старовинними експонатами, так і сучасними: особливо, створеними дітьми та їхніми родинами – оберегами, кошиками, свистунцями, сопілками, писанками тощо.

Музичному керівнику на музичних заняттях можна використати різні форми роботи, що сприятимуть становленню маленького громадянина вільної України. Його здійснюють через такі форми взаємодії, як-от:

- довготривалі та короткотривалі проекти-дослідження українського фольклору;
- слухання високохудожніх зразків української класичної музики;
- бесіди про відомих українських співаків, композиторів, про найяскравіші зразки їхньої інструментальної та сценічної музики;
- ознайомлення з історією виникнення та побутування українських народних інструментів, способів гри на них;

- інсценізація народних звичаїв та обрядів тощо.

Усе це допоможе закласти в дітей більше знань, зацікавлення та самосвідомості, аніж будь-яке свято. Головне, які прийоми та методи педагог обере для того, аби досягнути успіху

Що більше діти слухатимуть музичних творів українських композиторів, то ліпше вони засвоюватимуть національний інтонаційний словник, опанують вміння відрізнити «своє» від «чужого», накопичуватимуть знання про національне культурне надбання.

Саме національна музика є зрозумілішою і простішою для сприйняття дітьми, ніж будь-яка інша, адже має власний інтонаційний генотип, розуміння якого спадково передається з покоління в покоління. Варто взяти для прослуховування дітям такі чудові зразки української музичної класики, як-от:

- вокальні номери з дитячих опер Миколи Лисенка, як-от «Зима і Весна», «Коза Дереза», «Пан Коцький» та опери «Івасик-Телесик» Кирила Стеценка;
- обробки українських народних пісень Миколи Леонтовича – «Щедрик», «Дударик», «Гра в зайчика»;
- інструментальні цикли для дітей Якова Степового, Василя Барвінського, Віктора Косенка;
- музику та пісні з українських мультфільмів Мирослава Скорика, Геннадія Саська, Жанни та Оксани Колодуб, Алли Мігай тощо.

Національна музична класика, так само як українські народні казки та пісні, здатна закласти в дітей високу духовність, патріотичні цінності, її потрібно якнайчастіше використовувати не лише на музичних заняттях для слухання, а й на різноманітних святкових заходах та урочистостях у закладі дошкільної освіти.

Більше того – сьогодні вже з упевненістю можна стверджувати, про появу окремого блоку – патріотичних композицій, які є на слуху у кожного, і діти їх наспівують навіть самостійно.

Патріотичні почуття можна закласти, використовуючи бесіди з дітьми про українських композиторів, роблячи особливий акцент на роках дитинства. Краще такі бесіди оформлювати в невеликі художні оповідання про композиторів, у яких ці постаті поставатимуть перед дітьми як «живі» особистості. Аби образ композитора яскраво закарбувався в пам'яті вихованців, доцільно використовувати на музичному занятті мультимедійні презентації, цікаві фотоматеріали.

Особливу увагу слід приділити гри на народних музичних інструментах. Цей вид діяльності живить джерело неповторних музичних вражень дитини. Малеча завжди воліє дізнатися про незвичний чи невідомий їм музичний інструмент, випробувати його в гри. Цю цікавість дітей можна спрямувати:

- на пізнання національних народних музичних інструментів, як-от бубон, кулісна ліра, цимбали, трембіта, та ареал їх побутування;
- опанування гри на дитячих народних музичних інструментах – свищиках, сопілках, дитячих цимбалах тощо.

Так діти на музичних заняттях матимуть змогу відкривати для себе цікаві сторінки української музичної інструментальної культури – знатимуть, який вигляд мають і як називаються ті чи ті народні музичні інструменти, як на них грають, в яких регіонах України вони побутують.

Доброю традицією стає святкування у дитячому садку знакових свят, притаманних українцям. На таких заходах діти інсценують народні обряди, співають народні пісні, виконують традиційні таночки, грають у дитячі народні ігри тощо Лише так, із року в рік повторюючи певні дії, дошкільники відчують причетність до традицій власного народу – що вони маленька, але важлива частина держави Україна. Головне – щире бажання педагога захопити дітей історією власного краю, його культурним минулим, мистецтвом.

Отже використання всього спектру музичного виховання у роботі із дошкільниками, допоможемо відкрити малечі сторінки української генетичності, привити любов до «свого».

В єдності та взаємодії виховання й навчання за допомогою таких чинників, як сприймання, мотиваційна діяльність, усвідомлення через поєднання нового та старого в народних традиціях й обрядах, стимулюємо дошкільника до розвитку його духовно-творчих задатків, та виховати в дітей здоровий патріотизм

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Авт. група: О. М. Байер, А. М. Богуш, О. К. Безсонова та ін. К.: Видавництво, 2021. 41 с.
 2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження/ Упорд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
 3. Вовк Т. Патріотичне виховання на музичних заняттях // Музичний керівник. 2023. №3 <https://emuzker.expertus.com.ua/10005135> (дата звернення 30.04.2023)
 4. Вовк Т. Патріотичне виховання на музичних заняттях // Музичний керівник. 2015. №3. С.4.
 5. Гавриш Н. Виховуємо патріотів змалечку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2022. №5.
- С.4.
6. Сивачук Н. Український дитячий фольклор: Підручник. К.: Деміур. 2003.

Остапчук Ірина,
вихователь
закладу дошкільної освіти № «Барвінок»
Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дошкільнят

В статті висвітлюється проблема формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. Розкрито зміст поняття «громадянська компетентність», необхідність вирішення проблеми громадянського виховання дошкільника з рахуванням подій сьогодення. Подано конспект заняття, інтерактивні онлайн-ігри для дітей, які є ефективними формами роботи щодо формування громадянської компетентності у дошкільнят.

The article highlights the problem of the formation of civic competence in preschool children in the modern socio-cultural environment. The meaning of the concept of «civic competence», the need to solve the problem of civic education of preschoolers, taking into account the events of the present day, is revealed. A synopsis of the lesson, interactive online games for children, which are effective forms of work on the formation of civic competence in preschoolers, are presented.

Ключові слова Keywords: громадянська компетентність (civic competence), українець (Ukrainian), українка (Ukrainian woman), громадянин країни (citizen of the country), державні та національні символи (state and national symbols), інтерактивні онлайн ігри (interactive online games), громадянське виховання (civic education), Базовий компонент (Basic component), «Lego» конструювання («Lego» construction).

В умовах воєнної агресії в Україні актуальності набуває проблема щодо формування громадянської компетентності, укріплення національної ідентичності майбутнього громадянина країни на основі суспільно – державних цінностей. Без любові до Батьківщини, готовності оберігати її, захищати її свободу і незалежність, людина не може бути свідомим громадянином в сучасному суспільстві. Необхідно створювати сучасне освітнє середовище, на основі якого формуватиметься життєва позиція майбутнього маленького – патріота, яке потрібно починати виховувати з дошкільного віку.

Виховувати маленького компетентного громадянина своєї країни складно. Про це пишуть як науковці, так і практики. Доцільність реалізації питань з формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку досліджували, як вітчизняні так і зарубіжні педагоги: І. Бех, Ж-Ж. Руссо, Т. Поніманська, Я. Каменський, В. Сухомлинський, Н. Гавриш, А. Богуш та інші науковці. Про проблему громадянського виховання висвітлює у своїх працях В. Сухомлинський, який вважає, що «умовою формування громадянина

виступає емоційно – насичена трудова діяльність дитячого колективу, який ефективно впливає на становлення громадянської позиції кожного індивіда» [5,с.5].

Видатний педагог Я. Каменський, зазначав, що любов до Батьківщини, рідної землі, є важливі якості справжнього громадянина, які необхідно формувати саме з дошкільного віку. Він розглядав поняття «громадянське виховання» у дітей, як формування в них певних якостей для успішного служіння на користь людського добробуту [8]. Тамара Поніманська зазначала, що громадянські почуття формуються через інтерес дітей до найближчого оточення (рід, родовід, сім'я, рідний край) та на прикладі дорослих; формуються знання про історію держави, державні символи та ознайомлення із традиціями й культурою свого народу. [4,с.164]. Як показав аналіз сучасних досліджень видатних науковців і педагогів практиків (Т. Поніманської, Л. Артемової, І. Беха, А. Богуш) – громадянське виховання має розпочинатися в дошкільному віці.

Формування громадянської компетентності на рівні дошкільної освіти передбачено і у оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти. У Державному стандарті визначено, що новою ключовою компетентністю дітей дошкільного віку є соціально-громадянська.

Громадянська компетентність – це здатність проявляти свої особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини; готовність приймати участь в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя.

Як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, основними освітніми завданнями формування громадянської компетентності дітей є: ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав, взаємодії з родиною, ціннісне ставлення та повага до народних звичаїв, традицій, надбань українського народу, розуміння поняття «українець», себе громадянином своєї країни, має уявлення про державні символи, шанування традицій рідного краю.

Громадянська компетентність дошкільника під час освітнього процесу в ЗДО формується в різних видах діяльності, а саме: в ігровій, комунікативній, здоров'язбережувальній, пошуково – дослідницькій, художньо - естетичний тощо.

У зв'язку із воєнним станом в Україні та з переходом дошкільного закладу на дистанційне навчання, перед мною постала проблема, як віддалено реалізувати освітні завдання щодо формування у дошкільнят громадянської компетентності? Як зацікавити малят та їх батьків до взаємодії та поглиблення даної інформації?

Відповідь була одна, зробити дистанційне навчання з дітьми дошкільного віку привабливим, цікавим, сучасним та доступним. В цьому мені допомогли цифрові онлайн – сервіси: LearningApps., Video Guru, Inshot, і використання сучасної інноваційної технології «Lego» конструювання. Я вважаю, що будь-які освітні завдання з дошкільниками найкраще реалізувати через гру.

Для формування громадянської компетентності у дошкільнят, мною були розроблені заняття, інтерактивні онлайн – ігри, завдання і зміст яких реалізується з урахуванням здібностей, цінностей, потреб, інтересів та активності дітей дошкільного віку.

На мою думку, використання інтерактивних онлайн ігор та різних форм роботи щодо набуття дітьми громадянських компетентностей дозволить педагогу сформувати у малят почуття та любов до Батьківщини, бажання бути гідним її громадянином.

Конспект заняття з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»

(формування громадянської компетентності у дошкільнят)

Тема: «Моя прекрасна, чарівна Україна».

Мета: розвивати мислення, пам'ять, мовлення дітей, увагу, дрібну моторику рук. Формувати уявлення дітей про Україну, розуміти значення слів (я-українець, я-українка). Ознайомити дітей з народними символами України (віночок, вишиванка, рушничок). Вчити утворювати пестливі слова (сонце-сонечко, хмара-хмаринка, вінок-віночок, рушник-рушничок, пташка – пташечка). Збагатити словник дітей: іменниками, прикметниками, (сорочка – вишиванка, віночок, рушничок, українець, українка, Батьківщина, народні символи).

Продовжувати вчити дітей малювати нетрадиційними техніками за допомогою (цеглинок «Lego»), малювати візерунок на аркуші паперу (жовтого, червоного кольору). Виховувати повагу та любов до України, шанобливе ставлення до народних символів.

Матеріал: відео презентація про Україну; дидактична гра «Назви лагідно»; інтерактивна дидактична онлайн – гра «Народні символи України»; Вірш П. Тичини «Добридень тобі, Україно моя!»; цеглинки «Lego»; силует рушничка; гуаш (жовтого, червоного кольору); зразок, серветка.

Хід заняття

Привітання.

Добрий день, малята.

Любі хлопчики, дівчатка!

З давніх пір і понині,

Кажуть всі в Україні:

«Здоровенькі були!»

Привітаймося, всі разом:

«Здоровенькі були!»

Ігровий момент.

Вихователь:

- Діти, послухайте вірш про Україну. (вірш П. Тичини «Добридень тобі, Україно моя!»)

- Як, називається наша країна?

- Діти, як нашу країну ще можна назвати? (Батьківщина).

- Україна – це наша рідна земля, тут живуть наші батьки, тут живемо ти і я, маленькі українці.

- Діти, сьогодні до нас завітав хлопчик «Барвінок».

Основна частина.

Барвінок:

- Доброго ранку, маленькі українці. Запрошую вас діти, здійснити незвичайну подорож нашою прекрасною, чарівною, неповторною Україною. (перегляд відео презентації «Моя чарівна, Україна!»)

- Хочу, вам нагадати, що ми живемо в чарівній країні, яка має назву Україна.

- Давайте, повторимо всі разом, наша країна називається Україна.

- А людей, які живуть в Україні, називають українці. (Ми українці)

- Діти подумайте, як можна сказати про хлопчика, який мешкає в Україні? Так, правильно, він українець.

- А, як назвемо дівчинку, вірно українка, а лагідно буде – україночка.

- І мова наша рідна, теж українська, вона дуже багата, милозвучна, чарівна, ласкава і солов'їна.

Барвінок:

- Діти, пропоную вам пограти разом у гру «Назви лагідно». Я буду називати слова, а ви будете називати слова лагідно. Ну, що спробуємо! (сонце-сонечко, трава – травичка, хмара – хмаринка, рушник – рушничок, вінок – віночок, тощо).

- Молодці, діти! Запрошую вас на веселу руханку.

Весела руханка.

Всі стомились працювати, будемо з «Lego» відпочивати,

Жовта – тупаємо, кружляємо, від роботи відпочиваємо,

А зелена – присідаємо, й руки вгору піднімаємо,

Синю, тримаю я – плескає вся дітвора.

В кошик цеглинки складемо, працювати всі почнемо.

Вихователь:

- Діти, кожен народ має свої народні символи. У нашій держави є теж народні символи. Народні символи – це те, що найбільше любить і шанує даний народ. Називаючи народний символ, можна дізнатися, про яку країну йде мова. Українці мають свої народні

символи, які шанують і бережуть – це святий хліб, вишитий рушник, вишиванка, калина, батьківська хата. Про народні символи складено багато пісень і легенд. Народні символи – це наші святині. Діти, сьогодні ми з вами познайомимось із народними символами України.

- Український віночок – це український символ України, символ дівочої краси, дівчатка прикрашали віночком голову. Віночок є частиною українського національного одягу, тому він не просто прикраса, а й оберег. Український віночок прикрашали різнокольоровими стрічками, кожен колір мав свою символіку.

- Це, український рушник – стародавній оберег дому, символ щасливої долі, рідного краю, тепло материнських рук, ним прикрашали хату, зустрічали гостей смачним короваєм, кладуть його на рушник. Рушник – від слова «руки»

- А, це сорочка – вишиванка, національний одяг, що символізує здоров'я, красу, любов та вірність. Вишиванка – національна святиня, її передають з роду в рід, зберігають як безцінну реліквію.

- Діти, давайте, повторимо народні символи (віночок, сорочка-вишиванка, український рушник).

- Молодці, діти.

- Діти, пропоную сьогодні прикрасити український рушничок за допомогою цеглинок «Lego». (показ, пояснення вихователя).

- Давайте, діти підготуємо чарівні наші пальчики до роботи.

Пальчикова гімнастика.

Пальчик, пальчик- тук, тук, тук

По цеглинці – тук, тук, тук,

Плесни, плесни - раз, два, три,

Ти цеглинку бери, її другу передай,

Гру, спочатку починай! (самостійна робота дітей)

- Діти, які чудові у вас українські рушнички. Молодці!

Барвінок:

- Діти, запрошую вас пограти у цікаву гру «Народні символи України». <https://learningapps.org/28905845> (діти, за допомогою картинок називають народні символи України).

Підсумок заняття.

Барвінок:

- Молодці, малята. Я був радий зустрітися з вами. До побачення, малята, до нових зустрічей.

Вихователь:

- Діти, як називається наша країна?

- Які, народні символи, ви запам'ятали?

- Як, називаються люди, які живуть в Україні?

- Молодці, діти.

- Цінуйте і шануйте наші народні символи, і пишайтеся тим, що ми з вами українці.

Інтерактивні онлайн ігри

(формування громадянської компетентності дошкільників)

«Український та сучасний посуд»

(дидактична онлайн-гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, пам'ять, мовлення дітей. Вчити дітей впізнавати і називати предмети українського та сучасного посуду. Закріпити знання про український національний посуд; вправляти правильно називати предмети посуду (макогін, куманець, барило, баклага, глечик, тощо). Виховувати інтерес до предметів вжитку.

Опис гри: Дорослий пропонує дитині розглянути картинку, розпізнати і назвати предмети сучасного та українського посуду.

<https://learningapps.org/29076965>

«Український та сучасний одяг»

(дидактична онлайн-гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, спостережливість, мовлення дітей. Вправляти дітей впізнавати і називати предмети українського та сучасного одягу. Закріпити назви українського національний одягу (віночок, сорочка – вишиванка, плахта, шаровари, чобітки, тощо).

Опис гри:

Дорослий пропонує розглянути картинку, впізнати і назвати предмети сучасного та українського одягу. Зображення українського одягу розмістити ліворуч, а картинку сучасного одягу праворуч.

<https://learningapps.org/28978003>

«Народні символи України»

(дидактична онлайн-гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, спостережливість, мовлення дітей. Вправляти дітей впізнавати і називати народні символи України (калина, віночок, сорочка-вишиванка, українська хустка, хата). Виховувати повагу до народних символів.

Опис гри:

Дорослий пропонує дитині розглянути картинку, картинку із зображенням народних символів розмістити до цеглинка жовтого-синього кольору, а іншу картинку до цеглинка червоного-жовтого кольору.

<https://learningapps.org/28905845>

«Народні та рослинні символи України»

(дидактична онлайн-гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, спостережливість, мовлення дітей. Вправляти дітей розпізнавати і називати народні та рослинні символи України. Збагатити словник назвами народними, рослинними символами. Виховувати повагу та шанобливе ставлення до символів України.

Опис гри:

Дорослий пропонує дитині розглянути картинку, народні символи розмістити ліворуч, а рослині символи праворуч.

<https://learningapps.org/28521747>

«Державні символи України»

(дидактична онлайн-гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, пам'ять, мовлення дітей. Вправляти дітей впізнавати і називати символи України. Збагатити словник назвами символами (герб, тризуб, прапор України, хліб, рушник, лялька мотанка, тощо). Виховувати повагу та любов до символів України.

Опис гри:

Дорослий пропонує дитині розмістити картинку із зображенням народних символів до цеглини синього-жовтого кольору, а праворуч іншу картинку.

<https://learningapps.org/24072717>

«Одягни українця та україночку».

(дидактична онлайн гра з освітнього напрямку «Дитина в соціумі»)

Мета: розвивати увагу, мислення, пам'ять, мовлення дітей. Вправляти дітей впізнавати і називати предмети українського національного одягу. Закріпити вміння дітей розпізнавати одяг для хлопчика та дівчинки. Збагатити словник назвами українського одягу (спідничка, віночок, сорочка-вишиванка, фартушок, пояс, черевички, тощо).

Опис гри:

Дорослий пропонує дитині розпізнати і назвати предмети одягу для хлопчика та дівчинки.

<https://learningapps.org/24073391>

«Моя чарівна Україна»

Мета: розвивати увагу, мислення, спостережливість. Формувати у дітей поняття про небезпечні предмети, явища, події, які відбуваються в Україні. Закріпити назви небезпечних та вибухонебезпечних предметів, які загрожують життю людей, нашій країні. Виховувати бережливе ставлення до свого життя.

Опис гри:

Дорослий пропонує дитині розмістити картинку із зображенням небезпеки для нашої країни ліворуч, а картинку, що позначає любов до України праворуч.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. Наказ МОН України від 12.01.2021 №33.
2. Косенчук О., Куземко Л. Виховуємо соціально компетентного громадянина у грі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. № 6. С. 9-13.
3. Косенчук О. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2021. №4. С.3-8.
4. Козак Л.В., Федорова С.О. Формування соціально – громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. урнал «Перспективи на інновації науки». №2 (7). 2022. С.356-365.
5. Сухомлинський В.О. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Дошкільне виховання. 2003. № 3. С. 3-8.

Отрубчак Оксана,
вихователь

Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №5 «Усмішка»
Дунаєвецької міської ради
Хмельницької області

Роль родинних традицій у формуванні громадянської компетентності у дітей дошкільного віку

У статті подано матеріал щодо створення міні-музею «Родинних традицій» в групі ЗДО, які мають позитивний вплив на формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

The article presents material on the creation of a mini-museum of «Family Traditions» in the group of preschool children education, which have a positive impact on the formation of civic competence of preschool children.

Ключові слова: музейна педагогіка, міні-музей, музейне середовище, родинні традиції, громадянська компетентність, розвивальний простір, діти дошкільного віку.

Key words: museum pedagogy, mini museum, museum environment, family traditions, civic competence, development space, children of preschool age.

Шлях до виховання та формування громадянської компетентності у дітей дошкільного віку формується за поняттям «від близького до далекого» – від любові до рідних, рідного дому, до дитячого садка, вулиці на якій проживає сім'я, міста, любові до рідної країни.

Сім'я для дитини є першим суспільним середовищем і є найважливішим фактором формування особистості і найголовнішим інститутом виховання. У дітей дошкільного віку поступово складається «модель власного дому», з його укладом, традиціями. Сімейні традиції надають родовий досвід соціального розвитку, показують минуле і сьогодення сім'ї, підтримують стійкість відносин, впорядковують і структурують їх.

Традиції – це звичаї, що передаються від покоління до покоління в родині. Покоління – родичі різного віку, що живуть в один час. Наприклад, від бабусі й дідуся до онуків.

Над проблемою родинного виховання дітей, на основі народних традицій, звичаїв та обрядів працювало багато педагогів, етнографів, істориків. Це праці, в яких розкрито особливості виховання дітей у традиційній українській сім'ї: Г.Сковороди,

В.Сухомлинського, М.Грушевського, С.Русової. Важливі питання теорії і методики української родинної педагогіки висвітлюється в працях О.Вишневецького, Г.Ващенко, О.Духновича.

Формування особистості дошкільників в сім'ї буде ефективним, якщо виховання спирається на традиції народу та використовується особистий приклад батьків щодо дотримання сімейних традицій. Вони можуть бути сімейні, народні, державні і навіть закладу дошкільної освіти.

Сімейні традиції та ритуали:

- створюють неповторні дитячі спогади, про які дитина буде коли-небудь розповідати своїм дітям.
- дозволяють відчути гордість за себе і свою сім'ю;
- дитина відчуває стабільність життєвого укладу: «за будь-якої погоди»;
- у родині дитини відбувається те, що заведено;
- дають відчуття дитині упевненості в навколишньому світі і захищеності;
- налаштовують дитину на оптимізм і позитивне сприйняття життя, коли кожен день свято.

Групи родинних традицій:

- подорожі і відпочинок на природі;
- пізнавальні (читання книжок, походи в музей, кіно)
- трудові (збір врожаю, участь у громадських толоках, прибирання, готування їжі);
- розваги і сімейний відпочинок;
- календарно-обрядові свята (Пасха, Різдво, новий рік, Святого Миколая);
- день народження;
- ведення сімейного альбому.

Розрізняють традиції не лише за тематикою, а й за частотою події. Є щоденні (буденні) традиції, інші бувають щотижневими, щомісячними. Є також «масштабні» ритуали – з нагоди важливих подій, які трапляються раз-двічі на рік, а то і рідше.

Для реалізації завдань з формування у дошкільників знань з українських традицій, які відтворюються у сім'ї, на базі ЗДО №5 «Усмішка», було створено міні-музей «Родинних традицій», метою якого є вивчення, формування та закріплення знань дошкільників про родинні традиції.

Реалізація оновленого Базового компонента дошкільної освіти, оптимізація підходів до освітньо – розвивальної роботи з дошкільниками, зокрема, впровадження компетентного підходу до розвитку дитячої особистості, формування базису особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності викликає до нового життя технологію музейної педагогіки, адаптацію її до умов закладу дошкільної освіти.

Музейна педагогіка – це наукова дисципліна на перетині музеєзнавства, педагогіки і психології, яка розглядає музей як освітню систему. Музейна педагогіка має важливе значення в системі освіти та сприяє всебічному розвитку особистості дітей дошкільного віку, активному пізнанню навколишнього світу. Завдання музейної педагогіки впливають із вимог сьогодення, мудрого використання історичної та культурної спадщини нашого народу у системі виховної роботи. Термін «музейна педагогіка» уперше ввів у науковий обіг у 1934 році К. Фрізен, Німеччина.

Звичайно, в умовах ЗДО неможливо створити експозиції, що відповідають вимогам музейної справи. Тому і називаються ці експозиції «міні-музеями». Частина слова «міні» відображає вік дітей, для яких вони призначені, розміри експозиції і чітко визначену тематику такого музею. Призначення створення міні-музіїв – залучити дітей у діяльність і спілкування, впливати на їхню емоційну сферу. Психологічні дослідження дозволили побачити, що у дітей, які займаються в музейно-освітньому просторі певним чином модифікується розумова діяльність, діти більш вільно оперують образами.

Міні-музеї – особливий розвивальний простір, з метою долучення дітей до світу мистецтва, розширення їх культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності. Завдання міні-музею – продемонструвати об’єкт з різних сторін, відобразити його взаємозв’язки з іншими об’єктами.

Міні-музей «Родинних традицій» у ЗДО розташований у приміщенні групи. У роботі міні-музею педагоги використовують різні форми, методи і прийоми роботи з дітьми:

1. Словесні форми, які спрямовані на отримання основної інформації. Екскурсії (проводить вихователь чи підготовлені діти);

2. Наочні форми, які пов’язані з використанням наочного приладдя та експонатів музею.

3. Практичні форми оволодіння матеріалом. Метод мандрівки в минуле. За допомогою цього методу діти за допомогою музейних предметів уявляють світ очима людини іншого часу. Такі заняття в музеї можна вести від імені героя події.

4. Метод проєктів. Він являє собою педагогічну систему, яка має певну сукупність взаємопов’язаних засобів і процесів, необхідних для створення організованого й цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості дошкільника.

5. Метод моделювання. Метод моделювання дозволяє вихователю провести разом з дітьми музейне дослідження за допомогою побудови ситуацій, подій, явищ, «залучити до роботи» свою пам’ять та уяву.

6. Музейно-педагогічний метод рольового «прожиття» подій.

Робота даного міні-музею – сприяє реалізації патріотичного, ґендерного, сімейно-родинного, естетичного, морального, народознавчого виховання.

Усі методи і прийоми роботи в міні-музеї мають практичну значущість та ефективність, однак проблема полягає в їхній апробації, подальшому удосконаленню в ході постійного практичного застосування в навчально-виховному процесі, деталізації прийомів для різних категорій відвідувачів. У міні-музеї «Родинних традицій» підбір експонатів не мають предметних обмежень.

Створення міні-музею «Родинних традицій». – трудомістка робота, яка складається з декількох етапів.

1 етап. Постановка цілей і завдань перед батьками вихованців дитячого садка.

Цей етап включає в себе проведення таких заходів, як:

- батьківські збори;
- консультації
- індивідуальна робота.

2 етап. Вибір приміщення.

Необхідно враховувати кількість відвідувачів та експонатів.

3 етап. Збір експонатів і реєстрація їх у каталозі.

4 етап. Оформлення міні-музею, яке вимагає дотримання низки умов:

- оформлення кімнати (куточка) з урахуванням естетичних норм;
- наявність дитячої меблів для проведення ігор, занять;
- дотримання правил безпеки, гігієнічних норм.

5 етап. Розробка тематики і змісту екскурсій і занять для ознайомлення дітей з експонатами.

6 етап. Розробка перспективно-тематичного плану роботи, в якому передбачалися не тільки заняття з дітьми, але і заходи для батьків, а також конкурси та виставки. Також матеріали для проведення анкетування, діагностики

7 етап. Вибір екскурсиводів. Ними можуть бути педагоги, старші дошкільнята або батьки.

8 етап. Відкриття міні-музею із запрошенням дітей та їх батьків.

Проводячи заняття в міні – музеї екскурсивод «ілюструє» об’єкт та формує в дитини особистісне емоційне ставлення до тих чи інших експонатів. Діти мають змогу самостійно ознайомлюватися з експонатами – роздивлятися, брати в руки, маніпулювати ними, обстежувати, гратися. Діяльність у музеї збагачує дітей новими враженнями, сприяє

формуванню світогляду, формує уявлення про справжні музеї, розвиває творчу фантазію, інтерес до колекціонування предметів. Тому надзвичайно важливо в цей період сформувати навколо дитини розвивальне середовище, підготувати дошкільника не стільки інформаційно, скільки емоційно до сприйняття музейних експонатів.

Сімейні традиції – це не тільки сімейні свята, це будь-яка справа, яку родина робить спільно і регулярно, вони є основою дружніх взаємин і порозумінь. Зазвичай традиції, встановлені батьками, діти у зрілому віці приносять у свої сім'ї, зберігаючи і примножуючи такі важливі для кожного цінності.

Список використаних джерел і літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти /нова редакція/ наук.ред. А.М. Богуш. К.«Світлич», 2012
2. Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / О.В. Караманов // Освіта та педагогічна наука. 2012. №3 (152). С. 5-12.
3. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.10.2014 № 1195.
4. Байдина Е.А. Міні-музей в ДНЗ як засіб патріотичного виховання // Довідник старшого вихователя. 2013. № 2. С.32-37.
5. Ришова Н., Логінова Л., Данюкова А. Міні-музей в дитячому саду. М: Лінка-Прес. 2008. 193 с.
6. Трунова, М. Секрети музейної педагогіки: з досвіду роботи // Дошкільне виховання. 2006. №4. С.38-42.
7. Чумалова, Т. Основні принципи музейної педагогіки: подорож на машині часу // Дошкільне виховання. - 2008. №3. С. 58-63.
8. Інтернет ресурси <http://vihovateli.com.ua/cons>
9. Сухомлинський О.В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. 2003. №2.
10. Богинич О. Народна скарбниця // Дошкільне виховання 2002. №8. С.16

Парик Альона,

вчитель історії

Кам'янець-Подільського ліцею №8

Україна – форпост свободи

Вже майже 1,5 роки ми доводимо всьому світу, що Україна, як і 80 років тому, стала щитом Європи, і щодня перед нами стоїть завдання виховати покоління зі справжніми демократичними цінностями. Після перемоги у нас багато роботи, ми маємо переглянути та напрацювати всі втрачені чи забуті права і свободи українців. Для незалежної України, що обрала шлях інтеграції до європейської спільноти, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку. Це особливо слід підкреслити з огляду на події останніх років, коли на шляху до європейського майбутнього наша країна і суспільство переживають значні випробування та долають непрості виклики. У період трансформаційних перетворень, коли в Україні формуються засадничі складові демократичного розвитку, природно, що значна увага приділяється розбудові громадянського суспільства.

Ключові слова: демократія, суспільство, війна, Україна.

Key words: democracy, society, war, Ukraine.

Кожен день, кожна хвилина для українців – це боротьба за життя, боротьба за існування, боротьба за своє майбутнє та майбутнє своїх дітей. Ми – народ, який не зламали голодомори, жажливі руйнівні війни, депортації та інші вчинені проти нас злочини. Не зламали, оскільки ми добре знаємо і шануємо свою історію, цінуємо свободу, прагнемо творити успішне майбутнє, вправно господарювати на власній землі та мирно жити з іншими спільнотами. А коли наближається небезпека, ми схильні швидко згуртуватися, щоб дати ворогові гідну відсіч.

Україна вже давно є прикладом демократичного прогресу в східноєвропейському регіоні. Мабуть, найбільшим страхом володимира путіна є те, аби погано керований автократичним лідером народ не помітив консолідації української демократії та не прагнув подібних змін у самій росії. Оскільки Збройні Сили України продовжують звільняти українські території, надзвичайно важливо, щоб військовий успіх України підкріплювався також й безперервним демократичним прогресом.

Наслідки нинішньої війни залежатимуть від того, чи зможе Україна та міжнародне співтовариство вшанувати загиблих у війні українців шляхом прискорення демократичного розвитку країни.

Післявоєнний демократичний прогрес має бути багатограним, включаючи подальший прогрес у таких сферах, як децентралізація, політичний плюралізм, вільна преса, повага до верховенства права, боротьба з корупцією, захист прав людини та демократичні вибори. Ці зусилля є вирішальними для реалізації євроатлантичних амбіцій України та для стабільної міжнародної підтримки надзвичайно важливої економічної та військової допомоги.

Упродовж останніх років Україна рідко залишалася поза світовими новинами, але заголовки в пресі не завжди вказують, що країна зробила значний стрибок в демократизації після Революції Гідності 2014 року. Тоді був переломний момент – усунення президента Віктора Януковича від влади за його відмову від європейського, демократичного шляху України.

Варто зазначити, що демократія в Україні розвивається й в умовах окупації та агресії з боку авторитарного сусіда, який завжди боявся того, що прогрес України послужить каталізатором для подібних суспільних вимог всередині росії. кремль бачить демократію, права людини, верховенство права та легітимні вибори в межах своїх кордонів як потенційну загрозу для його власного виживання. Україна ж є уособленням усіх його страхів.

Так, після війни ми маємо демократизувати кожний куточок нашої діяльності, але особливу увагу потрібно приділити виборам.

Конкурентні та чесні вибори є важливим елементом демократії. Для деяких країн вони є засобом змін, переходу до демократичного устрою. Для інших вони є сигналом про міцність давніх демократичних традицій, систем та інституцій.

Останні зміни влади в Україні, а саме парламентські та президентські вибори у 2019 році та місцеві вибори у 2020 році, міжнародні спостережні місії відзначили як показник значного прогресу. Ці вибори, а також реформи у сфері виборчого законодавства, які їм передували, були позитивно оцінені як основний показник прогресу в країні Європейським парламентом та багатьма прозорими ЗМІ. Досягнення у сфері політичного плюралізму показали: Україна є прикладом того, що є можливим в регіоні та за його межами.

Хоча Україну варто похвалити, важливо зберігати постійну пильність – для того, щоб країна змогла зберегти та навіть розширити свої успіхи в демократичному розвитку й після війни.

Розширення прогресу виборчої реформи в Україні має ключове значення для реалізації євроатлантичних амбіцій України та є ключовою передумовою всіх інших демократичних реформ. Прогрес у цій сфері зможе зміцнити довіру до України з боку міжнародної спільноти та довести, що її демократія є стійкою навіть у воєнний час та у період післявоєнного відновлення.

Україна повинна виграти не лише війну, але й мир.

Світ буде уважно стежити за чесним перебігом післявоєнних виборів, звертаючи увагу на такі показники ефективності, як своєчасне та комплексне просування законодавцями раніше не запланованих реформ виборчого законодавства.

Ці реформи повинні передбачати удосконалення Виборчого кодексу, ухвалення нового Закону про політичні партії, а також відновлення фінансової звітності політичних партій – дотримання цієї ключової умови раніше вже призвело до лібералізації візового режиму між Україною та ЄС.

Також особлива увага буде приділятися питанням прозорості та своєчасності переходу влади від військових до цивільних адміністрацій по всій Україні, а також напрацювання механізму та чітких, об'єктивних критеріїв, підстав для скасування тих чи інших виборів з огляду на безпекові ризики.

Так само буде вкрай важливо переконатися, що будь-які обмеження щодо окремих осіб і груп, які беруть участь у виборах чи входять до складу виборчих комісій, є розумними, об'єктивними та своєчасними.

Після війни Україна має зберегти той прогрес, який був досягнутий після Революції Гідності 2014 року. Зокрема, необхідно гарантувати стабільність незалежних виборчих інституцій країни та забезпечити неможливість дострокового припинення повноважень органу адміністрування виборів.

Пріоритетом в розвитку нових виборчих технологій має бути чесність та безпека, водночас важливо також забезпечити виборчі права внутрішньо та зовнішньо переміщених громадян України. Після війни на Україну чекає ціла хвиля виборів. Шлях вперед буде важким, але країна не повинна йти ним одна. Україна та її люди нагадали вільному світу, хто ми є й у що ми віримо. Вони також нагадали нам, за що та проти чого ми повинні боротися.

Щоб зміцнити Європу, засновану на верховенстві права, повазі до прав людини та демократичних цінностях, партнери України повинні подвоїти підтримку, спрямовану не лише на військові цілі України, але й на її демократичні амбіції. Ця посилена підтримка має здійснюватися зараз, щоб закласти міцні основи для подальшого розвитку демократії в Україні після перемоги.

На жаль, ми мусимо бути готові і до зради в нашому суспільстві. Навіть під час повномасштабної агресії, є ті, хто не пройшов іспиту на професіоналізм та порядність, хто сховався від війни і перетворився на «диванного експерта», хто намагався зловити хайп, зраджуючи принципи моралі, просуваючи брехливі наративи. Бог їм суддя. Але, як кажуть, той, хто хоч раз зрадив професію, друга або колегу, наступного разу з легкістю може зрадити і свою Батьківщину. Патріотизм і професіоналізм мають доводитися не пасквілями, а вчинками, за які не буде соромно, а також рутинною працею на результат, якою можна буде пишатися, причетністю до написання спільної історії успіху.

Час розставляє усі крапки над «і». За ці майже півтори роки війни ми зрозуміли, що рецептом нашої перемоги, нашої спільної перемоги, є єдність та наявність справжніх щирих друзів. Наша сила в правді. Ми точно знаємо, що вистоїмо, чого б це нам не вартувало, бо ми захищаємо своє: своїх дітей, свої оселі, свою країну, наші цінності! Нас неможливо купити, тому що любов до своєї землі не продається. Нас неможливо зламати, бо, як казав відомий український кінорежисер Олександр Довженко: «Ми б'ємося за те, чому нема ціни у всьому світі, – за Батьківщину!»

Список використаних джерел та літератури

1. Кнабе Г.. Україна як форпост глобалізації в Європі // Електронний ресурс: https://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Knabe_Ukraina_forpost_globalizacii_v_Europi.htm
2. Україна – форпост свободи та демократичних цінностей // Електронний ресурс: https://lb.ua/blog/vladyslav_kanevsky/527116_ukraina-forpost_svobodi.html

Теоретико-практичні аспекти формування демократичних ціннісних орієнтацій здобувачів освіти

У статті акцентується увага на важливості формування демократичних ціннісних орієнтацій як важливої складової громадянської компетентності здобувачів освіти. Розглянуто фактори та чинники, які впливають на забезпечення ефективності діяльності закладів освіти щодо формування демократичних ціннісних орієнтацій учнів.

The article emphasizes the importance of the formation of democratic value orientations as an important component of the civic competence of education seekers. Factors and factors that affect ensuring the effectiveness of the activities of educational institutions regarding the formation of democratic value orientations of students are considered

Ключові слова: демократичні цінності, громадянська компетентність, здобувачі освіти

Keywords: democratic values, civic competence, education seekers

Реформуючі процеси в освітній галузі України активізували демократичні зміни в системі загальної середньої освіти і регламентуються Законом України «Про освіту» та Концепцією нової української школи, Державним стандартом базової середньої освіти (Закон «Про освіту», 2017; Концепція «Нова українська школа», 2016; Державний стандарт базової середньої освіти, 2020) та іншими нормативними документами.

У зв'язку з цим, перед закладами загальної середньої освіти постало завдання пошуку ефективних шляхів формування громадянської компетентності та виховання демократичних цінностей школярів, які незабаром увійдуть у самостійне доросле життя й будуть розбудовувати демократичну українську державу.

Війна, яка триває в Україні у зв'язку із військовою агресією росії, загострила актуальність питання громадянського виховання та формування громадянських компетентностей, важливими структурними елементами яких є демократичні цінності сучасних школярів. Адже в умовах війни та в післявоєнний період Україна потребує та потребуватиме величезних зусиль, щоб перемогти духовно, ментально, інформаційно, а також утверджувати свою цивілізаційну перемогу завдяки високому рівню моральності, освіченості, національної свідомості українських громадян, особливо молодого покоління.

А, як зауважує Т. Неприцька, функціонування будь-якого соціуму ґрунтується саме на цінностях, характерних для того чи іншого суспільства, саме цінності лежать в основі політичної культури держави та значною мірою визначають її зовнішню та внутрішню політику, формують національну ідентичність [3; с.93].

Мета статті – розглянути теоретичні підходи до змісту, видів, факторів та чинників ціннісних орієнтацій; особливостей практичної реалізації формування демократичних ціннісних орієнтацій сучасних школярів як важливої складової громадянської компетентності здобувачів освіти.

Аналіз досліджень та публікацій на які спирається автор засвідчив посилення уваги вітчизняних науковців до вивчення проблематики шляхів та засобів розвитку громадянської компетентності школярів в цілому.

Проблемі формування громадянської компетентності особистості присвячено низку наукових праць таких дослідників: Р. Арцишевський, Т. Бакка, П. Вербицька, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Охредько, О. Пометун, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші (становлення й розвиток громадянської освіти); М. Боришевський, Г. Гревцева, З. Возна, Л. Корінна Р. Мохнюк, О. Муляр, М. Рудь, О. Сухомлинська Т. Ладиченко, Ю. Олексін, О.

Пометун, Т. Смагіна, Т. Ремех та інші (сутність та структура громадянської компетентності, шляхи її формування в учнів).

Дослідження ціннісних орієнтацій та їх вплив на становлення індивіда та суспільні процеси вивчали як зарубіжні дослідники: Р. Дарендорф, Р. Інглхарт, М. Рокич, Ш. Шварц так і вітчизняні науковці: І. Бех, Г. Гілінський, С. Єрмолич, І. Зазюн, В. Сухомлинський, Д. Фельдштейн, В. Чудновський, Ю. Шайгородський та ін.

Однак змушені констатувати, що питання формування і розвитку демократичних цінностей в структурі громадянської компетентності школярів в умовах кардинальних соціально-економічних та військових викликів потребують подальшого більш широкого теоретичного та практичного опрацювання.

Узагальнення теоретичних джерел засвідчило, що сучасна психологічна, педагогічна та соціально-філософська література характеризується різноманітністю поглядів щодо сутності, структури та чинників формування цінностей та ціннісних орієнтацій.

Поняття „цінності”, як констатує Ю. Шаргородський, тлумачиться зазвичай як значущі для особистості предмети, явища, події тощо [5: с.66].

Цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, тобто сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, що є для неї особливо значущими. Крім того, ціннісні орієнтації утворюють певну вісь свідомості і поведінки особистості та безпосередньо впливають на її розвиток. Поділяємо думку Ю. Шаргородського про те, що система ціннісних орієнтацій виступає регулятором особистісного становлення, слугує критерієм норм і правил поведінки особистості [5; с.66].

Варто зауважити, що однозначного визначення ціннісних орієнтацій не існує. Так, їх розуміють як цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, систему певних норм (В. Ольшанський, О. Титаренко), установки на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства (А. Здравомислов, В. Ядов), вияв потреби (В. Злотніков), ставлення до навколишнього середовища (В. Водзинська), детермінанти прийняття рішень (Ю. Жуков) та ін. [4; с.49].

Таке розмаїття визначень, на думку В. Овсянникової, свідчить про те, що поняття «ціннісні орієнтації» усе ще потребує конкретизації, визначення структури, видів ціннісних орієнтацій та їх місця в загальній системі ціннісно-сміслових утворень особистості [4; с.49].

У науковій літературі існує велика кількість підходів до проблеми систематизації цінностей, із яких досить складно виділити універсальний.

Щодо класифікації цінностей, І. Попова [1; с..23], узагальнює виявлені в теоретичних джерелах типології й серед них виділяє такі:

- за об'єктом засвоєння – матеріальні, матеріально-духовні;
- за метою засвоєння – альтруїстичні, егоїстичні;
- за способом впливу – стійкі, ситуативні;
- за роллю в діяльності особистості – термінальні, інструментальні;
- за змістом діяльності особистості – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.);
- за належністю – індивідуальні (особистісні), групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські тощо.

Аналіз теоретичних досліджень засвідчив, що активно в дослідженнях зарубіжних і вітчизняних психологів використовується метод класифікації цінностей, запропонований М. Рокичем. Вчений виділяє дві групи цінностей: термінальні цінності (цінності-цілі) та інструментальні цінності (цінності-засоби); по вісімнадцять цінностей у кожній системі.

Беручи за основу класифікацію цінностей, запропоновану М. Рокичем., Г. Назаренко [2], констатує, що демократичні ціннісні орієнтації базуються на цінностях демократії. І на думку означеної дослідниці, термінальними цінностями демократії є громадянин, його життя і гідність, громадянське суспільство, свобода, рівність, справедливість. На думку вченої, в умовах розвиненого громадянського суспільства ці цінності реалізуються за допомогою таких інструментальних цінностей: невтручання в особисте життя громадянина, сприяння його саморозвитку; суверенітет народу, верховенство закону, права і свободи

людини-громадянина; свобода слова, суспільний діалог, політичний плюралізм, свобода вибору, свобода самореалізації, свобода совісті; конституціоналізм, самоорганізація та самоврядування. Погоджуємось з думкою Г.А. Назаренко про те, що сучасному громадянському суспільству необхідні молоді громадяни, які усвідомлюють зазначені вище термінальні й інструментальні демократичні цінності, здатні до критичного мислення, активних дій та до самореалізації в умовах демократичних змін [2].

Для забезпечення результативності формування та розвитку демократичних цінностей школярів необхідно скоординувати зусилля науковців, освітян-управлінців, педагогічних працівників, фахівців психологічної служби системи освіти для налагодження дієвого науково-організаційного супроводу та практичної системної реалізації у закладах освіти заходів щодо розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти, залучення їх до засвоєння вироблених людством демократичних цінностей та створення сприятливих умов для самовизначення, самореалізації та саморозвитку зростаючої особистості в контексті демократизації суспільного життя.

При цьому важливо враховувати фактори та чинники, які впливають на формування демократичних цінностей здобувачів освіти.

Для того, щоб забезпечити ефективність у діяльності закладів освіти щодо формування демократичних ціннісних орієнтацій учнів науковці акцентують увагу на необхідності врахування таких аспектів:

- формування демократичних цінностей у школі тісно пов'язане з демократичним розвитком самого навчального закладу (утвердження щоденної практики колегіального прийняття рішень, участі у діяльності органів самоврядування, розробки правил і процедур реагування у випадку дискримінації – наприклад, булінгу та мобінгу в школі);

- розвиток демократичних компетентностей та цінностей у школі буде максимально ефективним тоді, коли це стане завданням не лише окремих предметів, а усіх сфер шкільного життя, коли увесь навчально-виховний процес буде базуватися на цінностях прав людини, демократичній участі, рівності та партнерстві;

- на відміну від засвоєння знань з будь-якої навчальної дисципліни певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад педагогів;

- на ефективність в значній мірі впливає вибір педагогами форм і методів просвітницької та інших видів роботи із врахуванням індивідуальних та вікових особливостей школярів щодо формування демократичних ціннісних орієнтацій;

- забезпечення моніторингового, діагностико-аналітичного супроводу означеного напрямку роботи закладу освіти.

Є потреба наголосити на важливості вибору педагогом оптимальних форм і методів формування демократичних ціннісних орієнтацій, які мають бути зорієнтовані на формування всіх трьох основних структурних компонентів цінностей:

- когнітивного, який реалізується через освоєння знань про цінності, норми поведінки, усвідомлення необхідності певної поведінки у відповідності до цінностей;

- емоційного, який передбачає переживання індивідом свого ставлення до даних цінностей і визначає особистісний зміст цього відношення;

- поведінкового, який базується на результатах взаємодії перших двох компонентів; оскільки завдяки когнітивно-емоційному пізнанню дійсності і її ціннісному переживанню суб'єктом, формується готовність діяти, здійснювати задумане відповідно до сформованих цінностей.

Найбільш відповідними до означених вимог є інтерактивні вправи, мозкові штурми, дебати, дискусії, коучингові, рефлексивні вправи. Тому, що вони активно формують поведінкову складову ціннісних орієнтацій, спрямовують учнів на вибір позиції та її обґрунтування, стимулюють активне висловлювання, обмін думками, захист власної думки.

Отже, формування демократичних ціннісних орієнтацій здобувачів освіти як значущої складової громадянської компетентності – це одне із важливих завдань закладів освіти в

умовах сучасних викликів і його реалізація потребує подальшого наукового та практичного пошуку ефективних форм, методів, технік та технологій його забезпечення.

Список використаних джерел та літератури

1. Ганчева В., Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді <http://www.journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/201>
2. Герус О. Демократичні ціннісні орієнтації сучасних підлітків <http://mij-kraj.com.ua/problemi-natsionalnogo-vihovannya-ta-gendernoji-politiki/demokratychni-tsinnisni-orientatsii-suchasnykh-pidlitkiv>
3. Неприцька Т. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України <https://jpl.donnu.edu.ua/index.php/pl/article/view/12636>
4. Овсяннікова В.В. Особливості становлення ціннісних орієнтацій підлітків. Педагогічні науки: теорія та практика, (1). С.48-53.
5. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. Соціальна психологія. 2009. № 4(36). С.65–73.

Подялюк Жанна,

директор

Хмельницького закладу дошкільної освіти № 10 «Веселка»

Громадянське виховання дітей дошкільного віку в умовах сьогодення

Сьогодні проблема громадянського виховання є актуальною з багатьох причин. По-перше – це рух українського суспільства до відкритого європейського простору, по-друге, громадянське виховання особистості зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, суспільної справедливості. Також актуальність громадянського виховання зумовлюється водночас процесом відродження нації. Для України, яка є поліетнічною державою, громадянське виховання відіграє особливо важливу роль ще й в тому, що воно покликане сприяти формуванню соборності України, що є серцевиною української національної ідеї.

Ключові слова: громадянське виховання, діти дошкільного віку, демократичне суспільство, педагог.

Громадянське виховання – це виховання, спрямоване на формування особистості, яка відповідально ставиться до власних громадянських обов'язків, глибоко усвідомлює, що від її дій залежить як власне життя, так і доля близьких людей, народу і держави в цілому.

Кожен, хто причетний до виховання дітей, має чітко визначити для себе, яким він хоче бачити свого сьогоднішнього вихованця, які риси мають бути пріоритетними в його характері, з чим увійде він у майбутнє доросле життя.

В.О. Сухомлинський писав «Громадянське виховання – ніби найтонший різець, яким працює скульптор. Доки він лежить на столі, доки він не в руках майстра – це ще не інструмент, а лише шматок металу. Інструментом, який відтворить найтонші риси одухотвореного людського обличчя, він стане лише, коли потрапить до рук справжнього скульптора. Тож нехай торкнуться до цього шматочка металу лише мудрі руки майстра. Тримайте різець подалі від кустаря».

Демократичне суспільство неможливе без розвиненої системи громадянської освіти і виховання. Тому пріоритетним напрямом дошкільної освіти є виховання гідного громадянина своєї країни.

Основа майбутньої особистості закладається у ранньому віці. Знання та вміння набуті в дитинстві – це фундамент. Чим він міцніший, то впевненіше себе почуває людина в дорослому житті. В період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості та самосвідомості, а також ті риси характеру, які визначатимуть особистість, цей вік має виключне значення для громадянського виховання.

До завдань громадянського виховання дошкільників належить:

- формування національної свідомості, належність до рідної землі, народу;
- виховання почуття патріотизму, відданості служінні Батьківщині;

- виховання поваг до Конституції України, державної символіки, української мови як державної;
- виховувати вміння шанувати не лише героїчне минуле України, а й не просте сьогодення;
- формування толерантного ставлення до інших культур і традицій;
- утвердження моралі та формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість.

Світ дитини – це її сім'я, рідні, близькі, знайомі, дитячий садок, друзі, місце де вона грається. Ефективність процесу громадянського виховання залежить від тісної співпраці закладу і сім'ї. Отже, виховання громадянина ми розглядаємо у трьох вимірах:

1. Патріотичному.
2. Правовому.
3. Моральному.

Виховувати справжнього громадянина – це дуже оптимістично та відповідально, бо виховувати особистість потрібно з любов'ю, з тонким дотиком до душі дошкільника, формувати її почуття, її моральний світ, громадянську позицію.

Щоб сформувати національну свідомість маленьких українців слід розвивати провідні напрями:

- моральний;
- фізичний;
- розумовий;
- трудовий;
- правовий;
- екологічний;
- художньо-естетичний;
- духовний;
- статевий;
- патріотичний;
- героїчний;
- розвиток творчих здібностей.

Засобами патріотичного виховання є мистецтво: музика, художні твори, образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво.

Одним з важливих напрямів роботи у виховання любові до Батьківщини є формувати у дітей уявлення про рідний край, людей і героїв рідного краю, їх працю та здобутки.

На рівні навчального закладу здійснюється практичне впровадження певних технологій, надбань. Робота з громадянського виховання в закладі дошкільної освіти проводиться в трьох напрямках:

- робота з дітьми;
- робота з педагогами;
- робота з батьками.

У закладі створені куточки державної символіки, зібрані матеріали на допомогу вихователям, які систематизовані в папки: «Нормативні документи», «Правове виховання дошкільників», «ОБЖД», «Громадянське виховання», «Екологічні стежини» «Народознавчий музей для дошкільника» тощо.

В методичному кабінеті закладу зібрані конспекти занять, розроблені тематичні тижні, декади, проекти.

Одним із напрямків роботи відповідно річного плану ЗДО №10 є формування основ патріотичного виховання як засобу всебічного розвитку особистості майбутнього громадянина.

Великого значення надаємо педагогізації батьків. У закладі працює школа турботливих батьків. Робота ведеться цілеспрямовано, розроблені перспективні плани на навчальний рік. Питання громадянського виховання виносяться на батьківські збори,

оформляється наочна інформація, проводиться анкетування, спільні конкурси, розваги, свята.

Лише спільними зусиллями, маючи мету - виховати юного громадянина молодій державі – можна досягти успіху.

Отже, кожен, хто причетний до виховання дітей, має чітко визначити для себе, яким він хоче бачити свого сьогоднішнього вихованця, які риси мають бути пріоритетними в його характері, з чим увійде він у майбутнє доросле і таке непросте життя. А для цього і педагог має бути високоморальним, національно-свідомим громадянином.

Список використаних джерел та літератури

1. Зайцева Т.Ю. Діяльність дошкільного навчального закладу в режимі інноваційного розвитку: посібник на допомогу працівникам дошкільних навчальних закладів / Т.Зайцева, Н.Юрчик. – Тернопіль : мандрівець, 2014. – 328 с.
2. Громадянське виховання. Кн.3. Перспективний досвід / Грицюк Л.А., Каратаєва М.І. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2006. – 240 с.
3. Громадянське виховання. Кн.2. Перспективний досвід / Грицюк Л.А., Каратаєва М.І. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2006. – 112 с.
4. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Пометун Олена

головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор

Формування демократичних цінностей учнів у навчанні курсу громадянської освіти: погляд сьогодні

У тезах висвітлений вплив війни РФ проти України на систему цінностей українського суспільства і виклики, що постають перед українською освітою у цьому контексті. Описано психолого-педагогічний механізм формування демократичних цінностей учнів через зміст і методи навчання громадянської освіти.

The theses highlights the impact of the Russian Federation's war against Ukraine on the Ukrainian society value system and the challenges facing Ukrainian education in this context. The psychological-pedagogical mechanism of students' democratic values formation through the content and teaching methods of civic education is described.

Ключові слова: цінності, формування, учні, громадянська освіта, зміст, методи навчання

Key words: values, formation, students, civic education, content, teaching methods

Широкомасштабна військова агресія докорінно змінила не лише життя багатьох українців, але й їхній світогляд, світосприйняття. Війна своїми жахливими наслідками: втраченими життями наших захисників і мирного населення, руйнуванням міст і матеріальних статків величезної кількості людей переконала нас, що побіч самого людського життя і здоров'я, найбільшими цінностями є безпека, якості людини як доброта і милосердя, її професійні знання і уміння. Українське суспільство згуртувалось на захист своєї країни, своїх цінностей, які стали чи не найважливішими ознаками, що відрізняють наш народ від країни-агресора. Сама війна між Україною і РФ набула екзистенціального характеру війни цінностей.

Змінились й інші ціннісні орієнтації українців. Якщо напередодні війни необхідність інтеграції України ЄС та НАТО усвідомлювала приблизно половина населення, причому в основному розглядаючи це як віддалену перспективу економічного розвитку і безпеки, то сьогодні більшість громадян вбачає у такій інтеграції чи не єдину запоруку майбутнього існування країни. І підґрунтям цього зближення стають європейські цінності, з якими українці зустрілись у реальному житті: єдність країн у захисті інтересів одна одної, взаємопідтримка, поцінування прав і гідності людини тощо.

Соціологічні дослідження демонструють поступовий рух українського суспільства у бік демократичних європейських цінностей. Так більшість українців (92%), опитаних у жовтні 2022 р., вважають життя людини найвищою цінністю. Також у топі відповідей на запитання, що є найвищою цінністю, – свободи та права людини (89%), взаємна допомога (86%), взаємна довіра (82%) та суспільна злагода (71%). Це базові речі для сучасного розвинутого суспільства, тоді як для країни-агресора ані життя людей, ані інші вищезгадані демократичні принципи цінності не несуть. Окрім того, 90% респондентів сказали про важливість дотримання поваги до прав людини й людської гідності, 85% – принципів демократії, 80% – верховенства права [3].

Водночас, за даними КМІС, у липні 2022 року 58% опитаних, погодились, що для України сильний лідер важливіший за демократичну систему [2]. Ціннісні зрушення не стосуються готовності громадян до підтримки подальших демократичних реформ і відповідальної участі в їх здійсненні, прагнення до створення дійсно демократичних інституцій, без яких європейське майбутнє нашої держави неможливе.

Ці дані ще раз підтверджують актуальність завдання освітніх закладів з формування соціально-політичних цінностей учнів (серед них свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до закону, солідарність, відповідальність), на яких наголошує Концепція Нової української школи, а також європейських цінностей (демократії, прав людини, свободи, рівності, поваги до людської гідності і верховенства права). Важливий внесок у розв'язання цього завдання безумовно мають зробити предмети громадянської та історичної освітньої галузі, що потребує насамперед розроблення конкретної методики навчання того чи іншого предмета, базованої на розумінні сутності цінностей як психолого-дидактичного феномена.

Суспільно-політичні цінності, про які йдеться, усвідомлюються людиною як значущість об'єктів оточуючого та внутрішнього світу для неї особисто, певної групи людей, до якої вона належить, суспільства в цілому. Особистісні цінності формуються шляхом інтеріоризації (переходу у внутрішній план, «привласнення») цінностей суспільства. Поняття «особистісні цінності» пов'язується з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, коли за ними закріплюється особистісна значущість, тобто певні об'єкти, події, явища набувають для людини особистісного смислу. Цей процес відбувається як стихійно – у процесі соціалізації дитини, так і цілеспрямовано – під впливом тих чи інших чинників, зокрема педагогічних.

Розуміння способу виникнення цінностей особистості на основі інтеріоризації (привласнення) нею колективних/суспільних цінностей дозволяє визначити дидактичні підходи до їх формування у процесі навчання різних предметів, зокрема історії й громадянської освіти. Функціонування цього механізму у процесі навчання забезпечується двома шляхами: через зміст навчання (за умови забезпечення його якісного засвоєння учнями) та відповідну його організацію (технологію). Для цього у навчання мають бути включені як необхідна інформація, так і активна діяльність школярів з обговорення, осмислення, порівняння позицій, вчинків, результатів діяльності, її мотивів тощо.

Переходячи безпосередньо до навчання громадянської освіти як предмета у 10 класі, констатуємо, що нова редакція навчальної програми (2022 р.) декларує необхідність формування в учнів всіх названих вище цінностей, причому у вивченні різних тем курсу (у 6-ти з 7-ми розділів курсу).[1] Аналіз підручників, що є сьогодні чинними з предмета (видання 2018 р.), засвідчує наявність у них відповідного змісту. Тобто у цих підручниках ґрунтовно розкривається система понять і категорій, що висвітлюють сутність суспільно-політичних цінностей. Водночас текстовий і нарративний аналіз текстів чинних підручників засвідчує, що сьогодні більшість з них є досить застарілими і не відповідають воєнній, а тим більш повоєнній реальності України і свідомості її молоді. А отже, їхнє читання і використання має бути на уроці досить вибіркоким. На нашу думку, опрацюванню підлягають лише тексти, які безпосередньо розкривають сутність і ознаки поняття, наприклад: гідність людини, права і свободи, рівність, цінності та ін. Гарним доповненням

до них слугуватимуть цитати/висловлювання відомих людей щодо цих категорій (їхнього сенсу, місця у житті людини, значущості), величезна кількість яких наведена у підручниках.

Опрацювання цих текстів має відбуватись шляхом активного спрямованого читання за допомогою таких методів як: постановка проблемного/відкритого запитання (перед читанням) і його обговорення (після читання); читання в парах з постановкою запитань (або узагальненням текстів); маркування тексту, коментоване читання та ін. – і забирати на уроці зовсім мало (не більше 10%) часу.

Головне – це залучення учнів до активного осмислення і застосування понять і категорій, оперування ними у контексті формування цінностей, а це можливо лише, як виконання спеціальних інтерактивних вправ, що спрямовують учнів на вибір позиції та її обґрунтування, активне висловлювання, обмін думками, захист власної думки тощо. Серед таких вправ, наприклад: обговорення у загальному колі; дискусія: панельна, групова, дебати; письмова дискусія: тиха чи павутиння; чотири кути, займи позицію та багато інших [4]. Під час виконання подібних вправ учні мають можливість формулювати власні думки, порівнювати їх з думками однолітків, вчителя, інших людей (за допомогою підручника та інших джерел, оформлювати їх текстово і візуально, емоційно залучатись до обговорення, виконувати мисленнєві операції вищого рівня (аналіз, оцінка, творення) тощо – саме така діяльність активізує процеси інтеріоризації суспільних цінностей, тобто трансформації їх в особистісні. Єдине про що варто пам'ятати всі обговорення мають бути пов'язані з життям учнів, бути значущими для них, викликати роздуми, а отже вчителю дуже важливо навчитись ставити «правильні» запитання.

Наприкінці зазначимо також, що сьогодні принципово важливим є доповнення змісту будь-якого курсу громадянської освіти й історії «воєнним компонентом», а точніше, посиленням уваги учнів до питань, які наочно демонструють ментальну й ціннісну різницю (протилежність) між Україною та росією, як ось: цінність нашої мови, історії, демократичної держави. Обов'язковим є обговорення з учнями фундаментальних питань сьогодення: чому Україна повинна боротися і перемогти? Як цього досягти? Які є паралельні (окрім військового) фронти боротьби з агресією? Як до них долучитись? Варто постійно зосереджувати увагу учнів на таких проблемах як цінність людського життя у XXI сторіччі, концепти «права людини», «гідність людини» у контексті сучасних воєнних реалій в Україні, український героїзм як національно-історичний феномен тощо.

Очевидно, що проблема формування цінностей учнів засобами різних предметів як один з найважливіших аспектів виховання компетентних і активних громадян має бути сьогодні предметом широкого обговорення і дослідження, перегляду педагогічних підходів і методів.

Список використаних джерел та літератури

1. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення 15.05.2023)
 2. Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни. Телефонне та щоденникове опитування. Липень 2022. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20220817_z/Doslidzhenня%20Демократія%2С%20права%20і%20свободи%20громадян%20та%20медіаспоживання%20в%20умовах%20війни.pdf (дата звернення 15.05.2023)
 3. Переважна більшість українців вважають життя людини найвищою цінністю. Опитування 26.10.2022. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3600903-ludske-zitta-vvazaut-najvisoucinnistu-92-ukrainciv.html>(дата звернення 18.05.2023)
- Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К.2007. 146 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/24841/> (дата звернення 15.05.2023)

Прокопчук Людмила,
учитель англійської мови
Дунаєвецького ліцею №3
Дунаєвецької міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови

Стаття присвячена ролі учителя іноземної мови у формуванні громадянської компетентності школярів, ефективним методам та прийомам роботи на уроках та в позаурочний час для цього. Йдеться і про ресурсний потенціал змісту шкільного предмета «Англійська мова» для формування особистості громадянина-патріота.

The article is devoted to the role of the foreign language teacher in the formation of public competence of schoolchildren, effective methods of work at the lessons and in extracurricular work for this purpose. It is also about the resource potential of the content of the school subject «English language» for the formation of the personality of a citizen-patriot.

Ключові слова: громадянська компетентність, компетентнісний підхід, англійська мова, прийоми, ресурси, виховання, громадянин-патріот.

Key words: civic competence, competence approach, English language, techniques, resources, education, citizen-patriot.

Україна, проти якої вже понад рік Росія веде жорстоку війну, навіть у такий складний час продовжує здійснювати прогресивні реформи, потрібні, щоб стати повноправним членом європейського союзу. Водночас вона докладає великих зусиль для того, щоб її молоде покоління було глибоко освіченим, озброєними різноманітними навичками для самореалізації в сучасному суспільстві та конкурентоспроможності на всесвітньому ринку праці, здатними до інтеграції в світовий простір з належним арсеналом громадянських компетентностей, сформованою культурою демократії.

Нинішня освіта базується на компетентнісному підході і передбачає реалізацію наскрізних ліній програми. Однією із важливих компетентностей є громадянська, яка спрямована на формування сучасного випускника як громадянина-патріота. Така важлива місія вимагає докорінно нових підходів до навчання, адже успішне виховання громадянина вимагає не лише знань та критичного розуміння себе і світу, а й отримання особистого досвіду участі у громадському житті, у взаємодії з іншими на засадах поваги і рівності, відповідальності за спільну справу, мирного вирішення конфліктів. Я абсолютно переконана, щоб стати відповідальним активними громадянами, учні мають розвивати не лише знання й розуміння політичної та правової системи та інститутів, а й володіти такими навичками, як: формулювати й відстоювати власну думку, бути впевненими в собі, розвивати емпатію, бути готовими діяти чи утримуватися від необдуманих дій у ситуації невизначеності, співпрацювати з різними людьми, поважати себе й інших, зважено приймати рішення і ефективно взаємодіяти у спільноті – у класі, школі, місцевій громаді, державі. Ці тісно пов'язані компоненти громадянської компетентності формуються комплексно, і англійська мова займає особливе місце серед шкільних предметів для набуття цього комплексу знань, навичок і ставлень. Урок англійської мови забезпечує ефективне освітнє середовище, створює сприятливі умови для постійної комунікації між учасниками навчально-виховного процесу, створює сприятливі умови для активної участі учнів у житті школи і суспільства загалом.

Україна з часу здобуття своєї незалежності у 1991 році постала перед низкою проблем, які своїм корінням йдуть від часів СРСР, коли суспільству були насажені псевдо цінності. Натомість, більш помітною була втрата традиційної української патріотичної свідомості. Молоде покоління, серед представників якого є багато ровесників української незалежності, зростало в країні, яка вже розпочала самостійний шлях, зробила багато помітних кроків, проте ще не подбала належним чином про створення моральних і ціннісних

засад нової держави, а саме формування патріотичної свідомості своїх громадян. Прогалини у патріотичному вихованні молодого покоління стали особливо відчутними у 2014 році після подій майдану та боротьби за європейський вектор майбутнього розвитку України, коли Росія, скориставшись тим, що для великої частини жителів України, тих, які виховувались в часи Радянської ідеології, відсутність української самоідентичності була нормою, легко окупувала півострів Крим та значні частини Донецької та Луганської областей. Зазнавши такого болісного удару, держава Україна зрозуміла, що потрібно приділяти посилену увагу сфері національно-патріотичного виховання молодого покоління.

Нова Концепція національно-патріотичного виховання, що була затверджена урядом у 2015 році, зробила можливим глибинне перезавантаження виховної системи освітньої галузі і передбачила роль усіх шкільних предметів, а не лише традиційно української мови, літератури та історії, у формуванні патріотичної свідомості шкільного юнацтва. Для кожного навчального предмету було окреслено ті ресурси, які він має і повинен використовувати задля того, щоб молоде покоління українців любило свою державу, було готовим боронити її в прямому сенсі проти ворога, який продовжив розпочату в 2014 році агресію повномасштабним вторгненням 24 лютого 2023 року, окупував ще більше української території і прагне знищити українців як націю. У більш глобальному розумінні патріотизм і громадянська позиція українців проявляє себе в усіх сферах суспільного життя. Справжні патріоти залишаються в Україні, своєю працею посилюючи її економічний фронт та дбаючи про її відбудову та відновлення знищених матеріальних та духовних цінностей.

Формування громадянської свідомості стало не менш важливим, бо воно базується на спільних цінностях та готовності брати відповідальність на себе. Потреба в свідомих громадянах, яким притаманна здатність до критичного мислення, які були б невразливими до маніпуляцій та популізму, готових брати на себе відповідальність за долю держави – це нове завдання, яке стоїть перед освітньою системою. Вхідження української освіти в європейський і світовий демократичний простір робить іноземну мову дієвим інструментом для налагодження і розширення міжнародних зв'язків, для створення взаєморозуміння, взаємодії та культурного взаємообміну людей різних націй. Саме тому МОН розробило Концепцію громадянської освіти, яка у 2017 році була затверджена Кабінетом міністрів України. Отож, нова українська школа робить одним із своїх орієнтирів виховання майбутніх громадян-патріотів [3].

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, серед виховних напрямків найбільшої актуальності набувають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх та прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи і толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін [2].

Оскільки комунікативна складова предмету іноземна мова, його спрямованість до вивчення побуту, звичаїв, традицій і, насамперед, мови іншого народу сприяють тому, що серед безлічі навчальних дисциплін він посідає особливе місце в питанні формування громадянськості та патріотизму школярів, роль учителя іноземної мови збільшується. Його актуальне завдання полягає в тому, що в ході вивчення учні здобули не лише знання з основ науки, а вміння й навички користуватися чужою мовою як засобом спілкування, одержання нової корисної інформації. Відтак процес викладання англійської мови, що займає домінуючу роль у міжнародній комунікації, в сучасній школі дає вчителю широкі можливості по вихованню громадянських і патріотичних якостей учнів.

В останнє десятиліття потреба в налагодженні взаємодії культур в умовах сучасної України й світу в цілому зросла. Якщо люди здатні усвідомити цінності своєї культури, порівнювати їх з цінностями культур інших народів, готові популяризувати наші культурні національні перлини, доносити до світу інформацію про нашу національну ідентичність – це дасть змогу розширити міжнародні зв'язки і збагатити їх на міжособистісному рівні.

Питання національного виховання на заняттях з іноземної мови регламентується низкою державних законів «Про освіту», «Про загальну середню освіту» [1], «Концепцією неперервного національного виховання», «Концепцією виховання дітей та молоді з національної системи освіти» [2], державними стандартами освіти з навчальної дисципліни «Іноземна мова». Учителя іноземної мови покликаний виховувати почуття патріотизму, національної гідності, віри в національну ідею, потреби і здатності до активної участі в розбудові Української держави, виховання розуміння важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування, виховання культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі, проведення порівняння явищ іноземної мови, що вивчається, з рідною мовою, залучення до діалогу культур – іншомовної та рідної [4].

Усвідомлюючи важливість формування громадянської компетентності і вагомий ресурс для цього, що його несе програмовий матеріал з англійської мови, я визначила своєю метою знайти дієві методи і прийоми для формування у школярів вміння гідно представити себе як громадянина України, який успадкував багатий досвід народу, багату культурну спадщину, який має високий моральний і духовний потенціал та вміння порівнювати культурні явища України і країни, мова якої вивчається, що є основними вміннями, які слід формувати й розвивати у процесі вивчення іноземної мови в загальноосвітніх закладах України.

Програма з англійської мови передбачає час на наскрізне вивчення впродовж усіх етапів навчання кожної з восьми тем. Процес вивчення теми передбачає опанування базової лексики, формування та подальше вдосконалення мовної та мовленнєвої компетенції, знайомство з соціокультурними реаліями країни, мова якої вивчається. Змістове наповнення теми відкриває можливості для вправлення і в завданнях, пов'язаних з громадянською компетентністю [4].

Упродовж усіх етапів шкільної освіти ознайомлюючи своїх вихованців з різними святами, що відзначаються в Україні і за кордоном, формую у дітей навички усного та писемного мовлення у розповіді про сімейні традиції, у веденні дискусії щодо порівняння традицій різних народів. Так учні початкових класів вчать розповідати про традиції святкування Різдва та Великодня в своїх сім'ях, порівнюючи з тим, як це зазвичай роблять діти в англійськомовних країнах. Щоб познайомити учнів ближче з культурними реаліями Різдва серед носіїв англійської мови мої учні вивчають колядки: 1-4 класи – *We wish you a Merry Christmas*, у 5-9 класах – *Jingle bells*, в 10-11 – *Carol of the bells*. Вони не лише вивчають тексти пісень, але й опановують навички їх хорового виконання, щоб потім мати змогу представити їх на шкільних новорічних вечорах, порівнюючи з тими, що традиційні для українців. Одну з них мої учні 10 класу представили під час уроку-дискусії на тему «*The life of youth in Ukraine and the USA*» за участю волонтера Корпусу миру Кларка Х'юза, вразивши його виконанням англійської версії всесвітньовідомого українського «Щедрика» на англійській мові.

Учні 9 класу, вивчаючи такі рубрики теми «Природа і погода» як «*Nature: SOS*», «*Nature and climate*», «*Nature and Health*» навчаються вести дискусії та інтерв'ю про внесок особистості в життя громади. Пропоную дітям рольову гру «Я – природоохоронець», «Мітинг проти кліматичних змін», або ж долучитись до флешмобу «*Every little thing makes a difference*», де вони надсилають фото або відео про свій внесок в боротьбу за чисте довкілля. Такі завдання мають на меті виховання свідомого громадянина, який би знав свої права та обов'язки, був готовий взяти участь в громадських заходах.

Знайомлячись з темою «*Youth and relationship*», де багато тематичних текстів присвячені вирішенню проблеми булінгу, використовую вправу «Трибуна спікера», що спонукає до ситуативного мовлення та висловлення власного бачення проблеми, використовуючи структуру «*If I were you, I would*». Учні 10 класу мають змогу обговорити проблему волонтерської праці, моделювати ситуації, в яких вони могли б допомогти своєю безкоштовною працею. Пропоную їм створити мапу волонтера, де позначити та

аргументувати свій вибір об'єктів для допомоги, а також презентувати свій досвід волонтерства на користь громади.

Великий простір для формування навичок громадянської компетентності в 11 класі дає змістове наповнення теми «Ukraine». Підбір текстів підручника «Англійська мова. 11 клас» авторів М. Нерсисян, І. Пироженко сприяють організації Cross-class discussions. В опрацюванні матеріалу рубрики Ukrainian identity використовую вправу «Ламаємо стереотипи». Підтема «Politics and governance» формує в учнів розуміння важливості в участі в політичному житті своєї країни та можливості впливу громадянина на внутрішньополітичні процеси, а, відтак, і відповідальності за її долю.

Пропоную учням заповнити таблицю Rights and duties of the citizens of Ukraine. Виконання вправи передбачає використання модальних дієслів should, must, need, ought to, can, may та умовних речень, і спирається на знання, отримані ними на уроках правознавства. Учні висловлюють свої пропозиції щодо позитивних змін в роботі як свого навчального закладу, так і місцевого самоврядування, а також країни. Поділяю клас на групи так, що кожна група отримує завдання скласти перелік пропозицій, які б покращили ситуацію в певній сфері, використовуючи мовне кліше «If I were the mayor of my town, I would ...», «It's necessary, important to, a chance to...». Навчаю своїх вихованців прогнозувати імовірні наслідки запропонованих дій, використовуючи складнопідрядні речення причини, наслідку, умови.

В темі «Social issues», з метою вдосконалення навичок писемного мовлення, пропоную учням створити рекламу виборчої кампанії майбутнього мера та описати проблеми, з якими наша громада стикається зараз, і шляхи їх вирішення.

Вивчення рідної культури й мови створює підґрунтя для вивчення іноземної мови, а процес усвідомлення загальнолюдських цінностей безпосередньо пов'язаний і йде паралельно з розвитком почуття національної самобутності. Вивчаючи разом з мовою життя соціуму інших країн, школярі мають змогу проаналізувати отриману інформацію та співставити це з реаліями життям рідної країни. Шляхом порівняння вони вчать бачити успіхи своєї країни і її проблеми, поважати й цінувати традиції й звичаї свого народу. Почуття національної гідності зміцнюється, коли учні вільно можуть розповісти іноземним гостям про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, традиції й звичаї. Нові Державні стандарти освіти та нові навчальні програми роблять використання регіонального компоненту змісту уроків іноземної мови більш пріоритетним [5]. Це змінює ставлення школярів до вивчення краєзнавчого матеріалу і спонукає вчителів іноземної мови до пошуків можливих шляхів інтеграції навчального процесу. Досвід роботи доводить, що знання про «велику» і «малу» Батьківщину використовуються у вивченні іноземної мови фрагментарно або несистематично. Матеріал підручників містить чимало різнопланової інформації про Україну, але в них зовсім відсутні краєзнавчі матеріали, хоча й учні віддають перевагу матеріалам про своє місто, село, регіон іноземною мовою над тематикою про Україну.

Щоб заповнити цю прогалину я довгий час розробляла, апробувала в роботі зі своїми учнями, а згодом узагальнила і упорядкувала в посібник «Discover your small motherland» великий обсяг країнознавчих матеріалів про Хмельниччину, її історико-культурні та природні пам'ятки, відомих своїми здобутками наших співвітчизників та сучасних знаменитостей, що прославляють рідну землю в різних сферах життя, цікаві аспекти громадського та культурного життя. Посібник був відзначений дипломом I ступеня виставки «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування». Він містить не лише тексти із краєзнавчими матеріалами про Хмельниччину англійською мовою, але й завданням для формування умінь та навичок таких видів мовленнєвої діяльності як читання, усного та писемного мовлення. Я використовувала його матеріали під час вивчення відповідних тем в середній та старшій ланках на уроках та під час самостійної роботи вдома, оскільки вони призначені через вивчення іноземної мови долучати школярів до національної історії, до різних масивів національної культури, до глибинної сутності народного життя. Їх застосування на уроках сприяло реалізації завдань Концепції національно-патріотичного

виховання, виховувало любов до своєї малої батьківщини – села, міста, учнівського колективу, місцевих традицій, до історії, самоідентифікації маленького українця [2].

Вже більше року пройшло з часу, коли повномасштабне вторгнення Росії в нашу країну значно змінило життя українців, а тому зазнав змін і освітній процес. Тема війни, протистояння України ворожій агресії, ролі кожного в наближенні нашої перемоги стала актуальною і на уроках іноземної мови. Короткі інформаційні повідомлення про успіхи ЗСУ у війні, волонтерські зусилля та наших героїв стають частими темами для *Warming up*. Поява нових реалій та потреби уміти розповідати світові про війну в Україні спонукала до активного вивчення лексики військової тематики на зразок *lend-lease, star link, martial law, drone, air defense, shelter, air raid siren*. Згодом разом з учнями складаємо словничок термінів, щоб застосовувати його в усних та письмових повідомленнях про боротьбу України з ворогом.

Помічаючи тенденцію до використання великої кількості англомовних запозичень без усвідомлення їх значення рідною мовою, як це раніше було з русизмами, під час тижня англійської мови запропонувала учня конкурс «Чи знаєш ти українські відповідники відомих англіцизмів?», в ході якого учні встановили відповідності між *donate – донат – пожертва, denuclearisation – денукліалізація – ядерне роззброєння* та багатьма іншими словами такого типу. Виконання цього завдання дало змогу учням і розширити свій лексичний запас з обох мов і переконатися в необхідності пам'ятати слова Великого Кобзаря «І чужого навчайтесь, й свого не цурайтесь», а разом і відчувати гордість бути громадянином своєї країни, що нині відстоює свою незалежність, визнані світом гуманістичні ідеали та демократичні цінності.

У жовтні цього навчального року під час тижня англійської мови в школі старшокласники були залучені до створення постерів про країни, що найбільше допомагають Україні в нашій боротьбі проти агресора, де їм довелося знаходити актуальну інформацію з конкретними фактами та фото, а також брати інтерв'ю у своїх однокласників, що з початком війни виїхали за кордон та могли з власного досвіду розповісти про допомогу Польщі, Чехії, Німеччини, Великобританії та Канади українським біженцям.

Для креативного письмового завдання пропоную короткі есе за зразком або ж твір-роздум на одну із тем: «Яким було б ваше життя, якби ви жили в цій країні?», «Місце, яке я обов'язково відвідаю після перемоги», «Яким я бачу майбутнє України після перемоги».

Військовий стан, соціально-політичні та інформаційно-комунікаційні зміни сьогодення, активізація міжнародних контактів насамперед з метою розповідати світу правду про агресію Росії щодо України та заручитись всебічною підтримкою цих країн для протистояння ворогу, збільшення попиту на навчання та роботу за кордоном сприяє утвердженню іноземної мови як засобу активізації діалогу культур, підвищує її роль у загальноосвітньому і культурному рівні підготовки шкільної молоді. Це також доповнює усвідомлення її значення для життя та успішної самореалізації у полікультурному світовому просторі, що загалом відкриває багато потенційних можливостей для підвищення якості викладання предмета та формування усіх передбачених предметних та ключових компетентностей.

Громадянські компетентності серед них є тим міцним фундаментом, який надалі забезпечить адаптацію та успішну самореалізацію майбутніх випускників у демократичному суспільстві держави Україна та полікультурному світовому просторі, отже, і роль учителя іноземної мови в цьому процесі є надзвичайно впливовою. Наявність в його професійному арсеналі методів та прийомів для їх формування, якими користуюсь я, і які вже довели свою ефективність в роботі з моїми учнями, допоможе ефективніше вирішити це вагоме завдання, поставлене державою перед освітянами, і внести чималий внесок в справу її розбудови.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf>
2. Концепція національно-патріотичного виховання, 2016. – С. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

3. Кушніров М. О. Сучасні підходи до навчання іноземної мови: орієнтація на цінності особистісного розвитку й гуманізму / М. О. Кушніров // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 8. – С. 348–356.

4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programy.html>.

5. Державний стандарт базової і середньої освіти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України [веб-сайт]. – Режим доступу: [//www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)

Ратушняк Наталія,
старший викладач кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

Громадянські цінності в контексті формування демократичного вчителя

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянські цінності, демократичні цінності, громадянська освіта, ціннісні орієнтації, громадянська свідомість.

В умовах сучасного реформування освіти педагогічний процес спрямований на універсальні права людини, закони життя, визначені та прийняті світовою спільнотою. На формування освітнього простору впливає також державна політика та суспільна ідеологія.

У зв'язку з євроінтеграцією України постала проблема підготовки фахівців як компетентних професіоналів з морально-етичними та соціальними цінностями та активною громадянською позицією. Реформи в науково-освітньому напрямі, що охопили початкову, базову та старшу школи породжують потребу у вчителів з ідеями демократії, педагогіки партнерства, справедливості та інноваційності.

Відповідно до концепції Нової української школи (2016 р.), Закону України «Про освіту» (2017), Державного стандарту початкової освіти (21 лютого 2018 р.) та Державного стандарту базової середньої освіти (30 вересня 2020 р.), до ключових компетентностей належать громадянські та соціальні компетентності, що «пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей і передбачають:

- спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;
- виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності» [1; 2; 5].

Акцентування на демократичних, громадянських цінностях пронизує весь спектр нормативно-правової бази з питань освіти, за законом України «Про освіту» ст. 5 п. 4 «Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади» [2]. Щодо запровадження в освітній процес громадянської освіти у наданому переліку документів міститься гарантії прописаних прав та свобод людини на якому вибудовується розвиток демократичного суспільства із сформованими громадянськими цінностями:

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні;

2. Загальна декларація прав людини;

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та відповідних протоколах до неї;

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права тощо.

Зокрема, у 1995 р. на двадцять восьмій сесії Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури в Парижі було схвалено «Декларацію принципів толерантності», що базується на становленні громадянського суспільства та соціокультурному діалозі. З 2016 р. Європейським Центром ім. Вергеланда та Міністерством освіти і науки України за співпраці з Радою Європи та фінансуванням від Міністерства закордонних справ Норвегії реалізується всеукраїнська Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа».

Відтак, для ефективного розв'язання проблем, що постають перед освітянами, необхідно забезпечити педагогів та працівників закладів освіти громадянською освітою сприяти виробленню активної громадянської позиції, що базується на сформованих переконаннях з врахуванням певних фактів, орієнтуванні в законах, конвенціях, правилах, морально-етичних нормах поведінки. Такий вчитель може бути активним діячем освітньої політики [4].

У педагогічному словнику зазначається, що цінності є соціально-філософською категорією, яка фіксує позитивне або негативне значення будь-якого предмету або явища [6, с. 340].

Демократія – це одна з головних цінностей, які визначають сучасну українську державність. Ця цінність відображена в українській Конституції, яка забезпечує свободу висловлювання, право на збори та асоціацію, рівність перед законом та інші основні права громадян. Але що стосується освітньої практики, демократія має бути прорефлексована як дещо більше, ніж просто список прав та свобод.

З іншого боку, «громадянські цінності, громадянські знання, громадянські уміння є складовими громадянської компетентності. Разом із тим, громадянські цінності є загальнолюдськими, демократичними, національними. Вони не залежать від класових інтересів, симпатій, уподобань, однакові для представників усіх класів і верств суспільства. Головне місце в загальнолюдських цінностях посідають питання, пов'язані з моральними ідеалами особистості» [4].

Відповідно до Концепції розвитку громадянської освіти виділено основні громадянські компетентності особистості педагогічного простору:

1) розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної та культурної ідентичностей, повага до інших культур та етносів;

2) здатність плекати українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, поділяти європейські цінності, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;

3) розуміння значення національної пам'яті, особливості її розвитку, впливу на суспільнополітичні процеси;

4) знання принципів демократії та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших;

5) розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти;

6) знання та розуміння державного устрою, принципів і шляхів формування державної політики у всіх сферах суспільного життя на національному, регіональному та місцевому рівнях;

7) знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на місцевому, регіональному і національному рівнях; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;

8) здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

9) здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

10) здатність до соціальної комунікації, солідарних дій та вміння співпрацювати, формувати групи задля вирішення проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності [3].

Під час навчання у закладі загальної середньої освіти в учня формується певний рівень готовності до дорослого життя, певна сукупність характеристик, так би мовити, життєва компетентність, що має забезпечити молодій людині здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватись поза школою.

Щоб упровадити цю ідею в життя, вчитель сам повинен стати для учнів взірцем громадянина і патріота своєї держави, демократа адже дуже дієвими, у вихованні школярів, є соціально-психологічні методи (наслідування, приклад, переконання).

Такому педагогу має бути властива:

- визначена, чітка громадянська позиція, що базується на повазі до основ конституційного ладу держави;

- демократичний стиль педагогічної роботи – розуміння й сприйняття розмаїття думок і точок зору, уміння чути та підтримувати власну думку дитини, висока комунікативна культура;

- знання і використання на практиці сучасних інтерактивних технологій, що передбачає залучення учнів до творчої участі в освітньому процесі.

Ефективними для формування громадянської компетентності на основі демократичних цінностей є колективні творчі справи; використання проєктних, інтерактивних, інформаційних технологій.

Вагомими у цій роботі педагога вважаються:

- методи формування свідомості особистості (бесіди, розповіді, пояснення, диспути, дискусії, екскурсії, читання науково-популярної, художньої літератури, метод прикладу, робота з батьками); наприклад година спілкування до «Дня Соборності України», бесіда «Символи і символіка української держави», екскурсія «Історія малої батьківщини» (відвідування музею), «Мої права і обов'язки», «Сторінками Конвенції про права дитини»;

- методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (громадська думка, громадське доручення, створення виховних ситуацій, безпосередня участь у громадському житті);

- методи стимулювання поведінки й діяльності (метод проблемних ситуацій, змагання, моральні й матеріальні заохочення).

Результативність процесу формування громадянської компетентності в учнів залежить не від змісту навчальної дисципліни, а від підбору доцільних методів навчання і виховання. Здобувачі освіти мають бути озброєні теоретичними знаннями та вміннями, вміти самостійно мислити, приймати рішення, після закінчення школи. Плануючи урок, педагогу варто чітко сформулювати для себе, чому учням важливо здобути знання та навички з цієї теми і як вони можуть знадобитися їм у житті.

Як підсумок зазначимо, що сучасний вчитель відіграє провідну роль у формуванні громадянської компетентності учнів, адже є виразником демократичних цінностей громадянського суспільства та взірцем, наставником у їхньому житті.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). URL: <https://cutt.ly/zRNIn6G> (дата звернення : 23.05.2023).

2. Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 23.05.2023).

3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення : 23.05.2023).

4. Матвієнко, О. В., Цихмейструк О. М. Громадянські цінності як складова громадянської компетентності демократичного майбутнього вчителя. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Випуск 31 : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 121-126.

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/JR1SjAt> (дата звернення: 23.05.2023).

6. Педагогічний словник для молодих батьків. Київ : ДЦССМ, 2002. 348 с.

Ремех Тетяна,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник

Громадянська освіта як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти

У тезах охарактеризовано суть ціннісно-сміслових орієнтацій як основної характеристики особистості. Зауважено на суспільно значущих цінностях українського суспільства та важливості їх інтеріоризації здобувачами освіти. Охарактеризовано потенціал інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) у вирішенні цього завдання. Окреслено шляхи формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів засобами громадянської освіти.

Ключові слова: цінності; ціннісно-сміслові орієнтації; громадянська освіта.

The theses describe the essence of value and sense orientations as the main characteristic of the individual. The socially significant values of Ukrainian society and the importance of their interiorization by students are noted. The potential of the integrated course «Civic Education» (10th grade) in solving this task is characterized. The ways of forming students' value and sense orientations by means of civic education are outlined.

Keywords: values; value-sense orientations; civic education.

Нині українське суспільство стоїть перед викликами, пов'язаними з боротьбою за національне існування та суверенітет держави. Відповіддю на ці виклики є консолідація української нації, пришвидшений процес євроінтеграції, вияв громадянської та національної ідентичності переважної більшості громадян. Це зумовлює зміни шкали суспільних цінностей та їх ієрархії, що, своєю чергою, впливає на ціннісні орієнтації молоді, зокрема, учнівства.

Пристанемо до думки, що ціннісно-смістова сфера як ядро особистості уналежнює її ціннісні орієнтації та особистісні смисли. Становлення означеної сфери відбувається через процес і механізм вибору особистістю ідеалів, ціннісних орієнтацій, настанов та зумовлює ціннісно-смісловий вектор її цілей, ставлень і поведінки [1, с. 59].

Встановлено, що ціннісні орієнтації особистості як одна з головних її характеристик формуються на основі інтеріоризації (привласнення) особистістю суспільних цінностей, виражають змістовне ставлення особистості до соціальної дійсності, визначають мотивацію її поведінки та впливають на всі сторони її діяльності, характеризують її спрямованість та активність; слугують своєрідним критерієм і фільтром у визначенні її ставлення до матеріальних і духовних цінностей, системи установок; виконують роль орієнтира у житті та є основою для вибору ідеалів, вибудовування цілей та способів їх досягнення [1; 2; 3]. Таким чином, ціннісні орієнтації визначають життєві цілі людини, виражають найважливіше для неї, те, що наділене особистісним сенсом. Відтак смисл стає провідним чинником формування ціннісних орієнтацій особистості.

Зауважимо, що розвиток і трансформація ціннісних орієнтацій людини в особистісно значущі нині є одним із основних завдань вітчизняної системи середньої освіти [2, с. 130]. Ціннісні орієнтації розглядають як результат виховання і соціалізації учнівства, що в

сучасному українському контексті відкриває перспективи подальшого розвитку особистості й української держави, виступає підґрунтям для продукування інтелектуального потенціалу, політичної стабільності та суспільної злагоди [3, с. 89]. Тому створення умов для відкриття і реалізації учнями власних смислів можна розглядати як пріоритетний напрям побудови освітнього процесу в школі, адже, реалізуючи смисли, учень розвиває свої творчі та пізнавальні можливості, внутрішній світ.

Освітній процес, невід'ємний складник якого – виховний, орієнтується на загальнолюдські цінності як-от морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [4, с. 19]. Додамо до цього переліку актуалізовані нині в українському суспільстві такі цінності як верховенство права, патріотизм, відповідальність, довіра.

Значний потенціал у формуванні означених вище цінностей має шкільна громадянська освіта, що може реалізовуватись в освітніх закладах через предметну (моно/міжпредметну) та позапредметну (діяльність освітнього закладу з формування громадянських цінностей і способів поведінки учасників освітнього процесу) модель [5, с. 31]. У межах нашої розвідки візьмемо до прикладу інтегрований курс «Громадянська освіта» (10 клас).

Аналіз програми курсу, оновленої в 2022 році, дає підстави стверджувати, що навчання громадянської освіти спрямоване на формування в учнів низки суспільно значущих цінностей як-от патріотизм, рівність, верховенство права, справедливість, неупередженість, культурне різноманіття, толерантність, злагода в суспільстві та ін. Причому цінності мають стати основою ціннісних орієнтацій учня, які визначають його установки, компетентності, поведінку. Зазначимо, що завдання інтегрованого курсу «Громадянська освіта», на відміну від інших навчальних предметів/курсів, передбачають формування в учнів умінь «поводитись», «проявлятися», «спілкуватися з іншими», «реалізуватися у життєвих ситуаціях», «отримувати досвід поведінки, взаємодії» тощо [6].

Підкреслимо, що задоволення особистісних потреб учнів, пошук сенсу і значення здобуття громадянських знань і вмінь є умовою ефективного навчання громадянської освіти. З'ясовано, що ціннісні орієнтації виявляються, коли учень говорить, обговорює ціннісну дилему, обґрунтовує думку стосовно неї. Для нас *ціннісна дилема* – це значущий внутрішній ціннісний вибір з двох різних варіантів, які потребують у рівній мірі аргументованих рішень. У процесі вирішення ціннісних дилем учень стикається з сильним за емоційною природою протиріччям, що спричинює трансформацію ціннісних орієнтацій.

На уроках громадянської освіти ціннісні дилеми є основою для навчальних дискусій. Залежно від теми уроку/практичного заняття, учням можна запропонувати питання на кшталт: Чи завжди ваша поведінка відповідає вашим цінностям? Чи вважаєте ви, що громадяни України і громадяни російської федерації мають різні ціннісні орієнтації? Чи мають органи влади примусово евакуювати цивільне населення із зони бойових дій? Чи слід внутрішньо переміщеним особам надавати привілеї у працевлаштуванні, зайнятті посади, отриманні житла? та ін.

Обговорення ціннісних дилем вимагає від учнів оцінки, осмислення та прийняття рішення на основі власного досвіду, переконань, ціннісних орієнтирів. Це, своєю чергою, активізує їхню пізнавальну поведінку й особистісні переживання, залучаючи активно їхню емоційну сферу [7, с. 78]. Адже при обговоренні ціннісної дилеми учень має, по-перше, сформулювати позицію, в основі якої лежать його особистісні цінності; по-друге, усвідомити означену цінність; по-третє, порівняти свої думки з міркуваннями інших; і, по-четверте, відстояти власну позицію, аргументувавши її.

Обговорення дилем на уроках розглядаємо як умову активізації когнітивних й емоційних процесів особистості учня – дилемне протиріччя впливає на його внутрішній світ і душевний стан, викликаючи почуття та стимулюючи емоції, що, своєю чергою, породжує певні смисли. Емоційно-смісловою внутрішньою роботою, до якої залучені учні при

обговоренні/вирішенні ціннісних дилем, сприяє усвідомленню й осмисленню ними різних ідеалів та власних життєвих цілей, що набувають значущості та трансформуються в ціннісні орієнтації [7, с. 78].

Визначення цінностей як пошук сенсу життя у надскладний період нашої історії є питанням виживання і української нації, і кожного українця. Ціннісний світогляд та ціннісні орієнтири можуть допомогти особистості у визначенні як особистісних смислів, так і свого місця в світі. Відтак навчання учнів громадянства має бути смислоутворюючим та ціннісно-орієнтованим за обов'язкової умови залучення їх до активної діяльності.

Список використаних джерел

1. Приходько Ю.О., Лук'яненко М.М. Динаміка розвитку ціннісно-сислової спрямованості молодшого школяра. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. Volume 7 Issue 2 (46), 2021. С.59–69.
2. Осадченко І. Формування ціннісно-сислових орієнтацій в учнів старшої школи як пропедевтична проблема. Людинознавчі студії. Педагогіка. 2014. Вип. 29 (3). С. 128–136. <http://nbuv.gov> (дата звернення 16.05.2023).
3. Федорова Ю., Пляка С. Цінності як орієнтир у новій українській школі. https://znayshov.com/FR/15685/mv_58-89-101.pdf (дата звернення 16.05.2023).
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 34 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 14.05.2023).
5. Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ: Конві Прінт, 2021. 222 с.
6. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення 14.05.2023).
7. Бадер С.О. Технологія розв'язання моральних дилем як засіб формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. Випуск 22. Т. 1. 2020. С. 77–80.

Рибакова Олена,
вихователь

Хмельницького закладу дошкільної освіти №50 «Лелеченька»
Хмельницької міської ради
Хмельницької області

Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності

Про актуальність громадянського виховання дітей дошкільного віку та формуванні громадянської компетентності дітей і формуванні основ морально-етичного та соціального розвитку.

Ключові слова: Громадянське виховання, дошкілля, активна громадянська позиція, компетентності.

Civic education, active civic position, competence, preschool.

Вступ

Актуальність громадянського виховання зумовлюється процесом відродження нації. Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначається, що громадянське виховання дітей дошкільного віку це цілеспрямований процес педагогічного впливу на дитину, метою якого є збагачення знань про Батьківщину.

Дошкільний вік є важливим періодом у формуванні громадянської компетентності дітей. У цьому віці формуються основи морально-етичного та соціального розвитку, розвиваються навички спілкування, сприймання світу та аналізу інформації. Дошкілля також є першим етапом формування громадянської ідентичності та активної громадянської позиції. У результаті правильно організованого процесу виховання у дошкільника можуть сформуватися ключові цінності демократичного суспільства, такі як повага до прав людини,

розуміння соціальної справедливості та дбайливого ставлення до природи та навколишнього середовища.

Громадянська освіта є одним із компонентів Базового компоненту дошкільної освіти, який передбачає формування у дітей базових знань та вмінь щодо поваги до прав людини, демократичних цінностей, розвитку толерантності та сприйнятливості до культурної різноманітності. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні методи навчання, такі як гра, дослідження, спостереження тощо. Ключовою метою громадянської освіти в дошкільному віці є формування у дитини активної громадянської позиції та прагнення до допомоги іншим.

Велику увагу громадянській освіті приділяв В.О.Сухомлинський. Свої педагогічні ідеї він втілював в повсякденному житті своєї школи і житті громади. Одним із способів передачі своїх ідей були педагогічні оповідання, які надихали вчителів і батьків на зміну відношення до виховання дітей.

Громадянська освіта у дошкільників – це процес формування у дітей розуміння їх прав та обов'язків як громадян, розвитку їх соціальних навичок та виховання активної громадянської позиції. «Виховання громадянина – головна мета освіти, оскільки людина повинна не тільки жити для себе, але й жити в мирі та гармонії з іншими людьми», – писав педагог.

Основна частина

Для досягнення цих цілей можуть використовуватися ігри, бесіди, спільна діяльність з дорослими та інші методи. Важливо також забезпечити умови для розвитку емпатії, толерантності та поваги до інших людей і культур.

Враження пережиті в дитячі роки залишаються у дітей на все життя.

Принципи громадянської освіти у дошкільному віці можуть включати:

1. Інтеграція – забезпечення взаємозв'язку між різними аспектами громадянської освіти та їх інтеграція в загальний навчальний процес.

2. Демократизація - залучення дітей до прийняття спільних рішень, розвиток їхньої позиції та навичок конструктивного діалогу.

3. Індивідуалізація – урахування індивідуальних потреб та інтересів кожної дитини в процесі громадянської освіти.

4. Конструктивна активність – стимулювання самостійності, креативності та активної участі дитини в навчальних і позанавчальних заходах.

5. Розвиток соціального простору - створення сприятливого соціального середовища для розвитку соціальної компетентності та особистісного зростання.

Для розвитку громадянського почуття у дошкільників можна використовувати такі форми діяльності:

1. Групова діяльність, яка сприяє взаємодії та співпраці між дітьми.

2. Рольові ігри, які дають можливість дитині знайомитись з роллю громадянина та вчитись протистояти несправедливості.

3. Громадські акції та проекти, що полягають в залученні дітей до допомоги своїй громаді (наприклад, прибирання території).

4. Робота над казками та історіями про соціальну справедливість і подолання нерівностей.

Цими формами дитина може навчитись визначати своє ставлення до різних ситуацій, розвивати вміння ділитись, співпрацювати і вирішувати конфлікти, а також вчиться поважати різноманітні погляди та визнавати їх значення.

Народознавство може бути однією з важливих складових громадянського виховання. Дослідження традицій, звичаїв, історії та культури свого народу допомагає формувати у дошкільників почуття національної самосвідомості, повагу до своєї культурної спадщини та розвивати інтерес до інших народів.

Через вивчення культурних цінностей і історичних подій дитина може розуміти, як сформувалися певні важливі значення в її житті і побачити, як розвивалась її країна.

Вивчення народознавства також сприяє розумінню значення толерантності, розуміння і поваги до інших культур.

Оскільки кожен регіон має свої особливості: свої звичає та традиції, символи, національні святини та обереги – саме тому виникає потреба у громадянському вихованні дітей в дошкільному віці з огляду на регіон.

У програмі дошкільного виховання значуще місце приділяється вихованню любові дошкільників до України. А любов до України починається з любові до рідного краю, до людей, які його прославляють у мистецтві.

Мистецтво – це краса, яку створила людина.

Тому так важливо, починаючи з молодшого дошкільного віку, давати перші знання, знайомства із творами мистецтва наших земляків. Ознайомлюючи дитину з творами образотворчого мистецтва, важливо вчити її емоційно сприймати ілюстрації, репродукції картин, твори українського декоративно – вжиткового мистецтва, виховувати інтерес до творів образотворчого мистецтва, вчити розглядати репродукції картин, помічати виразні засоби образу в картині

Хмельниччина завжди була багата своїми талантами. І на даний час прославляють її багато митців. Ми можемо пишатися, що не одне покоління відомих майстрів українського образотворчого мистецтва виростило, виплекало своє мистецтво на її прекрасній землі.

Серед них подільська майстриня Ніна Іванівна Гончарук.

З 1999 року почала вишивати картини, використовуючи авторську техніку. Перепробувавши багато прийомів вишивання, Ніна Іванівна використовує різні шви: стебловий, петельний, «французький вузлик» і звичайно гладь. Вона єдина в Україні творить власно винайденою і запатентованою технікою – малює голкою, тобто спершу фон, кількома тонами зашиває полотно, а далі з'являються потрібні елементи.

Сюжети, які обирає майстриня, завжди продиктовані тим, що її оточує. Вона вважає природу живою академією мистецтв. Тому вишивані твори – це спроба побутового жанру. У її доробку – серії архітектурних пам'яток Поділля, церкви і собори, натюрморти і пейзажі, квіти і ріки і неперевершені портрети. У неї близько 60 картин із циклу «Шевченкіана». «Адже Шевченко – це Україна» - говорить майстриня.

Ніна Іванівна – член міської спілки жінок-художниць «Дивосвіт». У її послужному списку 155 виставок і 40 з них персональних.

Її творами милувались на знаменитих ярмарках у Сорочинцях, часто виставляє свої роботи на Андріївському узвозі в м. Київ, у музеї народної архітектури і побуту в с. Пирогове. Любувались її вишивками на Всеукраїнських акціях у містах Івано-Франківськ, Тернопіль, Кам'янець-Подільський.

Вона стала лауреатом конкурсу авторської вишивки «Барви України». Художниця відзначена багатьма нагородами, дипломами, похвальними грамотами та преміями.

За художню роботу «У саяві вічної краси душа рідного міста», яка експонувалася під час святкування Дня міста нагороджена грошовою премією та дипломом у номінації «Приз глядацьких симпатій». А за високу професійну майстерність, особистий внесок до скарбниці вітчизняного мистецтва, у розвиток національної культури та утвердження слави рідної держави удостоїлась високої нагороди «Золота голка України».

Картини Н.Гончарук втілюють невмирущу красу української природи, щедрих подарунків нашого родючого подільського краю.

Висновок

Громадянська освіта в дитячому садку може допомогти дітям розвивати різні компетентності, такі як:

1. Соціальні компетентності: уміння спілкуватися з іншими дітьми та дорослими, слухати інших, виражати свої думки та почуття, працювати у команді.
2. Культурна компетентність: розуміння культурних відмінностей, повага до інших культур, збереження національної спадщини і традицій.
3. Політична компетентність: розуміння значення прав людини, принципу розвитку громадянського суспільства, здатність приймати обґрунтоване рішення.

4. Екологічна компетентність: розуміння значення збереження довкілля, здатність до прийняття відповідальних рішень, які сприяють охороні навколишнього середовища.

Отже, основною метою громадянського виховання у дошкільному віці є формування активної громадянської позиції, навичок співпраці та взаємодії з іншими людьми, розвиток соціальної компетентності та культури поведінки. Громадянське виховання повинно сприяти формуванню у дитини розуміння своєї ролі у суспільстві, прагнення до добра, справедливості та толерантності.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти Нова редакція та поради для організації освітнього процесу 22 січня 2021 року.
2. Сухомлинський В.О. «Серце віддаю дітям», «Листи до друзів» Вибрані твори 5 т. / В. О. Сухомлинський Київ : Рад. шк.. 1976.
3. Нестеренко Н. «Громадянська освіта як інноваційний напрям у системі загальної освіти» Київ Національний центр «Мала академія наук України». 2022.
4. «Впровадження громадянської освіти в Українську школу: проблеми та перспективи». 2010. Нуківі записки НаУКМА. Том 110. Педагогічні, психологічні науки і соціальна робота.

Сєрова Галина,
старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук

Навчання учнів сталого розвитку в контексті формування громадянської компетентності

У публікації йдеться про особливості навчання учнів сталого розвитку як складника формування громадянської компетентності. Розглянуто підходи до змістової та діяльнісної інтеграції у навчання для досягнення очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти на прикладі інтегрованого курсу для 6 класу «Досліджуємо історію і суспільство».

Ключові слова: сталий розвиток, громадянська компетентність, інтегроване навчання, історична та громадянська освіта.

Формування громадянської компетентності, як одне з головних завдань Нової української школи, передбачає виховання свідомого громадянина, патріота, особистості, спрямованої на саморозвиток і розвиток громадянського суспільства [3]. Ця проблема стала предметом наукових досліджень, серед яких праці О. Пометун, Т. Ремех, присвячені питанням формування громадянської компетентності у навчання історії та громадянсько-педагогічній освіті [4; 6].

Згідно Державного стандарту базової середньої освіти громадянська компетентність, як сукупність знань, умінь, навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій учня, передбачає «спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі» [1]. Як компонент формування громадянської компетентності учнів принципи сталого розвитку є підґрунтям розуміння можливості гармонійно поєднувати інтереси окремої людини, груп людей і всього суспільства в соціальному, економічному, екологічному вимірах, а також моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства. Ця проблематика є важливою частиною змісту навчання історії та громадянсько-педагогічній освіті, що відображено у вимогах до обов'язкових результатів

навчання учнів за предметами цієї освітньої галузі. А саме, конкретні результати навчання учнів 5-6 класів у контексті сталого розвитку полягають у спроможності «виявляти чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів)», базуючись на цьому пояснювати, за допомогою вчителя, «виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах» і «наводити приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи», обговорювати те, «як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку», а головне, на нашу думку, діяти для збереження довкілля [1, Додаток 18].

Досягнення визначених результатів передбачає включення у різні предмети відповідного навчального матеріалу і видів діяльності учнів. Розглянемо це на прикладі інноваційного інтегрованого курсу для 6 класу «Досліджуємо історію і суспільство», побудованого на основі міжпредметної, внутрішньогалузевої і міжгалузевої інтеграції, розкриття громадянознавчого змісту на прикладах конкретного історичного матеріалу [2].

Структура і зміст курсу забезпечує опанування учнями міжпредметними категоріями та поняттями щодо взаємозалежності розвитку суспільства, господарства, культури, діяльності людини і стану довкілля. Розроблений відповідно до модельної початкової програми курсу підручник для 6 класу дозволяє випрацьовувати у процесі розв'язання системи міжпредметних завдань історичні та громадянознавчі уявлення учнів, розуміння ними контексту сталого розвитку суспільства, відповідні ціннісні орієнтації і готовність діяти у цьому напрямі [5].

Зміст розділу підручника «Людина у довкіллі, суспільстві, державі в минулому і тепер» містить такі тематичні блоки:

- як співіснують людина і природа від минулого дотепер;
- чому сталий розвиток важливий сьогодні і в майбутньому;
- що таке Глобальні цілі розвитку ООН.

Засвоєння основних змістових ідей і понять розділу забезпечується відповідними дослідницькими і пошуковими завданнями різного ступеню складності. Добір завдань забезпечує інтерактивні форми навчання, особистісний підхід, актуалізацію та внутрішнє сприйняття учнями цілей навчання. Зміст завдань дає змогу використовувати їх диференційовано, організувати самостійну роботу учнів, досягати очікуваних результатів навчання, а саме:

- наводити приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі;
- визначати наслідки впливу людини на довкілля у минулому і сьогодні;
- критично осмислювати ризики, пов'язані із шкодою для довкілля;
- обговорювати те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку;
- діяти для збереження навколишнього середовища.

Таким чином, засвоєння основних понять сталого розвитку у навчанні предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі» уможливорює формування і розвиток в учнів громадянської активності, громадянської відповідальності, здатності діяти для збереження довкілля і участі у розв'язанні соціально важливих проблем.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

2. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство 5-6 кл. (інтегрований курс) Пометун та ін.». <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf>

3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Рішення колегії МОН від 27.10.2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Пометун О. Навчання історії і громадянської освіти: окремі чи інтегровані курси *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 березня 2021 р.). URL: http://undip.org.ua/news/library/zbirniki_detail.p...

5. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів заг.сер.освіти. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html>

6. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи / Т. О. Ремех // Український педагогічний журнал. - 2018. - № 2. - С. 34-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7.

Сулима Олександра,
учитель зарубіжної літератури
Пироговецького ліцею
Хмельницької міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання зарубіжної літератури

У статті розкрито основні шляхи щодо формування громадянської компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури. Наведено типи вправ та завдань для розвитку цих компетентностей, відтворено прийоми інноваційних педагогічних технологій. Матеріали спрямовані на формування та вдосконалення громадянської відповідальності учнів, розвиток професійної майстерності вчителів – словесників, удосконалення освітнього процесу із зарубіжної літератури.

The article reveals the main ways of forming students' civic competences in foreign literature lessons. The types of exercises and tasks for the development of these competencies are presented, the techniques of innovative pedagogical technologies are reproduced. The materials are aimed at the formation and improvement of students' civic responsibility, the development of the professional skills of teachers - lexicographers, and the improvement of the educational process in foreign literature

Ключові слова: інформаційні технології, громадянська освіта, компетентність, нова українська школа (НУШ), критичне мислення, компетентнісний підхід.

Keywords: information technologies, civic education, competence, new Ukrainian school (NUS), critical thinking, competence approach.

Удосконалення загальної освіти спрямоване на переорієнтацію процесу навчання, на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодіти новими знаннями. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання і саморозвитку. Сучасний розвиток шкільної освіти пов'язаний з впровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації освітнього процесу. Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [1].

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів.

В наш час, зі стрімким розвитком інформаційних технологій у сучасному світі, особливо актуальною постає проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самореалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства. Тому особливо значущими для сучасної школи стає громадянська компетентність в межах наскрізної лінії «Громадянська відповідальність», що передбачають реалізацію ідей демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомлення рівних прав та можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу, школи, громади, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України [2].

Оновлена програма із зарубіжної літератури визначає громадянську компетентність як уміння аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникати дискримінації інших під час спілкування; критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту; як ставлення поцінювати людську гідність; повага до закону та правових норм, зокрема, до норм українського мовного законодавства; утвердження права кожного на власну думку.

Важливим у викладанні зарубіжної літератури є компетентнісний підхід, що покликаний забезпечити соціалізацію учнів та їхню інтеграцію в сучасне суспільство, сформуванню в них стійкі моральні принципи й світоглядні орієнтири, виховати особистість із національною свідомістю, громадянськими якостями й критичним мисленням, здатного до творчого вирішення життєвих проблем, саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін [3].

У процесі вивчення зарубіжної літератури учні набувають (окрім ключових) і предметні компетентності, що є важливим для формування духовно-емоційного світу учнів, їхнього світогляду, моральних цінностей, громадянських якостей.

Формування громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури в межах змістової лінії «громадянська відповідальність» спрямовано на розвиток соціальної активності особистості, формування відповідального члена громади та суспільства, національно свідомого, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, орієнтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства. Розвиток громадянської компетентності може відбуватися через навчання на трьох рівнях: засвоєння знань про громадянську відповідальність («навчання про»), розвиток розуміння і ставлення до громадянської відповідальності («навчання для розвитку розуміння та формування ціннісних ставлень»), а також через здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності («навчання через досвід») [4].

Успішність та ефективність формування компетентностей учнів залежить від форм і методів організації освітнього процесу.

У процесі організації навчальної діяльності вчитель виявляє пізнавальний рівень кожного учня й класу, планує свою діяльність у відповідності з цим, прагнучи гнучкості у виборі прийомів, нестандартності, створення ситуацій, що «оживляють» уроки, при цьому враховуючи навчальні потреби дітей, їх індивідуальні здібності.

Ефективними формами роботи щодо формування громадянської компетентностей є проблемне навчання. Для полеміки формуємо питання так, щоб вони викликали труднощі в розумінні авторської позиції, емоційно хвилювали учнів, адже лише тоді, коли учень проникне в глиб самого питання, зможе пережити певну ситуацію разом із літературним героєм, тоді й досягаємо бажаного результату.

Вирішення проблемних ситуацій, дає змогу кожному учневі виробити власну точку зору на ту чи іншу проблему, сформуванню власну систему цінностей, визначати власну роль у подоланні труднощів, засвоює норми неконфліктної поведінки, уникнення конфліктів тощо. Формуванню в школярів соціальної компетентності сприяють й такі питання, що змушують учнів вживатися в роль головного героя, ставити себе на його місце, ділитися власним життєвим досвідом [5].

Ефективними є такі вправи як «Система цінностей», «Я відповідальний...», «Чотири кути», «Намистинки добрих справ», «Що я даю людям і чого від них очікую», які дають змогу формувати в учнів поняття громадянської відповідальності як основної функції освітнього середовища та дозволяють виробити власний погляд на суспільно важливі проблеми, висловлювати без страху свою власну думку.

Ефективною методикою формування ключових компетентностей учнів на уроках літератури є методика розвитку критичного мислення. Це процес, під час якого людина може охарактеризувати явище або предмет, виразити своє ставлення до нього шляхом полеміки або аргументації власної позиції, знайти вихід із будь-якої ситуації.

Критичне мислення – це мислення самостійне. Воно носить індивідуальний характер, кожен формує свої власні ідеї та переконання, причому має повне право прийняти ідею іншої людини, якщо її аргументація буде вагомішою.

Особистість, яка критично мислить, уміє:

- визначити проблему;
- перевірити використану інформацію;
- проаналізувати твердження, яке лежить в основі інформації;
- враховувати альтернативні точки зору;
- визначати наявність підтексту в інформації;
- синтезувати здобуті знання;
- зробити висновки;
- прийняти оптимальне рішення.

Такі навички невідривно пов'язані із розвитком громадянських компетентностей учня, який завдяки вмінню визначати, аналізувати та обговорювати проблему в команді, виробляє оптимальні стратегії її розв'язання.

Технології критичного мислення («Метаплан», «Гронування», «Різнокольорові капелюшки», «Таблиці Елвермана», «Прес», «Кола Венна» тощо) дають змогу сформувати в учнів аналітичне та критичне типи мислення, при яких учні можуть свідомо давати оцінку вчинкам персонажів, власним, висловлювати власне бачення, проявляти ініціативність, розглядати проблему під різними точками зору, формується критична самооцінка.

Як засіб розвитку рефлексії при формуванні соціальних компетентностей практикуємо на уроках написання есе, створення асоціативних рядів, формулювання запитань, що змушують учня задуматися над тим, чи відповідають його уявлення загальнолюдським: «Чого навчає цей твір (образ)?», «Як би ви вчинили на місці літературного героя?», «Що наближає літературного героя до нашого часу?», «Яким бачите подальшу долю героя, виходячи із обставин?» Такі завдання формують в учнів навички соціальної поведінки, вміння проявляти власну життєву позицію та проявляти повагу до життєвого вибору сучасної людини, її можливості зберегти свою індивідуальність.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів, для підвищення рівня власної самооцінки варто створювати ситуації успіху, заохочення школярів до подальшої праці. Оволодіння навичками оцінювання, взаємо- і самооцінювання, гласність оцінки приводять до зниження конфліктності, формування позитивних Я-концепцій, що розвиває критичне ставлення до власної роботи, адекватне сприйняття відгуків [6].

Зразки завдань для розвитку соціальної та громадянської компетентності

Завдання до вивчення твору Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»

«Знайомтесь: Чарлі!» Доповніть логічні ланцюжки, використовуючи текстовий матеріал

- Хороший син
- любить свою родину
 - підтримує дідусів і бабусь
 - єдина радість в сім'ї
 - вдячний
 - щирий у ставленні до рідних

- Слухняний хлопчик
- слухає батьків
 - не скаржиться на важкі умови
 - не вередує
 - терплячий
 - добре вихований

1. **«Займи позицію»:** як ви оцінюєте той вчинок Чарлі, що він купив шоколадний батончик на знайдені гроші у той час, коли родина голодує. Чи мав Чарлі на це моральне право? Відповідь аргументуйте.

ТАК

НІ

ТАК к(Купив лише за 10 центів, решта грошей хотів віддати мамі, був дуже голодним, мріяв про золотий квиток....)

НІ (віддати всю суму батькам, голодні старенькі, чужі гроші, не думати лише про себе....)

Завдання до вивчення твору Елеонор Портер «Полліанна»

Групова робота. У сучасних словниках англійської мови, виданих у США, слово «Полліанна» (англ. pollyanna), що увійшло в обіг завдяки творчості Е.Портер, зафіксовано як іменник у різних значеннях:

- ✓ Особа, яка має оптимізм, гарний настрій
- ✓ Особа, яка надмірно, безпідставно оптимістична
- ✓ Святковий подарунок
- ✓ Обговоріть в групах та запишіть свої асоціації зі словом «Полліанна»

ОПТИМІЗМ

Радість

Життя

Любов

Усмішка

Добро

Віра

Проаналізуйте та визначте, чи дійсно героїня твору Полліанна безпідставно радіє та чи має вона привід для радості.

Рання смерть матері
Не мала іграшок
Смерть батька
Мала мало одягу
Отримала в подарунок милиці
Не мала рідних, лише Жіноча
допомога
Жахлива кімната в тітки Полі
Самотня. не має друзів

«Тато пішов на небеса, бо потрібен
Богові більше»
Милиці нагадують про здорові ноги
і здатність ходити
Відсутність дзеркала у кімнаті – не
видно ластовиння
Має рідну тітку
Знайшла багато друзів у містечку

ВИСНОВОК: Дівчинка мала важке минуле, рано залишилась сиротою, не має щасливого дитинства, підстав радіти вона має набагато менше, ніж радіти, проте вона навчилася боротись із труднощами і шукати в усьому позитив завдяки «грі в радість».

«Гра в радість» Пропоную вам пограти в улюблену гру Полліанни. Спробуйте знайти позитивні моменти в наступних ситуаціях..

1. Батьки заборонили використовувати мобільний телефон. *(Тепер я зможу більше часу приділити навчанню.)*

2. Я довго готувався до контрольної роботи, а отримав низьку оцінку. *(Маю можливість вчитись і пізнавати щось нове, зможу виправити допущені помилки та більше не повторювати.)*

3. Мені не купують солодоці. *(Я буду здоровим, у мене не болітимуть зуби).*

4. Я цілий тиждень чекав вихідних, а в неділю пішов дощ. *(Тепер маю можливість пограти в шахи, почитати цікаву книжку)*

➤ Чи легко знайти позитив в кожній ситуації? Чому? Що для цього потрібно?

ВИСНОВОК: не просто знайти позитив у складних чи неприємних ситуаціях, проте дуже важливо бачити в усьому позитив, це змінює погляди на життя, допомагає знаходити рішення проблем, дає змогу радіти життю.

Завдання до вивчення твору Джеймса Олдріджа «Останній дюйм»

«Коло ідей»: якою має бути справжня сім'я? Прочитайте вислови про сім'ю та запишіть слова, які на вашу думку асоціюються із поняттям «справжня сім'я».

1. Сім'я це не просто щось важливе у житті, це і є ваше життя.

2. Наша сім'я це наче коло сили та любові і з кожним народженням чи одруженням це коло росте.
3. Якщо ви озирнетесь на своє життя, то зрозумієте, що найщасливіші моменти в ньому це моменти сімейного щастя.
4. Сім'я це місце де народжується життя і ніколи не згасає любов.
5. Ніщо не може бути важливішим ніж усвідомлення того, що у вас є сім'я. І не важливо куди занесе життя, саме ваша сім'я буде джерелом радості, комфорту і піклування.
6. Жоден із нас не має навичок любові. Усі ми вчимося любити, беручи за приклад стосунки в сім'ї та те, як наші батьки виражають своє кохання щодня.
7. Щоб зрозуміти любов ваших батьків до вас, потрібно самим виростити і виховати власну дитину.
8. Сім'я – це маленький світ, створений коханням.
9. Сім'ю не обирають. Вони є Божим даром для тебе, а ти для них.
10. Місце, куди завжди хочеться повертатися – твій дім. Люди, яких завжди хочеться любити – твоя сім'я.
11. Сім'я як гілля на дереві, ми усі ростемо в різних напрямках, але коріння у нас спільне.
12. Наскільки велике серце чоловіка можна визначити за тим, на що він ладен піти заради сім'ї.

Чи можна назвати сім'ю Бена Аміго справжньою? Складіть ланцюжок аргументів.

- Дружина Джоанна покинула сина і чоловіка
- Джоанна думає лише про себе, важко назвати матір'ю
- Деві – пізня дитина, чужий своїм батькам
- Бен не вміє розмовляти зі своїм сином
- Деві доглядає французенка із Сирії
- Батько не приділяє уваги сину
- Ніхто не зводив Деві навіть до стоматолога

Висновок: сім'ю Бена Аміго важко назвати справжньою родиною, адже родину покинула мати, в сім'ї не має справжніх родинних стосунків, кожен із членів сім'ї існує сам по собі.

Охарактеризуйте стосунки батька й сина із новели «Останній дюйм» за **методом «Метаплан»** [7]

<p>Як є?</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Напружені стосунки ✓ Не знаходять спільної мови ✓ Не проводять разом час ✓ Між батьком і сином прірва, недовіра 	<p>Як має бути?</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Любов, взаєморозуміння, ✓ Повага, довіра, допомога, ✓ Турбота про сина ✓ Чуйне ставлення ✓ Проводити разом достатньо часу, спілкуватись
<p>Причини</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Мало приділяв уваги ✓ Розлучення батьків ✓ Батько постійно зайнятий роботою ✓ Не мали спільних інтересів ✓ Мало спілкувались ✓ Нічого не знав про свого сина 	<p>Висновок</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Бену та Деві потрібно проводити більше часу разом ✓ Більше спілкуватись, знаходити спільну мову ✓ Підтримувати один одного ✓ Знайти спільне захоплення

**Проблема
взаємовідносин
Бена та Деві**

ВИСНОВКИ

Отже, основою розвитку соціальної та громадянської компетентностей учнів повинні бути такі технології навчання, що б забезпечували пізнавальну активність та самостійність учнів, сприяли б формуванню навичок застосовувати набуті знання на практиці. Тому формування соціальної та громадянської компетентності учнів засобами інтерактивного, проблемного, особистісно зорієнтованого навчання – нагальна проблема сьогодення, розв'язання якої допоможе сформувати на уроках літератури вміння, необхідні для сучасного життя, а саме: розвивати й закріплювати інтерес до предмета; бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах; адаптуватись до життєвих ситуацій, які постійно змінюються; розкривати інтелектуальний, творчий, моральний потенціал кожного учня; виявляти здатність брати на себе відповідальність; володіти інформаційними технологіями; бути здатними генерувати нові ідеї; творчо мислити, знаходити нестандартні рішення тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Бібік Н.М. // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С.47 .
2. Державний стандарт базової середньої освіти. 5-9 класи Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnijstandart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Котляренко Н.М. Як учителям-словесникам розвивати навички успішності / Науково-методичний вісник № 55. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. С.131-144.
4. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Турянська В. Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.)
5. Онищенко О.В. Формування життєвих компетентностей учнів у процесі викладання світової літератури: Методичний посібник. – Кременчук, 2010. – 47с. // <https://lib.znaimo.com.ua/docs/157/index-38272.html>.
6. Інтерактивні технології навчання // Завуч. – 2008. – № 28. // https://zavuch.at.ua/Shcola_molodogo/tvorchiy_zvit.pdf.
7. «Формування соціальної та громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури» методичний посібник автор-упорядник: Потапчук Вікторія Валеріївна вчитель зарубіжної літератури ЗОШ І-ІІ ст. с. Щитинь

Тимощук Гаїна,

вихователь

закладу дошкільної освіти «Сонечко» с.Кульчини

Красилівської міської ради

Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дошкільника: ознайомлення із працею хлібороба

В умовах воєнної агресії в Україні актуальності набувають питання щодо формування громадянської свідомості, укріплення національної ідентичності майбутнього громадянина країни на основі суспільно-державних цінностей. Створювати фундамент, на основі якого формуватиметься життєва позиція майбутнього громадянина-патріота, необхідно з дитинства.

Ключові слова: громадянська компетентність, праця дорослих, професія, хлібороб, пізнавальний інтерес, діти дошкільного віку, національна спадщина, хліб, зерно.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, захищати її свободу і незалежність людина не може бути свідомим громадянином і моральною особистістю. У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) новою ключовою для дошкільної освіти компетентністю дитини визначено соціально-громадянську. Основні ознаки її сформованості перелічено в інваріантному складнику освітнього напрямку «Дитина в соціумі». Основи соціально-

громадянської компетентності закладаються в дошкільному віці і є передумовою для подальшого розвитку соціальної та громадянської компетентностей в Новій українській школі. Визначальними для зазначеної компетентності є сформованість у дитини дошкільного віку не лише низки відповідних знань та вмінь, але й емоційного ставлення до загальнолюдських цінностей, зокрема, ставлення до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вміння дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу [1, с. 16].

У Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» освітня лінія «Дитина в соціумі» містить розділ «Народознавство» і дитина за показниками компетентності випускника дошкільного закладу:

- має уявлення про державу, її символи;
- елементарні уявлення про історію України, її столицю, місто (село), в якому проживає;
- ознайомлена з культурою свого народу та регіону зокрема (народні ігри, іграшки, ремесла, календарно-обрядові свята, звичаї та обряди, народний одяг, українська оселя);
- має сформований інтерес до історії свого краю
- володіє трудовими вміннями та навичками, виявляє працьовитість, бережне ставлення до результатів праці [3, с. 236].

Державна політика щодо розвитку особистості та створення умов для її повноцінного зростання відображена в Національній доктрині розвитку освіти, зокрема вказано, що мета системи освіти полягає у «вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства» [2, с. 2]. Як бачимо, однією із умов повноцінного життя людини, яка представлена в документі є здатність працювати. Важливим є той факт, що вміння працювати починає формуватися з дошкільного віку.

Феномен праці діти відкривають для себе, спостерігаючи за тим, як працюють дорослі. Це породжує у них бажання наслідувати старших, брати участь у їхній діяльності.

Із працею дорослих діти ознайомлюються у процесі демонстрації різних видів праці, пояснення їх значення (спеціально організовані спостереження, бесіди, екскурсії), а також під час безпосередньої організації спільної діяльності дорослих і дітей. Діти залюбки допомагають дорослим, переймаються їх настроєм, наслідують їх вчинки, набуваючи конкретних знань і уявлень про працю, розвиваючи допитливість, інтерес до діяльності дорослих, проймаючись повагою до людей праці та результатів їх старань. Водночас дорослі мають змогу впливати на поведінку дітей – викликати у них прагнення до праці, досягнення конкретного її результату.

Під час ознайомлення дітей молодшого і середнього дошкільного віку з працею дорослих їхню увагу зосереджують на простих трудових діях, спрямованість яких зрозуміла для них (праця вихователя і його помічника, кухара, лікаря та ін.). Вихователь повинен максимально використовувати приклад трудової поведінки працівників дитячого садка. Однак лише спостереження не достатньо, оскільки дітям важко усвідомити зв'язок праці дорослих із власною поведінкою. Тому необхідно залучати їх до трудового процесу, використовуючи посильні доручення й елементарне співробітництво. Так, під час ранкового прибирання помічник вихователя може доручити дітям принести в поливальниці води, протерти листя рослин у куточку природи тощо. При цьому слід враховувати можливості для самостійної діяльності дитини, у процесі якої вона починає якомога точніше наслідувати працю дорослих.

Відчутно впливає на формування у дітей прагнення працювати емоційне ставлення дорослого до виконуваної роботи. З раннього віку діти повинні бачити приклад раціонально організованої праці, оволодівати культурою праці: вмінням ставити мету (спочатку з допомогою дорослого, потім – самостійно), планувати й організувати роботу, використовувати обладнання, послідовно здійснювати раціональні трудові дії, підтримувати порядок на робочому місці тощо.

Виховна ефективність ознайомлення з працею дорослих залежить від ефективності процесу спостереження, від того, на які аспекти праці дорослих спрямована увага дітей. Самі вони зацікавлюються передусім зовнішніми виявами процесу праці: послідовністю операцій, предметами, знаряддям праці тощо. Тому потрібно спрямовувати їх на те, як людина ставиться до роботи, як здійснюється взаємодопомога у колективній праці. Дітей середнього дошкільного віку підводять до усвідомлення того, якою є людина-трудівник, для чого вона працює, як ставиться до своїх трудових обов'язків. Тобто одночасно зі знаннями про особливості праці діти отримують уявлення про ставлення до неї, про моральні якості тих, хто працює.

За визнанням психологів, педагогів, раціональною є така послідовність ознайомлення з працею дорослих:

1) накопичення фактів про процес праці, перетворення предмета праці, результати праці, створення уявлення про її значущість;

2) формування уявлень про людину праці, її ставлення до праці;

3) формування уявлень про колективний характер трудової діяльності.

Дітям старшого дошкільного віку вже доступне розуміння суспільної значущості праці дорослих, способів досягнення її результатів. Вони виявляють цікавість до праці поза межами дитячого садка. Під час спостереження за працею дорослих вихователю слід звертати увагу дітей на її організованість, узгодженість дій, відповідальність та ін. У цьому віці розширюються можливості для виховання трудових навичок і вмінь. Діти оволодівають навичками самообслуговування, самостійно виконують елементарні обов'язки. Приклад трудової діяльності дорослих впливає на них значно сильніше, ніж на дітей молодшого і середнього дошкільного віку.

Організуючи спільну діяльність, важливо враховувати форми співробітництва, які залежать від конкретного змісту роботи і віку дітей, а також від того, скільки дорослих і хто саме бере у цьому співробітництві участь. Чим молодші діти, тим більшу участь у співробітництві мають виявляти дорослі, спрямовуючи, організовуючи працю дітей. У спільній діяльності з дітьми старшого дошкільного віку вихователь має ширші можливості рівноправно працювати разом з ними, виконувати трудові містки роботи, яка вимагає складних умінь і навичок. Доцільною у ній є участь помічника вихователя, інших працівників дитячого садка. Педагогічне ефективне поєднання активності дорослих і дітей у спільній роботі сприяє перейманню досвіду старших, набуттю навичок, необхідних у майбутній самостійній роботі.

Ознайомленню дітей із працею дорослих сприяють спостереження та екскурсії. Для молодших дошкільників з цією метою організовують екскурсії по дитячому садку, для старших дітей – походи за його межі (до магазину, перукарні, бібліотеки тощо). Добираючи види праці для спостереження, необхідно враховувати їх виховну цінність, доступність змісту для розуміння, ймовірність виникнення у дітей бажання наслідувати трудову поведінку дорослих. Ефективними є повторні спостереження, які забезпечують формування чітких знань про результати і значущість праці.

Набуті під час спостережень, екскурсій знання й уявлення потребують наступного уточнення і систематизації. З цією метою вихователь проводить з дітьми (переважно старшими) узагальнюючі бесіди («Хто якою працею займається у дитячому садку», «Як ми допомагаємо нашій няні», «Що робить кухар» тощо).

З метою закріплення і уточнення знань про різні види праці використовуються також дидактичні ігри: «Кому що потрібно для роботи», «Відгадай, що ми робимо» (відтворення трудових дій) та ін.

Різноманітні особливості праці дорослих відкривають дітям художні твори різних жанрів (літератури, кіно, живопису тощо), завдяки яким вони пізнають не лише її зовнішні вияви, а й внутрішню суть, мотиваційну сферу, психологічні наслідки. Втім, використання педагогами художніх творів активізує емоційну сферу дітей, спонукає їх до співпереживання з тими, хто працює, за досягнення результату, переконує, що навіть у найскладніших умовах цілеспрямована і працююча людина зможе досягти своєї мети. Пережиті емоції

зумовлюють конкретизацію знань про сутність праці, вимоги, які вона пред'являє людині, і про те, як праця впливає на розвиток, суспільне визнання особистості. Усе це формує основи внутрішньої готовності дитини до самовідданої праці в майбутньому.

Багато професій на землі, але сьогодні ми поговоримо про найважливішу і почесну професію хлібороба.

На рушник розшитий
Хліб кладемо з сіллю,
Щоб легкі дороги
Славили країну

Хліб здавна вважали символом святості, символом щастя, радості, здоров'я і багатства. З давніх-давен берегли і шанували хліб. «Упала крихта, піднеси, поцілуй, а відтак у ротик, аби тебе злидні не їли, голоду не знав», – учили діток наші предки. Для них хліб був великою святинєю, ніколи не купувався, а випікався і лише круглої форми, як сонце. Тому що сонце і хліб – то є два найважливіших крила, на яких тримається людське життя.

А чи задумувались ви над тим, звідки до нас прийшов хліб? Здається, що він був завжди, але це не так. Вчені вважають, що в давнину люди споживали зерна дикоростучих рослин, коли їм не щастило на полюванні. Згодом зерна почали розмочувати у воді, роздрібнювати на камінню. Минуло ще багато років і люди навчилися випікати на розжарених каміннях прісні коржі, це власне і був перший хліб. Минули тисячі років, поки з'явився нинішній хліб. За цей час, у різних країнах світу, хлібороби навчилися з деяких зернових рослин вирощувати високоврожайні сорти пшениці, жита, ячменю, кукурудзи, а пекарі випікати понад 800 видів хлібних виробів. Українці склали багато казок, лічилоч, пісень, примовок про хліб, які передають з покоління в покоління.

«Хліб наш насущний» – все у нас від нього, від хліба. Наше життя нерозривно пов'язане з хлібом. Він з нами в повсякденному житті, і в горі і в радості. Коли народжувалася дитина, на хрестинах, неодмінно в колиску клали хлібину – на здоров'я і достаток. На весіллі молодих зустрічали хлібом - сіллю. Молоде подружжя схияло голови перед хлібом, цілувало його, приймаючи благословення. Із хлібом, зустрічають дорогих гостей. З хлібом входять вперше в новий дім. Ось, на вишитому рушнику, лежить духмяний хліб – основа людського життя, символ достатку і процвітання народу.

Ми хлібом-сіллю друзів зустрічаєм.
Хай буде в світі більше в нас братів!
Хай в кожній хаті будуть короваї,
Щоб люд ніколи хліба не просив. (О. Будаш)
Із хлібом мати проводжала сина до війська, з ним – зустрічає дитину з далекої дороги.
А веснам квітнуть: їм кінця немає.
Сміється поле радо звідусіль,
Хай вічно мати сина зустрічає
І на поріг виносить хліб і сіль. (Г. Ясюк)

Здавна українці ставили пшеничні колоски на самому почесному місці в хаті. І це не випадково, хліб був не лише годувальником, а й давньою слов'янською святинєю. В усі часи, майже всі свята були пов'язані з хлібом. На Різдво обов'язково пекли пироги з капустою і маком, пампушки. На Великдень – паски, коржики.

У великому труді народжувалася духмяна паляниця і завжди до неї ставилися з особливою повагою. Яке щастя, яке добро, що є хліб на світі! Спочатку він був у землі, потім в зерні, потім в борошні і нарешті на столі. Хліб, який народжений працею – вірний наш годувальник. Хліб, «за усіх часів і народів» вважався найбільшою святинєю, про нього писали поети і мислителі, він прославився в думках і піснях. Коли його не ставало – приходило лихо. Не даремно людина, промовляючи щоденно молитву, просять у Бога: «Хліб наш насущний дай нам сьогодні». Наш народ завжди шанобливо ставився до хліба, ця шана до нього виховувалась ще з народження дитини, від покоління до покоління. Тому чи не найголовніше зараз постає питання виховання любові і поваги до людини – трударя,

до хлібороба, до землі, бережливого і шанобливого ставлення до хліба, як святині, щоб не втратити, не занедбати роду, духу хліборобського.

Малюк, який прийшов сьогодні в заклад дошкільної освіти – це майбутній трудівник. Дошкільний заклад – це перша сходинка на цьому шляху. Тому дітей потрібно залучати до посильної праці – ручної, із самообслуговування, ознайомити їх з навколишнім світом, навчити шанувати працю і розкрити перед ними суть різних професій дорослих. Причому робити це необхідно з урахуванням вікових можливостей дітей, комплексно використовуючи виховні та розвиваючі можливості різних видів дитячої діяльності – навчальної, ігрової, трудової. Введення уже в дошкільному віці у світ праці старших – важливий стан формування людської особистості, виховання моральних принципів, пізнавальних інтересів.

Допомогти дитині знайти своє покликання до майбутнього фаху, пізнати секрети омріяного ремесла, (так колись називали рід діяльності людини) – завдання дошкільного закладу. Систематичне і продумане використання ігор підвищує ефективність навчання і виховання профорієнтаційного характеру. У дидактичних іграх діти спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують операцію аналізу і синтезу, роблять висновки і узагальнення. Створюючи ігрову ситуацію відповідно до теми, вихователь має чітко уявити діяльність дітей, спрямовувати їх на досягнення поставленої мети. Дошкільники без особливих труднощів засвоюють інформацію про різні професії, про трудову діяльність дорослих. З будь-якою професією робітників сільського господарства можна знайомити дітей.

Я в своїй роботі почала поглиблено працювати над ознайомленням дітей з працею хлібороба. Адже діти цікавляться професіями людей, які беруть участь у виробництві хліба і найголовніше змістом праці: «хліб усьому голова». Спочатку я почала підбирати необхідний матеріал: художню літературу про сільськогосподарську працю, ілюстрації, настільно-друковані ігри, конструктори.

Таким чином, в ході освітнього процесу по ознайомленню дітей з працею дорослих я прагнула розкрити перед ними зміст роботи людей всіх професій-хліборобів, познайомити їх з машинами, які полегшують працю людини, показати послідовність трудових процесів. Поглиблене знайомство старших дошкільників з працею хлібороба заплановано на тривалий час. Адже дітей необхідно послідовно знайомити з циклом роботи по вирощуванню хліба. Процес, який включає в себе підготовку землі до посіву насіння, (снігозатримання, удобрення, оранку), посів зерна озимих культур. У зв'язку з цим біологічним циклом я проводжу екскурсії, спостереження, цільові прогулянки, заняття, бесіди протягом року. Зокрема екскурсії в поле проводжу в усі пори року.

Перша планова екскурсія пройшла восени, коли діти могли спостерігати за першим важливим етапом в вирощуванні хліба – підготовкою землі до посіву; удобрення і снігозатримання. Завданням екскурсії було закріпити у дітей вже маючі знання про роль добрив і снігозатримання у вирощуванні рослин, виховуючи інтерес і повагу до праці хліборобів. Діти з інтересом слідкують за роботою трактора, який за допомогою розкидача удобрював поле. Я запитала у дітей: «Для чого потрібно так багато добрив?» Діти відповіли: «що від цього залежить майбутній урожай». Для одержання хорошого урожаю потрібне не тільки добриво.

Весною рослинам потрібно багато вологи. А що для цього роблять у полі? Проводиться снігозатримання. Як проводиться снігозатримання ми з дітьми спостерігали у лютому місяці під час цільової прогулянки. Діти з цікавістю спостерігали за роботою тракторів. Під час спостереження провели бесіду «Чому люди піклуються тим, щоб було багато снігу?» На весні пригріє сонечко, сніг розтане, буде багато вологи, якої потребують рослини. Але затримати на полях сніг, це ще половина справи. Весною, коли сніг розтане вода може випаруватись, її також стараються затримати. Для цього до тракторів прикріплюють борони, які рихлять землю і вода стікає глибше. Так зберігається волога в ґрунті. Знайомство з працею хліборобів я разом з дітьми продовжувала і під час весняно

оранки. Діти уважно спостерігали за роботою тракторів, коли вони орали землю. Під час перерви трактористи відповідали на запитання дітей.

Ось і ожило поле, задихало, чекає посіву, але поки весняне сонце не зігріє землю, сіяти не можна, загинуть в холодній землі зерна пшениці. На одній із прогулянок діти побачили, як на допомогу сільськогосподарським працівникам прийшли особливі механізми – культиватори. Вони знищували бур'яни і одночасно рихлили землю. На наступній цільовій прогулянці ми побачили на полі трактори до яких були прикруплені нові механізми – сівалки. Діти спостерігали за роботою людей, які працювали на сівалках. Вони звернули увагу, як сівальник уважно слідкує, щоб не забила сівалка, на полі не залишилось не засіяного місця. Так в ході спостереження і бесіди діти познайомились з новим видом сільськогосподарської техніки – сівалкою і важливим етапом в праці хліборобів – посівом зерна.

Я розповіла дітям ще й про те, що коли зійде пшениченька, зазеленіють хлібні поля, появляться на полі бур'яни. В боротьбі з бур'янами людям допомагають авіаційні працівники. З вертольоту поля обприскують рідиною, від якої гинуть тільки бур'яни. Знання, які діти одержали під час спостережень за сільськогосподарською працею, розбудили в дитячій душі інтерес до праці на рідній землі, бажання наслідувати дорослих, побувати на їхньому місці за кермом трактора.

Ось і настала гаряча пора жнив, проведено ряд екскурсій і прогулянок на поле, де діти змогли познайомитися з працею комбайнера. Розглянути як працює комбайн, як збирає урожай.

Після екскурсій і прогулянок на поле, провела з дітьми заняття на тему: «Хліб усьому голова», щоб закріпити знання дітей про збирання урожаю.

1. Загадаю дітям загадку.

Він і чорний, він і білий

І завжди він загорілий,

Як до столу ми йдемо

То без нього не їмо. (Хліб)

- Ми зустрічаємось з ним щодня. Без нього не обходяться ні сніданок, ні буденний обід, ні святковий стіл, він супроводжує нас від народження і все наше життя. У народі хліб називають «Хліб батечко», «Хліб годувальник», величаючи його кажуть «Хліб – усьому голова».

2. Чимало складено про хліб прислів'я та приказок, які ви з них знаєте?

Піт на спині, той хліб на столі

Не має обіду без хлібу.

На чорній землі білий хліб родить.

Не всі землю орють, а всі хліб жують.

Багато людей трудяться, щоб у нас на столі був хліб.

3. Чималий шлях пройде зерно, перш ніж покладемо з нього хлібину на стіл, а тому з такою великою повагою ставиться народ і до тих хто вирощує хліб.

- Як називають цих людей?(хліборобами)

- Які ще професії причетні до вирощування хліба? (тракторист, шофер, комбайнер)

- А тепер відгадайте загадки:

Золотий вусатий, в ста кишнях сто маляток. (колосок)

В борг зерно взяло, короваєм віддало. (поле)

4. Проводжу бесіду за картиною «Жнива»

- Хто збирає врожай на полях?

- Які машини вийшли в поле?

- Чому колгоспники поспішають його зібрати?

По закінченню жнив, хліборобів вітають, вшановують за сумлінну працю, переможцям, тим хто зібрав найбільший урожай, вручають нагороди.

5. Діти читають вірші про хліб.

6. Проводиться гра «Коровай»

Діти: «В дитсадок на машині
Коровай прихав нині!
Отакий заввишки!
Отакий завширшки!
Короваю, в гурт вставай,
Кого хочеш вибирай!»

Коровай: «Пекаря!
У печі мене він спік,
Підрум'янив гарно бік.
Пекарю, часу не гай,
Кого хочеш, вибирай!»

Пекар: «Мірошника!
він працює у млині,
Меле борошно всі дні.
В гурт, мірошнику, вставай,
кого хочеш вибирай!»

Мірошник: «Хлібороба!
На лану він працював,
Щедрі врожаї збирав.
Хліборобе, в гурт вставай,
Кого хочеш вибирай!»

Хлібороб: «Робітника!
Всі машини для полів
На заводі він зробив
Робітник, в гурт вставай,
Кого хочеш вибирай!»

Робітник: «Всі ми дружно працювали,
Про свою вітчизну дбали.
Щедрий маємо врожай,
Пишний вийшов коровай!»

Всі гуртом:
«Слава урожаю – на полях!
Слава короваю – на столах!
Слава всім, хто зростив коровай!
Слава всім, хто надбав коровай!»

Наступною була цільова прогулянка на зернотік, метою якої було розширити знання дітей про те, який шлях проходить хліб після того, як його збирають машини з поля, познайомити з характером праці людей, які працюють на зернотоку, виховуючи повагу до праці: формувати розуміння важливості даного етапу для подальшої роботи по обробці зерна; збагатити словник дітей (зернотік, зерносушарка, зерноавантажувач, елеватор).

Але, шлях хліба ще не закінчився. Очистивши і просушивши зерно, його відправляють на елеватор. Діти розглянуть елеватор. Уже очищене, просушене зерно поступає у борошномельні комбінати в міста, а у нас в селі у млин, де воно перемелюється на борошно.

На початку вересня провела екскурсію у млин. Познайомила дітей з працею мірошника, з новими машинами, які переробляють зерно на борошно. А уже з млина воно потрапляє у магазин, на фабрики, де з нього виробляють різні сорти вермішелі, печиво, і звичайно наші українські короваї, хліб. Потім проводимо майстерку випікання хліба та хлібобулочних виробів, а саме булочки.

Щоб завершити ознайомлення дітей з циклом вирощування злаків, їх треба познайомити з посівом озимих культур жита, пшениці. Під час прогулянки розповіла, що взимку озиме жито і пшениця спить під снігом. Сніжок прикриває його від вітру, береже від холоду, зігріває всю довгу зиму.

Гарним помічником у вихованні в дітей поваги до праці хліборобів являються художні твори. Зокрема повела заняття: «Його величність хліб», «Все про хліб», «Обжинки» – на яких використала багато загадок, прислів'їв, приказок, пісень, легенд і рухливих ігор, дидактичних ігор, віршів. Було проведено свято урожаю: «Хліб усьому голова». Яскраві спогади, одержані під час екскурсій, прогулянок, бесід з працівниками, занять – все це сприяло розвитку творчих ігор дітей.

Висновки

Важливо в сьогоденній час направити зусилля педагогів та батьків для зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм; сприяє формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утверджує активні позиції громадянина своєї країни, виховує ціннісне ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)/ Науковий керівник: Т. Піроженко: Видавництво, 2021. – 16 с.
2. Національній доктрині розвитку освіти, 2002. – 2 с.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І.Білан; за загальною редакцією О.В. Низковської. – 236 с.

Харченко Алла,
старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної та початкової
освіти Хмельницького ОІППО
імені Анатолія Назаренка

Методичний аспект організації патріотичного виховання в дошкільному закладі

У статті піднімається проблема методичного аспекту формування основ патріотизму у дітей дошкільного віку. Представлено шляхи, результати теоретичного аналізу зазначеного феномену в психолого-педагогічній літературі та практично-методичні засоби формування патріотичних почуттів у дітей.

Ключові слова: патріотизм, особливості сформованості патріотизму, діти старшого дошкільного віку, дидактичні ігри патріотизму, пізнавальні, розвивальні, навчальні та мовленнєві завдання.

Патріотизм (від латинського patria – країна, вітчизна, батьківщина) – це любов і відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою. Психологи визначають патріотизм як певне моральне ставлення й оцінку особистістю елементів Вітчизни. Патріотичне почуття, соціально-моральне у своїй основі, особистість набуває не лише шляхом біологічної спадковості, а неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова. Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини

Особливості сформованості патріотизму у дітей старшого дошкільного віку, як зазначають І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Д. Ельконін, І. Кон, це новоутворення, що з'являються у старшому дошкільному віці, свідчать про можливість і необхідність спеціальної роботи з патріотичного виховання дітей Спираючись на теоретичні дані щодо структури патріотизму, визначено критерії сформованості рівня патріотизму у старших дошкільників: когнітивний, емоційний, діяльнісний.

Когнітивний критерій включає систему уявлень дітей про країну; *емоційний критерій* полягає у власних оцінних судженнях дитини, що характеризують ставлення дитини до конкретних життєвих ситуацій та вчинків людей в них; *діяльнісний критерій* уміння і навички, що відображаються в поведінці, передбачає усвідомлене виконання дій, пов'язаних з державними та народними символами, досвід патріотичної діяльності

Для підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення її сталого інноваційного розвитку педагогічні колективи дошкільних навчальних закладів мають спрямовувати свою діяльність на формування різнобічно розвинутої, духовно багатой, оптимістично та патріотично налаштованої особистості, починаючи з перших років життя дитини і завершуючи її вступом до школи. Серед інших, пріоритетним напрямом освітньої роботи є патріотичне виховання у контексті розвитку духовного потенціалу особистості дитини. Організуючи народознавчу роботу з дошкільниками, вихователі повинні у комплексі розв'язувати пізнавальні, навчальні, виховні та мовленнєві завдання [З.с.64].

Пізнавальні завдання передбачають розширення знань дітей про Україну, її історію, культуру, природні багатства. Дітей спочатку ознайомлюють з найближчим оточенням, з яким вони щодня контактують. Поступово стежинкою рідного краю ведуть дитину до столиці України – Києва, інших міст та пам'ятних місць Батьківщини. На заняттях з народознавства малюк уперше долучається до державних символів (Герба, Прапора, Гімну) та народних національних оберегів (калини, верби, віночка, рушника тощо). Предметом обговорення у дитячому товаристві мають бути й родинні корені кожної сім'ї, кожної родини. Вихователь повинен стимулювати й заохочувати дітей до пізнання свого родоводу. Упродовж перебування дітей у дитячому садку потрібно ознайомити їх з побутом нашого народу як у минулому, так і на сучасному етапі. Діти повинні знати (впізнавати, розрізняти) українські національні іграшки, національний (традиційний та регіональний) одяг, взуття, посуд, предмети побуту та хатнього інтер'єру, подвір'я. Треба розвивати у дітей цікавість до української національної брядовості, народних свят, ігор, народних прикмет, народної творчості, національного мистецтва, народних промислів. Не можна обійти увагою й українську національну кухню.

Пізнавальні завдання реалізуються й у пізнаванні дітьми природи рідного краю (ліси, степи, моря, гори, заказники тощо).

Навчальні завдання передбачають формування перших наукових народознавчих та історичних понять, у майбутньому – основи наукового мислення, національної свідомості, самосвідомості та психології. Вихователь повинен: розвивати пізнавальну активність дітей, прагнення якнайглибше пізнати свій народ, свої національні корені; формувати стійкий інтерес до народознавчого матеріалу, бажання пізнати його глибше, навчити використовувати його в побуті, у своєму дитячому житті, запам'ятовувати вірші, прислів'я, приказки, казки, загадки; прищеплювати дітям елементарні трудові навички, пов'язані з народними ремеслами. Вчити малюків вишивати, витинати, розписувати за українськими мотивами писанки, іграшки, посуд виготовляти різні вироби: іграшки, глиняний посуд, вибійки, витинанки, аплікації тощо.

Розвивальні завдання передбачають розвиток усіх психічних процесів у дитини: запам'ятовування, уважності, зосередженості, логічного мислення, уяви. Діти повинні вміти самостійно аналізувати, зіставляти, порівнювати народознавчі поняття, звичаї минулого та сучасного, відокремлювати місцеве, регіональне від загальнотрадиційного національного.

Мовленнєві завдання є супутніми на кожному народознавчому занятті. Наприклад, мандруючи до української оселі прадідів, діти вперше чують словастріха, тин, перелаз, скриня, ослін, долівка. Словник дітей також поповнюється образними виразами, коли вони слухають фольклорні твори та твори українських письменників. Діти згадують знайомі прислів'я, приказки, примовки. Кожне заняття супроводжується розповідями дітей про побачене, почуте, пережите.

Виховні завдання мають на меті прищепити дітям насамперед любов до рідного краю, до землі своїх предків, до рідної мови, оселі, до батьківщини, почуття гордості за свій народ, повагу до національної культури, національних звичаїв та оберегів.

Природними національними рисами характеру українців вважаються щирість, гостинність, доброта, мудрість, щедрість, добре почуття гумору. Отож ці риси особистості потрібно виховувати у дитини, використовуючи для цього багатий народознавчий матеріал.

Заняття з народознавства сприяють вихованню у дітей духовності на національному ґрунті, доброзичливості, чесності, взаємоповаги, чемності, скромності, товариськості, поваги до культури інших народів, вшанування їхніх традицій, оберегів.

Долучення дітей до народної творчості, мистецтва, безпосередня участь у національних святах виховують у них естетичні почуття, розвивають художнє світобачення, наповнюють емоційну сферу дитину радощами, піднімають настрій, формують естетичний смак.

Проведення занять, організація свят з народознавства потребує серйозної підготовки педагогів. Відхилення від змісту тлумачення основних подій, традицій, що їх використовують на занятті або святі, допускати не можна.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на інтересі до найближчого соціального, природного і культурного оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села, країни, традицій та звичаїв свого народу).

Позитивне ставлення до світу закладається на основі виховання любові та поваги до найрідніших людей (мами, тата, бабусь, дідусів, братів, сестер), усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями.

Патріотичне виховання передбачає також ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю. При цьому акцент вихователі закладів дошкільної освіти роблять на красі, розмаїтті, багатстві та особливостях природного довкілля нашої країни, виховуючи любов до нього. Дошкільникам дають уявлення про різні типи природних ландшафтів України (гори, луки, степи, ліси, водойми тощо), її специфічний рослинний і тваринний світ, визначні природні об'єкти (найбільші річки, озера, найвищі гори, природні заповідники), характерні для певної місцевості кліматичні умови тощо.

Гартування маленького патріота передбачає роботу з формування уявлень про назви рідного міста або села, найближчих вулиць, площ, столиці нашої Батьківщини, про її визначні місця. Також дітей дошкільного віку ознайомлюють із державною символікою України (прапор, герб, гімн). Цікавою і корисною для них є інформація про людей, які прославили нашу країну (художників, композиторів, письменників, винахідників, учених, мандрівників, філософів, лікарів, спортсменів) та характерні риси українського народу взагалі (миролюбність, доброзичливість, гостинність, працелюбність, творчість, мудрість тощо).

Ще одним важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення дітей до народознавства – вивчення культури, звичаїв рідного народу шляхом ознайомлення з характерними ознаками побуту українців (житло, одяг, предмети побуту, народна іграшка), народних ремесел (гончарство, вишивка, килимарство, лозоплетіння тощо), символів (верба і калина, вінок, рушник).

У формуванні патріотично налаштованої особистості вагомою є роль народних традицій та обрядів: вони привертають увагу дошкільників до цінностей предків, створюють позитивний настрій, розкривають основи правомірної поведінки, навчають проявляти толерантність щодо всього живого. В процесі ознайомлення з традиціями і звичаями емоційний досвід дітей збагачується новими враженнями, розширюється коло їхніх знань про довкілля, зокрема про близьких людей та свою малу Батьківщину. Залучення дітей до підготовки і відзначення свят народного календаря пробуджує в них любов до рідної землі, повагу до людей праці, інтерес до історії своєї країни.

Методичне керівництво роботою дошкільного закладу з патріотичного виховання.

Завідувач ЗДО має здійснювати ґрунтовну організаційну роботу:

- забезпечити групи кваліфікованими вихователями, які на достатньому рівні володіють українською літературною мовою;
- вносити на обговорення й затвердження педагогічною радою питання організації роботи з патріотичного виховання дошкільників;

- організувати педагогічну освіту батьків з питань патріотичного виховання, виносити на загальні батьківські збори питання: «Формування основ національної свідомості – важливий аспект розвитку дошкільника» (за Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності), «Державна символіка України» тощо (вибір питань залежить від визначених дошкільним закладом завдань на навчальний рік);

- організовувати щороку тиждень «Плекаймо рідну мову» (лютий), до плану роботи включати навчально-виховні заходи для дітей старших груп, які присвячені вивченню державної символіки, в інших групах - узагальненню знань дітей про національну символіку;

- організовувати екскурсії дітей старшого дошкільного віку в музеї міста;

- простежувати якість засвоєння дітьми програмового матеріалу з питань патріотичного виховання відповідно до його основних напрямків та до вимог державної програми за віковою періодизацією; визначати результативність методичної роботи щодо вдосконалення професійних умінь педагогів з питань організації патріотичного виховання;

- систематично вводити до оперативного контролю перегляд діяльності педагогів (вихователів, музичних керівників, інструкторів з фізичного виховання) з патріотичного виховання як на заняттях, так і у повсякденному житті (орієнтовні питання контролю можна обирати із системи перевірки записів у календарному плані, які подані нижче);

- вводити один раз на рік у систему тематичного, фронтального або підсумкового контролю питання, яке розкриває діяльність закладу щодо реалізації певного напрямку патріотичного виховання дошкільнят у контексті громадянського виховання відповідно до річних завдань дошкільного закладу (основними аспектами громадянського виховання є патріотичний, правовий, морально-етичний).

Вихователь-методист ЗДО забезпечує:

1. Оформлення у методичному кабінеті відділу «Українознавство».

2. Розробку тематики занять з народознавства на навчальний рік на всі вікові групи, в якій виокремлені заняття з ознайомлення дітей з державною (старший вік) та національною символікою.

3. Надання методичної допомоги педагогам при розробці перспективного та календарного планів, при складанні конспектів.

4. Перевірку і складання перспективних планів, складання графіків відкритих занять та взаємовідвідувань, відвідування занять і режимних моментів.

5. Розробку і проведення семінарів та інших форм методичної роботи з питань громадянського виховання.

6. Організацію виставок, різноманітних конкурсів («Серія дидактичних ігор з народознавства», «Знавець українського фольклору для малят» тощо), конкурсів-оглядів національних куточків.

7. Організацію роботи проблемних, творчих груп.

8. Вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду.

9. Розробку показників та критеріїв обстеження базових якостей особистості, якості засвоєння дітьми завдань програми щодо формування основ національної свідомості дошкільників (відповідно до віку дітей, системи роботи з патріотичного виховання, визначеної у дошкільному закладі).

Висновки. Патріотизм – одне з найбільш глибоких людських почуттів. Як правило, це поняття розуміють як відданість і любов до Батьківщини, до свого народу, гордість за їхнє минуле й сьогодення, готовність до її захисту.

Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Звичайно, у повному обсязі ці якості ще не можуть бути сформованими у дитини дошкільного віку. Проте, створити фундамент, на основі якого можна буде вже зводити «будівлю» майбутнього громадянина-патріота не лише можливо, а й потрібно, особливо якщо врахувати всі переваги, що створює дошкільний вік для результативного виховного процесу.

Модернізація змісту дошкільної освіти в Україні, сповідуючи історичний підхід до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями. Визначальна роль дорослого – допомогти зростаючій особистості жити власними силами, у злагоді з довкіллям і згоді з собою, як активному суб'єкту життєдіяльності. Це вимагає певних змін від педагога. Він має бути здатним до швидкого і постійного оновлення знань, до науково-дослідницької, інноваційної роботи, орієнтуватись в інформаційних потоках, бути комунікабельним.

Список використаних джерел та літератури

1. Актуальність патріотичного виховання. Педагогічна година з вихователями дошкільного закладу // Режим доступу: <http://www.stavysche-dnz3.edukit.kiev.ua/Files/downloads/Патріотичне%20виховання.doc>
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція). К.: 2021.
3. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум: навч. посіб./А.М.Богуш, Н.В.Лисенко. К.: Вища шк., 2013. С. 63-84
4. Володарська М.О. Світ прав дитини. Уроки громадянської освіти. Харків, 2005. 65с.
5. Рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період війни <https://www.pedrada.com.ua/article/3052-rekomendats-dlya-pratsvnikv-zakladv-doshklno-osviti-na-perod-vyni>

Хіхловська Оксана,
вихователь
закладу дошкільної освіти №1 «Ромашка»
Дунаєвецького міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дошкільнят через інтеграцію елементів музейної педагогіки

Анотація: У статті висвітлено поняття соціально-громадянської компетентності, згідно Державного стандарту, розкривається аспект музейної педагогіки та інтеграційних процесів у формуванні соціально-громадянської компетентності.

Ключові слова: соціально-громадянська компетентність, Державний стандарт, музейна педагогіка, інтеграція

Виховувати маленького соціально компетентного громадянина складно. Про це говорять як науковці, так і практики. Автори Державного стандарту дошкільної освіти зазначають, що у старших дошкільників має бути сформована соціально-громадянська компетентність. Основи соціально-громадянської компетентності закладаються в дошкільному віці і є передумовою для подальшого розвитку соціальної та громадянської компетентності в Новій українській школі. Завдання та зміст освітнього напрямку «Дитина в соціумі» реалізується з урахуванням системи особистісних цінностей, здібностей, потреб, інтересів, активності дітей дошкільного віку [2].

Соціально-громадянська компетентність – це здатність дитини виявляти особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на поліпшення спільного життя [1].

Такий підхід у сучасній дошкільній освіті є стрижневим і відображає здійснення ідей взаємозв'язку і взаємодії в будь-якому компоненті освітнього процесу відповідно до тих чи інших цілей і завдань освіти, що веде до підвищення рівня його цілісності.

Інтегрований підхід означає реалізацію принципу інтеграції в будь-якому компоненті освітнього процесу, забезпечує його цілісність і системність [4].

Шукаючи ефективні та сучасні засоби створення для дошкільників такого дитячого та водночас реального світу, педагоги все частіше обирають музейну педагогіку. Для того щоб сформувати соціально-громадянську компетентність, потрібний увесь спектр педагогічних

впливів і засобів. Тож розгляньмо один з найдієвіший – застосування музейної педагогіки соціально-громадянського змісту, використовуючи принцип інтеграції.

Сільві Гранж – директорка французького центру співробітництва та інформування у сфері музейної справи говорила: «Музеї – це посередники між сучасним і минулим». А сучасний музей у дошкільному закладі – це аж ніяк не склад ретельно збережених старовинних речей. Це інтерактивне середовище, справжній культурний центр для навчання та дозвілля дітей, що відповідає потребам сьогодення [3].

Музейна педагогіка нині є популярним видом педагогічної практики. Як свідчить досвід, це надзвичайно цікава та корисна навчальна дисципліна, що надає широкі можливості, адже дає змогу розв'язувати декілька завдань:

- Здійснювати нетрадиційний підхід до навчання, виховання та розвитку дітей;
- Налагодити дослідницьку та проєктну роботу в міні-музеї ЗДО

Музейна педагогіка в дошкільному закладі передбачає

- Виклад складного для дошкільнят матеріалу на простих і наочних прикладах
- Систематизація знань, набуття соціального досвіду дошкільника
- Значущість і практичність досліджуваного матеріалу
- Організація дослідницької та гурткової діяльності [4].

Міні-музеї в дошкільному закладі – це особливий розвивальний простір, створений з метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності.

Завдання міні-музею – продемонструвати об'єкт з різних сторін, відобразити його взаємозв'язки з іншими об'єктами. Розглянемо профілі міні-музеїв соціально-громадянського спрямування як народознавчий («Бабусина світлиця», «Вироби народних умільців»), історичний («Історія мого міста»).

На прикладі міні музею народознавчого спрямування «Вироби народних умільців» хочемо показати вплив музейної педагогіки, побудованої на принципах інтеграції, на формування соціально-громадянської компетенції. Міні-музей «Вироби народних умільців» – це таємничий світ минулого. Добираючи історичний матеріал та спираючись на нього, діти знайомляться з історією свого народу, його історичним шляхом, життям та діяльністю людей, звичаями, традиціями. Міні-музей ми оформили використовуючи горизонтальні поверхні: полиці шаф, кутки, підставки, столи тощо [5]. Під час оформлення музейних експозицій урахували принцип інтеграції – зміст міні музею дає змогу педагогу ознайомлювати дітей з різними галузями людської діяльності.

Суть інтегрованого підходу у використанні музейної педагогіки в:

посиленні зв'язків компонентів змісту різних розділів освітньої комплексної або парціальної програми (міжвидова інтеграція) і всередині розділів (внутрішньовидова інтеграція);

взаємодії методів і прийомів виховання і навчання (методична інтеграція);

синтезі видів дитячої діяльності;

упровадженні інтегрованих форм організації навчання: інтегрованих занять, циклів занять, освітніх ситуацій, освітніх подорожей, тематичних днів тощо у міні-музеї, що мають складну структуру.[4]

Запроваджуючи інтеграцію в освітній процес роботи міні-музеїв, необхідно враховувати ще й вікові особливості дітей дошкільного віку.

Тому у своїй практиці намагаємось урахувати такі умови:

об'єкти дослідження повинні або збігатися, або бути досить близькими;

в інтегрованих освітніх напрямках використовуються однакові або близькі методи навчання;

інтегровані напрями будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях.

Такий підхід дозволяє:

здійснювати переходи між раніше розгалуженими галузями знань;

гнучко реалізовувати різні види дитячої діяльності;

□ пробудити внутрішній потенціал дитини до набуття знань, стимулювати пізнавальну активність дитини.

Пропонуємо розглянути, які завдання мають розв'язувати міні-музеї, щоб сприяти соціально-громадянському розвитку дошкільників (табл.) [2] .

Емоційно-ціннісне ставлення	Знання	Навички
<p>Розвивати інтерес до національних культурних цінностей свого народу та інших культур</p> <p>Зацікавлювати культурою українського народу, його історичним минулим, мовою, звичаями, традиціями.</p> <p>формувати особистісні якості – самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, креативність тощо</p> <p>розвивати емпатію – здатність співпереживати та співчувати, керувати власними емоціями та виражати почуття</p> <p>заохочувати взаємодіяти з однолітками, поважати партнерів, їхні права та бажання усамітнитися</p>	<p>Збагачувати уявлення дітей про себе, свою сім'ю, дитячий садок, Батьківщину, соціальні ролі та взаємини</p> <p>ознайомлювати зі звичаями і традиціями сім'ї, українського народу, українськими народними іграшками й іграми, культурними традиціями інших народів</p> <p>відтворювати сюжети народних казок, мультфільмів, емоції персонажів, приклад і поведінку позитивних героїв</p> <p>формувати уявлення про правила поведінки, необхідність домовлятися, можливість робити вибір і бути за нього відповідальним</p>	<p>Сформувати уявлення про місце кожної людини в соціальному середовищі; про себе як члена громади, суспільства;</p> <p>уявлення про свою сім'ю, родину, рід, рідну домівку, заклад дошкільної освіти, Батьківщину;</p> <p>про державні та національні символи України, звичаї, традиції сім'ї та українського народу.;</p> <p>формувати культуру поведінки, повагу;</p> <p>навчати відстоювати свою думку незалежно від думки інших, домовлятися, узгоджувати особисті потреби з потребами інших ;</p> <p>вправляти вз умінні робити власний вибір, аргументувати його та усвідомлювати; наслідки; приймати рішення, поважати і приймати результати вибору більшості та поступатися за потреби</p>

Етапи активізації вихованців:

- **пізнавальний етап**, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла;

- **емоційно-змістовий етап**, завдання якого полягає у розвитку здатності до художньо-творчого переживання і співпереживання, у формуванні морально-етичних уявлень;

- **художньо-діяльний етап**, який полягає у практичній реалізації засвоєних знань про народні ремесла, у формуванні навичок виготовлення певних виробів.

Знайомство з народними ремеслами проходить у кілька етапів.

На *першому* подаються узагальнені поняття про побутову культуру наших предків. Вихованців необхідно підвести до усвідомлення природного таланту, працьовитості, естетичного смаку та краси наших пращурів, які вміли все робити своїми руками, створювали корисні і прекрасні речі.

На *другому* етапі необхідно сформувані уявлення про різновиди українського декоративно-прикладного мистецтва, про його регіональні особливості, що виявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення.

Для *третього* етапу визначальним є те, що вихованцям подаються знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, що пов'язані з виготовленням та використанням виробів.

На практиці ми переконалися, що освітня робота з дітьми має бути інтегрованою, що передбачає поєднання і взаємопроникнення різних видів дитячої діяльності. Лише так можна забезпечити повноту реалізації різнобічних можливостей дитини, сприяти формуванню цілісного сприймання нею навколишнього світу та її всебічного розвитку.

Намагаємось практично вирішити інтегровані завдання у ході спільної з педагогом діяльності, коли дитина за допомогою дорослого, «притягує» ланцюжки асоціативних зв'язків і виокремлює якусь ознаку не саму по собі, а в системі інших властивостей і зв'язків інтегрованих освітніх напрямів, що є ґрунтом для узагальнення.

У своїй діяльності використовуємо різні форми, методи і прийоми роботи з дітьми

1. Словесні форми, які спрямовані на отримання основної інформації. Екскурсії (проводить вихователь чи підготовлені діти); **Домінуючий метод навчання – діалог, інтерактивний;**

2. Наочні форми, які пов'язані з використанням наочного приладдя та експонатів музею.

3. Практичні форми оволодіння матеріалом. Метод мандрівки в минуле. За допомогою цього методу діти за допомогою музейних предметів уявляють світ очима людини іншого часу. Такі заняття в музеї можна вести від імені героя події.

4. Метод проектів. Він являє собою педагогічну систему, яка має певну сукупність взаємопов'язаних засобів і процесів, необхідних для створення організованого й цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості дошкільника.

5. Метод моделювання. Метод моделювання дозволяє вихователю провести разом з дітьми музейне дослідження за допомогою побудови ситуацій, подій, явищ, «залучити до роботи» свою пам'ять та уяву.

Ураховуючи принцип інтеграції як один із провідних в організації освітнього процесу, ми розробили систему перспективно-календарного блочно-тематичного планування кожного міні-музею.

Блочно-тематичне планування для нас – це не самоціль, а лише засіб, за допомогою якого ми формуємо системні уявлення дітей про себе самих і світ навколо. Особливістю такого планування є його комплексний інтегрований характер. Творча група педагогів розробила теми на рік, кожна з яких визначає загальний напрям роботи.

Найголовнішою перевагою інтеграції є те, що вона розкриває можливості для творчості, самовираження й імпровізації як вихователя - під час розроблення інтегрованого заняття, так і дітей – під час розв'язання численних творчих завдань на занятті.

Успішно апробована нами модель організації міні-музеїв на засадах інтеграції спрямована не лише на формування в малюків знань, досвіду, умінь і навичок, а й на розкриття в кожній дитині її природних задатків.

Підсумуємо. Музейна педагогіка передбачає, що виховання дошкільнят слід здійснювати на музейному матеріалі, який становить загальнолюдські цінності. Кожен музей народознавчого, історичного, патріотичного спрямування створений при освітньому закладі може сприяти реалізації патріотичного, сімейно – родинного, естетичного, морального, народознавчого, правового виховання та допомагає у формуванні в дошкільників соціально-громадянської компетенції. А побудова освітнього процесу в

використанні музейної педагогіки на засадах інтеграції забезпечує підвищення рівня ефективності педагогів у створенні середовища особистісного розвитку дитини і результативності освітнього процесу в контексті формування дошкільної зрілості випускника дошкільного навчального закладу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція (Наказ МОН України від 12.01.2021 №33)
2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження/ Упорд.: кО.Г.Косенчук, І.М.Новик, О.А.Венгловська, Л.В.Куземко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
3. Канюк І. Міні-музеї у дитячому садку// Палітра педагога. 2009. №5. С.6
4. Катерина Крутій . Інтеграція в дошкільній освіті, як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію [Електронний ресурс]. — Режим доступу – <http://ukrdeti.com/>
5. Шаповал Л. Формування національної свідомості дошкільників засобами музейної педагогіки. // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2009. №4. С.11

Чорнобай Ірина

вихователь

закладу дошкільної освіти № 20 «Дзвіночок»

Кам'янець-Подільської міської ради

Хмельницької області

Дошкілля як осередок формування громадянської компетентності українців

У статті йдеться про зміст і форми формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку. Визначено складові громадянської компетентності.

The article deals with the content and forms of the formation of civic competence of preschool children. The components of civic competence are redefined.

Ключові слова: дошкілля, діти дошкільного віку, громадянська компетентність, виховний процес.

Keywords: preschool, children of preschool age, civic competence, educational process.

Вступ. Громадянська компетентність дитини дошкільного віку – це певний рівень її адаптації до соціальних розпоряджень, які пред'являє йому українське суспільство. Виходячи з визначення, виникає суперечність між суспільною необхідністю формування громадянської компетенції у кожного члена суспільства, починаючи з раннього дитинства та недостатньою розробленістю організаційно-змістовних та методичних аспектів на тему формування громадянської компетенції у дошкільних закладах.

Таким чином, актуальність статті обумовлена об'єктивною необхідністю вдосконалення громадянської компетенції дітей дошкільного віку, недостатньою розробленістю проблеми громадянської компетенції на методичному рівні, неготовністю батьків співпрацювати з освітньою установою у виховному процесі.

Процесом формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку займалися такі вчені як О.Косенчук, Л. Куземко [3], Л.В.Козак, С.О.Федорова [4],

Т.І. Поніманська, І.М.Дичківська, О.А. Козлюк, Л.І. Кузьмук [5] тощо. Але дане питання досі актуальне і потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає в дослідженні феномену формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі.

Сучасне соціокультурне середовище виступає певною сукупністю як природних, технологічних, так і соціальних умов, в яких функціонує суспільство й зокрема виступає основною умовою становлення і розвитку кожної особистості. Від самого народження, на етапах набуття й засвоєння соціального досвіду, людина включається у процес спілкування та стосунків із особами, які її оточують, явищами, речами, розвиває відповідну соціальну й громадянську діяльність. Саме тому свідомість, духовні цінності дитини формується усім

устроєм життя та оточуючим соціокультурним середовищем, що діє у сукупності із вихованням.

Варто зазначити, що 3 жовтня 2018 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні. Сам документ став своєрідною відповіддю на виклики, які стоять перед Україною та світом в цілому: формування активного та відповідального громадянина держави із високим почуттям власної гідності. Також Концепція пропонує комплексний підхід до вирішення проблеми, зокрема в усіх складниках освіти та на всіх її рівнях, включно з дошкільною освітою. Вона дозволить маленьким українцям краще розуміти свою роль в умовах демократії, відповідально ставитись до власних прав та обов'язків, покращити свою здатність брати активну участь у суспільно-політичних процесах, й зокрема усвідомлено діяти на захист та утвердження демократії[1].

Формування життєвих компетентностей виступає фундаментальними частинами базової освіти. Так, в Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті 2021) зазначено, що «соціально-громадянська компетентність – це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя. І результатом сформованості соціально-громадянської компетентності має стати ціннісне ставлення дитини до себе, своїх справ і прав інших, наявність уявлень про правила і способи [2].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та соціально-педагогічних досліджень показав, що існують різні моделі соціально-громадянської компетентності, і процеси її формування в дітей дошкільного віку. Зупинимось на деяких із них.

На сьогодні фахівці пропонують змодельювати локальне соціокультурне середовище як спосіб розвитку громадянської компетентності згідно методологічних принципів [7, с.63]:

а) на освоєнні соціальних ролей;

б) відповідно до принципу проєктивності для того, щоб локальне соціокультурне середовище відбивало «дорослий» світ, будучи його проєкцією, моделюючи сторони сучасного життя, які знаходяться в центрі суспільної уваги, є предметом дискусій у суспільстві за допомогою повторюваних сценаріїв та сюжетів;

в) на принципі варіативності, який припускає, що у будь-якої дитини повинен бути вибір якомога більшої кількості варіантів для самореалізації у соціальному плані. Також, варіативність передбачає можливість здійснювати переосмислення та переоцінку свого попереднього вибору у процесі проби себе у різних її видах;

г) з урахуванням принципу подійності. Цей принцип дозволяє суттєво наблизитися до розв'язання задачі, яка пов'язана з розв'язанням сфери соціально-громадянського досвіду особистості;

д) на основі принципу діалектичної єдності повторюваності та новизни того, що відбувається. Повторюваність, традиційність, очікуваність подій або явищ дозволяє природним шляхом народжуватися важливим елементам культурного надбання особистості.

е) на основі принципу ініціювання особистісної активності вихователя, від якого залежатиме, як і яким чином, у якому контексті, на якому рівні переконливості та обґрунтованості буде розгортатися конкретна практична робота з дітьми з реалізації задач формування громадянської компетентності.

Предметне середовище дошкільного закладу має бути насичене такими матеріалами та посібниками, щоб дитина, виконуючи самостійну роботу, граючи, беручи участь у спільних заходах, непомітно, поступово вбирала особливості культури, побуту свого народу, переймалася свідомістю важливості та необхідності мати громадянську позицію для процвітання рідного міста та країни. Дидактичні настільні ігри – лото, розрізні картинки, пазли, доміно і т.п. – повинні містити краєзнавчий матеріал. Фотоальбоми та енциклопедії в доступній формі знайомлять дітей з містом, його пам'ятками, національними особливостями мешканців. Фотозвіти, присвячені екскурсіям містом, музеями, виставки, допомагають дітям ще раз пережити минулі події, згадати, поділитися один з одним своїми

почуттями та враженнями, водночас діти тренуються в читанні, розповіді, розвивають мову [3, с.359].

До засобів розвитку громадянської компетентності дітей дошкільного віку можна віднести ті дидактичні шаблі, які мають пройти і вихователь, і вихованець при організації навчально-виховного процесу.

Невід'ємною ланкою у педагогічній моделі є результати навчання. При оцінюванні результатів сформованості громадянської компетентності приділяється увага індивідуальним освітнім досягненням вихованців. Критеріями для оцінки результатів сформованості послужили: динаміка формування компонентів громадянської компетентності, зміна якості навчально-виховного процесу, реалізація громадянської компетентності у іншому місці (родина, соціум).

Динаміка формування громадянської компетентності проявляється у:

- наявності всіх компонентів громадянської компетентності;
- усвідомлення сенсу адаптації стилю спілкування до певної комунікативної ситуації;
- вироблення своєї системи ціннісно-сміслових регуляторів дій у спілкуванні з оточуючими його людьми;
- використання досвіду в організації спільних дій та здатності коригувати індивідуальні та кооперативні дії згідно поставленої мети [7, с.38].

Засобом формування громадянської компетенції дитини виступає гра: завдяки ігровому наслідуванню та рольовому перевтіленню дитина знайомиться з нормами та моделями поведінки, взаємовідносинами дітей та дорослих, які стають зразками для власної поведінки. У грі дитина набуває основних навичок соціально-громадянської компетентності, необхідні для встановлення контакту з оточуючим світом.

Приміром, розглядаючи ситуацію, можна попросити дитину дошкільного віку уявити себе на місці персонажа, розповісти про його почуття, оцінити дії та змодельювати свою поведінку у цій або схожій ситуації. Саме так дитина занурюється у соціальний сюжет, переживає емоційну реакцію, яка буде сприяти розвитку умінь адекватно оцінювати, співвідносити свою поведінку із поведінкою других.

Так, Т.І. Поніманська, І.М.Дичківська, О.А. Козлюк, Л.І. Кузьмук розуміють під ігровою технологією продуману у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення освітньо-виховного процесу із забезпеченням комфортабельних умов для дітей. Ігрова технологія, в процесі формування громадянської компетентності, будується як цілісна база, яка охоплює певну частину освітнього процесу та об'єднана загальним змістом, сюжетом, персонажем. До неї включаються послідовно:

- групи ігор, які виховують уміння володіти собою, швидкість реакції, фонематичний слух, кмітливість та ін.;
- ігри та вправи, що формують уміння виділяти основні, характерні ознаки предметів, порівнювати, зіставляти їх;
- групи ігор на узагальнення предметів за певними ознаками;
- групи ігор, у яких у дітей дошкільного віку розвивається вміння відрізнити реальні явища від нереальних [7, с.54].

Косенчук О., Куземко Л. підкреслювали, що за допомогою ігор соціально-громадянського змісту дошкільники легко та природно опановують навички взаємодії одне з одним та суспільством. Саме ігри допомагають їм засвоїти відповідні соціальні правила та норми, орієнтуватися у своїх правах та обов'язках, навчитися емпатії тощо. Зокрема діти навчаються приймати вимоги соціальної групи та домовлятися, але в той же час відстоювати свою думку [4, с.12].

Таким чином, ігри допомагають зблизити дітей, об'єднати їх спільною діяльністю. Регулярне проведення спільних ігор наповнить дітей раннього та молодшого дошкільного віку новими враженнями, буде сприяти формуванню навичок соціально-громадянської компетентності, дасть їм новий соціальний досвід, який є важливим для розвитку їх особистості.

Окрім ігор, також варто проводити відповідні заняття. Адже початкові уявлення про соціум і життя у ньому закладаються саме на заняттях (комплексних, інтегрованих, тематичних) із використанням ігрових прийомів.

Також задля формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку використовують колективні справи, спільну пошукову діяльність. Участь в таких формах діяльності сприяє набуттю дітьми: індивідуального досвіду спільної життєдіяльності; вміння співпрацювати; відстоювати свою позицію, домовлятися, узгоджувати особисті потреби із потребами других; здатності брати участь у розробленні правил та повсякденних практик співжиття; досвіду культури демократії, що є необхідним для установалення соціальних контактів в майбутньому, взаємодії в суспільстві тощо [5, с.6].

Таким чином, серед умов формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку, варто виділити найбільш значущі:

- цілеспрямована діяльність освітньо-виховного закладу;
- єдиний простір розвитку дитини як на рівні дошкільного закладу, так і при включенні до нього різних суб'єктів соціального оточення, які забезпечують функціонування закладів освіти;
- безпосередньо різноманітна діяльність дитини;
- спеціально організована або спонтанна, спільна або власна діяльність дитини із важливими для неї людьми, яка сприймається як спосіб прояву активності дитини в системі соціально-громадянських відносин, як можливість визначити своє місце серед людей та у суспільстві.

Отже, громадянська компетентність дошкільця – здатність вирішувати складні завдання, які постають перед особистістю в умовах життя у демократичній правовій державі. Це одна з тих соціальних компетентностей, які закладаються у дошкільному віці у процесі активної діяльності дитини та її взаємодії з оточуючими через багаторазове повторення та відпрацювання різних моделей поведінки. У ході цього процесу дитина набуде певних умінь, навичок та засобів діяльності, що дозволяють йому стати суб'єктом соціальної культури. Для успішного формування громадянської компетентності дітей дошкільного віку необхідна особистісно орієнтована взаємодія між всіма учасниками освітньо-виховного процесу. Досить важливу роль відіграють в даному процесі теж особистісні цінності вихователя, його життєвий досвід.

Список використаної літератури

1. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. Дата оновлення: 08.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.04.2023)
2. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова реакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 01.04.2023)
3. Козак Л.В., Федорова С. О. Формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Електронний науковий журнал «Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)»*. №2(7) 2022. С. 356-367.
4. Косенчук О., Куземко Л. Виховуємо соціальнокомпетентного громадянина у грі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. №6. 2021. С.9-13.
5. Косенчук О. Дитина в соціумі. *Дошкільне виховання*. №4. 2021. С.3-8.
6. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: м-ліміжн. наук.-практ. конф. (12 листоп. 2020 р., м. Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 227 с.
7. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік / Т.І. Поніманська, І.М. Дичківська, О.А. Козлюк, Л.І. Кузьмук. 2-ге вид. К.: Генеза, 2014. 88 с.

Шевчишена Оксана,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка,
кандидат психологічних наук

Розвиток ціннісних орієнтацій дітей та підлітків в умовах викликів сьогодення: психолого-педагогічний аспект

В статті проаналізовано значення ціннісних орієнтацій як запоруки психічного здоров'я людини. Обґрунтовано професійні та психологічні можливості педагога у формуванні та розвитку ціннісних орієнтацій в дітей та підлітків в умовах воєнного стану країни.

The article analyzes the importance of value orientations as a guarantee of human mental health. The professional and psychological capabilities of the teacher in the formation and development of value orientations in children and adolescents in the conditions of the country's martial law are substantiated.

Ключові слова: сучасні виклики соціуму, воєнний стан країни, ціннісні орієнтації, психічне здоров'я, заклад загальної середньої освіти, педагогічний працівник, дитяче та підліткове середовище.

Key words: modern challenges of society, the state of war in the country, value orientations, mental health, general secondary education institution, teaching staff, child and adolescent environment.

В умовах воєнного стану країни в закладах загальної середньої освіти посиленому формуванню мають підлягати, на нашу думку, аспекти, зміст яких характеризується глибоким психологічним звучанням, а відтак, пов'язані з: переоцінкою життєвих цінностей; особистою відповідальністю за своє життя та життя інших людей; здатністю демонструвати виважене ставлення (підтримку та допомогу) людям, які вимушені змінити своє місце знаходження. В умовах потужних викликів сьогодення посиленому розгляду мають підлягати питання, зумовлені: глибиною рефлексії небезпечних явищ, поява яких зумовлена воєнним станом країни; критичністю мислення в контексті прийняття відповідних рішень; здатністю підтримувати внутрішню рівновагу (володіти здатностями до надання психологічної самопомоги).

Однією із запорок психічного здоров'я людини є її ціннісні орієнтації. В багатьох випадках вони виступають для людини фундаментом її міцності та непохитності. Адже цінності в цілому являють собою те, що особливо є важливим для людини; вони є тими феноменами, завдяки яким вона щось зважає чи звіряє у своєму житті. Відповідно, кожен з нас в дану дефініцію вкладає власне бачення та розуміння. В будь-якому випадку кожний вчинок людини (прояв її особистісних характеристик) можна розглядати як підґрунтя її ціннісних орієнтирів.

Однак багато психологів сходяться на думці, що важко навчати цінностей інших, не сповідуючи при цьому їх самому. Ми розділяємо думку Г.Процик, згідно якої «На перших етапах соціалізації дитини важливо, щоб батьки самі проявляли відповідні якості характеру, були прикладом для їх наслідування [4, с. 36]. Автор наголошує, що «Формування цінностей - це комплексна праця батьків, вчителів, суспільства, самої людини впродовж усього життя. Важливо пам'ятати, що цінності – це не перелік хороших правил поведінки, а внутрішні принципи людини, які вона намагається не порушувати не тому, що це погано, а тому, що це її стержень, її суть» [4, с. 36].

Дослідник акцентує увагу на пізнавальній активності як однієї із сутностей ціннісного орієнтиру особистості [4]. За переконаннями дослідника ціннісний орієнтир людини здатний виявляти себе як в самостійності, так і в допитливості, бажанні дізнатися щось нове, тобто в активізації мисленнєвих процесів [4].

В свою чергу Н.Морська наголошує, що «В кризових умовах людина відчуває та реагує на зовнішній світ гостріше. Щодня перед нею стоять конкретні завдання, вона

стикається з певними обставинами, прямо чи опосередковано спілкується з різними людьми, реагує на різну інформацію та конкретні дії щодо себе та своїх ближніх. Коли є відповідність ціннісним переконанням людини, вона почуває себе гідно, її життя є змістовним та наповненим» [3, с. 27].

Однак, враховуючи психологію підліткового віку, складність проблем себе виявляє в контексті наявності в молодих осіб внутрішньо-особистісних конфліктів. Сутність «власної» особистості їм не завжди вдається продемонструвати на рівні конкретних вчинків чи досягнутих результатів. На заваді можуть бути стереотипи щодо поведінки в соціумі (невідповідність інтересам молодіжного середовища), нехтування підтримкою та допомогою інших людей (неврахування глибини небезпечних впливів, які поступають із навколишнього середовища), недовіра до інших як результат негативного досвіду в площині взаємостосунків на рівні певних соціальних інститутів.

Тому в закладах загальної середньої освіти важливо створювати умови для відпрацювання школярами здатностей усвідомлювати внутрішні можливості та шляхи їх демонстрування. Важливо шляхом активної взаємодії (в площині дискусій та диспутів) наближати школярів до усвідомлення наявності діаметрально-ротилежних понять, в даній ситуації, мова йде про цінності та антицінності. Шляхом застосування активних підходів розвивати в школярів готовність не лише очікувати запитання, даючи на них відповіді, а самим ставити питання, для прикладу: «Що може відчувати людина, коли втрачає певну цінність?», «Чи можуть в житті людини мати місце аналоги таким поняттям, як «Життя», «Здоров'я», «Сім'я», «Діти»?.

Зміст проблеми, зумовлений ціннісними орієнтирами людини, є настільки глибоким (особливо в умовах воєнного стану країни), що до неї доречно повертатись в контексті виховних годин (різних виховних заходів). Для прикладу, шляхом застосування вчителем вправи-демонстрації «Вплив слова на людину» (чи інших аналогічних вправ) [5] на початку чи кінці заняття можна допомогти учням збагнути різноманітні варіанти вияву розуміння однієї людини по відношенню до іншої, для прикладу: спокій, вираженість, витриманість, доброзичливість. В наявності педагога можуть мати місце вправи-демонстрації, завдяки яким можна надати можливість учням побачити взаємовпливи в суспільстві у символічній формі (вправа «Наш суспільний дім») [2].

Що стосується взаємовпливів (підтримки та взаємодопомоги) в соціумі, то подібне явище набуває актуальності в межах наступних аспектів сьогодення.

В умовах війни, розпочатої Російської Федерації проти нашої країни, значення духовно-ціннісних детермінант вітчизняного державотворення набуває особливої значущості. Оскільки потужні атаки загарбників спрямовані в першу чергу на руйнування національних цінностей українського народу, то відстоюючи власні національні цінності ми не лише захищаємо державний суверенітет України, але й працюємо над зміцненням її духовної площини та інформаційної безпеки.

Під час подій, зумовлених вторгненням російської федерації в Україну, в межах нашого соціуму спостерігається, з однієї сторони, потужне домінування синдрому вітальних цінностей, пов'язаних зі здоров'ям, сім'єю, дітьми та добробутом громадян. З іншої сторони, на рівні пересічного громадянина особливої значущості набувають поняття, пов'язані із колективізмом, інтеграцією зусиль, значенням «Я» для спільноти.

Тому в контексті тематик, пов'язаних із комунікативними проблемами, важливо працювати над формуванням в школярів здатностей до конструктивної взаємодії з дітьми, які в силу воєнних дій в країні, вимушені зі своїми батьками покинути свою домівку та адаптуватися в інших, безпечних для них середовищах.

Відповідно, в умовах воєнного стану країни увага освітян продовжує бути прикутою до проекту «Вчимося жити разом», який є складовою ініціативи ЄС та ЮНІСЕФ «Діти миру» (в Україні був розпочатий з 2015 року та був націлений на надання психосоціальної допомоги дітям на Сході України та забезпечення їх участі в освітніх програмах) [1].

В якості важливого компоненту проекту «Вчимося жити разом» є навчання дітей життєвих навичок, які полегшують адаптацію та сприяють відновленню психологічної

рівноваги. В умовах воєнного стану країни за подібних ситуацій важливою для педагога будь-якого навчального предмету є інтеграція своїх зусиль з фахівцями психологічної служби задля повноцінної підтримки дітей-біженців та їх батьків (здійснення супроводу їх психологічних станів).

Сьогодні, враховуючи наявність у закладах загальної середньої освіти дітей-біженців, педагогу важливо працювати зі школярами з розвитку в них вмінь (навичок), необхідних для конструктивної комунікації (взаємодії) з дітьми, які стали жертвами воєнних дій на прифронтових територіях, а саме: активне слухання, вербальне та невербальне спілкування, здатність до різностороннього аналізу проблем і прийняття на цій основі рішень, конструктивне розв'язання конфліктів (недопущення їх ескалації).

Використовуючи матеріали програми тренінгового курсу «Вчимося жити разом» [1] педагогу важливо рефлексувати зміст підходів та адаптовувати їх як до дітей-переселенців (їх індивідуально-психологічних особливостей) (для прикладу, працювати над розвитком у них асертивності (неагресивне самоствердження, вміння просити про послугу та допомогу тощо)), так і до середовища ровесників (працювати над розвитком у них толерантності, готовності поважати почуття інших людей, співчувати та співпереживати їм тощо).

Таким чином, виходячи з досліджуваної проблеми, напрошується висновок, що ціннісні орієнтири є однією із заporук психічного здоров'я людини. Однак їх активне формування здатне відбуватися в дитячих та підліткових середовищах. В умовах воєнного стану країни у значній кількості людей відбулося переосмислення багатьох феноменів у їх житті. Відповідно, потужний розвиток ціннісних орієнтирів в дітей та підлітків буде себе в подальшому виявляти за умов, якщо педагогічні працівники ставитимуть перед собою завдання працювати з учнівською аудиторією над переосмисленням понять, пов'язаними з життєвими цінностями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та інші. Вчимося жити разом. Програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи у курсі «Основи здоров'я». Київ: Видавництво «Алатон». 2016. 32 с.
2. Зимівець Н.В., Сивогракова З.А., Лещук Н.О. та ін. Твоє життя - твій вибір: навч.- метод. посіб. Київ: Навч. Книга. 2002. 190 с.
3. Морська Н. Цінність прав людини в епоху сучасної цивілізаційної кризи // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 червня 2020 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. Ред. кол.: Морська Н.Л., Поперечна Г.А., Литвин Л.М.. Тернопіль: Вектор. 2020. С. 26-29.
4. Процик Г. Пізнавальна активність особистості як ціннісний орієнтир // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 червня 2020 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. Ред. кол.: Морська Н.Л., Поперечна Г.А., Литвин Л.М.. Тернопіль: Вектор. 2020. С. 36-38.
5. Шевчишена О.В. Формування професійних здатностей педагога з методики викладання основ здоров'я в 5-9 класах на основі розвитку життєвих навичок (навчально-методичне забезпечення тренінг-курсу): навч.-метод. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Хмельницький: ОІППО. 2022. 162 с.

Щука Наталія,
вчитель-дефектолог
Шепетівського закладу дошкільної освіти №2 «Сонечко»
Хмельницької області

Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності українця

Стаття присвячена аналізу важливості формування громадянської компетентності в дошкільнят. Наголошується на значній ролі дошкілля у підготовці дітей до активної громадської позиції в майбутньому. Виокремлено ефективні підходи формування громадянської компетентності у дошкільнят.

The article is devoted to the analysis of the importance of developing civic competence in preschool children. It emphasizes the significant role of preschool education in preparing children

for active civic engagement in the future. Effective approaches to fostering civic competence in preschoolers are highlighted.

Ключові слова: громадянська компетентність, дошкілля, громадяни, демократичне суспільство.

Key words: civic competence, preschool, citizens, democratic society.

Зважаючи на політичну та суспільну ситуацію в Україні, сьогодні особливо важливим є виховання патріотичної молоді, свідомих людей із сформованою власною думкою. Важливо вже з ранніх років дати змогу дітям зрозуміти важливість рідної мови та культури, навчити висловлювати свої думки та почуття, тому саме дошкілля є фундаментом для формування громадянської компетентності. Дошкільна освіта має стати середовищем розвитку, відкритих можливостей і патріотизму.

Громадянська компетентність є провідною для виховання патріотично свідомих громадян України, вона передбачає формування здатності особистості активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства [1].

Період дошкільного віку за своїми психологічними характеристиками найбільш сприятливий для виховання патріотизму, так як дитина дошкільного віку відповідає довірою дорослому, їй притаманні копіювання, емоційна чуйність, щирість почуттів, враження пережиті в дитинстві залишаються з людиною на все життя [2].

Термін «компетентність» походить від слова «компетентний», що означає «здібний у певній галузі» [3]. Ключові компоненти компетентності включають знання (теоретичні), уміння (практичне застосування знань), навички (конкретні дії), а також психологічні характеристики (мотивація та самооцінка). В свою чергу громадянська компетентність передбачає змогу особистості ефективно та конструктивно спілкуватися, вирішувати конфлікти за допомогою компромісів. Саме вона є середовищем формування критичного мислення, яке так потрібне кожній сучасній людині, так як однією з вимог сучасного світу є вміння аналізувати інформацію, шукати креативні вирішення проблем. Дошкільники повинні вміти адаптовуватися до різного середовища, пристосовуватися до спілкування з різними людьми, знати культурні норми українців. Адже громадяни, які мають бажання покращити життя країни та світу – дуже цінні, а становленню таких людей сприяє освіта.

Кожен регіон України має свої особливості: традиції та звичаї, пісні й легенди, національні святині та символіку, свою історію й обереги, саме тому виникла потреба у громадянському вихованні дітей дошкільного віку. Виховання, яке б допомагало педагогам розширити знання дітей та розвивати вміння і бажання, помічати мальовничу красу рідного міста й краю, прищеплювати повагу до його традицій та виховувати громадянські почуття [2].

Адже моральні якості беруть початок саме в дошкільному віці.

Розуміємо, що важливо покращувати умови навчання для всіх і кожного, сприяти інтелектуальному росту та створенню осередку, де з'являтимуться актуальні ідеї. Українська освіта має бути сучасною та цікавою, щоб молодь хотіла навчатися та розвиватися.

Громадянську компетентність у дошкільнят можна формувати різними способами. Основна мета – розвиток у дітей розуміння та свідомого ставлення до своєї ролі в суспільстві, набуття основних цінностей громадянства та участі у суспільному житті. Серед ефективних підходів формування громадянської компетентності у дошкільнят можемо виділити такі:

1. Знайомство з правами та обов'язками.

Діти повинні розуміти, що вони мають права та обов'язки як громадяни, повинні бути ознайомлені з простими правилами поведінки, взаємодії та дотриманням правил безпеки.

2. Розвиток соціальних навичок.

Дошкільнята повинні вчитися спілкуватися з іншими, співпрацювати, висловлювати свої думки та слухати.

3. Виховання толерантності та поваги.

Дітям слід навчати поважати різноманітність, виявляти толерантність до інших культур, національностей і релігій. Розповіді, мультфільми, малюнки й інші матеріали можуть бути використані для виховання цих цінностей.

4. Відвідування громадських місць.

Екскурсії до місцевих органів влади, музеїв, лікарень або пожежної частини допоможуть дітям побачити, як функціонують ці інституції та як вони сприяють громадському благу.

5. Рольові ігри.

Відтворення дітьми різних професій (вчитель, лікар, поліцейський і т.д.) допоможе дітям зрозуміти важливість внеску кожного в життя.

6. Проекти.

Створення спільного проекту, наприклад, маленького саду чи проведення благодійної акції дасть змогу дітям зрозуміти, чому важливо працювати в команді та взаємодіяти між собою.

7. Розповіді та казки.

Розповіді та казки про цінності: справедливість, допомогу та толерантність спонукають дошкільнят перейняти ці цінності на своє повсякденне життя.

Дошкільня є невід'ємною складовою формування громадянської компетентності українця. Важливо пам'ятати, що саме в дошкільньому віці діти починають розуміти своє місце у світі, спілкуватися з оточуючими та впливати на навколишнє середовище. Основні принципи, цінності та навички, які формуються на ранніх етапах життя, стануть основою для подальшої громадянської активності. В дошкільних установах діти набувають навичок спілкування, співпраці, розв'язання конфліктів, розуміння потреб і почуттів інших. Це сприяє розвитку емпатії, толерантності та готовності брати до уваги думки та потреби інших людей.

Список використаних джерел та літератури

1. Звичайні форми роботи новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. — Х. : ВГ «Основа», 2019. - 119[1] с. : табл., схеми, рис. — (Серія «Нові формати освіти»).

2. Виховання громадянськості дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти (на матеріалах і ознайомлення з рідним містом). URL: <https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/9.-Vykhovuiemo-hromadianyna.pdf>.

3. Бургун І.В. Понятійно-термінологічна база компетентнісного підходу: освітні компетенції та їх ієрархія // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 2(3). – Херсон, 2010.

Яворська Марія,
вихователь-методист
закладу дошкільної освіти № 3
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Національно-патріотичне виховання як основа формування громадянської компетентності у дошкільників з ООП

У статті докладно розглянуто основні аспекти національно-патріотичного виховання у дітей з особливими освітніми потребами. Вказано на особливості пізнавальної діяльності та корекційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Висвітлено принципи та напрями роботи патріотичного виховання і їх застосування у дошкільному закладі компенсуючого типу.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, діти з ООП, корекційний процес, громадянська свідомість.

Враховуючи суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, все більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості

загальнодержавній справі, зміцнення країни та активної громадянської позиції. Дошкільний вік – період в якому закладається характер людини, її моральні цінності, формується власне «Я» та ставлення до навколишнього світу. З кожним днем все гостріше постає проблема виховання національно свідомих громадян, які вміють відстоювати свою думку, позицію та захищати власну державу. Виховання дітей в сучасному українському суспільстві в умовах економічного та політичного реформування, коли суттєво змінилося соціокультурне життя, принципи функціонування освітніх установ, засобів масової інформації, обумовили проблеми виховання патріотичних почуттів у громадян України починаючи з наймолодшого віку.

Для дітей з особливими освітніми потребами формування національно-патріотичних рис має свою специфіку. Зважаючи на когнітивні, психологічні та емоційно-вольові особливості, процес національно-патріотичного виховання є корекційним, системним та комплексним.

В. Сухомлинський писав: «Дитячі роки, той вік, який ми вважаємо віком безтурботної радості, гри, казки, - це витoki життєвого ідеалу. Саме в цей час закладається коріння громадянськості. Від того, що дитині відкрилося в навколишньому світі в роки дитинства, що його здивувало чи вразило, що обурило та примусило плакати – не від особистої образи, а від хвилювання за долі інших людей, – від цього залежить, яким громадянином буде наш вихованець».

Видатний український філософ XVIII ст., просвітник і педагог Григорій Сковорода запропонував свою філософію освіти – «філософію серця», вивівши таким чином освіту з «академічних стін» у вимір моралі та практичного життя. Моральне виховання філософ убачав у формуванні в дітей таких чеснот як добродієвість, справедливість, доброзичливість, вдячність, стриманість, поміркованість, скромність, терплячість, мужність, працьовитість, а також милосердя та гуманізм.

Видатний філософ запропонував низку методів і прийомів виховання: читання притч і байок, що завершуються «силою» (моральним висновком); показ і пояснення; власний приклад; переконання; навчання аналізу власних учинків; проведення бесід; надання порад, пояснень.

У XIX ст. неоціненний внесок у справу морального виховання дітей зробив видатний педагог Костянтин Ушинський, який вважав, що формування моральних рис і почуттів особистості є пріоритетним в освітньому процесі. Особливо важливим, вважав педагог, є усвідомлення дітьми моральних норм та дотримання відповідних правил поведінки в повсякденному житті. Акцентуючи увагу на потребі дитини у спілкуванні, Ушинський віддавав перевагу використанню таких методів та прийомів виховання: обмін думками з моральних тем (сучасна назва – полілог); переконання; роз'яснення; особистий приклад дорослих; заохочення і покарання; спільна діяльність (ігрова, трудова); організація дозвілля.

На початку XX ст. концепцію морального виховання дітей розробила Софія Русова, фундатор українського суспільного дошкільного виховання.

На її думку, моральне виховання – процес цілеспрямованого формування в дітей моральної свідомості та відповідної поведінки, а відтак – «вироблення характеру», що ставить за мету «бути добрим, чесним не лише прилюдно, поверхово, а бути наскрізь пройнятим своєю правдою і здійснювати її активно в житті». Головне в реалізації морального виховання – опора на індивідуальні особливості розвитку дитини, врахування її нахилів, бажань і почуттів. При цьому важливо приділяти особливу увагу вихованню волі, формуванню моральних почуттів та основ моральної поведінки. Щодо методичного інструментарію, С. Русова радила застосовувати все, на чому базується «моральний вплив того оточення, серед якого живе дитина». Це передусім словесні методи: читання творів українського фольклору з повчальним змістом (акцент на казці); обговорення моральних ситуацій; наочні: демонстрування фрагментів «морального життя»; практичні: вправлення у виконанні завдань, які «розвинуть у дітях увагу і співчуття».

С. Русова наголошувала: розуміння добра і зла, правди й неправди кожна дитина має виробити власними зусиллями, бо тільки таке розуміння дає їй змогу, виростаючи, бути чесною із собою, незалежною від оцінок і суджень інших людей.

Звернення до спадщини видатних українських педагогів минулого засвідчує: проблема національно-патріотичного виховання не втрачає своєї актуальності, а їхні рекомендації можна ефективно застосовувати в практиці дошкільної освіти.

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що проблему патріотичного виховання досліджували видатні класики вітчизняної педагогіки, а саме: І. Огієнко, М. Стельмахович, Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші, а також сучасні вчені, зокрема: А. Богуш, О. Вишневський, П. Кононенко, В. Кононенко, В. Кузь, Т. Поніманська, Ю. Руденко та інші. Ученими розкрито теоретичні й методичні аспекти досліджуваної проблеми, визначено загально-людські й національні цінності, наголошено на значущості принципу народності у національно-патріотичному вихованні підростаючого покоління. Психологічні аспекти висвітлені в працях І. Беха, М. Боришевського, П. Гнатенка та інших. Як зазначають психологи І. Бех, М. Боришевський, Д. Ельконін та І. Кон, у старшому дошкільному віці з'являються новоутворення, які свідчать про можливість і необхідність спеціальної роботи з патріотичного виховання. До них насамперед належить формування в дошкільників моральних почуттів на основі збагачення змісту, зростання усвідомленості, глибини та стійкості емоційних переживань. На думку О. Каплуновської, «патріотизм – це моральне почуття, а тому його формування вимагає глибокого емоційного переживання, усвідомлення і прийняття його дитиною як цінності. Якщо пробуджувати патріотизм лише за допомогою зовнішніх засобів, він може набути хибного спрямування, стати поверховим, показним» (Каплуновська, 2015: 8). Як бачимо, патріотизм – це одне з найглибших почуттів, яке необхідно формувати саме в дошкільному віці.

Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни – завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Завдання національно-патріотичного виховання в закладі дошкільної освіти – навчити:

- любити свій народ таким, яким він є, з його сильними і слабкими сторонами;
- шанувати не лише героїчне минуле України, а й непрості будні сьогодення державотворення;
- прагнути робити добро, віддавати свої сили і здібності на користь рідній країні;
- відчувати себе не байдужими споживачами, а господарями на своїй землі, від кожного з яких залежить її розквіт і добробут.

Патріотичне виховання ґрунтується на фундаментальних принципах.

Принцип природовідповідності виховання означає врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей.

Принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як культуротворчий процес, спрямований на формування базової культури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства.

Принцип етнізації виховного процесу означає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина.

Принцип гуманізму означає сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання. Його права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності, створення умов для формування кращих якостей та здібностей дитини,

джерел її життєвих сил (в центрі уваги перебуває дитина з її потребами, запитами, можливостями і здібностями); повага до особистості дитини, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

Принцип демократизму передбачає, що учасники освітнього процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції.

Принцип інтегративності передбачає єдність педагогічних вимог садочка, сім'ї і громадськості. Організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучення батьків. Здійснення гуманних, стійких і єдиних вимог до дітей з боку різних соціальних інститутів, посилення педагогічного впливу на них, підвищення спільними зусиллями ефективності освітнього процесу.

Принцип безперервності виховання означає забезпечення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини. Нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формування цілісної та всебічно розвиненої особистості.

Методи і форми роботи з патріотичного виховання:

- екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць;
- розповіді вихователя
- бесіди з цікавими людьми
- екскурсії
- спостереження
- дидактичні, сюжетно-рольові ігри
- заняття з циклу «Історичні цікавинки»
- розгляд ілюстративних матеріалів
- читання та інсценування творів художньої літератури
- слухання народної, класичної, сучасної музики
- розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
- розв'язування проблемних ситуацій
- запрошення членів родин у дитячий садок
- спільні з родинами виховні заходи
- виставки, конкурси
- свята, розваги

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство.

Всі учасники педагогічного процесу (батьки, вихователі, спеціалісти, держава, суспільство) прагнуть виховати в дитині найважливіші людські чесноти, закласти основи моральності, прагнення до краси та творчості. Мета дошкільного виховання полягає у тому, щоб сформуванню національно свідомого громадянина, патріота Батьківщини, тобто людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Людину, яка гідно представлятиме свою державу у всесвітній спільноті. Враховуючи особливості мисленнєвих процесів дітей з ООП в основу навчання

лягають принцип повторюваності, практичного закріплення та комплексності. В залежності від віку дитини та ЗАР (зони актуального розвитку) та ЗНР (зони найближчого розвитку) педагоги підбирають саме ті методи та форми роботи, які будуть сприяти як корекції пізнавальної діяльності так і розвитку особистості дитини.

В спеціальному дошкільному закладі елементи національно-патріотичного виховання включені у корекційних заняттях, музичних та фізкультурних розвагах, прогулянках і тематичних заняттях. (Додаток)

Отже, важливим завданням національно-патріотичного виховання у дітей з ООП забезпечення етнізації – природного входження дітей у духовний світ свого народу, нації як елементу загальнолюдської культури, позбавленого національної обмеженості та егоїзму. Моральна спрямованість цієї роботи вимагає єдності національного і загальнолюдського у формуванні національної самосвідомості, інтернаціональних почуттів дошкільників. Національне самовизначення особистості (віднесення себе до певної нації, відданість їй, любов та інтерес до всього національного) за такої умови не перероджується в національний егоїзм і негативне ставлення до інших націй, адже людина, яка має високу національну свідомість, поважатиме й інший народ. Завдання патріотичного виховання дошкільників є нині актуальними і важливими. Результатом патріотичного виховання має бути сформоване почуття патріотизму, що передбачає активний крок любові до родини, рідного краю, свого народу, його звичаїв і традицій, повагу до національних традицій, людей праці, усвідомлення зв'язку власної долі з долею Батьківщини.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна, Т. С. Ільченко, О. В. Коваленко, Г. М. Лисенко, М. А. Машовець, О. В. Низковська, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, Т. І. Поніманська, О. Д. Сідельнікова, А. С. Шевчук, Л. Ю. Якименко. Державний стандарт дошкільної освіти України. Київ : Видавництво. 2012. 26 с.
2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ. 2014. 29 с.
3. Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. Київ : Інститут змісту і методів навчання. 1997. 45 с.
4. Ведмеденко Д.В., Шаплавський М.В. Виховання у дітей молодшого шкільного віку інтересу до трудової діяльності. Чернігів. 2003. 80 с.
5. Виховання молодших школярів у праці / За ред. З. Н. Борисової. К.: Освіта. 2002. 96 с.

Якобчук Світлана

викладач історії

ВСП Київського індустріального фахового
коледжу Київського національного
університету будівництва та архітектури

Формування громадянської компетентності здобувачів фахової передвищої освіти в контексті викладання предмета «Історія: Україна і світ»: особистий педагогічний досвід

У статті розкрито методи формування громадянської компетентності здобувачів освіти в контексті викладання предмету «Історія: Україна і світ» у коледжі. Презентовано шляхи формування громадянської компетентності на прикладі вивчення окремих тем інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ», що сприяють розвитку критичного мислення національної самосвідомості, громадянської позиції та правової культури молоді.

The methods of formation of civic competence of students in the context of teaching the subject «History: Ukraine and the world» at the college discovered in article. Ways of forming civic competence are presented on the example of studying individual topics of the integrated

course «History: Ukraine and the World», which contributes to the development of critical thinking of national self-awareness, civic position and legal culture of young people.

Ключові слова: історія України, громадянська компетентність, демократія, особистість, цінності, патріотизм.

Key words: history of Ukraine, civic competence, democracy, personality, values, patriotism

У суспільних реаліях сьогодення України актуальним завданням освітян є формування громадянської компетентності здобувачів освіти на різних рівнях навчання. Компетентнісний підхід в останні два десятиліття перебуває у фокусі уваги багатьох дослідників (О. Пометун, Т. Волобуєва, Т. Ремех, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Е. Слабунова, Х. Мюнклера та ін.), які визначили суть цього поняття, його складники та шляхи формування громадянської компетентності на заняттях з різних навчальних дисциплін [1, с. 15]. Ця компетентність є здатністю захищати та піклуватися про інтереси та потреби людини і громадянина; комплексом знань, умінь та навичок, завдяки яким реалізується громадянська активність людини та формується усвідомлення громадських цінностей. Формуючи громадянську компетентність учнівської та студентської молоді, викладач перш за все має сприяти вихованню таких якостей як гідність, демократизм, наполегливість, відповідальність, чесність, патріотизм, працелюбність, принциповість, повага, справедливість, прагнення постійно самовдосконалюватися та приймати самостійні рішення, висловлювати та відстоювати власну думку, активна громадянська позиція.

У контексті викладання інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» у закладі фахової передвищої освіти можна реалізувати три складові компоненти громадянської компетентності (мотиваційний, когнітивний та діяльнісний), сформувати знання про ключові віхи історії України як складової історії Європи та світу та розвинути вміння аналізувати, критично мислити, виховати полікультурність тощо. Історія – наука, вивчення якої перетворює людину на громадянина, а сучасний принцип її «олюднення» сприяє поглибленню мотивації та розширенню меж пізнавального інтересу студентів, адже вивчення подій минулого через долі, учинки, історії успіху людей цікавіше ніж «сухі факти та дати».

Викладаючи курс «Історія: Україна і світ» у групах студентів I та II курсу коледжу я намагаюся уникати надмірного «драматизму» у характеристиках соціально-економічного, політичного та громадського життя нашої держави упродовж ХХ-ХХІ століття. Натомість залучаю різнопланові історичні джерела: архівні документи, мемуари, епістолярій тощо, знайомлю своїх вихованців з різними думками, щодо історичних подій, практикую проектну діяльність, залучаю студентів до самостійної дослідницької роботи.

Зокрема, при викладанні теми «Українська революція 1917-1921 рр.». пропоную здобувачам освіти ознайомитися зі спогадами відомих діячів цього періоду: М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського, К. Левицького, С. Петлюри та ін.; демонструю документальні фільми «Українська Народна Республіка», «Українська Держава», «Крути», «Рік 1919» з циклу «Пишемо історію», біографічні відео з циклу «Обличчя української історії» та ін. На основі опрацювання та аналізу цих джерел визначаємо та обговорюємо історичні події епохи, а студенти висловлюють свою думку щодо ключових питань теми, наприклад:

- У кого було більше шансів розбудувати українську державність: УЦР, гетьмана П. Скоропадського чи Директорії?
- Чому в українському суспільстві у 1917 р. популярною була ідея автономії, а не незалежності?
- Чому, відповідно до III Універсалу, УНР не було створено як незалежну державу?

Також як практичне завдання до цієї теми пропоную скласти «Історичне досє» видатних діячів, які боролися за українську державність (історико-просопографічний портрет, де обов'язково потрібно висловити думку не лише про здобутки, але й про прорахунки особи, за які її можна критикувати, а також щодо власного ставлення до неї).

Для здобувачів освіти життєписи та діяльність учасників національного руху у роки Української революції є прикладом активної громадської позиції, патріотизму, самовідданості у праці для рідного народу, національної гідності, людяності, самопожертви. Також важливо акцентувати увагу здобувачів освіти на витоках моральності, патріотизму та загальнолюдських цінностей, що стали основою особистих подвигів українців у 1917-1921 рр., тому намагаюся ознайомити студентів із цікавими фактами про героїчну боротьбу учасників бою під Крутами, Зимових походів, повстанців Холодноярської Республіки тощо.

Викладаючи теми: «Опозиційний рух: шістдесятники та дисиденти», «Україна в умовах наростання кризи комуністичної системи», «Українське суспільство у період «перебудови»», часто пропоную здобувачам освіти переглянути відеофільми циклу «Українські дисиденти», фільми «Українська Гельсінська Група» та «На шляху до незалежності», щоб сформувати знання не лише про напрями діяльності представників опозиційного руху, особливості їх протистояння тоталітарній системі, але визначити мотиви учинків, небайдужості до майбутнього власної держави. Постаті В. Стуса, Л. Лук'яненка, В. Чорновола, М. Руденка, В. Марченка, В. Мороза, О. Тихого, В. Литвина є гідними прикладом людини-громадянина, які присвятили свою працю та життя виборюванню незалежності та творенню, як говорив В. Чорновіл, «Української України». З цих тем студенти з цікавістю виконують різноманітні творчі проекти, зокрема готують презентації, реферати, відеопроєкти, есе тощо.

Вивчаючи події сучасності (2013-2021 рр.) ставлю собі за мету об'єктивно пояснити поняття «націоналізм», «сепаратизм», «громадянське суспільство», «патріотизм», максимально уникаючи усталених стереотипів. Зокрема, на основі реальних вчинків людей та подій прагну сформувати розуміння, що «патріотизм» – це не лише збройна боротьба із зовнішнім ворогом, а й щоденна гідна поведінка у повсякденному житті, спілкуванні з людьми, а також послідовність у словах та діях, вміння відстоювати свої погляди.

Громадянська компетентність є ключовою рисою сучасної молоді людини, впевненої у собі, відповідальної за власні дії, здатної аналізувати та критично мислити, виявляти лідерські якості, яка не боїться приймати самостійні виважені рішення і висловлювати свою думку. Навички участі у громадському та суспільно-політичному житті суспільства, грамотно реагувати на дискримінаційні дії, маніпуляції та протистояти їм, доцільно формувати ще у школі. Пізнання ж національної історії дозволить молоді навчитися проектувати майбутнє власного народу та сформувати набір цінностей, що зробить кожного з них людиною та гідним представником своєї епохи. Адже знання минулого допоможе зробити менше помилок у сьогоденні, уникнути так званого «історичного дежавю» або «танців на граблях» та усвідомити, що рідна мова, національна історія і культура роблять країну унікальною, а тому її варто розуміти і популяризувати.

Список використаних джерел та літератури

1. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів. 2005. № 23. С. 18-20
2. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 34-41.
3. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. К.: Школяр, 2017. 24. с.
4. Мацейків Т.О. Потенціал курсу історії України у формуванні громадянської компетентності старшокласників [інтернет-ресурс]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719414/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.%D0%9C%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf>